T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLÂM EDEBİYATI BİLİM DALI

GÜMÜLCİNEVÎ MEHMED EFENDİ'NİN RİSÂLETÜ'T-TA'RÎF FÎ TERCEMETİ'L-MEVLİDİ'Ş ŞERÎF ADLI ESERİ

Yüksek Lisans Tezi

MÜBERRA PEKTAŞ

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

GÜMÜLCİNEVÎ MEHMED EFENDİ'NİN RİSÂLETÜ'T-TA'RÎF FÎ TERCEMETİ'L-MEVLİDİ'Ş ŞERÎF ADLI ESERİ

Yüksek Lisans Tezi

MÜBERRA PEKTAŞ

Danışman: DOÇ. DR. AHMET KARATAŞ

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Anabilim Dalı TÜRK-İSLAM EDEBİYATI Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi MÜBERRA PEKTAŞ'nın GÜMÜLCİNEVÎ MEHMED EFENDİ'NİN RİSÂLETÜ'T-TA'RÎF FÎ TERCEMETİ'L-MEVLİDİ'Ş-ŞERîF ADLI ESERİ
adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 22.08.2019 tarih ve 2019-27/11 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 21/11/2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. AHMET KARATAŞ	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. MELİHA YILDIRAN SARIKAYA	
3.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi REYHAN ÇORAK	

ÖZET

Gümülcinevî Mehmed Efendi'nin *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf* Adlı Eseri

Müberra Pektaş

Marmara Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı

Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf XVIII. yüzyılda yaşamış müderrislik, mollalık gibi çeşitli görevlerde bulunmuş olan Gümülcinevî Mehmed Efendi tarafından Arapça'dan Türkçe'ye tercüme edilmiş telîf niteliğinde de değerlendirebileceğimiz bir eserdir. Mahmud b. Abbas b. Süleyman tarafından Buhârî ve Müslim'den, kütüb-i sitte, *Şifâ-ı Kâdî İyâz* ve bunlar gibi klasik eserler ile şerhlerinden istifâde edilerek Arapça aslı meydana getirilmiş olan bu eseri Gümülcinevî Mehmed'in Türkçe'ye tercüme etmek isteyişinde herkese faydalı olup ve kendisinin de mağfirete, şefâate nâil olmasında vesîle olabilmesi gibi maksatlarla yazması eserin içinde açıklanmaktadır. Dört nüshasını bulabildiğimiz bu eserin nüshalar arasındaki farkları karşılaştırılarak transkripsiyonu yapılmış, metnin içindeki Arapça kısımlar tercüme edilerek âyet ve hadîslerin kaynakları da bulunabildiği kadarıyla metnin içinde dipnot kısmında gösterilmiştir. Ayrıca eserin içinde zikri geçen diğer kaynak eser ve isimlere dâir bilgiler ile esere dâir değerlendirmeler de ilgili bölümlerde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gümülcinevî Mehmed, mevlid, siyer, edebiyat, İslâmî edebiyat.

ABSTRACT

Gümülcinevî Mehmed Efendi's work called as *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf*

Müberra Pektaş

Marmara University

The Enstitute of Social Sciences

Department of Islamic History and Arts

Propram of Turkish Islamic Literatüre

The work, *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf*, was translated into the Turkish from the Arabic language by Gümülcinevî Mehmed Efendi who was a professor, mollah, a virtuous and scholarly person living in the XVIII. century. The arabic form of the work was constructed by Mahmud b. Abbas with the attribution from Buhârî and Muslim, some Works like *Kutub-i Sitte*, *Kâdî Iyaz* and other classical works similar to the ones stated above and their explanations. As stated in the *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf*, the reason why Gümülcinevî Mehmed Efendi wanted to translate this work into the Turkish is that he wants to be beneficial t oto society, and to reach the intercession of the prophet Hz. Muhammed and for the forgiveness of Allah. The copies of this work, which has four copies, are compared to each other and transcribed. The Arabic parts of the text were translated and the sources of the verses and hadiths were found as much as possible and they are indicated in the footnote. Information belonging to other sources, other people stated in the work and an evalution about the work itself are given in the related part of the thesis.

Keywords: Gümülcinevî Mehmed, Mawlid, Prophetic Biography, Literatüre, Islamic Literatüre.

ÖNSÖZ

XVIII. yüzyılda yaşamış âlim bir zât olan Gümülcinevî Mehmed Efendi'nin Arapça'dan Türkçe'ye tercüme ettiği *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf* eseri üzerinde hazırladığımız bu çalışma, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında, Gümülcinevî Mehmed Efendi'nin hayâtı hakkında bilgi verilmiş ve üzerinde çalışma yaptığımız eseri dışındaki eserleri tanıtılmıştır.

Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf'in genel özellikleri üzerinde durulan birinci bölümde, ilk olarak eserin adı ve sebeb-i telîfinden bahsedilmiştir. Sonrasında eserin kaynaklarıyla ilgili olarak sırasıyla eserde geçen âyet ve hadîsler incelenmiş ve diğer kaynak eserler ile müellifleri hakkında bilgilendirilme yapılmıştır. Bu bölümde eserin özetine de yer verildikten sonra dil ve üslûp açısından da eser değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde dört nüshası bulunan eserin nüshalarının tavsîfi yapılmış ve metin tesisinde takip edilen usûl açıklandıktan sonra eserin transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir.

Çalışmamızın nihâyetinde bu noktaya gelmesinde maddi ve mânevî desteklerini gördüğüm büyüklerim ve dostlarıma teşekkür etmeyi bir borç bilmekteyim. Öncelikle yüksek lisans eğitimimin gerek ders gerekse tez süreci boyunca bilgi ve tecrübelerini aktararak nasıl bir yol ve yöntem izlemem gerektiği hususunda beni aydınlatan danışman hocam Doç. Dr. Ahmet Karataş'a teşekkür ederim. Yine hem bilgileri hem de tecrübeleriyle üzerimde emekleri olan çok kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mustafa İsmet Uzun, Prof. Dr. Hasan Aksoy, Doç. Dr. Meliha Yıldıran Sarıkaya ve Prof. Dr. Necdet Tosun'a müteşekkirim. Ortaokul yıllarımdan itibâren edebiyata karşı muhabbet duymamda ve büyük bir iştiyakla bu alanda eğitim almam gerektiği kanaatine varmamda etkili olan, gerek şahsiyeti gerekse bilgisine hayran kaldığım ve dâima yardımları ile duâlarını benden esirgemediğini bildiğim araştırmacı yazar İbrahim Öztürkçü hocama minnettarım. Yüksek lisans eğitimim vesilesiyle kendisini tanıma şerifine nâil olduğum Metin Burak ağabeyime kıymetli destekleri ve her türlü müşkil

durumumda hiç çekinmeden kendisine başvurabileceğim yakınlığı bana gösterdiği için özellikle teşekkür ederim.

Dostluğu ve hoş sohbeti yanında çalıştığı Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nin tüm imkânlarından faydalanmamda çokça yardımını gördüğüm arkadaşım Nihal Ak'a, eserde yer alan Arapça kısımların çevirisinde ve kaynak bulmam gereken noktalarda kendisine defâlarca mürâcaat ettiğim Burak Çomoğlu kardeşime ve çalışmamıza konu olan eseri bulan Sümmeyye Nas ile eserin bana ulaşmasında vesîle olan Şeyma Aşci arkadaşlarıma da ayrıca çok teşekkür ederim. Son olarak maddî-mânevî her ihtiyacımda türlü fedâkârlıklarla beni destekleyen âileme teşekkür ve minnet borcum olduğunu belirtmek isterim.

Müberra Pektaş

Çamlıca 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

ABSTRACT ii

ÖNSÖZ iii

İÇİNDEKİLER v

KISALTMALAR vii

GİRİŞ 1

GÜMÜLCİNEVÎ MEHMED EFENDİ'NİN HAYÂTI VE ESERLERİ 1

BİRİNCİ BÖLÜM 3

RİSÂLETÜ'T-TA'RÎF FÎ TERCEMETİ'L-MEVLİDİ'Ş-ŞERÎF ESERİ 3

A. *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf* in Genel Özellikleri 3

1. Eserin Adı 3

2. Sebeb-i Telîfi 3

3. Muhtevâ Özellikleri 5

3.1. Eserin Kaynakları 5

3.1.1. Âyet ve Hadîsler 5

3.1.2. Diğer Kaynaklar 13

3.2. Eserin Özeti 27

4. Eserin Dili ve Üslûbu 33

İKİNCİ BÖLÜM 39

RİSÂLETÜ'T-TA'RÎF FÎ TERCEMETİ'L-MEVLİDİ'Ş-ŞERÎF'İN KARŞILAŞTIRMALI METNİ 39

A. Eserin Yazma Nüshalarının Tavsîfi ve Değerlendirilmesi 39

1. Süleymaniye Kütüphânesi Hacı Mahmud Efendi Bölümünde Kayıtlı 04401 Numaralı Nüsha (S1): 39

2. Süleymaniye Kütüphânesi Laleli Bölümünde Kayıtlı 02020 Numaralı Nüsha (S2): 40
3. Süleymaniye Kütüphânesi Hacı Mahmud Efendi Bölümünde Kayıtlı 04463 Numaralı Nüsha (S3): 41
4. Millet Kütüphânesi Ali Emîrî Şeriyye Bölümünde Kayıtlı 00725 Numaralı Nüsha (AE): 43
B. Metin Tesisinde Takip Edilen Usûl 44
C. Transkripsiyon Harfleri 47
D. Metin 48
SONUÇ 129
KAYNAKÇA 131

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.mlf.	: Adı geçen müellif
b.	: Bin, binti
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİA	: *Türkiye Diyânet Vakfi İslâm Ansiklopedisi*
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret-i
nr.	: Numara
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	: Türkiye Diyânet Vakfı
thk.	: Tahkîk eden
thr.	: Tahrîc eden
ty.	: Târih yok
v.	: Vefâtı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesâire
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

GÜMÜLCİNEVÎ MEHMED EFENDİ'NİN HAYÂTI VE ESERLERİ

Hayâtı hakkında çok fazla mâlûmat elde edemediğimiz Gümülcinevî Mehmed Efendi'ye dâir burada aktaracağımız bilgiler *Osmanlı Müellifleri*,[1] *Sicill-i Osmânî*[2] ve *Osmanlı Astronomi Literatürü Târihi*'nde[3] kayıtlı olan bilgilerden ibârettir.

Doğum târihi bilinmeyen Gümülcinevî Mehmed b. Ahmed sırasıyla müderris, mahreç (ilmiye ve eğitimdeki bir pâye) ve Mısır mollası olduktan sonra 1195 (1780/1781)'te Mekke mollalığı görevinde bulunmuştur. Mekke mollalığının ardından kendisine 1201 (1786/1787) Receb'inde İstanbul ve 1202 (1787/1788) Cemâziyelevveli'nde Anadolu pâyeleri verilmiştir. 1203 (1788/1789) Cemâziyelevveli'nde vefât etmiş olup İstanbul Emîr Buhârî'de defnolunmuştur. 1188 (1774/1775)'de istinsâh etmiş olduğu Taşköprizâde (v. 968/1561)'ye âit siyâset ve adâlet hakkında bir risâlenin ferağ kaydındaki ifâdelerinden bu tarihten önce Galata kadılığı yaptığını da anlamaktayız.[4]

Gümülcinevî Mehmed Efendi'nin Türkiye kütüphânelerinde tespit edebildiğimiz eserleri ise şunlardır:

1. *Risâletü'l-İrâdeti'l-Cüz'iyye:* Kelam-akâid alanında kaleme alınan bu eser ehl-i Sünnet Mâtürîdî bakış açısını anlaşılır bir şekilde ortaya koymak amacıyla yazılmıştır. Eser üzerinde Rufat Karamahmutoğlu tarafından yapılmış yüksek lisans tezi bulunmaktadır.[5] Eserin çeşitli kütüphânelerde birden çok nüshası mevcuttur.

Rufat Karamahmutoğlu tezinde bu eserin Süleymaniye Kütüphânesi Esad Efendi (nr. 01180), Yazma Bağışlar (nr. 04140-003) ve Halet Efendi (nr. 00419-001) bölümlerinde bulunan nüshalarından bahsetmektedir. Ayrıca Nuruosmaniye

---

[1] Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1333, II, 8.
[2] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1971, IV, 265.
[3] Ekmeleddin İhsanoğlu vd., *Osmanlı Astronomi Literatürü Târihi*, İstanbul: İslâm Târih, Sanat ve Kültür Merkezi (IRCICA), 1997, II, 528.
[4] Risâle 0963 numarada kayıtlı olarak Süleymaniye Kütüphânesi Pertevniyal Bölümünde bulunmaktadır.
[5] Rufat Karamahmutoğlu, *Muhammed Gümülcinevî ve "el-Meslekü's-Sedâd fi'l-İrâdeti'l-Cüz'iyye ve Ef'âli'l-İbâd" Adlı Eseri*, yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2002.

Kütüphânesi (nr. 04943-001) ve Topkapı Sarayı Kütüphânesi Hazine Kitaplığı Bölümünde (nr. 000205) de nüshaları bulunmaktadır.

2. *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyye fi'l-Kelam:* Kelam alanında yazılan eser *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*'nde *Şerh-i Ebyât-ı Nûniyye* olarak zikrolunmaktadır. Süleymaniye Kütüphânesi Esad Efendi (nr. 01215) ve Halet Efendi (00419-003) bölümlerinde nüshaları vardır.

3. *Risâla fi'l-Rub'al-Mucayyab: Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*'nde tanıtıldığına göre Pertevniyal Vâlide Sultan'da nr. 974'te kayıtlı olan bir mecmuanın 41b-54a yaprakları arasındadır. Tek nüshası tespit edilmiş olan bu eserin müellifine dâir herhangi bir kayıt eserde olmamakla birlikte kütüphânenin yazma fihristinde eser Gümülcinevî'ye nispet edilmiştir. Kıble ve vakit tayini ile ilgili olan bu eseri müellif, Sıbt al-Mârîdînî (v. 912/1516)'nin *Risâlâ fi'l-'Amal bi'l-Rub' al-Mucayyab* eserinde gördüğü hataları düzeltmek maksadıyla eserin tertip şeklini değiştirmeden kaleme aldığını belirtmektedir. 21.7x16.2(155x75) ebatlarında ve 23 satır olup nesih hatla Arapça yazılmış eserin istinsâh târihinin h. XII. asrın ikinci yarısı olması gerektiği de yine *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*'nde bu eserle ilgili aktarılan bilgiler arasındadır.[6]

4. *Risâletü't-ta'rif fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerif:* Çalışmamıza konu olan bu eser ve nüshaları hakkındaki detaylı bilgiler "Eserin Yazma Nüshalarının Tavsîfi ve Değerlendirilmesi"nin yapıldığı bölümde bulunmaktadır.[7]

İstanbul kütüphânelerinde nüshaları bulunan yukarıda saydığımız eserlerin dışında *Osmanlı Müellifleri*'nde Gümülcinevî Mehmed Efendi'ye âit olarak *Terceme-i Tarikat-i Muhammediyye* eserinden de bahsedilmektedir.[8]

[6] bk. Ekmeleddin İhsanoğlu vd., *Osmanlı Astronomi Literatürü Târihi*, II, s. 528.
[7] s. 39.
[8] bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 8.

BİRİNCİ BÖLÜM

RİSÂLETÜ'T-TA'RÎF FÎ TERCEMETİ'L-MEVLİDİ'Ş-ŞERÎF ESERİ

A. *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf* in Genel Özellikleri

1. Eserin Adı

Tespit edebildiğimiz dört nüshası bulunan eserin ismi AE rumuzunu verdiğimiz nüshanın 1[a] sayfasında müellif Mehmed Gümülcinevî'nin de ismi ile birlikte *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf*, S2 rumuzunu verdiğimiz nüshanın kapak sayfasında *Terceme-i Gümülcinevî* ve 1[a] sayfasında *Tercemetü Gümülcinevî li-risâleti'l-Mevlidi'l-'Arabiyyeti bi't-Türkî*, S3 rumuzlu nüshanın 1[b] sayfasında ise *Terceme-i Mevlidi'ş-şerîf fî ta'rîf* olarak kayıtlıdır. Ayrıca eserin sebeb-i telîfine dâir bazı açıklamaların bulunduğu giriş kısmında isminin *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf* olarak belirlendiği şu ifâdelerle beyân edilmiştir:

> Bu 'abd-i faḳîr-i ġayr-i muvâzî'n-naḳîr Seyyid Muḥammed Gümülcevî 'âmelehullâhu te'âlâ bi-luṭfihi'ṣ-ṣûra ve'l-ma'nevî daḫi nef'-i 'âm ve fâ'idesi şâmile olsun diyu ba'ẓı iḫvânıñ raġbetiyle 'Arabiyyet'den lisân-ı Türkî'ye terceme murâd idüp ve ḥasbe'l-istiṭâ'ah ol emr-i ḫaṭîre ḳıyâm ve tekmîl ve itmâmına iḳdâm ve ḫitâm-ı kelâm olduḳda *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf* 'unvânıyla ta'yîn-i nâm ḳılındı. (S1/5[b])

2. Sebeb-i Telîfi

Resûl-i Ekrem'in mevlidini şerh etmenin nûr üstüne nûr olup sürûr üstüne sürûr bıraktığını söyleyen müellif, zaman zaman tercüme ve zaman zaman da şerh olarak nitelediği bu eserini herkese faydalı olması maksadının yanında bir kısım arkadaşlarının da kendisinden bir mevlid risâlesi tercüme etmesini istemelerinden ötürü mağfirete, şefâate ve fevz ü inâyete nâil olup kurtuluşa ermesi ve cennetler ülkesine ulaşmasına vesîle olabilmesi için kaleme aldığını belirtmektedir. Allah'ın yardımı ile meydana gelen bu eserinde rivâyetleri aktarma, bütün ayrıntıları ile açıklama vb. gibi her hususta

çok titiz ve hassas davrandığını açıklayan Gümülcinevî, eserinin Sultân II. Mustafa (v. 1115/1703)'nın oğlu Sultân III. Osman (v. 1171/1757)'a hediye edilerek Sultân'ın pâdişahlığı döneminde (1754-1757) tamamlandığını da aşağıda iktibas ettiğimiz kısımlarda dile getirmiştir:

> Ve ḥâviyan li'l-kemâlâti'l-celiyyeti'l-'aliyye ve'l-temese ba'żu iḫvâni'llezî lehû raġbetun ṣâdiḳatun fî't-tibâ'ihî tercemeti risâleti mevlidihî… (S1/4[a])

(Ona ittibâ etmede sâdık bir rağbete -yönelişe, arzuya- sâhip olan bir kısım kardeşlerim onun mevlidi risâlesinin tercümesini ricâ ettiler ki bu risâlenin büyük faydaları ve önemli geri dönüşleri vardır…)

> Ṯümme lemmâ yeteserru eymâmuhû fî eyyâmi salṭanati ṣâḥibi'l-ḫayrâti'l-ḥisân sâḥibu ẕeyli'l-cûdi ve'l-iḥsân… 'avnü'l-İslâmi ve ẓahîru'l-müslimîn Ġıyâṯu'd-devleti ve'd-dîn. Elâ ve hüve's-sulṭânu 'Oṯmân Ḫân ibnü's-sulṭân Muṣṭafâ Ḫân… ce'altehû hediyyeten ilâ ẕâlike'l-cenâbi… (S1/4[a])

(Sonra onu, hayır ve hasenât sahibi, cömertlik ve ihsânın arkasından yürüyen… İslâm'ın yardımcısı, Müslümanların destekçisi Gıyasu'd-devle ve'd-din'in saltanatı zamanında tamamlamak müyesser oldu. O ki Sultân Mustafâ Hân oğlu Sultân Osman Hân'dır… Bunu ol cenâba bir hediye eyledim…)

> Dergâh-ı Ḫudâvend maġfiret-penâhdan niyâz-ı bende-i pür-cürm ve günâh oldur ki ancaḳ ṣultân-ı risâlet-penâh ḥażretleriniñ siyer-i şerîfe ve şemâ'il-i münîfelerini beyâna bahâne-i şefâ'at ve vesîle-i fevz ü 'inâyet olup rûz u pür-havde mevṣil-i necât ola. (S1/4[b])

3. Muhtevâ Özellikleri

3.1. Eserin Kaynakları

Türklerin İslâmiyet'i kabûlünden sonra ortaya konulan ilk mahsûller ile başlayan ve yüzyıllar içerisinde şekillenerek günümüze kadar gelişmesini sürdüren İslâmî-Türk Edebiyatı'nın ana kaynağını Kurân-ı Kerîm ve hadîsler oluşturmaktadır. Şekil ve muhtevâ îtibâriyle bu edebiyatın içinde yer alan *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf* eserinin de büyük oranda kaynakları temelde Kurân ve sünnete dayanan siyer, hadîs, tefsîr, tasavvuf ve kelâm gibi alanlarda yazılmış en meşhûr eserlerdir. Müellifin burada saymış olduğumuz pek çok farklı alanda ortaya konulmuş birçok esere mürâcaat ederek Hz. Peygamber'in hem sîret hem de suretine ışık tutmak için meydana getirdiği eserinde başvurduğu kaynaklardaki çeşitlilik ve sayıca zenginlik dikkate değerdir.

3.1.1. Âyet ve Hadîsler

Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf te ilgili konularda çok sayıda âyet ve hadîse yer verilmiştir. Eserde otuz altı âyet ve kaynağını tespit edebildiğimiz kadarıyla da yaklaşık olarak otuz dört hadîs lafzen iktibas edilmiş olup bu hadîslerin çoğunu da kütüb-i sittede yer alanlar oluşturmaktadır. Saydığımız âyetlerin dışında ayrıca eserde işlenen ve Hz. Peygamber'in isimleri olarak addedilen "Muhammed", "Tâhâ", "Yâsîn", "Müzzemmil" ve "Müddessir" gibi lafızları düşündüğümüzde âyetlerin sayısını çoğaltmamız mümkündür. Eserde lafzî olarak yer alan hadîslerin dışında telmîhen kendisine atıf yapılan çok sayıda hadîs bulunmaktadır. Telmîhen yer verilmiş hadîslerin hepsinin kaynaklarını tespit etmek mümkün olamadığından metinde sadece âyet ve lafzî hadîslerin tahrîci yapılmaya çalışılmış ve bu kısımda da âyet ve hadîslerin iktibas edilme yöntemleri üzerinde durulmuştur.

Eserde, ilgili konularda yer verilen âyetlerin bazen tamamı bazense bir kısmı iktibas edilmiştir:

> Babam İbrâhîm 'aleyhi's-selâmıñ du'âsı ki Ka'be-i Mükerreme'i binâ' idüp itmâm eyledikde ehl-i Mekke'i da'vet idüp du'âsında

“Rabbenâ vebʿaṣ fîhim resûlen minhum.”[9] diyu buyurdı. (S1/7[b])

Ve beşâret-i ʿÎsâ ʿaleyhi’s-selâm Benî İsrâîl’e **“İnnî resûlullâhi ileykum muṣaddiḳan limâ beyne yedeyye mine’t-tevrâti ve mübeşşiran bi-resûlin yeʾtî min baʿdî’smuhû Aḥmed.”**[10] buyurdığı… (S1/7[b])

Ḥücremizden aḳmâr ṭulûʿ idüp eşcâr ve aḥcârdan tehlîl ṣadâsı istimâʿ olundı. Ḥücremde misk ve reyḥân râyiḥası ẓâhire olup ke-ennehû ṭîbu ḥavrâʾe. **“Lem yaṭmiṯhunne insun ḳablehum velâ cânn.”**[11] tâliyât **“Febi-eyyi âlâʾi rabbikumâ tukeẕẕibân.”**[12] (S1/9[b])

İktibas edilen âyetlerin bazıları meâliyle birlikte verilmiştir:

Ḥaḳḳ Teʿâlâ anı eşref-i maḳâmât ki maḳâm-ı inzâl-i kitâbdır “ʿAbd” tesmiye idüp **“Ve in küntüm fî raybin mimmâ nezzelnâ ʿalâ ʿabdinâ feʾtû bi-sûratin min miṯlih.”**[13] buyurdı. Yaʿnî **“Ey kâfirler bizim ʿabdimiz Muḥammed ʿaleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm üzerine inzâl eyledigimiz Ḳurʾân-ı ʿaẓîmu’ş-şânda reyb ve şekde olup min ʿindillâh oldıġını inkâr iderseñiz anıñ ḳatı ḳıṣa sûresiniñ miṯlini getürüñ!”** diyu taʿcîz içün emr eyledi. (S1/19[a])

Açıklaması ve tefsîri yapılan âyetler de yer almaktadır:

Peyġamber ʿaleyhi’s-selâm gelüp öyledir ḳocaḳarı cennete girmez lâkin Ḥaḳḳ Teʿâlâ **“Fe ceʿalnâ hunne ebkârân ʿuruben**

[9] “Ey Rabbimiz! Onlara içlerinden bir peygamber gönder…” (el-Bakara 2/129)
[10] “…Ben size Allah’ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim…” (es-Saff 61/6)
[11] “Bunlara onlardan önce ne bir insan ne bir cin dokunmuştur.” (er-Rahmân 55/74)
[12] “Öyleyken Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?” (er-Rahmân 55/75)
[13] el-Bakara 2/23

etrâbâ.”[14] buyurdı ki: **“Anlar ol gözleriniñ pıñarı çapaḳlanmış kocakarılardır, ya‘nî ol ḥâlde girmez.”** diyu buyurdılar. (S1/28[a])

“Lâ nuferriḳu beyne ehadin min rusulih.”[15] ya‘nî **enbiyâ’-ı kirâm ve rusul-i ‘iẓâm cümlesine îmân getürdük cümlesi ḥaḳdır, içlerinden birini ġayra naḳîṣa virecekleyin farḳ idüp ayırmaḳ câ’iz degildir.** (S1/51[b])

[Derkenar]: Bu ẕikr olunan ma‘nâ-yı müddeṣṣir ḥaḳîḳat ma‘nâsına ḥaml olundıġı üzredir. Ba‘żı ehl-i tefsîr diṣârdan murâd ḥaḳîḳat olmayup mecâzen ḫil‘at-i nübüvvet ki ṣâḥibine zînet virmede ṣevb diṣâra benzer. Niteki libâs-ı taḳvâ ve ridâ’u’l-‘ilm zînet virdigi gibi ba‘żı ehl-i tefṣîr diṣârla murâd cebel-i Ḥirâ’da iḫtifâdır. Ke-ennehû peyġamber ‘aleyhiṣ-ṣalâtu ve’s-selâma diṣâr-ı iḫtifâ-ile müddeṣṣir ve zâviye-i ḫumûlden ḳıyâm idüp inẕârla meşġûl ol dinilmiş olur. Bu ma‘nâları Şeyḫzâde Ḳâḍı *Ḥâşiye*’sinde tafṣîl eyledi. (S1/19[a])

Sûre isimleri verilmeden iktibas edilen bazı âyetlerin âyet oldukları çeşitli ifâdelerle açıkça belirtilmiştir:

Ve **Ḳur’ân-ı ‘azîmu’ş-şân’da “İnnemâ ente müẕekkir.”**[16] buyurulup “Müẕekkir” dinildi. (S1/20[a])

Ḥaḳḳ Te‘âlâ anlarıñ siḥr didigini tekẕîb ve Ḥabîbi ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellemi taṣdîḳ içün **“İḳterabeti’s- sâ‘atu venşaḳḳa’l-ḳamer.”**[17] **âyet-i kerîmesini** inzâl buyurdı. (S1/30[b])

Sûre ismi ile birlikte nüzûl sebebinin açıklandığı âyetler de bulunmaktadır:

[14] “Onları, eşlerine düşkün ve yaşıt bâkireler kıldık.” (el-Vâkı‘a 56/36-37)
[15] “…Allah’ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız…” (el-Bakara 2/285)
[16] “(Artık sen öğüt ver!) Sen ancak bir öğüt vericisin.” (el-Gâşiye 88/21)
[17] “Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı.” (el-Kamer 54/1)

Sûre-i Sebeʾ'de **"Velev terâ iẕ fezi'û felâ fevte veuḫiẕû min mekânin ḳarîb."**[18] **âyet-i kerîmesi bir ma'nâya göre ḳavm-i Süfyânî ḥaḳḳında nâzile olmuşdur** ve bunuñ ẓuhûrı Mehdî'niñ ẓuhûrına 'alâmetdir. (S1/53[a])

Hâkânî'nin *Hilye*'sinden iktibas edilmiş olan bir beyitte geçen âyet teşbîh unsuru olarak yer almaktadır:

Naṣṣ-ı tenzîl-i melâḥatde 'ayân
"Ve'ḍ-ḍuḥâ"[19] idi şerîf alnı hemân
(S1/17[b])

Eserde bahsi geçen mevzûlar hakkında derkenar kısmında da âyet-i kerîmelere yer verilmekte ve müellifin eserinde telmîhen yer verdiği âyeti müstensih bu kısımda açıklayabilmektedir:

[Derkenar]: Aṣḥâb-ı Ṣuffe dört yüz miḳdârı ricâl idi. Medîne-i Münevvere'de meskenleri ve 'aşîretleri olmayup mescid-i şerîfde 'ibâdete ve ta'allüm-i Ḳurʾân ve tilâvete meşġuller idi… Ḥattâ rüʾesâʾ-i küffâr anların meclis-i Resûl 'aleyhi's-selâmdan ṭard olunmasını ṭaleb eylediklerinde peyġamber 'aleyhi's-selâma bir hemm 'ârıż olunca ḥaḳlarında bu âyet-i kerîme nâzil oldı: **"Velâ taṭrudi-lleẕîne yed'ûne rabbehum bilġadâti ve'l-'aşiyyi yurîdûne vecheh."**[20]… (S1/41[a] derkenar)

[Derkenar]: Müʾellifiñ bu kelâmı **"Ṯümme denâ fetedellâ fekâne ḳâbe ḳavseyni ev ednâ."**[21] âyet-i kerîmesine telmîḥ ve işâretdir. Ve bunuñla murâd-ı şerîf Allâhu a'lem ḳurb-ı ma'nevî ile kemâl-i teḳarrübdür… (S1/5[a])

[18] "(Resûlüm!)" Telaşa düştükleri zaman, bir görsen! Artık kurtuluş yoktur, yakın bir yerden yakalanmışlardır." (es-Sebe' 34/51)
[19] "Kuşluk vaktine yemin ederim." (ed-Duhâ 93/1)
[20] "Sabah akşam Rablerine yalvarıp sadece Onun hoşnutluğunu arzulayanları kovma…" (el-En'âm 6/52)
[21] "Sonra (Muhammed'e) yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hattâ daha da yakın oldu." (en-Necm 53/8-9)

Eserde yer alan hadîslerin çoğu kaynaklarda geçtiği şekliyle birebir iktibas edilmiş olsa da bazı lafızların eksikliği veya farklılığı ile de hadîsler iktibas edilme yoluna gidilmiştir:

> Peyġamber ʻaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm bir ṣaḥrâda iken bir dişi geyik "Yâ Resûlallâh!" diyu nidâ eyledikde peyġamber ʻaleyhi's-selâm "Ḥâcetiñ nedir?" buyurunca "Beni şu Aʻrâbî ṣayd idüp baġladı. Benim şu ṭaġda iki yavrucıġım var beni ṣalıvir varayım yavrucıḳlarımı emzireyim ve yine rücûʻ ideyim." didikde peyġamber ʻaleyhi's-selâm "Gelür misin?" diyu buyurup ol daḫi **"Neʻam."**[22] didi. Ve peyġamber ʻaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm daḫi irsâl idüp varup geldikde yine evvelki gibi baġlayınca Aʻrâbî uyandı ve didi ki "Yâ Resûlallâh ḥâcet var mı?" Anlar daḫi "Bu geyigi irsâl eyle." didikde irsâl idince geyik ṣaḥrâda giderken "Eşhedu en lâ ilâhe illallâh ve enneke Resûlullâh." diyüp taṣdîḳ-i risâlet eyledi.[23] (S1/37[b])
>
> Ve ḥadîṯ-i âḫerde buyurdılar ki Cibrîl ʻaleyhi's-selâm nâzil olup didi: Yâ Muḥammed taḥḳîḳ Ḥaḳḳ Teʻâlâ saña selâm idüp dir ki "Ḥabîbim sevüp ister mi şu ṭaġları altun ḳılayım da anıñla her ne maḥalde olmasını murâd iderse olsun." didikde bir zamân yesîr mübârek başlarını egüp teʾemmülden ṣoñra buyurdılar ki Yâ Cibrîl **"İnne'd-dünyâ dâru men lâ dâre lehû ve mâlu men lâ mâle lehû ḳad yecmeʻuhâ men lâ ʻaḳle lehû."**[24] yaʻnî "Bu dünyâ evi olmayanlara ev ve mâlı olmayanlara mâl olup anı ʻaḳl-ı kâmilî olmayan cemʻ ider."[25] buyurduḳlarında… (S1/23[a])
>
> Ḥaḳḳ Teʻâlâ bir kimseye bir ṭaʻâm inʻâm eylese ol kimse **"Allâhümme bârik lenâ fîhi ve ebdi lenâ bihî mâ hüve**

[22] Kaynakta "Neʻam tuṭlaḳ hâẕihi" olarak kayıtlıdır.
[23] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (thk. Hamdî Abdülmecid es-Selefî), Beyrut: Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabi, ty., XXIII, 332.
[24] Hadîs lafzı kaynakta "ed-dünyâ dâru men lâ dâre lehû ve mâlu men lâ mâle lehû ve lehâ yecmeʻu men lâ ʻaḳle lehû" olarak geçmektedir.
[25] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 480.

ḫayrun minhu."[26] disün. Ve bir kimseye Ḥaḳḳ Teʿâlâ süd içürse ol kimse "Allâhümme bârik lenâ fîhi ve zidnâ minhu."[27] disün.[28] (S1/23[b])

Mânâ itibâriyle yani telmîhen yer alan hadîslere misâl oluşturması bakımından eserden şu örnekler zikredilebilir:

Ve daḫi ḥadîṯ-i şerîfde taḥḳîḳ ben Ḥaḳḳ Teʿâlâ ʿindinde ümmü'l-kitâbda yaʿnî levḥde ḫâtemü'n-nebiyyîn oldum. Ḥażret-i Âdem ʿaleyhi's-selâm ṭînde mülḳâ ve maṭrûḥ iken yaʿnî türâb-ı balçıḳ olup rûḥ virilmezden evvel… (S1/7[a])

Pes peyġamber ʿaleyhi's-selâm ol ġulâma ḫiṭâb idüp "İẕin virür misiñ şunlara virmege?" buyurduḳda, "Yoḳ vallâhi ben senden olan naṣîbimi kimseye virmem." didi. Peyġamber ʿaleyhi's-selâm ol südi ol ġulâmıñ eline virdi. **Bu iki ḥadîṯ-i şerîfler Ṣaḥîḥayn'da meẕkûrdur.** (S1/25[a])

ʿÖmer raḍıyallâhu ʿanh "Ḳo beni şu münâfıġıñ boynını urayım." didikde peyġamber ʿaleyhi's-selâm "Taḥḳîḳ ol Bedr'e ḥâżır oldı ne bilürsüñ belki Ḥaḳḳ Teʿâlâ ehl-i Bedr üzerine naẓar iḥsân idüp ne dilerseñiz işleñ ben taḥḳîḳ sizi maġfiret itdim dimiş ola." ġâʾibden buyurdı. **Bu ḥadîṯi İmâmeyn taḫrîc eyledi.** (S1/29[b])

Lafzen iktibas edilen hadîslerden bazılarının tercümeleri metnin içinde verilmiştir:

"Deṯṯirûnî deṯṯirûnî ve ṣubbû ʿaleyye mâʾen bâriden."[29] yaʿnî **"Beni diṯârımla örtüñ örtüñ ve üzerime ṣovuḳ ṣu ṣaçıñ."** didigim baʿdında… (S1/14[b])

---

[26] "Allah'ım bu yemeği bize bereketli kıl ve ondan daha hayırlısını ver." Bu hadîs lafzı kaynakta "Allâhümme bârik lenâ fîhi ve ʾeṭʿimnâ ḫayran minhu." olarak kayıtlıdır.
[27] "Allah'ım bize bunu bereketli kıl ve bol bol ver."
[28] Tirmizî, "Da'avât", 56; Humeydî, *el-Müsned* (thk. Habîbürrahman A'zâmî), Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1962, I, 225.

…şerre ʻalâmet ṭutmaġı kerîhsinüp ḥattâ **“eṭ-ṭîratü şirkün.”**[30] buyurdılar. Yaʻnî bir işe şürûʻ eyledikde **“Bir şeyʾi şerre ʻalâmet ṭutmaḳ şirkdir.”** didiler. (S1/21[b])

Ve zeyt yaġını sever idi, ḥattâ aṣḥâb-ı kirâma **“Külu’z-zeyte ve’d-dehinû bihî fe-innehû min şeceratin mübâraketin.”**[31] buyurdılar. Yaʻnî **“Zeyt yaġını ekl idiñ ve anıñla iddihân idiñ zîrâ şecere-i mübârekeden ḥâṣıl olur.”** didiler. (S1/23[b])

Hadîslerden bazıları râvîsi ve kaynağı da zikredilerek iktibas edilmiştir:

ʻÂʾişe raḍıyallâhu ʻanhâ rivâyeti üzre âyineye baḳdıḳda **“Allâhümme kemâ-ḥassente ḫalḳî fe ḥassin ḫulḳî.”**[32] diyu buyurur idi. (S1/26[b])

Enes’den mervîdir ki: Peyġamber ʻaleyhi’s-selâm Enes raḍıyallâhu ʻanha ḫiṭâb idüp **“Yâ ẕe’l-üẕneyni!”**[33] didi. Yaʻnî “Ey iki ḳulaḳlı!” diyüp işitdigini eyüce diñleyüp ḥıfẓ itmege ḥaml olundı. (S1/28[a])

Pes “Yâ Resûlallâh taḥḳîḳ seniñ ehl-i nârdandır didigiñ kimse bugün ḳıtâl-i şedîd ile muḳâtele idüp vefât itdi.” didiler. Pes peyġamber ʻaleyhi’s-selâm yine **“İlâ’n-nâr!”** buyurdı. Pes baʻżı ḳavm şekk itmege ḳarîb oldı. Nâ-gâh anlar bunuñ üzerine iken “Ol kimse ölmedi, yaʻnî düşman zaḫmıyla şehîd olmadı. Lâkin aña bir şedîd cerâḥat işâbet itmekle giceden bir vaḳit olduḳda yarasına taḥammül idemeyüp nefsini ḳatl eyledi.” didiler. Peyġamber ʻaleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm daḫi bunuñla ḫaber virdiklerinde **“Allâhu ekber eşhedu ennî ʻabdullâhi ve**

---

[29] Müslim, “İmân”, 73/257.
[30] Ebû Dâvûd, “Tıb”, 24/3910; İbn Mâce, “Tıb” 43/3538.
[31] Tirmizî, “Etʻime”, 42/1850.
[32] “Allah’ım, yaratılışımı güzel kıldığın gibi ahlâkımı da güzelleştir.” Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 456; Ebû Ya’lâ el-Mevsılî, *Müsnedü Ebî Ya’lâ el-Mevsılî* (thk. Hüseyin Selîm Esed), Dımaşk: Dârü’l-Me’mûn li’t-Türâs, 1984, IV, 409.
[33] “Ey iki kulaklı!” Tirmizî, “Birr ve Sıla”, 56/ 1991.

resûluhû." buyurdı. Ba'dehû Bilâl'e emr idüp ol daḫi nâsa nidâ idüp "Cennete dâḫil olmaz illâ nefs-i müslime dâḫil olur ya'nî İslâm'la muttaṣıf olan nefs dâḫil olur ve taḥḳîḳ Ḥaḳḳ Te'âlâ bu dîni racul-i fâcir ile teʾyîd eyler." buyurdı. **Bu ḥadîṯi İmâmeyn taḫrîc eyledi.** [34] (S1/28[b])

…Keẕâlik cemî'-i enbiyânıñ ümmehâtı böyle kerâmât gördiler diyu **bu ḥadîṯ-i şerîfi 'İrbâż bin Sâriye raḍıyallâhu te'âlâ 'anhdan İbnü'l-Cevzî *Kitâbü'l-Vefâ fî feżâ'ili'l-Muṣṭafâ*-nâm teʾlîfinde ẕikr eyledi.** (S1/7[b])

***Şifâʾ-ı Ḳâḍı 'İyâż*'da ẕikr eyledigi üzre** Cebel-i Ḥirâʾ üzerinde iken ḥareket eyledikde **"Üṯbüt Ḥirâ innemâ 'aleyke nebiyyun ṣıddîḳun ve şehîdun."**[35] buyurup Ḥażret-i 'Ömer raḍıyallâhu 'anh ḫilâfeti vaḳtinde ṣabâḥ namâzını edâ iderken Muġîre'niñ kölesi Ebû Lüʾlüʾ mesmûm ḫançer ile ṭa'n idüp şehîd oldı. (S1/38[a])

İktibas edilen bazı hadîsler için "hadîs-i şerîf", "hadîs-i kudsî", "kavl-i şerîf" ve "rivâyet" gibi çeşitli nitelendirmeler yapılarak açıkça hadîs oldukları belirtilmiştir:

Bu ẕikr olunan ma'nâya **"Kânellâhu velâ şeyʾun ḳablehû."**[36] **ḥadîṯ-i şerîfi** işâretdir. (S1/7[a])

Ḥattâ **ḥadîṯ-i ḳudsîde "Küllü'l-enbiyâ'i ḥamidûnî velâkin ente Aḥmeduhum."** ya'nî "Baña cümle peyġamberler ḥamd eyledi lâkin sen cümlesinden ziyâde ḥamd idicisiñdir." diyu vârid oldı. (S1/18[a])

"Allâhümme enciz lî mâ ve'adtenî. Allâhümme in tühlik hâẕihi'l-iṣâbete lâ tü'bed fi'l-'arḍi ebeden."[37] **ḳavl-i şerîfi** ile

[34] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 453.
[35] "Sakin ol Hirâ! Zîrâ senin üstünde bir peygamber, bir sıddîk ve bir şehit var." Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 6/2417.
[36] "Allah'tan önce hiçbir şey yoktu." Buhârî, "Bed'u'l-halk", 3199.

du‘â ve ridâları düşünceye dek istimdâd ve istid‘âdan ẖâlî olmadılar. (S1/31[a])

İlgili konularda âyet ve hadîsler bazen peş peşe verilmiştir:

"Ey nâs baña furça viriñ!" diyüp geldi ve peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ mübârek sâ‘idini mess idüp bûs eyledi ve **"Ṭıbte ḥayyen ve meyyiten."**[38] diyüp bu âyet-i kerîme'i ḳırâ'et eyledi. **"İnneke meyyitûn ve-innehum meyyitûn."**[39] (S1/49[b])

3.1.2. Diğer Kaynaklar

İlgili konularda bazen sadece müellifin veya eserin bazen de her ikisinin isimleri beraber zikredilmek sûretiyle metinde doğrudan kaynak gösterilen eserler ve kaynak gösterildikleri bölümler şu şekildedir:

İmâmeyn: Hanefî mezhebinin kurucusu Ebû Hanîfe (v. 150/767)'nin talebeleri olan Ebû Yûsuf (v. 182/798) ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (v. 189/805) için kullanılan bir tâbirdir.[40]

İmâmeyn tâbiri metinde dört yerde kullanılmıştır. Birincisi Hz. Peygamber'in hacamat ettirmesi (S1/27[a]), ikincisi mûcizeleriyle alâkalı olarak Hayber gazâsında birinin kendini öldürerek cehennemlik olacağını bilmesi (S1/29[a]), üçüncüsü Hâtıb b. Beltea'nın Kureyş'e yazmış olduğu mektubun kendisine bildirilmesi (S1/29[b]), dördüncüsü uykusundayken canına kılıç ile kastetmeye çalışan Arabî birinden (S1/35[a]) bahsedilmesidir.

Kitâbü'l-Fiten: Nuaym b. Hammâd (v. 228/ 843)'ın fiten ve melâhime dâir *el-Fiten ve'l-Melâhim* isimli eseridir. Bir hadîs kitabından ziyâde târih kitabı mâhiyetinde ve kendi alanında ilk kitap olan eserde fiten ve melâhimle ilgili rivâyetler bir

---

[37] "Allah'ım! Bana vaad ettiğin şeyi gerçekleştir! Allah'ım! Bu topluluğu helâk edersen, artık sana yeryüzünde ibâdet edecek kimse kalmaz. Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc,* Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003, VI, 90.

[38] "Yaşarken de mübârektin, hoştun; vefâtında da hoşsun." Buhârî, "Ashâbu'n-nebî", 5; İbn Sa'd, *et-Tabâkatü'l-kübrâ*, II, 265-266; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 242.

[39] "Muhakkak sen de öleceksin, onlar da ölecekler." (ez-Zümer 39/30)

[40] Salim Öğüt, "İmâmeyn", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXII, 207.

değerlendirmeye tâbi tutulmamakla birlikte Hz. Peygamber'e nispet edilenleri de pek azdır. Geride kalan rivâyetler ise sahâbe, tâbiîn ve daha sonraki dönemlerin âlimlerinden nakledildiği için eser fazla ilgi görmemiştir.[41]

Bu eser metinde kıyâmet alâmetlerinden bahsedilen kısımda "…Nu'aym bin Ḥammâd'ın *Kitâbü'l-Fiten*-nâm te'lîfine mürâca'at eylesün." şeklinde zikredilerek kaynak gösterilmiştir. (S1/53[a] derkenar)

Kütüb-i sitte: Hadîslerin büyük bir kısmını ve genellikle güvenilir olanlarını ihtivâ eden altı büyük hadîs kitabıdır. Genel kabûle göre Buhârî (v. 256/870) ve Müslim (v. 261/875)'in *el-Câmi'u's-sahîh*'leri, Ebû Dâvûd (v. 275/889) ve Nesâî (v. 303/915)'nin *es-Sünen*'leri ile Tirmizî (v. 279/892)'nin *el-Câmi'u's-sahîh*'i ve diğer beş kitapta bulunmayan bin kadar zayıf hadîse yer vermiş olan İbn Mâce (v. 273/887)'nin *es-Sünen*'inden oluşur. Bazı muhaddisler altıncı eser olarak İbn Mâce'nin *es-Sünen*'i yerine İmam Mâlik (v. 179/795)'in *el-Muvatta*'sını veya Dârimî (v. 255/869)'nin *es-Sünen*'ini külliyâta dahil ederler. Bu altı eseri derleyen âlimlere "eimme-i sitte" denmektedir.[42]

Kütüb-i sitte tâbiri metinde müellifin eserini meydana getirirken kimlerden istifâde ettiğini açıkladığı (S1/5[b]) kısımda geçmektedir. Kütüb-i sitte içinde yer alan müelliflerden Tirmizî, Hz. Peygamber'in nübüvvet mühründen (S1/12[a] derkenar) ve İmâm Mâlik, Hz. Peygamber'in hâteminden (S1/26[a]) bahsedilen bölümlerde zikredilmiştir. Buhârî ve Müslim ise hemen aşağıda yer verilen "Sahîhayn" başlığı altında ele alınmıştır.

Sahîhayn: "Sahîh hadîsleri ihtivâ eden iki kitap" anlamına gelen bu tâbir Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-sahîh* eserlerine verilen isimdir. Bu iki eser İslâm âlimleri tarafından Kurân-ı Kerîm'den sonra en sahîh kitaplar olarak kabul edilmiştir.[43]

Sahîhayn tâbiri metinde Hz. Peygamber'in ashâbı ile süt içtikleri bir hâdiseye yer verilen (S1/25[a]) kısımda geçmektedir. Buhârî ismi tek başına *Risâletü't-ta'rîf*'in

[41] Ali Çelik, "Nuaym b. Hammâd", *DİA*, XXXIII, 219; Ali Akyüz, "el-Fiten ve'l-Melâhim", *DİA*, XIII, 153-154.
[42] M. Yaşar Kandemir, "Kütüb-i Sitte", *DİA,* XXVII, 6-8.
[43] a.mlf., "Sahîhayn", *DİA*, XXXV, 527-530.

meydana getirilmesinde hangi eserlerden istifâde edildiğinin (S1/5[b]) ve Hz. Peygamber'in nübüvvet mührü hakkında açıklamaların (S1/12[a]) yer aldığı kısımlar ile Hz. Peygamber'in hâteminden (S1/26[a]) bahsedilen rivâyetlerde anılır. Eseri ise *Sahîh-i Buhârî* şeklinde Hz. Peygamber'in mûcizelerinden (S1/33[a]-41[b]) ve hastalığı vaktinde rûhunu teslim etmeden önceki son kelâmından (S1/49[b]) bahsedilen kısımlarda zikrolunarak kaynak verilmiştir. Müslim de yine aynı şekilde bu eserin meydana gelmesinde istifâde edilen kaynakların açıklandığı yerde (S1/5[b]) Buhârî ile beraber geçmektedir.

Şemâ'il-i Tirmizî: Kütüb-i sitte'den *el-Câmi'u's-sahîh*'in müellifi Tirmizî'nin Hz. Peygamber'in şemâiline dâir yazdığı eseridir. Tam adı *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye ve'l-haṣâ'ilü'l-Mustafaviyye* olan bu eser tertip ve muhtevâ bakımından şemâil konusunda ilk ve en mükemmel çalışma olarak kabul edilir. Bu eserinde Tirmizî Hz. Peygamber'in dış görünüşü, yemesi içmesi, konuşma şekli, ahlâkı, ibâdeti, geçim tarzı ve vefâtı gibi hususlar üzerinde durmuştur. Eserdeki hadîslerin büyük bir kısmı sahîh ve hasen, pek azı ise zayıf rivâyetlerden oluşmaktadır. Çeşitli kütüphânelerde pek çok nüshası bulunan ve birçok taş baskısı yapılan *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye* üzerinde hâşiye, ihtisâr, şerh gibi farklı alanlarda yapılmış çalışmalar olup bunlardan en önemlisi Aliyyu'l-Kârî'nin *Cem'u'l-vesâ'il fî şerhi'ş-Şemâ'il* isimli şerhidir.[44]

Şemâ'il-i Tirmizî'yi müellif eserinde Hz. Peygamber'in hangi günde ve ne zaman defnolunduğunu açıkladığı mevzûda kaynak olarak göstermiştir. (S1/49[a] derkenar)

Hilyetü'l-Evliyâ': Ebû Nuaym el-İsfahânî (v. 430/1038)'nin *Hilyetü'l-Evliyâ' ve tabakâtü'l-aṣfîyâ* ismindeki zâhid, âbid ve sûfîlerin hayât hikâyelerini bazen fazîletli olduklarına inandıklarını ön sıraya da alarak büyük ölçüde kronolojik olarak anlattığı eseridir. Eserdeki zühd ve ahlâka dâir rivâyetlerin bir kısmına başka kaynaklarda rastlanmadığı için eser hadîs ilmi açısından önemli kabul edilmiştir. Ebû Nuaym eserini meydana getirirken hocalarından, dönemindeki âlimlerden, Buhârî ve Müslim'in eserleri başta olmak üzere diğer hadîs mecmualarından ve Ebû Saîd İbnü'l-A'rabî (v.

[44] a.mlf., "eş-Şemâilü'n-Nebeviyye", *DİA*, XXXVIII, 500-501.

341/952)'nin *Tabakâtü'n-nüssâk*'ı ile Sülemî (v. 412/1021)'nin *Tabakâtü's-sûfiyye*'sinden faydalanmıştır.[45]

Müellif eserinde Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sinden Hz. Peygamber'in üstün vasıf ve niteliklerinden bahsettiği kısımda Hak Teâlâ'nın tüm insanlara verdiği aklın Hz. Peygamber'e verdiği aklın yanında dünya kumları arasında bir kum tanesi kadar olduğunu rivâyet ederek aktardığı kısımda istifâde etmiştir. (S1/20^{b})

Şifâ-ı Kâdî İyâz: Kâdî İyâz (v. 544/1149)'ın Peygamber sevgisine ve Hz. Peygamber'in müslümanlar üzerindeki haklarına dâir yazmış olduğu eserdir. Eserin tam adı *eş-Şifâ bi-(fi)ta'rîfi hukûki fî şerefi'l-Mustafâ*'dır. Eser dört bölümden meydana gelmektedir. Bu bölümlerde sırasıyla Hz. Peygamber'in maddî ve manevî güzellikleri, Allah katındaki üstün yeri ve mûcizeleri; Hz. Peygamber'e inanıp itâat etme, onu bütün yönleriyle sevme ve kendisine salâtüselâm getirme; Hz. Peygamber'de bulunabilecek ve bulunamayacak hususlar, Allah Teâlâ'nın onu kötülük ve günahlardan koruması ile ona dil uzatanlara uygulanacak hükümler gibi meseleler yer almaktadır.[46]

Metinde çoğunlukla müellifinin ismi ile birlikte geçen eser sırasıyla; *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf* in telîfinde istifâde edilen kaynaklardan (S1/5^{b}), Hz. Peygamber'in esmâ-ı şerîfinden (S1/20^{a}), fazîletlerinden (S1/22^{b}) ve mûcizelerinden (S1/36^{b}-37^{a}-38^{a}-40^{b}) bahsedilen kısımlar ile elçileriyle kimlere mektup gönderdiğinin anlatıldığı bölümde eşeği Ya'fûr hakkında yapılan açıklama kısmında (S1/47^{a} derkenar) zikrolunmaktadır. Görüldüğü üzere müellifin birçok defa ismini zikrettiği bu eserden en fazla mûcizeler bahsinde istifâde edilmiştir.

Kitâbü'r-Ravz*:* Tam adı *er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-Sîreti'n-nebeviyye li'bni Hişâm (er-Ravzü'l-ünüf ve'l-meşrâ'u'r-rivâ fî tefsîri me'ştemele 'aleyhi hadîsü sîreti Resûlillâhi sallallâhu 'aleyhi ve sellem ve'htevâ)* olan ve kısaca *er-Ravzü'l-ünüf* olarak tanınan eser, Abdurrahmân b. Abdullâh Süheylî (v. 581/1185)'nin İbn Hişâm (v. 218/833)'ın meşhûr *es-Sîretü'n-nebeviyye* eserine yapmış olduğu kapsamlı bir şerhtir. İbn Kesîr (v. 774/1373)'in ifâdesiyle Hz. Peygamber'in sîretine dâir daha önceden hiç bilinmeyen hususların yer aldığı bu şerhte Süheylî, İbn Hişâm'ın siyerini esas almakla

[45] Osman Türer, "Hilyetü'l-Evliyâ", *DİA*, XVIII, 51-52.
[46] M. Yaşar Kandemir, "eş-Şifâ", *DİA*, XXXIX, 134-138.

birlikte kendisinden önce İslâm dünyasında yapılmış olan siyer alanındaki bütün çalışmalardan faydalanmıştır.[47]

Eser metinde Hz. Peygamber'in gazvelerinden (S1/16[a]) ve elçileri ile gönderdiği mektuplardan (S1/46[a]) bahsolunan kısımlarda zikrolunarak kaynak gösterilmiştir.

Kitâbü'l-Vefâ fî fezâ'ili'l-Mustafâ: Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (v. 597/1201)'ye âit olan eser *el-Vefâ bi-ahvâli'l-Mustafâ*, *el-Vefâ bi-(fî) fezâ'ili'l-Mustafâ* isimleriyle de anılmaktadır. İbnü'l-Cevzî'nin kendisinden önceki İbn İshâk (v.151/768), İbn Hişâm (v. 218/833) ve İbn Sa'd (v. 230/845)'ın eserleri ile başlayıp gelişen siyer telîflerinden, Tirmizî'nin *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye*'si ve Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin *Delâ'ilü'n-nübüvve*'si gibi eserlerden istifâde ederek kendine özgü bir düzen içinde ve muhtevâ açısından çok kapsamlı olarak meydana getirdiği bu eserde Hz. Peygamber'in hayâtı, sîreti, şemâili, fazîletleri ve mûcizelerine dâir hususlar yer almaktadır.[48]

Müellif Hz. Peygamber'in nübüvvetine delil niteliğinde Hz. İbrâhim'in duâsı, Hz. İsâ'nın müjdesi ve Hz. Âmine'nin rüyâsından (S1/7[b]), yeme-içme âdâbından (S1/24[b]), giydiği ridâsından (S1/25[b]), hâteminden (S1/26[a]), gâiblerden haber vermesinden (S1/30[a]), Hz. Ebû Bekir ile hicreti esnâsında Sürâka'nın kendilerini yakalamaya çalışması hâdisesinden (S1/32[b]) ve âzâdlılarının isimleri ile sayısından (S1/45[b]) bahsettiği kısımlarda *Kitâbü'l-Vefâ fî fezâ'ili'l-Mustafâ* veya *Muhtaṣaru'l-Vefâ* şeklinde bu eseri zikrederek İbnü'l-Cevzî'yi sıkça kaynak göstermiştir.

'Avârifü'l-ma'ârif: Sühreverdî (v. 632/1234)'nin, şerîata uygun olan sûfiliğin esaslarını açık bir şekilde ortaya koyarak savunmak gâyesiyle yazdığı tasavvufa dâir eseridir. Eser, daha önceki dönemlerde bu konuda yazılan eserlerden bazı bölümleri genişletilmek bazı bölümleri de kısaltılmak suretiyle aktarılmış olsa da tekke hayâtının düzenine dâir hususları belli bir sistematik içerisinde ele alan ilk eser olması bakımından büyük önem taşımaktadır.[49]

---

[47] Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah", *DİA*, XXXVIII, 30.
[48] Mustafa Öz, "el-Vefâ", *DİA,* XLII, 599-600.
[49] Süleyman Uludağ, "Avârifü'l-Maârif", *DİA,* IV, 109-110.

Metinde, diğer insanlara nisbetle Hz. Peygamber'e verilen aklın üstünlüğünden (S1/20[b]) ve Hz. Peygamber'in mûcizelerinden bahsolunan bölümlerdeki ve ashâb-ı Suffe'ye dâir yapılan açıklamaların (S1/41[a] derkenar) yer aldığı kısımdaki bilgiler Sühreverdî'nin bu eserine dayandırılmıştır.

Kitâbü'l-Bâ'is 'alâ İnkâri'l-Bida'i ve'l-Havâdis: Ebû Şâme el-Makdisî (v. 665/1267)'nin eseridir. Eserde muhtevâ olarak sünnete bağlı olmanın lüzûmuna dâir âyet ve hadîsler zikredilerek bidatle sünnet arasındaki fark belirtilmiş ve ibâdet noktasında yaygın hâle gelmiş olan bidatlerden sakınılması gerektiği mevzûsu işlenmiştir.[50]

Kitâbu'l-Bâ'is 'alâ İnkâri'l-Bida'i ve'l-Havâdis ve müellifi Ebû Şâme'nin ismi metinde mevlid-i şerîf okuma amelinin ne zaman ortaya çıktığından bahsedilen bölümde geçmektedir. (S1/55[a])

Tefsîr: Kurtubî (v. 671/1273)'nin *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* isimli en önemli eseridir. Eserin çeşitli baskıları, ihtisârları ve birçok dile tercümesi mevcuttur.[51]

"…ẕikr olunan âyet-i kerîmeniñ tefsîrinde *Tefsîr-i Ḳurṭubî*'ye … mürâca'at eylesün." şeklinde zikrolunan bu eserden metinde kıyâmet alâmetlerinden bahsedilen kısımda istifâde edilmiştir. (S1/53[a] derkenar)

Tezkire: Kurtubî'nin *et-Tezkire fî ahvâli'l-mevtâ ve'l-âhire (et-Tezkire fî ahvâli'l-mevtâ ve umûri'l-âhire)* isimli eseridir. Ölüm ve kabir hayâtı, âhiret ahvâli ve kıyâmet alâmetleri ile büyük kargaşalıklar gibi meseleler eserde yer almaktadır.[52]

Metinde Kurtubî ile *Tezkire*'sinin ismi Mehdî'nin zuhûrundan bahsedilen kısımda zikredilerek kaynak gösterilmiştir. (S1/53[b])

Şerh-i Müslim: Nevevî (v. 676/1277)'nin *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim* ve kısaca *el-Minhâc* olarak bilinen bu eseri Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh*'ine yazılmış olan en önemli şerhlerden birisidir. *Sahîh-i Müslim*'deki her hadîsin tamamını değil de

[50] Tayyar Altıkulaç, "Ebû Şâme el-Makdisî", *DİA*, X, 233-235.
[51] a.mlf., "Kurtubî, Muhammed b. Ahmed", *DİA*, XXVI, 455-457.
[52] İlyas Çelebi, "Tezkiretü'l-Kurtubî", *DİA*, EK-II, 602-603.

şerhedilmesi gerektiğini düşündüğü kısımları şerheden Nevevî, Mâzerî (v. 536/1141)'nin *el-Mu'lim*'i ile Kâdî İyâz'ın *İkmâlü'l-Mu'lim*'inden de çokça faydalanmıştır. Yazıldığı dönemden itibâren büyük ilgi gören bu eser üzerinde ihtisâr, hâşiye ve akademik çalışmalar yapılmıştır. En değerli yazmaları İstanbul kütüphânelerinde bulunmaktadır.[53]

Metinde Nevevî "İmâm Nevevî dir ki", "İmâm Nevevî ẕikr ider ki" ibâreleriyle Hz. Peygamber'in hâteminden (S1/26[a]) ve imâmesinden (S1/27[b]); *el-Minhâc* ise "İmâm Nevevî *Şerḥ-i Müslim*'de ẕikr eyledigi üzre…" şeklinde Hz. Peygamber'in mûcizelerinden bahsolunan (S1/22[a]) kısımlarda müellif tarafından kaynak gösterilmiştir.

Tefsîr-i Kevâşî: el-Kevâşî el-Mevsılî (v. 680/1281)'ye âit olan bu eser *Telhîsu Tebsırati'l-mütezekkir ve tezkireti'l-mütebassır, et-Telhîs fî tefsîri'l-Kur'âni'l-'azîz, et-Telhîs fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd* ve *Tefsîrü'l-Kevâşî* isimleriyle bilinir.[54]

Tefsîr-ı Kevâşî metinde İsrâfîl aleyhisselâmın sûra üflemesi ve mahşer gününden bahsedilen kısımla ilgili yapılan açıklamada zikrolunarak kaynak gösterilmiştir. (S1/54[a] derkenar)

Hâşiye-i Beyzâvî: "Kâdı" ve "Kâdılkudât" olarak tanınan Beyzâvî (v. 685/1286)'nin *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* isimli Kurân tefsîridir. Eser üzerine çok fazla sayıda şerh, hâşiye ve tâlik gibi çalışmalar yapılmıştır ve bunların sayısı iki yüz elliden fazladır.[55]

Beyzâvî'nin ismi metinde "…Ḥattâ Beyżâvî bu ma'nâya göre … dimişdir." şeklinde Necm sûresinin 8. ve 9. âyetlerinin (S1/5[a] derkenar), "Bu ma'nâları Şeyẖzâde Ḳâḍı *Ḥâşiye*'sinde tafṣîl eyledi." şeklinde Müddessir sûresinin ilk âyetinin iktibas edildiği (S1/19[a] derkenar) kısımlarda zikrolunarak kaynak verilmiştir.

Medhalü'ş-şer': İbnü'l-Hâc el-Abderî (v. 737/1336)'nin şöhretine vesîle olan bu eserin tam adı *el-Medhal ilâ tenmiyeti'l-(tetimme) a'mâl bi-tahsîni'n-niyyât ve't-tenbîh 'alâ ba'zi'l-bida' (kesîrîn mine'l-bida'i'l-muhdese) ve'l-'avâ'idi'lleti'ntuhilet ve*

[53] M. Yaşar Kandemir, "Nevevî", *DİA*, XXXIII, 45-49; a.mlf., "el-Câmiu's-Sahîh", VII, *DİA,* 124-129.
[54] M. Mahfuz Ata, "Kevâşî", *DİA*, XXV, 341-342.
[55] İsmail Cerrahoğlu, "Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl", *DİA*, XI, 260-261.

beyâni şenâ'atihâ ve kubhihâ'dır. Eser kısaca *Medhalü'ş-şer'i'ş-şerîf* olarak da anılır. Fıkhî konuların yoğun olarak işlendiği eserde dînin temel esaslarına aykırı olan âdet ve gelenekler üzerinde durulmuş ve çeşitli bölümlerinde eğitim ve öğretim, hoca ile talabe ilişkileri gibi konulara da yer verilmiştir.[56]

Metinde bu eser Hz. Âdem ile Allah Teâlâ arasında geçen muhâverelerin açıklandığı kısımlarda "…Bu tafṣîli *Medẖalü'ş-şer'*-nâm kitâbıñ ṣâḥibi İbnü'l-Ḥâc el-Mâlikî ẕikr eyledi." ve "…*Medẖalü'ş-şer'*-nâm kitâbda meṣtûrdur." şeklinde iki defa zikredilerek kaynak gösterilmiştir. (S1/8[a] derkenar)

el-Bârizî (v. 738/1338): Şâfiî fâkihi olan İbnü'l-Bârizî kırâat ve hadîs âlimidir. Öncelikle Hama kadısı olan babasından fıkıh, nahiv ve usul dersleri almıştır. Kendisinden ise Ebû Şâme, Birzâlî ve Zehebî gibi âlimler hadîs alanında istifâde etmişlerdir. Güçlü zekâsı, disiplini, gayretli çalışması, ahlâkı ve tevâzusu ile bilinen İbnü'l-Bârizî fıkıh ilminde üstün bir seviye kazanmıştır. Kırktan fazla veya doksan küsür eseri olduğu söylenmektedir.[57]

İbnü'l-Bârizî sadece S1 nüshasında bulunan Hz. Peygamber'in kimlere gönderildiğinden bahsedilen kısımda "el-Bârizî hayvanlara, cansız nesnelere, taşlara ve ağaçlara da gönderildiğini ilâve etmiştir." şeklinde zikrolunarak kaynak gösterilmiştir. (S1/3[b] derkenar)

Şerh-i Mişkât: Şerefüddîn Muhammed et-Tîbî (v. 743/1343)'nin talebesi olan Hatîb et-Tebrîzî (v.74171340)'nin *Mişkâtü'l-Mesâbîh* eserine yapmış olduğu şerhtir. *Şerhu/Hâşiyetü Mesâbîh* ve *el-Kâşif 'an hakâ'iki's-sünen* olarak da bilinen eser *şerhu't-Tîbî 'alâ Mişkâti'l-Mesâbîh* adıyla şöhret bulmuştur. Tîbî bu eserinde daha çok Nevevî'nin *Câmi'u's-sahîh* eserinden faydalanmıştır.[58]

Müellif bu eserden metinde Hz. Peygamber'in haccının ne zaman gerçekleştiğini açıkladığı kısımda istifâde etmiştir. (S1/16[a])

[56] Saffet Köse, "İbnü'l-Hâc el-Abderî", *DİA*, XXI, 52.
[57] Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l-Bârizî", *DİA*, XX, 525-526.
[58] Halit Özkan, "Tîbî", *DİA*, XLI, 125-127.

İşrâku't-tevârih: Adudüddîn Îcî (v. 756/1355)'ye izâfe edilen bu eserin Kara Yâkub lakabı ile bilinen Yâkub b. İdrîs el-Karamânî'ye âit olduğu anlaşılmaktadır. Bu eser *Zübdetü't-tevârîh fî tercemeti İşrâki't-tevârîh* adıyla Âlî Mustafa tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.[59]

İşrâku't-tevârih metinde Hz. Peygamber'in neseb-i şerîflerinden bahsedilen kısımda "Bu silsile-i şerîfe … *İşrâḳu't-tevârih* ṣâhibiniñ tertîb eyledigi üzredir." şeklinde geçmektedir. (S1/8[a])

Takıyyüddîn es-Sübkî (v. 756/1355): Şâfiî âlimi ve müctehid olan Sübkî, Memlükler döneminin meşhûr âlimlerindendir. İlk eğitimini babasından ve diğer bazı âlimlerden aldıktan sonra Kâhire'ye gitmiş ve oradaki önemli âlimlerden fıkıh, kelâm, tefsîr, usul, mantık, nahiv, lügat, kırâat, hadîs ve tasavvuf dersleri almıştır. Eser ve risâlelerinin sayısı yüz kırk civarında olup eserlerinde ele aldığı fıkıh problemleri dönemin sosyal târihine dâir zengin bir malzemeyi hâizdir.[60]

Herhangi bir eserinin ismi zikrolunmaksızın Takıyyüddîn es-Sübkî'nin ismi de yine S1 nüshasında bulunan Hz. Peygamber'in tüm insanlığa gönderildiğinden bahsedilen mevzûda geçmektedir. (S1/3[b] derkenar)

Tefsîr-i İbn Kesîr: Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr (v. 774/1373)'in *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm* ve *Tefsîru İbn Kesir* isimleriyle bilinen Kurân-ı Kerîm tefsîridir. Rivâyet tefsîrleri arasında Taberî (v. 310/923)'nin *Câmi'u'l-beyân*'ından sonra en meşhûru kabul edilen bu eser yazılmış olan tefsîrler arasında aynı konuda en fazla âyetin kaydedilmesi ve rivâyetler konusunda güvenilir olması bakımından önemlidir.[61]

Tefsîr-i İbn Kesîr de yine *Tefsîr-i Kevâşî*'nin metinde zikr olunduğu İsrâfîl aleyhisselâmın sûra üflemesi ve mahşer gününden bahsedilen kısımda yapılan açıklamaya kaynak olarak gösterilmiştir. (S1/54[a] derkenar)

Misbâhu mudî fî küttâbi'n-nebiyyi'l-ümmî: İbn Hudeyde (v. 783/1381)'nin İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-kebîr*'inden istifâde ederek ilgili konuları dercettiği tam adı

[59] Tahsin Görgün, "Îcî, Adudüddin", *DİA*, XXI, 410-414.
[60] Bilal Aybakan, "Sübkî, Takıyyüddin", *DİA*, XXXVIII, 14-15.
[61] Mustafa Öztürk, "Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm", *DİA*, XL, 295-297.

Misbâhu'l muḍî fî küttâbi'n-nebiyyi'l-ümmî (ve rüsülih ilâ mülûki'l-ard min 'Arabiyyîn ve 'Acemî) olan eseridir. İbn Hudeyde bu eserinde Hz. Peygamber'in kâtipleri, elçileri ve diplomatik faâliyetleri hakkında bilgi vermektedir.[62]

Hz. Peygamber'in Esved-i 'Ansî'nin San'â'da katl olunacağını önceden bildirmesi mûcizesinden (S1/39[a]) ve elçi ile Kayser'e gönderilen mektuptan (S1/46[a]) bahsedilen bölümlerde bu eserden istifâde edildiği metinde zikrolunmuştur.

Şerh-i Makâsıd: Sa'deddin et-Teftâzânî (v. 792/1390)'nin ehl-i sünnet'in kelâm görüşlerini Eş'ariyye mezhebine göre ele aldığı *el-Makâsıd* adlı eserine yine kendisinin yazmış olduğu şerhtir. Müellif eserinin ismini mukaddimede *el-Makâsıd*, bu şerhinin ismini de *şerhu'l-Makâsıd* olarak belirttiği hâlde diğer kaynaklarda *el-Makâsıd fî 'ilmi'l-kelâm*, *Makâsıdü't-tâlibîn fî usûli'd-dîn* gibi farklı şekillerinin dercedildiği de görülmektedir.[63]

Şerh-i Makâsıd'dan metinde kıyâmet alâmetleriyle ilgili olarak Yecüc ve Mecüc'e dâir bilgilerin aktarıldığı kısımda istifâde edilmiştir. (S1/53)

Besâ'ir: Fîrûzâbâdî (v. 817/1415)'nin tefsîr alanında yazdığı bir eserdir. Eserin tam adı *Besâ'iru zevi't-temyîz fî letâ'ifi'l-kitâbi'l-azîz* olarak geçmektedir.[64]

Bu eser metinde on iki hicâbla ilgili açıklama yapılan kısımda "…ṣâḥib-i ḳâmus *Beṣâʾir*-nâm kitâbında ẕikr eyledi." şeklinde zikrolunmaktadır. (S1/7[a] derkenar)

Müsâyere: İbnü'l-Hümâm (v. 861/1457)'ın, Gazzâlî (v. 505/1111)'nin *er-Risâletü'l-kudsiyye*'sini ihtisâr etmek amacıyla yazdığı kelâm alanına dâir eseridir. Eserin tam adı *el-Müsâyere fi'l-'akâ'idi'l-münciye fi'l-âhire*'dir. Eserde zât-ı ilâhîye dâir hususlar, ilâhî sıfatlar, ilâhî fiiller ve semiyyât bahisleriyle ilgili meseleler üzerinde durulmuştur.[65]

---

[62] İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr* (çev. Mehmet Akbaş, Yusuf Ziya Keskin), İstanbul; Siyer Yay., 2015, I, XXXVİİİ; Ahmet Özel, "Muhammed", *DİA*, XXX, 466-472.
[63] Mustafa Sinanoğlu, "el-Makâsıd", *DİA*, XXVII, 420-421.
[64] Hulusi Kılıç, "Fîrûzâbâdî", *DİA*, XIII, 142-145.
[65] Şerafettin Gölcük, "el-Müsâyere", *DİA*, XXXII, 81.

Müsâyere metinde, eseri şerheden İbn Şerîf (v. 906/1500) ile birlikte "İbn Hümâm *Müsâyere*'de ve şâriḥi İbn Ebî'ş-Şerîf dir ki: …" şeklinde Allâh'ın sıfatları hakkında açıklama yapılan kısımda kaynak gösterilerek zikrolunmuştur. (S1/6[a] derkenar)

Nûniyye: Osmanlı âlimi, İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'in (v. 863/1459) manzûm akâid risâlesidir. Eser *Cevâhirü'l-'akâ'id, el-Kasîdetü'n-Nûniyye* olarak da bilinir. Fâtih Sultân Mehmed'e takdim edilen bu kasîde yüz beş beyitten oluşmakta ve her beyitte bir kelâm meselesi veciz bir şekilde ifâde edilmektedir. Eserde Allah'ın varlığı, selbî ve sübûtî sıfatları, ihtiyârî fiiller, hidâyet ve delâlet, hüsn ve kubh, akıl ve ilâhî kanun, rızık ve ecel, nübüvvet, velînin kerâmetleri, âhiret hâlleri, îmân ve İslâm terimleri, îmân-amel ilişkisi ve imâmet meseleleri gibi konular işlenmiştir.[66]

Bu eser metinde "Ḥattâ *Nûniyye*'de ve tercemesinde bu mesʾeleniñ taḥḳîḳinde ẕikr ider ki: …" şeklinde Hz. Peygamber'in rûhunu teslim etmesi (S1/49[b] derkenar) ile "…Niteki ferîd-i 'aṣr Ḥıżır Beg merḥûmıñ *Nûniyye*'sinde ve tercemesinde ẕikr idüp Ḫayâlî Çelebî taḥḳîḳ itdi: …" şeklinde vefâtından sonra Hz. Ebû Bekir'in imam olmasının açıklandığı (S1/52[a] derkenar) mevzûlarda geçmektedir ve *Nûniyye*'den dört beyite de eserde yer verilmiştir.

Ümmü'l-berâhîn: Senûsî (v. 895/1490)'nin akâide dâir en meşhûr eseridir. Aklî hükümleri tasnîfle başlayan ve kelime-i şehâdetin tefsîrini yapmak gâyesiyle yazılmış olan bu risâlede genel îtibâriyle Allah'ın sıfatlarından, niteliklerinden bahsedilmekte ve peygamberlerin özellikleri ile Hz. Muhammed'in nübüvveti gibi meseleler anlatılmaktadır. Eser *'Akîdetü ehli't-tevhîd es-sugrâ*, *'Akîdetü's-sugrâ* veya *Senûsiyye* adlarıyla da tanınmaktadır.[67]

Ümmü'l-berâhîn metinde Allah Teâlâ'nın sıfatlarından bahsedilen kısımda zikredilerek kaynak gösterilmiştir. (S1/5[b] derkenar)

Ünmûzecü'l-lebîb fî hasâ'isi'l-habîb: Süyûtî (v. 911/1505) tarafından yazılmış bu eser *el-Hasâ'is ve'l-mu'cizâtü'n-nebeviyye*, *el-Hasâ'isü'l-kübrâ*, *el-Hasâ'isü'n-*

[66] Mustafa Said Yazıcıoğlu, "el-Kasîdetü'n-Nûniyye", *DİA*, XXIV, 571-572.
[67] Yusuf Şevki Yavuz, "Akâidü's-Senûsî", *DİA*, II, 219-221.

nebeviyyetü'l-kübrâ, *Kitâbu'l-Mu'cizât* ve *Kifâyetü't-tâlibi'l-lebîb fî hasâ'isi'l-habîb* gibi çeşitli isimlerle de anılmıştır. Hz. Peygamber'in mûcizelerine dâir rivâyetleri bir araya getiren Süyûtî zayıf ve mevzû rivâyetleri ayıkladığını belirtse de yine de eserde pek çok zayıf ve mevzû rivâyet bulunmaktadır.[68]

Süyûtî ve eserinin ismi metinde Hz. Peygamber'in kimlere gönderildiği ile diğer peygamberlerden üstün olmasının açıklandığı (S1/3[b] derkenar) ve mûcizelerinden bahsedilen (S1/28[b]) kısımda kaynak olarak gösterilmiştir.

Mevâhib-i ledüniyye: Kastallânî (v. 923/1517)'nin Hz. Peygamber'in hayâtı ve şahsiyetine dâir yazmış olduğu siyer kitabıdır. Kitabın tam adı *el-Mevâhibü'l-ledüniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*'dir. On ana bölümden oluşan eserde Hz. Peygamber'in doğumundan itibâren vefâtına kadar meydana gelen olaylar kronolojik olarak ele alınmıştır. Bu on bölümde sırasıyla Hz. Peygamber'in isimleri, çocukları, eşleri, akrabaları, hizmetçileri, kumandanları, elçileri, kâtipleri, mektupları, müezzinleri, hatipleri, şâirleri, savaş âletleri, hayvanları ile kendisine gelen heyet ve elçiler; yaratılış ve ahlâkındaki yücelikler ile giyim ve kuşamı; çeşitli mûcizeleri ve ümmetinin özellikleri; İsrâ ve Mîrâc mûcizeleri; yüksek şahsiyetine dâir âyetler; Hz. Peygamber'e sevgi beslemenin ve sünnetine sarılmanın gerekliliği; tıbb-ı nebevî ve yaptığı rüyâ tâbirleri ile geleceğe yönelik olarak verdiği haberler; ibâdet hayâtı ve son bölümde de Hz. Peygamber'in vefâtı, kabir ve mescidini ziyâret âdâbı ile âhiretteki yüce mevkisi gibi konular aktarılmaktadır. Osmanlı sahasında sevilerek okunmuş olan bu eser güzel bir tasnîf ile birlikte sade bir üslûba ve Hz. Peygamber'in hayâtına dâir geniş bir muhtevâyı hâiz olması bakımından önemlidir. Eser birçok defa basılmış, ihtisâr ve tercümeleri de yapılmıştır. Şâir Bâkî (v. 1008/1600)'nin *Me'âlimü'l-yakîn* eseri en başta zikredilmesi gereken tercümelerindendir.[69]

Metnin içinde müellif *Mevâhib-i ledüniyye*'yi Hz. Peygamber'in nübüvvet mührü (S1/12[a] derkenar), vahye ara verilmesinin sebebi (S1/14[b]), Hz. Peygamber'in gazavatlarının sayısı (S1/16[a]), kendisine tesmiye olunan isimleri (S1/18[b]-19[b]-20[a]), Hz. Peygamber'in fazîletleri ile üstün özellikleri (S1/20[a]-20[b]), mûcizeleri (S1/30[b]-33[a]),

[68] a.mlf., "el-Hasâisü'l-kübrâ", *DİA*, XVI, 276-277.
[69] Abdülkadir Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, XXIV, 583-584; Hüseyin Algül, "el-Mevâhibü'l-Ledünniyye", *DİA*, XXIX, 421.

Mîrâc gecesi Hz. Peygamber'i taşıyan Burak'ın özelliği (S1/42[b]), Ümmü Habîbe ile olan tezevvücü (S1/43[b]), amcalarının ismi ve sayısı (S1/45[b]) ve kâtipleri (S1/47[b]) ile ilgili mevzûları aktardığı kısımlarda kaynak göstermiştir. Kastallânî'nin *Mevâhib-i ledüniyye* eseri görüldüğü üzere müellifin eserini meydana getirirken en fazla istifâde ettiği kaynakların başında gelmektedir.

Galatât: Osmanlı şeyhülislâmı ve târihçisi Kemalpaşazâde (v. 940/1534)'nin *et-Tenbîh 'alâ galati'l-hâmil (câhil) ve'n-nebîh* isimli eseri *Galatâtü'l-'avâm* olarak da tanınır. Bu eser Türkçe'de yanlış kullanılan Arapça kelime ve ibâreleri ele alan ilk çalışmadır.[70]

Metinde *Galatât* ve müellifinin ismi İbn Kemâl olarak "bikr" kelimesinin açıklandığı kısımda kaynak olarak verilmiştir. (S1/43[a] derkenar)

Kitâbü'l-Müntekâ fî Mevlidi'l-Mustafâ: Mes'ûd el-Kâzerûnî (v. 954/1547)'nin Arapça *el-Müntekâ min sîreti'l-mevlidi'n-nebiyyi'l-Mustafâ* adlı eseri kısaca *el-Müntekâ fî siyeri'n-Nebî, el-Müntekâ (fî mevlidi Mustafâ)* gibi isimlerle tanınmaktadır. Eserde sırasıyla Hz. Peygamber'in nûrunun bütün mahlûkattan önce yaratılışı, peygamberliğine kadarki hayâtı, Mekke'deki peygamberlik hayâtı, hicreti, Medine hayâtı, gazveleri, mûcizeleri ve ona karşı sevgi ve itâatin gerekliliği gibi meseleler üzerinde durulmuştur.[71]

Müellif eserinde Hz. Peygamber'in yaratılışı bölümünde bahsettiği on iki hicâbdan (S1/6[b]), Hz. Peygamber'in nesebinden (S1/8[a]), ilk olarak kimlerin İslâm'a geldiğinden (S1/15[b]), Hz. Peygamber'in duâsı ile yağmur yağdırıp yine duâsı ile birden yağmuru durdurması mûcizesinden (S1/33[b]), Hz. Hatîce'nin mehrinin miktarından (S1/42[b]) ve eserin en sonunda yer alan mevlid okuma işinin öneminden (S1/55[b]) bahsedilen kısımlarda Kâzerûnî ve eserini kaynak olarak göstermiştir.

---

[70] Şerafettin Turan, "Kemalpaşazâde", *DİA*, XXV, 245-247; Mustafa S. Kaçalin, "Galat", *DİA*, XIII, 300-303.

[71] Kâzerûnî ve eseri *Müntekâ* hakkında detaylı bilgi için bk. Seyfettin Erşahin, "Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Ankara, 2005, XVIII/3, s. 335-358; Mustafa Uzun, "Siyer ve Megâzî", *DİA*, XXXVII, 324-326.

Şerh-i Şifâ: Aliyyu'l-Kârî (v. 1014/1605)'nin Kadî İyâz'ın *eş-Şifâ* adlı eserine yapmış olduğu şerhidir. Kâtip Çelebi tarafından "Son derece yararlı ve İslâm dünyasında bir benzerine rastlanmaz." şeklinde tavsif edilen bu eser *eş-Şifâ*'ya yazılmış en güzel şerhlerden biri olarak kabul edilmiştir.[72]

Metinde Aliyyu'l-Kârî ve eserinin ismi Hz. Peygamber'in esmâ-ı şerîfinden (S1/20[a]), fazîletlerinden ve diğer insanlara göre üstün vasıflarından (S1/22[a]), sadr-ı kerîmlerinin şakk olunması hâdisesinden (S1/28[b]) ve diğer mûcizelerinden (S1/39[b]-42[a]) bahsedilen mevzûlarda kaynak olarak zikredilmiştir.

Şerh-i Mişkât: Hâtib et-Tebrîzî (v. 502/1109) tarafından güvenilir hadîs kaynaklarından derlenen hadîsleri ihtivâ eden Ferrâ el-Begavî (v. 516/1122)'ye âit *Mesâbîhu's-sünne*'yi tamamlamak için yazılan *Mişkâtü'l-Mesâbîh* adlı esere Aliyyu'l-Kârî tarafından yapılan en önemli şerhtir. Eser *Mirkâtü'l-Mefâtîh* olarak da bilinir.[73]

Metinde Hz. Peygamber'in imâmesinden (S1/27[b]) ve Mîrâc'ından (S1/42[b] derkenar) bahsedilen konularda verilen bazı bilgiler Aliyyu'l-Kârî ve eseri *şerh-i Mişkât*'ten istifâde edilerek aktarılmıştır.

Şerh-i Şemâ'il: Aliyyu'l-Kârî tarafından Tirmizî'nin *eş-Şemâ'ilü'l Muhammediyye* isimli eserine yapılmış en önemli şerhlerden birisidir. Tam olarak ismi *Cem'u'l-vesâ'il fî şerhi'ş-Şemâ'il* olan bu eserin kütüphânelerde birçok yazması bulunmaktadır. Aliyyu'l-Kârî'nin eser üzerine yapmış olduğu *Zübdetü'ş-Şemâ'il ve 'umdetü'l-vesâ'il* adlı muhtasar çalışması da vardır.[74]

Aliyyu'l-Kârî ile birlikte eseri *Şerh-i Şemâ'il* metinde Hz. Peygamber'in gıdâlardan sevdiği ve tükettikleri (S1/23[a]), giyeceklerinde tercih ettiği renkler (S1/25[b]) ve rûhunu teslim etmeden önceki son kelâmı (S1/50[a] derkenar) ile ilgili mevzûlarda zikrolunarak kaynak gösterilmiştir.

Hilye-i Şerîfe: Dîvân şâiri Hâkânî Mehmed Bey (v. 1015/1606)'in Hz. Peygamber'in fizikî özelliklerini anlatmak üzere kaleme aldığı bu eser edebiyatımızda

[72] M. Yaşar Kandemir, "eş-Şifâ", *DİA*, XXXIX, 134-138.
[73] Ahmet Özel, "Ali el-Kârî", *DİA*, II, 403-405.
[74] M. Yaşar Kandemir, "eş-Şemâilü'n-Nebeviyye", *DİA*, XXXVIII, 500-501.

hilye türünün ilk ve en önemli örneğidir. Hâkânî'nin bu eserinden sonra "hilye" kavramı özellikle Hz. peygamberin vücut yapısı ve sıfatları hakkında meydana getirilen eserlere genel ad olmuştur. *Hilye-i Hâkânî* olarak bilinen bu eserin İstanbul kütüphânelerinde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır.[75]

Müellif Hz. Peygamber'in yaratılışı, nübüvvet mührü, boyu, yanakları, yüzü, saçları ile mübârek kılları ve mübârek dişleri gibi özellikleri hakkında eserinde yer verdiği beyitlerin tamamını Hâkânî'nin *Hilye*'sinden iktibas ederek bu kısımlara Hâkânî ve eserini kaynak göstermiştir. (S1/7^{b} derkenar), (S1/12^{a})

Şifâ'-ı Şerh-i Şehâb: Şehâbeddîn Hafâcî (v. 1069/1659)'ye âit olan bu eser Kâdî İyâz'ın *eş-Şifâ' bi-ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ* kitabının şerhidir. Eserin tam adı *Nesîmü'r-riyâz fî Şifâ'i'l-Kâdî 'İyâz'* dır.[76]

Bu eserin ismi metinde "*Şifâ'-ı Şerh-i Şehâb*'da zikr eyledi." şeklinde Hz. Ömer'in neden ve ne şekilde şehîd edildiğinin açıklandığı kısımda geçmektedir. (S1/38^{a} derkenar)

3.2. Eserin Özeti

S1 nüshasının başındaki açıklama kısmı (S1/1^{b}-2^{a}) ile S1, S2 ve AE nüshalarında bulunan Gümülcinevî Mehmed'in eser hakkındaki söz ve görüşlerine dâir Arapça açıklamaların yer aldığı kısım (S1/3^{b}-4^{b}) dışında tüm nüshalarda ortak olan mevlid metninde sırasıyla şu bölümler yer almaktadır; giriş (4^{b}-6^{a}), Hz. Peygamber'in nûru ile kâinâtın yaratılışı (6^{a}-8^{a}), velâdet-i şerîfi (8^{b}-10^{a}), doğumundan itibâren Hz. Halîme'nin yanında geçirdiği sürede yaşadıkları (10^{b}-13^{a}), ilk vahyin gelmesi ile akabinde gelişen olaylar bahsi (13^{b}-16^{b}), hilye ve esmâ-ı şerîfi (S1/16^{b}-20^{a}), fazîletleri ve üstün ahlâkı (S1/20^{a}-22^{b}), günlük yaşamı ve sahip olduğu üstün özellikler (23^{a}-28^{a}), mûcizeleri (S1/28^{b} -42^{b}), evlilikleri, âile efrâdı, elçileri, kâtipleri, binekleri ve sahip olduğu diğer eşyaları (42^{b}-48^{b}), vefâtı (S1/48^{b}-54^{b}) ve sonuç (S1/54^{b}-56^{a}). Tüm bu bölümlerde işlenen mevzûların özeti aşağıda aktarılmıştır.

[75] Mustafa Uzun, "Hâkânî Mehmed Bey", *DİA,* XV, 166-168.
[76] Ali Şakir Ergin, "Hafâcî, Şehâbeddin", *DİA*, XV, 72-73.

S1 nüshasının başındaki açıklama kısmında bu nüshanın müstensihinin Seyyid Murtazâ ve siyer olarak belirtilen bu eserin orijinal bir derleme çalışması olduğundan bahsedilmiştir. Aynı kısımda Rumeli Kazaskeri Dâmâdzâde Feyzullâh, eski Rumeli Kazaskeri Muhammed Sa'îd ve eski Anadolu Kazaskeri Lutfullâh b. Ebû İshâk İsmâil'in eserin ehemmiyet ve özellikleri hakkındaki görüş ve övgülerinden sonra müstensih ve mütercime dâir duâlara yer verilmiştir.

S1, S2 ve AE nüshalarında yer alan Arapça giriş kısmı öncelikle Allah'a hamd, Hz. Peygamber ile âile efradına ve arkadaşlarına salât ve selâmdan sonra eserin mütercimi Gümülcinevî Mehmed Efendi'nin sözleriyle devam etmiştir. Gümülcinevî, detayını "Sebeb-i Telîf" başlığı altında ele aldığımız gibi öncelikle bu siyeri hangi sebeplere dayanarak tercüme ettiğini dile getirmiştir. Şerh olarak da nitelendirdiği eserini Gıyasu'd-devle ve'd-dîn zamanında tamamladığını belirterek duâ ile bu kısmı bitirmiştir.

Besmele, hamdele ve salvele ile mevlid metninin başladığı giriş kısmında ilk olarak eserin Arapça aslının müellifi Mahmûd b. Abbas b. Süleyman'ın Buhârî, Müslim, kütüb-i sitte ve *Şifâ'-ı Kâdî İyâz* gibi kaynaklardan istifâde ederek eserini meydana getirdiğinden bahsedilmiştir. Sonrasında Seyyid Mehmed Gümülcinevî'nin bu eseri tercüme etme sebepleri dile getirilerek tercümeye *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf* isminin seçildiği belirtilmiştir. Devamında ise Allah'ın selbî ve subûtî sıfatları sayılmış, bu sıfatlarla ilgili bazı açıklamalar ayrıca derkenarda yer almıştır.

Allah Teâlâ'nın sıfatları zikrinin hemen ardından Hz. Peygamber'in nûrunun yaratılışı ile birlikte kâinâtın yaratılışı bahsine geçilmiştir. Bu bölümde; Allah'ın mahlûkâtı ve diğer enbiyâyı yaratmadan önce kendi nûrundan bir kabza alarak Hz. Peygamber'in nûrunu yaratmasından bahsedilmiştir. Sonrasında nübüvvet konusuna geçen müellif, bu mevzûyla ilgili olarak Hz. İbrâhim'in, Hz. Peygamber'in nübüvvetini haber verici nitelikteki duâsı olan Bakara sûresinin 129. âyeti ile Hz. Îsâ'nın, Hz. Peygamber'in geleceğini müjdeleyen ifâdelerini aktaran Saff sûresinin 6. âyetini iktibas etmiştir. Hz. Âmine'nin, rüyâsında kendisinden bir nûrun zâhir olarak Şam şehrinin saraylarını aydınlattığını görmesi aktarılarak Hz. Peygamber'in nübüvvetinin daha arş ve semâ yaratılmadan evvel belli olduğuna vurgu yapılmıştır. Ayrıca annesi Âmine ile

babası Abdullâh'dan nûr-ı vücûdunun dünyaya gelmesinden bahsedilerek Hâkânî'nin *Hilye*'sinden nübüvvet meselesi ile ilgili üç beyite yer verilmiştir. Müellif yaratılışı ve nübüvvetinin hemen akabinde Resûl-i Ekrem'in nesebini babası Abdullâh'dan başlayarak Hz. Âdem (a.s)'e varana kadar tafsîlatlı olarak saymış, anne ve babasının neseblerinin de Kilâb b. Mürre'de birleştiğini belirtmiştir.

Hz. Peygamber'in nûru ile kâinâtın yaratılışının konu edildiği bu bölümde ayrıca; Resûl-i Ekrem'in nûrundan enbiyâ ve evliyânın yaratıldığı dile getirilmiştir. Bu nûr sırasıyla âlem-i esrârdan âlem-i etvâra ve âlem-i ervâhdan âlem-i eşbâha intikâl ederek Hz. Âdem'in sulbüne, alnına ve salavat parmağına vaz edilmiştir. Son olarak bu bölümde Hz. Âdem ile Allah Teâlâ arasında geçen aşağıdaki konuşmalara yer verilmiştir: Melekler Hz. Âdem'in ardında saf tutarak sırtına korunmak üzere bırakılan Habîb-i Ekrem'in nûrunu hayranlıkla seyretmekte idiler. Hz. Âdem meleklerin bu hâlini Hakk'a sordu ve durumu öğrenince o nûrun ön tarafında bir yere konulmasını Allah'tan diledi. Bunun üzerine nûr-ı Muhammedî Hz. Âdem'in alnına konuldu. Bu sefer de Hz. Âdem'in nûrun kendisinin görebileceği bir uzvuna konulması için Allah'a yalvarmasıyla nûr-ı Muhammedî Hz. Âdem'in şehâdet parmağına konuldu. Allah Teâlâ ile arasında geçen bir başka konuşmada Hz. Âdem Allah Teâlâ'ya nûrdan daha bakiyye kaldı mı diye sorar. Nûr-ı Muhammedî'den ashâb-ı kirâmın nûrlarının kaldığını öğrendiğinde o nûrların da parmaklarına konulması için Allah Teâlâ'ya yalvarır. Bu duâsının kabul edilmesiyle Hz. Ebûbekir'in nûru Hz. Âdem'in orta parmağına, Hz. Ömer'in nûru yüzük parmağına, Hz. Osman'ın nûru serçe parmağına ve Hz. Ali'nin nûru baş parmağına konulmuştur.

Hz. Peygamber'in doğumunun anlatıldığı bölüme gelindiğinde ilk olarak nûr-ı Muhammedî'nin Hz. Âdem aleyhisselâmdan oğlu Şît aleyhisselâma ve ondan da İdrîs aleyhisselâma intikâl ederek Hz. Âmine aleyhesselâma geçtiği ifâde edilmiştir. Daha sonra, Resûl-i Ekrem'e peygamberliğin gelmesi, İsrâ, Mîrâc hadisesi ve Medîne'ye hicreti ile yine âhirete intikalinin de doğduğu gün olan Rebîulevvel'in on ikinci gününde gerçekleşmiş olduğu dile getirilerek bu günün önemi vurgulanmıştır. Hz. Peygamber'in henüz anne karnında iken doğumundan az bir zaman öncesinde meydana gelen bazı olayların anlatımıyla devam eden bölümde; Cebrâil'in arz ve semâvâtı tavâf

etmesi, şeytanın semâvâtdan haber almakdan men edilerek taşlanması, ashâb-ı Fîl'in helâk edilip zararlarının men edilmesi ve Hz. Peygamber'in dedesi Abdulmuttalib'in o zamanın ulemâsı tarafından müjdelenmesi mevzûlarına çok kısa olarak değinilmiştir.

Bölümün devamında Hz. Âmine'nin Hz. Peygamber'e hamile iken her ay gördüğü rüyâlarla müjdelendiğinden ve gayba dâir başına gelen birtakım olaylardan bahsedilmiştir.

Hz. Âmine'nin hücresinde yalnız olduğu bir vakitte Hz. Havvâ, Hz. Sâre, Hz. Âsiye ve Hz. Meryem tarafından yine kendisine Hz. Peygamber'le ilgili müjde verilmesinden de bahseden müellif Hz. Peygamber'in doğumundan az bir zaman önce ve doğumu esnâsında gerçekleşen çeşitli mûcizevî olaylara yer vermiştir. Sırasıyla Kisrâ'nın sarayının 14 sütununun yıkılması, meşhûr Sâve gölünün bir anda kuruması, Fârisîler'in diyârında bin seneden beri yanmakta olan Mecûsîlerin ateşinin sönmesi, Kâbe-i Muazzama ile birlikte vesâir beldelerdeki putların düşüp kırılması, birtakım zorba kralların başlarından tâclarının düşmesi, şeytanın zincirler ile hapsolunması, gökler ile cennetin kapılarının açılıp cehennem kapılarının kapanması, Hûri ve Gılman'ın süslenerek kuşların neşeyle ötüşmeleri bu bölümde kısaca zikri geçen olaylardır.

Hz. Peygamber'in dünyaya gelmesiyle birlikte Hz. Halîme'nin yanında yaşadığı süre zarfında başına gelen olayların anlatımıyla devam eden eserin bu bölümünde pek çok mevzû üzerinde kısaca durulmuştur. Hz. Peygamber'i kimlerin emzirdiğinden, kendisinde diğer çocuklarda görülmeyen üstün niteliklerin ve olağanüstü hallerin bulunmasına kadar pek çok konu örnekleriyle bu bölümde aktarılmıştır.

"Ḫâtime" başlığı altında, Hz. Peygamber'in kendisini koruyup gözetecek yakınlarını erken yaşlarda kaybettiğine değinilmiştir. Amcası Ebû Tâlib ile gittikleri Şâm seferinde yaşadıkları, Hz. Hatice ile evlenmesi, 40 yaşlarında iken Hirâ mağarasında ilk vahyin gelmesi ve akabinde gelişen olaylar bu bölümde anlatılan konulardır. Bu kısımda bahsi geçen pek çok olay da yine diğer bölümlerdeki gibi detaya girilmeden kısaca anlatılmıştır.

Bölümün devamında ilk müslümanlar konusu ile Hz. Peygamber'in elli yaşında iken gerçekleşen İsrâ ve Mîrâc hâdisesine ve elli birinci yaşında iken de Mekke-i Mükerreme'den Medîne-i Münevvere'ye gerçekleştirdiği hicretine kısaca değinilmiştir. Müellif, Hz. Peygamber'in gazvelerinden ve yaptığı hac ve umrelerden de bu bölümde bahsetmiştir.

Hz. Peygamber'in hilyesi ve esmâ-ı şerîfinden bahsedilen bölümde ilk olarak onun fizikî özelliklerine ve güzel ahlâkına değinilerek Hâkânî'nin *Hilye*'sinden konu ile ilgili iktibas edilmiş beyitlere yer verilmiştir. Hz. Peygamber'in fazîletleri ve ahlâken sergilemiş olduğu üstün davranışlarının bahsi ile devam eden eserin bu bölümünde sırasıyla; Hz. Peygamber'in insanlara karşı hilm üzre olarak güzel davranışlarda bulunduğu ve kimseye kendi nefsinden ötürü zahmet vermediği, cümle halkın en âlimi, herkesten daha cesur ve yürekli, insanların en akıllısı, diğer insanlardan çok daha fazla sabır, tevekkül, hayâ ve tevâzu sahibi olduğu, ashâbına karşı çok nâzik ve hassas davranışlar sergilediği, hasta olanları ziyâret edip vefât edenlere mağfiret ile duâ ettiği, insanlar arasında ayrım yapmayıp herkese karşı çoğunlukla tebessüm ile güleryüz gösterdiği, iki şey arasında tercih yapması gerektiğinde hayırlı ve kolay olanını tercih ettiği ve daha pek çok üstün ahlâkı ile fazîletlerini yansıtan davranışlarından bahsedilmiştir. Resûl-i Ekrem'in hangi günler oruç tuttuğu, uyumak istediğinde ve uykudan uyandığında okuduğu duâlar da yine bu bölümde çok kısa yer almıştır.

Hz. Peygamber'in günlük yaşamı ve sahip olduğu özelliklerinin anlatımına başlanan bölümde ilk olarak Resûl-i Ekrem'in yeme-içme âdâbına değinilmiştir. Sevdiği yiyecekler özellikle vurgulandıktan sonra yemek yerken okuduğu duâlara yer verilmiştir.

Bölümün devamında Hz. Peygamber'in kılık kıyafetinden ve bir işe başlarken sağ ile başladığından bahsedilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in, üzerinde "Muhammed Resûlullâh" yazan yüzüğünü sağ elinin serçe parmağına takması, sürme sürmeyi sevmesi, sıklıkla kullandığı eşyaları ile ashâbı ile olan şakalaşmaları bu kısımda yer verilen diğer mevzûlardır.

Mûcizeler bahsi ile devam eden eserde en büyük mûcize olarak kendisine indirilen Kurân-ı Kerîm gösterilen Hz. Peygamber'in göğsünün yarılarak kalbinin yıkanması ve mübârek parmağıyla gökteki ayı ikiye bölmesi gibi mûcizeleri üzerinde diğer kısımlarda anlatılan olaylara nazaran daha genişçe durulmuştur. Mûcizeler bölümünde Hz. Peygamber'in gazâları ve hicreti meselesine de yer veren müellif gazâlarda ve hicret esnâsında meydana gelen olağanüstü hâdiseleri de kısaca aktarmıştır. Ayrıca İsrâ ve Mîrâc hâdisesinde meydana gelen mûcizevî olaylar ile Hz. Peygamber'in gelecek ile ilgili verdiği birtakım haberler bu bölümde değinilen diğer konulardır.

Hz. Peygamber'in evlilikleri ve âile efrâdı ile ilgili bölümde ilk olarak Hz. Hatîce'den bahsedilmiş, onun Hz. Peygamber ile evlenmesi, fazîletleri ve vefâtı anlatılmıştır. Hz. Hatîce'nin vefâtı sonrasında Hz. Peygamber'in nikâh ettiği hanımları, evliliklerinden dünyaya gelen çocukları, torunları ve diğer akrabalarına da bu bölümde değinilmiştir.

Hz. Peygamber'in elçileri bahsinde komşu beldelere İslâm'a dâvet için yazılmış olan mektuplar ile bunları ulaştıran elçilerden bahsedilmiştir. Bu bölümde Habeş melîki Necâşî'ye, Rûm Kayser'ine, Fars melîki Hürmüz'e, Mısır ve İskenderiyye melîki Mukavkıs'a ve diğer bazı beldelere mektuplar gönderildiği anlatılmıştır. Eserde Rûm melîki Kayser'in İslâm'a dâvet edilişi ise diğerlerine nazaran daha kapsamlı işlenmiştir. Hz. Peygamber'in kâtipleri ve aşere-i mübeşşerenin de zikredildiği bölümde Hz. Peygamber'in binek hayvanlarından ve savaşlarda kullandığı silahlarından da kısaca bahsedilmiştir.

Hz. Peygamber'in vefâtı bölümünde ise sırasıyla; Resûl-i Ekrem'in baş ağrısı ile birlikte namaz kıldıramayacak kadar ölüm hastalığına tutulduğu zaman Hz. Ebû Bekir'e namaz kıldırmasını emretmesi, Rebîulevvel ayının on ikinci pazartesi günü vefât etmesi ile ashâbının üzüntüden perişan olması, Hz. Ömer'in bir türlü Resûl-i Ekrem'in vefâtını kabul edemeyişi, Resûl-i Ekrem'in vefâtı öncesi hastalığında yaptığı duâları, yıkanması, kefenlenmesi, namazının kılınması ile birlikte nasıl defn olunduğu ve kabrinin nerede bulunduğu mevzûları anlatılmıştır. Hz. Peygamber'in vefâtı meselesinin hemen

akabinde şefâatiyle ilgili olarak Resûl-i Ekrem'in ehl-i mahşere şefâat edip "Lâ ilâhe illallâh" diyenleri cehennemden çıkaracağı bilhassa vurgulanmıştır.

Hz. Peygamber'in vefâtı ve şefâati bahsinden sonra geride bıraktığı eşyâları sayılmıştır. Daha sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin hilâfette ne kadar süre kalarak ne şekilde vefât edecekleri, Resûl-i Ekrem'in kendisinden sonra hilâfetin ne kadar süre devam edeceğini bildirmesi, Kureyşliler arasında meydana gelecek olan büyük fitne ve haremeyn dışında hilâfetin Kureyşliler'in elinden çıkması gibi meseleler de dile getirilmiştir.

Kıyâmet alâmetleri ve âhiret hâllerinden de bahsedilen bölümün sonunda; Deccal, Mehdî, Hz. İsâ'nın âhir zamanda zuhûru, Dâbbetülarz, güneşin Batı'dan doğup tevbe kapılarının kapanması ile kıyâmetin inkar edenlerin üzerine kopması bu kısımdaki diğer mevzûları oluşturmuştur. Devamında İsrâfil'in sûra iki defa üflemesi ve akabinde meydana gelecek olaylarla âhiret yurdundaki insanların hâllerine dâir bilgilere de çok kısa yer verilmiştir.

"Tezyîl" başlığı altında eserin nihâyete erdiği son bölümde mevlid-i şerîf duâsından sonra müellif; mevlid-i şerîf yazma ve okuma işinin ne zaman ortaya çıktığına, bu ameli gerçekleştirerek Rebîulevvel ayının belli bazı günlerinde okunup hatmolunmasının ehemmiyeti ve fazîletine, yazılmış olan bu mevlid-i şerîfin sahîh rivâyetlere dayanarak tercüme edildiğine dâir açıklamalara yer vererek bitiş duâsı ile eserini tamamlamıştır.

4. Eserin Dili ve Üslûbu

Mensûr olarak kaleme alınan *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf*'in yaklaşık üç sayfasını Hassân b. Sâbit'in Hz. Peygamber övgüsü hakkındaki iki beyti (S2/2^{b}), Hz. Fâtıma'nın Hz. Muhammed'in âhireti teşrîfleri üzerine söylediği bir mersiye beyti (S1/26^{a}), Hızır Bey'in *Nûniyye*'sinden alınan dört beyit (S1/49^{b} derkenar-52^{a} derkenar) ve Hâkânî'nin *Hilye*'sinden iktibas edilmiş otuz sekiz beyit (S1/7^{b}-12^{a}-16^{b}) oluşturmaktadır.

Kurân-ı Kerîm İslâmî-Türk Edebiyatı ürünlerinin oluşması ve türlerin muhtevâsının belirlenmesinde etkili olduğu gibi bu edebiyatın dili üzerinde de etkili olmuştur.[77] Kurân'da görülen secîler, yarım kâfiyeler, iç kâfiyeleri ve aliterasyonlar *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf*'de müellifin başvurduğu en temel âhenk unsurlarıdır.

Fazla manzûmenin olmadığı eserde "sözün âhengini sağlama ve ona ses/mûsiki cihetinden katkıda bulunma"[78] yönünden bazı bölümlerde yoğun olarak secîlere başvurulmuştur. Müellifin eserinde secîlere ne şekilde ve ne oranda yer verdiği ve başvurmuş olduğu diğer ahenk unsûrları için eserden şu örnekleri verebiliriz:

> …**eflâk-ı nübüvvât** ve **aṣḥâb-ı risâlât** ʿaleyhim **eşrefü'ṣ-ṣalavât** ve **ekmeli't-taḥiyyât** irsâliyle **ṭâliʿ** ve **ẓâhir** ḳıldı. Ḫuṣûṣan **evvel-i murâdât** ve **eşref-i mevcûdât** zübdetü'l-**ervâḥ** belki sırru'l-**eşbâḥ** nûrullâhi'l-müb**în** yaʿnî ẓâhir ve âşikâre fî merâyâ el-enbiyâʾi ve'l-mürsel**în** sulṭânü'ş-şeḳal**eyn** ʿalâ-kürsiyy-i ḳâbe ḳavs**eyn**… (S1/5[a])
>
> Bu **ʿabd-i faḳîr-i ġayr-i** muvâzî'n-**naḳîr**…" (S1/5[b])
>
> Pes bu ẕikr olunan **ʿulemâʾ-ı aʿlâm** ve **fużalâʾı'l-enâm** istiḥsân eyledikleri şiʿâr-ı mevlidi peyġamberimiz ʿaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâma muḥabbet**en** ve nûr-ı vücûdları dünyâya **ṭulûʿ** ve **ẓuhûr** eyledigine sürû**en**… (S1/56[a])

Bu kısımlarda âhenk ve secî peşi sıra gelen tamlamalardaki kelimelerin hece sayıları ile kelime sonlarındaki seslerin aynılığı ve ayrıca Arapça kelimelerin çoğulları için aynı kalıpta kelimelerin kullanılması ile sağlanmıştır.

> …anıñ velâdetiyle arż [u] semâ **üzre** ve Rabbü'l-ʿizzeti meleʾ-i aʿlâ **üzre**… (S1/5[b])

---

[77] Detaylı bilgi için bk. Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yay., 2006, s. 75.
[78] M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, İstanbul: R Yay., 2000, s.227.

…**baḥr**-ı ḥikmete ve **baḥr**-ı raḥmete ve **baḥr**-ı muḥabbete ve **baḥr**-ı ḳudrete ve **baḥr**-ı kerâmete ve **baḥr**-ı seḫâvete ve **baḥr**-ı hidâyete ve **baḥr**-ı şefâ‘ate…

Ve levḥ ve ḳalem ḫalḳ **olunması** ba‘dında her şey’ levḥ-i maḥfûẓa kitâbet **olunup** semâvât ve arż ḫalḳ **olundı**. (S1/7[a])

Babaları ‘Abdullâh **vefât eyledi** anlar ana ḳarnında **iken**, vâlideleri Âmine **vefât eyledi** dört yaşında **iken**, ceddi ‘Abdulmuṭṭalib **vefât eyledi** sekiz yaşında **iken**. Ba‘dehû ‘ammîsi Ebû Ṭâlib kefâlet idüp ḥıfẓ ve terbiyesini boynına aldı, anıñla Şâm seferine çıḳdı on iki yaşında **iken**… (S1/13[b])

…ve ṣabır ve tevekkülleri ziyâde **idi** ve ḥayâ’ ve tevâżu‘ları cümleden ekmel **idi**. Mübârek ayaḳların aṣḥâb yanında uzatmazlar **idi** ve mekân-ı ḍîḳ olduḳda anlara tevsi‘a buyururlar **idi** ve mübârek rükbeteyni yanında oturanıñ rükbesini geçmez **idi**. (S1/20[b])

Ṭuzlı, acı ṣuya tefl idüp mübârek aġzı yarından ilḳâ eyledikde mâ’-ı ‘aẕb olup ṭatlu **olması** ve başında maraż ve ṣaçı olmayan bir ṣabîniñ başını yed-i şerîfeleriyle mesḥ idince ṣaçı dürüst olup ‘öẕri def‘ **olması** ve ceẕl ki odun aġacı ehl-i Yemâme peyġamber ‘aleyhi’s-selâmıñ ḥâli ve şânını imtiḥân içün virdikde mübârek elinde seyf-i ḳâṭı‘-ı ḳavî **olması** ve ġâyetle pek yere ḍarb eyledikde aḳıcı ḳum yıġını gibi **olması**… (S1/42[a])

Aynı kelimeler ve fiillerin eserde sıklıkla tekrarlanması ile de âhengin sağlandığı buradaki örneklerden anlaşılmaktadır.

…ol emr-i ḫaṭîre ḳıyâm ve tekmîl ve itmâmına iḳdâm ve ḫitâm-ı kelâm olduḳda… (S1/5[b])

…evvel-i sâdât belki evvel-i kâ’inât oldı. Aṣlâb-ı ṭâhirât buṭûn-ı zâkiyâtdan intiḳâl iderek… (S1/7[b])

Burada ise âhenk yine kelimelerdeki hece sayılarının ortaklığı yanında ilk pasajda m, k ve i; ikinci pasajda k, t ve a harflerinin yoğun olarak kullanılması yani asonans ve aliterasyonlar yapılarak sağlanmıştır.

XVIII. yüzyılda dil sâdeleşmeye doğru giderek önceki yüzyılda görülen izâfet bolluğu azalmış ve Arapça ile Farsça kelimeler yerini çok defâ Türkçe kelimelere terketmiştir. Bu yüzyılda yazılmış *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf* de ise müellif esas olarak anlatmak istediği şeyin peşinde olmakla birlikte lafız sanatlarıyla hüner göstermek amacını da taşıdığından orta nesir[79] ile eserini yazmıştır. Eserin giriş ve duâ bölümlerinde yoğun olarak Arapça ve Farsça kelimeler ile tamlamalar kullanılmasına karşın asıl mevzûnun geçtiği bölümlerde daha sâde bir dil ve anlaşılır bir üslup kullanılmıştır.

Eserde yer alan terkiplerden, tamamı Arapça veya Farsça tamlama kâideleri ile yapılmış olanlarından bazıları şu şekildedir:

> Seyyidü's-sâdât (S1/8[b]), Rebi'u'l-evvel (S1/8[b]), Ḥabîbu'l-Melîki'l-Celîl (S1/8[b]), ṣâhibu'l-maḳâmi'l-Maḥmûd (S1/9[a]), vücûdu'l-Muṣṭafâ (S1/9[a]), nâmusu'l-melîki'l-müte'âl (S1/14[b]), 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm (S1/19[a]), beyne's-semâ'i ve'l-arḍ (S1/19[a]), İbnü'l Cevzî (S1/25[b]), silsile-i neseb-i şerîfleri (S1/7[b]), şu'le-i gerden-i ṣâf u pâki (S1/17[b]), Naṣṣ-ı Tenzîl-i melâḥatde (S1/17[b]), dürr-i dendân-ı nefîs (S1/17[b])

Hem Arapça hem de Farsça kâidelerle kurulu iç içe geçmiş terkiplerin de çok sayıda örneği mevcuttur:

> bi-vücûd-i vâcibu'l-vücûd (S1/6[a]), mîlâdı'n-Nebiyy-i cemîl (S1/9[b]), 'arş-ı Rabbi'l-'alemîne (S1/16[a]), Mażhar-ı ḫulḳ-ı 'aẓîmü't-ta'ẓîm (S1/17[a]), temkîn-i fi'l-bilâd (S1/37[a]), 'ulemâ'-ı a'lâm ve fużalâ'ı'l-enâm (S1/56[a])

[79] Fahir İz'in orta nesirle birlikte sâde ve süslü nesir olarak bahsettiği nesrin üç türü hakkında bk. Fâhir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, İstanbul: Osman Yalçın Matbaası, 1964, s. V-XII.

Eski Türkçe'de kullanılan söyün- (S1/10[a]), ḳanı (S1/13[a]), ḳaçan (S1/21[b]), ḳanġı (S1/22[a]), örgüç (S1/29[b]), ṭoġulġa (S1/30[b]), ımızġan- (S1/50[a]) gibi kelimeler eserde görülmektedir.

Günümüzde kullanımdan düşmüş olan gelecek zaman eklerinden -sa gerek/-se gerek; zarf fiil eklerinden -üben, -mezden/-mazdan, -megin; yükleme (akuzatif) eki -n; ayrılma (ablatif) hal eki şeklinde yazılmış olup mânâ itibâriyle bulunma (lokatif) ekini karşılayan -den; şimdiki zaman eki -eyor; şahıs eklerinden 1. çokluk -ziz ve 2. çokluk -siz/-süz; işâret sıfatlarından ol, şol, işbu; şahıs zamirlerinden ol ve edatlardan bile gibi pek çok ek ve kelime de eserde yer almaktadır:

> …Ḥaḳḳ Teʻâlâ duʻâsı sebebiyle anları ihlâk eyle**se gerek**dir. Baʻdehû Dâbbetülarż ẓuhûr ider. Kaʻbe'de Ṣafâ'dan çıḳ**sa gerek**, ġâyet faṣîḥ lisânla söyler ʻadl-ile yeryüzin ṭoldur**sa gerek**… (S1/54[a])
>
> Didi hep medḥ id**üben** ḫażretini (S1/16[b])
>
> …yaʻnî türâb-ı balçıḳ olup rûḥ viril**mezden** evvel ve emrimiñ evvelini sizlere ḫaber vireyim. (S1/7[a])
>
> İmdi ʻAlî sâʾir meyyitlerde gördigi kerîh şeylerden peyġamber ʻaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmda bir şeyʾ görme**megin** "Atam anam saña fedâ olsun ne ʻaceb ḫoş olduñ ḥayâtıñda ve memâtıñda." dir idi. (S1/50[b])
>
> Ve üç parmaġı ile ekli sever idi ve ṭaʻâm temâm olduḳda mübârek parmaḳları**n** aġzıyla yalar idi. (S1/23[b])
>
> …aḫlâḳ-ı cemîlelerinde ekmel ṣıfât ile muttṣṣıf olaraḳ ṣıbyân**dan** görülen aḥvâl an**dan** görülmez idi… (S1/11[b])
>
> Baʻdehû "Bu beni sizden meşġûl id**eyor**, ol günden berü bir kerre aña baḳarım ve bir kerre size baḳarım." (S1/25[b])

Baʿdehû yine daḫi “Ne reʾy ider**siz** ve ne maʿḳûl görür**süz**?” buyurdı. (S1/37[b])

Varaḳa daḫi: “Bu didigiñ **şol** nâmusdur yaʿnî **şol** melekü’l-vaḥydir ki Mûsâ’ya inzâl olunmuşdur, n’olaydı **ol** müddetde ḳavmiñ seni iḫrâc itdiklerinde ḥayâtda olaydım.” didi. (S1/14[b])

Ḫadîce: “Ey ʿammi-zâde **işbu** birâder-zâdegi diñle ve işit.” didi. (S1/14[a])

Ol daḫi Resûl ʿaleyhi’s-selâma ḫiṭâb idüp: … (S1/14[a])

Anlar didiler ki taḥḳîḳ Muḥammed, ṣâḥibu’l-Ḳurʾân’ıñ ẓuhûrı vaḳti ḳarîb oldı. (S1/11[b])

Pes nâs dönüp muhâcirîn ve enṣârdan sekiz kimse **bile** ṭurmuş idiler ve… (S1/31[a])

İKİNCİ BÖLÜM

RİSÂLETÜ'T-TA'RÎF FÎ TERCEMETİ'L-MEVLİDİ'Ş-ŞERÎF'İN KARŞILAŞTIRMALI METNİ

A. Eserin Yazma Nüshalarının Tavsîfi ve Değerlendirilmesi

Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf eserinin tespit edebildiğimiz dört nüshası bulunmaktadır ve bu nüshaların özelliklerinden aşağıda bahsedilmiştir.

1. Süleymaniye Kütüphânesi Hacı Mahmud Efendi Bölümünde Kayıtlı 04401 Numaralı Nüsha (S1):

Metnin içinde eserin isminden *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf* ve müellifinden de Gümülcinevî Muhammed olarak bahsedilmesinin dışında kapak sayfasında veya metnin başladığı sayfanın başında başlık olarak eserin ismi veya müellife dâir herhangi bir kayıt yoktur. Müstensihinin ise Seyyid Murtazâ olduğu bu nüshanın ilk sayfalarında (1^{b}-2^{a}) yer alan Arapça açıklama kısmındaki bilgilerden anlaşılmaktadır. Varak sayısı 56, satır sayısı 19 ve yazı türü nesih olup nüsha 212x150; 155x85 mm. ebatlarındadır. Genel itibâriyle yarı yarıya harekeli olarak yazılmış, âyet ve hadîslerin tam harekelenmesine daha özen gösterilmiştir. Siyah mürekkeple yazılmakla birlikte özel isimler, kaynak gösterilen eserler ile müellifler, yeni bir mevzûya geçerken paragraf başı olduğunu belirten ilk kelimeler, önemli görülüp vurgulanmak istenen bazı ibâreler, derkenar işâretleri ile âyet ve hadîsler çoğunlukla kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Başı: [3^{b}]

> Bismillâhirraḥmânirraḥîm – Ve bihî ṣiḳatî
>
> Elḥamdulillâhi'lleẕî nevvera bi-envâri'l-'ilmi menâbira'l-maşâriḳi ve'l-maġâribi ve zeyyene'l-'âleme bi'l-'ulemâ'i zînete's-semâ'i bi'l-kevâkib. Ve'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmu 'alâ ḳuṭbi'l-ebrâr ve seyyidi'l-aḫyâr Muḥammedeni'l-Muṣṭafâ'l-muḫtâr elleẕî uhdiye raḥmetun ilâ'l-ḫalḳi ve uḫdi min nûri

cemîʿi'l-envâr ve ʿalâ âlihi ve aṣḥâbihi'lleẕîne hüm ulû'l-eydî ve'l-ebṣâri ve'l-esrâri mâ esferâ vechu'z-zemâni ve teʿâḳibu'l-leyli ve'n-nehâr…

Sonu: [56ª]

…Allâhümme innâ nesʾeluke ḥubbeke ve ḥubbe men yuḥibbuke ve'l-ʿamele'l-leẕî yubelliġunâ ḥubbeke fe'l-ḥamdu lillâhi'l-leẕî bi-niʿmetihî tetimmu'ṣ-ṣâliḥâtü ve bi-luṭfihî tükşefu'l-kurubât. Temmet bi-ʿavnihî ve tevfîḳihî ve bi-keremihi'l-ʿâliyât.

Diğer Nüshalardan Farklı Olarak İlk Sayfada Yer Alan Arapça Açıklama Kısmı: [1ᵇ-2ª]

Eşerun cemîlun tenşeriḥu bi-muṭâlaʿatihi'ṣ-ṣudûr. Ḥarrerehu'l-faḳîru's-Seyyid Murtażâ ʿafâ ʿanh. Ḥabbeẕâ hâẕe'l-eşeru ve'l-cemʿu'l-mübtekeru fî siyeri seyyidi'l-beşer ṣallî ʿaleyhi rabbuhu'l-ekber…Ve lillâhi derru mütercimuhâ ḥayşu ʿammet fevâʾiduhâ ve ʿaẓumet menâfiʿuhâ itteḫâẕehâ vesîleten ilâ neyli meṭâbilihî ve necaḥi meʾâribihî ceʿalellâhu teʿâlâ saʿyehu meşkûran ve aʿṭâ cezâʾen mevfûran. Ḥarrarahu'l-faḳîru luṭfullâhi'bnü Ebû İsḥâḳ İsmâʿîl el-Ḳâḍî bi-ʿaskeri Anaṭolı sâbiḳan ġafera lehumâ.

2. Süleymaniye Kütüphânesi Laleli Bölümünde Kayıtlı 02020 Numaralı Nüsha (S2):

Eserin adı bu nüshanın kapak sayfasında *Terceme-i Gümülcinevî* ve 1ª sayfasında *Tercemetü Gümülcinevî li-risâleti'l-Mevlidi'l-ʿArabiyyeti bi't-Türkî* olarak kayıtlıdır. Müstensihi belli değildir. Varak sayısı 74, satır sayısı 21, ebatları 203x132; 150x69 mm., yazı türü nesih olup derkenarlardaki açıklamalar rika ile yazılmıştır. Genel itibâriyle harekesizdir. Siyah mürekkeple yazılan eserde derkenar işâretlerinde, metnin içindeki bazı Arapça başlıklar ile derkenardaki konunun değiştiğini belirten "matlab" yazısı ve altındaki konu başlıklarında kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Önemli görülüp

vurgulanmak istenen bazı ibâreler ile âyet ve hadîslerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

Başı: [1[b]]

Bismillâhirraḥmânirraḥîm

Elḥamdulillâhi'lleẕî nevvera bi-envâri'l-'ilmi menâbira'l-maşâriḳi ve'l-maġâribi ve zeyyene'l-'âleme bi'l-'ulemâ'i zînete's-semâ'i bi'l-kevâkib. Ve'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmu 'alâ ḳuṭbi'l-ebrâr ve seyyidi'l-aḫyâr Muḥammedeni'l-Muṣṭafâ'l-muḫtâr elleẕî uhdiye raḥmetun ilâ'l-ḫalḳi ve uḫdi min nûri cemî'i'l-envâr ve 'alâ âlihi ve aṣḥâbihi'lleẕîne hüm ulû'l-eydî ve'l-ebṣâri ve'l-esrâri mâ esferâ vechu'z-zemâni ve te'âḳibu'l-leyli ve'n-nehâr…

Sonu: [74(75)[a]]

…Allâhümme innâ nes'eluke ḥubbeke ve ḥubbe men yuḥibbuke ve'l-'amele'l-leẕî yubelliġunâ ḥubbeke fe'l-ḥamdu lillâhi'l-leẕî bi-ni'metihî tetimmu'ṣ-ṣâliḥâtü ve bi-luṭfihî tükşefu'l-kurubât.

3. Süleymaniye Kütüphânesi Hacı Mahmud Efendi Bölümünde Kayıtlı 04463 Numaralı Nüsha (S3):

Metnin başladığı 1[b] sayfasının en başında eserin adı *Terceme-i Mevlidi'ş-şerîf fî ta'rîf* olarak yazılmıştır. Müellifinin isminin Gümülcinevî Mehmed olduğu sadece metnin içinde geçmekte ve müstensihe dâir bir kayıt yer almamaktadır. Varak sayısı 96, satır sayısı 15, yazı türü nesih ve nüsha 167x107; 121x67 mm. ebatlarındadır. Derkenardaki açıklamalar dışında harekeli olarak yazılan metnin yazımında siyah mürekkep kullanılmıştır. Baş ve son kısımlarındaki sayfalarda geçen özel isimlerin, kaynak verilen eser isimlerinin, önemli görülen ibârelerin ve âyet ile hadislerin üstü genellikle kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Derkenar işâretleri ile numaraları ve derkenarda yer alan konunun değiştiğini gösteren başlıklar ise genel itibâriyle kırmızı mürekkep ile yazılmıştır.

Başı: [1[b]]

Bismillâhirraḥmânirraḥîm. Ḥamdolsun ol vâcibu'l-vücûd ve maʿbûd-ı bi'l-Ḥaḳḳ olan ẕât-ı pâke ki kendü nûr-ı maʿneviyyesiyle bu kâʾinâtı nûrlandırdı ve ḳudret-i żiyâsıyla bu mevcûdâtı żiyâlandırdı. Ve esmâʾı ve ṣıfâtı baḥirlerinden beyâż bulutlar miṣâli ḥikmetiyle ẕerrât-ı mümkinâta vâsiʿ olan raḥmetini inzâl eyledi…

Sonu: [96[a]]

…Allâhümme innâ nesʾeluke ḥubbeke ve ḥubbe men yuḥibbuke ve'l-ʿamele'l-leẕî yubelliġunâ ḥubbeke fe'l-ḥamdu lillâhi'l-leẕî bi-niʿmetihî tetimmu'ṣ-ṣâliḥâtü ve bi-luṭfihî tükşefu'l-kurubât.

Nüshanın Baş Tarafında Bulunan Kayıt:

Sene biñ yüz yetmiş Ramażan'ını İslâmbol efendisi çehârşenbeden ṭutdı, bizler penççşenbeden ṭutduḳ. Bayramı cumʿaertesi itdik. 1180 Ramażan'ı cumʿaertesi gününden tutduḳ, cumʿadan isbât olundı. Zekâtımı ḥisâb itdim, altı ġuruş itdi. Türbe-dâra virdim bir ġuruş. Aḥmed aġânıñ vaṣf itdigine virdim bir ġuruş. Ehlimiñ ḳapu yoldaşına virdim bir ġuruş. Ṣâfiye ḳadına virdim bir ġuruş. Ḥadîce ḳadına virdim otuz para. Ṭaya ḳadına virdim yigirmi para. Molla İbrâhim'e virdim yigirmi para. Meḥmed Efendi'ye virdim on para. Fiṭremi özümden virdim. Kendümiñ vâlidemiñ ehlimiñ cümlesi ḳırḳ beş para itdi. Ḳızım Fâṭıma'nıñ, Meḥmed'in buġdayı[n]dan virdim on para. Allâh Ẕü'l-Celâl keremiyle ḳabûl eyleye. İmdi nice seneler virmek daḫi çoḳ naṣîb-i müyesser eyleye. Âmîn bi-ḥürmeti Seyyidi'l-mürselîn. ʿÖmer bende.

Nüshanın Son Tarafında Bulunan Kayıt:

> E‘ûẕü besmele-i şerîf eşhedu âmentü ma‘nâsını fikr iderek. Ba‘dehu Rabbim Allâh Te‘âlâ. Peyġamberim Muḥammed ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm. Dînim dîn-i İslâm. Kitâbım Ḳurân-ı ‘aẓîmu’ş-şân. Ḳıblem Ka‘be-i şerîf. İ‘tiḳâdda meẕhebim ehl-i sünnet ve’l-cemâ‘at. ‘Amelde meẕhebim İmâm-ı A‘ẓam Ebû Ḥanîfe. Zürriyyetim Âdem ‘aleyhi’s-selâm. Milletim millet-i İslâm. Ümmet-i Muḥammeddenim. Mü’minim ḥaḳḳâ elḥamdülillâh. Bismillah. Allâhümme fâṭıra’s-semâvati ve’l-arḍi ‘âlime’l-ġaybi ve’ş-şehâdeti ve kefâ bi-rabbike şehîden innî a‘hedu ileyke fî hâẕihi’l-ḥayâti’d-dünyâ bi-ennî eşhedu en lâ ilâhe illâ ente vaḥdeke lâ şerike lek ve eşhedu enne Muḥammeden ‘abduke ve resûluk. Felâ tekilnî ilâ nefsî fe-inneke in tekilnî ilâ nefsî tuḳarribenî ile’ş-şerri ve tubâi‘idnî mine’l ẖayri ve innî lâ eṣiḳu illâ bi-raḥmetike fec‘alnî ‘indeke ‘ahden teveffenihî ilâ yevmi’l-ḳıyâmeti inneke lâ tuẖlifu’l-mî‘âd. Bi-raḥmetike yâ erḥamer’r-râḥimîn.

4. Millet Kütüphânesi Ali Emîrî Şeriyye Bölümünde Kayıtlı 00725 Numaralı Nüsha (AE):

1[a] sayfasında eserin ismi müellifi Mehmed Gümülcinevî’nin de ismi ile birlikte *Risâletü’t-ta’rîf fî tercemeti’l-Mevlidi’ş-şerîf* olarak kayıtlıdır. Müstensihe dâir nüshada herhangi bir bilgi yoktur. Varak sayısı 46, satır sayısı 23, yazı türü talik ve nüsha 218x140; 178x82 mm. ebatlarındadır. Metin harekesiz olarak siyah mürekkeple yazılmıştır. Sadece konunun değiştiği yerlerdeki bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış olup yine bu nüshada da özel isimlerin, âyet ve hadîslerin, vurgulanmak istenen kelimelerin üstleri kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

Başı: [1^{b}]

Bismillâhirraḥmânirraḥîm

Elḥamdulillâhi’lleẕî nevvera bi-envâri’l-‘ilmi menâbira’l-maşâriḳi ve’l-maġâribi ve zeyyene’l-‘âleme bi’l-‘ulemâ’i zînete’s-semâ’i bi’l-kevâkib. Ve’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâmu ‘alâ ḳuṭbi’l-ebrâr ve seyyidi’l-aḫyâr Muḥammedeni’l-Muṣṭafâ’l-muḫtâr elleẕî uhdiye raḥmetun ilâ’l-ḫalḳi ve uḫdi min nûri cemî‘i’l-envâr ve ‘alâ âlihi ve aṣḥâbihi’lleẕîne hüm ulû’l-eydî ve’l-ebṣâri ve’l-esrâri mâ esferâ vechu’z-zemâni ve te‘âḳibu’l-leyli ve’n-nehâr…

Sonu: [46^{b}]

…Ḥattâ peyġamberimiz ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm şefâ‘at idince ve cümle enbiyâ’ ‘aleyhi’s-selâma mürâca‘at olunup her birleri i‘tiẕâr idüp bu şefâ‘at bizim içün degüldür didikde şefâ‘at-i ‘âmme ile şefâ‘at eyleyüp ṣoñra ferîḳun fi’l-cenneti ve ferîḳun fi’s-sa’îr olsa gerek. Allâhümmec‘alnâ mine’l-leẕîne lâ ḫavfun ‘aleyhim velâhüm yehzenûn. Âmin ve selâmun ‘ale’l-mürselîn ve’l-ḥamdülillâhi rabbi’l-‘âlemîn. Ḳad veḳa‘a’l-ferâġ.

B. Metin Tesisinde Takip Edilen Usûl

1. *Risâletü’t-ta’rîf fî tercemeti’l-Mevlidi’ş-şerîf*’in müellif nüshası belli olmadığından derkenardaki açıklamaların daha yoğun olduğu ve esere dâir diğer nüshalarda bulunmayan bazı açıklamaların en baştaki (1^{b}-2^{a}) sayfalarda yer alması bakımından S1 nüshası tarnskripsiyonlu metni oluştururken temele aldığımız nüsha olmuştur.

2. Nüshaların sayfa numaraları metnin içinde değiştiği yerlerde köşeli parantez içinde ve kalın punto ile gösterilmiştir.

3. Âyetlerin sûre adı ve numaraları ile hadîslerin kaynakları bulunabildiği kadarıyla tercümelerinin ardından verilmiştir.

4. “kere/defa”, “itmez/kılmaz”, “didi/didikde” gibi aynı mânâya gelen kelimeler nüshalar arasında farklılık gösterdiği durumlarda S1 nüshası dikkate alınarak metinde yazılmış, bu farklılıklar ayrıca belirtilmemiştir.

5. Mânâyı değiştirmeyecek şekilde nüshalar arasında görülen hareke, harf ve ekten kaynaklanan farklılıklar da dipnot kısmında gösterilmemiştir.

6. Metnin bağlamına göre bir kelimede olması gerektiği halde yazımı unutulmuş veya eksik olan ek ve harfler ile diğer üç nüshada yazılmasına rağmen S1 nüshasında bulunmayan ek ve harfler “köşeli parantez/[ ]” içinde yazılmıştır.

7. “çün/içün” edatı bir kelimeye bitişik eklendiği yerlerde “kısa çizgi/(-)” ile, bitişmediğinde ise kelimeden ayrı yazılmıştır.

8. “idi”, “ise” ve “ile” ek fiil ekleri ise hece düşmesine uğramadan kelimeye bitişik eklendiği durumlarda “kısa çizgi/(-)” ile, bitişmediklerinde ise kelimeden ayrı olarak yazılmışlardır.

9. Eserde yer alan “boylı/boylu, ṭatlu/ṭatlı, sevgilü, yaġrınlu, ḥalḳalu, etlü, devletlü, sürmeli, ḫayırlı, miṣilli, şecâ‘atli, ḳademeli, köşeli, yaġmurlı, ṭuzlı” gibi kelimelerde görülen isimden isim yapan “-lı/-li/-lu/-lü” ekleri görüldüğü üzere gelmiş oldukları kelimelere ses uyumuna göre eklenmemekle birlikte aynı kelimeye farklı şekillerde de gelebilmektedir. Bu kelimelerin metnin içinde transkripsiyonu ise S1 nüshasındaki yazılışlarına ve aynı kelimeye farklı şekillerde eklenmişse dönemindeki yaygın kullanılışlarına göre tek bir şekilde yazılmıştır.

10. “bıñar/pıñar”, “ḥabs/ḥaps”, “niçe/nice”, “ṭayı/dayı” gibi kelimelerde birbirlerinin yerine kullanılan “b-p”, “c-ç” ve “d-t” harfleri ile “yavrı/yavru”, “kendü/kendi”, “oġlu/oġlı”, “etmek/ekmek”, “ḫidmetde/ḫiẕmetde”, “ḳoḫu/ḳoḳu” gibi gerek aynı nüsha içinde gerekse nüshalar arasında ikili yazımları olan kelimelerdeki farklı yazılışlar dikkate alınmayarak metnin her yerinde bu kelimeler tek şekilde yazılmıştır.

11. “Diğer Kaynaklar” başlığı altında metinde zikri geçen eser ve müellifleriyle ilgili detaylı değerlendirilme yapıldığı için metnin içinde ayrıca bilgilendirilme yoluna gidilmemiştir.

C. Transkripsiyon Harfleri

ا (آ)	a, â	ص	ṣ
ا (أ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ḍ, ż
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	s̱	غ	ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k, g, ñ
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	ẕ	ن	n
ر	r	و	v, u, û, ü, o, ö
ز	z	ه	h, a, e
ژ	j	لا	la, lâ
س	s	ى	y, ı, i, î
ش	ş	ء	’

D. Metin

[1[b] S1] Eşerun cemîlun tenşerihu bi-muṭâla'atihi'ṣ-ṣudûr. Ḥarrerehu'l-faḳîru's-Seyyid Murtażâ 'afâ 'anh. Ḥabbeẕâ hâẕe'l-eşeru ve'l-cem'u'l-mübtekeru fî siyeri seyyidi'l-beşer ṣallî 'aleyhi rabbuhu'l-ekber. Ve lemmâ âcceltu fî aṣdâfi kelimâtihi'n-naẓar. Vecedtuhâ meşḥûnete bi-meknûnâti'd-dürer. Enâla'llâhu te'âlâ'l-mütercime murâdehû ve melâ'e bi's-sürûri fu'âdehu. Ḥarrerehu'l-'Abdurrâcî mina'llâhi te'âlâ's-se'âdeti Dâmâdzâde Feyżullâhi'l-Ḳâḍî bi-'askeri Rûm-ili ġafera lehumâ. **[2[a] S1]** Hâẕihi tercemetü 'ilḳun munîrun ve aṣlun müstenîrun teştemilü 'alâ mâ ḥakâhu'l-ḫalefu 'ani's-selefi min şemâ'ili maḳsimi's-se'âdeti ve'ş-şerefi 'aleyhi efḍalu'ṣ-ṣalavâti ve't-taḥiyyâti ve't-tüḥaf. Teṣaffeḥat fîhâ mâ hüve'l-meẕkûru ve elfeytühû yetevâredu'n-nûru 'alâ'n-nûri. Fe-lillâhi derru'l-mütercimi ḥayşu beẕele cühdehû fe-bimâ erâde ve aḥsene mâ efâde ve ecâde ekremallâhu te'âlâ bi-inâleti mâ yurîdu innehû ẕü'l-fażli'l-keşîri ve'l-luṭfi'l-mezîd. Ḥarrerehu'l-faḳîru Muḥammed Sa'îd re'îsü'l-eṭibbâ' el-Ḳâdî bi-'askeri Rûm-ili sâbiḳâ. Ni'me'l-eşeru hâẕihi't-tercemetu fî siyeri ḥabîbu'-r-raḥmâni. Elâ ve hüve efḍalu'l-ḫalḳi min nesli 'Adnân el-meb'uşu ilâ kâffeti'l-ḫalḳi bi-ḫayri'l-edyâni ṣallallâhu 'aleyhi ve âlihi'l-mücâhidîne bi's-seyfi ve'l-burhâni. Ve lillâhi derru mütercimuhâ ḥayşu 'ammet fevâ'iduhâ ve 'aẓumet menâfi'uhâ itteḫâẕehâ vesîleten ilâ neyli meṭâbilihî ve necaḥi me'âribihî ce'alellâhu te'âlâ sa'yehu meşkûran ve a'ṭâ cezâ'en mevfûran. Ḥarrarahu'l-faḳîru luṭfullâhi'bnü Ebû İsḥâḳ İsmâ'îl el-Ḳâḍî bi-'askeri Anaṭulı sâbiḳan ġafera lehumâ.[1]

[1] Bu eser okunmasıyla sadırların ferahladığı el-Fakîr es-Seyyid Murtazâ'nın -Allah onu affetsin- yazdığı zarif bir eserdir. "İnsanlığın efendisinin -Yüce Rabbi ona salât etsin- siyeri hakkındaki bu orijinal derleme çalışması ne güzel oldu! Kelimelerinin zâhirine bakmayı ertelediğimde, kelimelerini saklı incilerle dolu hâlde buldum. Allah Teâlâ, mütercimi murâdına erdirsin ve kalbini sevinçle doldursun." Bunu Allah Teâlâ'dan saâdet uman Rumeli Kazaskeri Dâmâdzâde Feyzullâh -Allah ikisinin de günahlarını affetsin- yazdı. "Bu tercüme, çok kıymetli ve apaçık ve sonra gelenlerin Peygamberimiz'in -salâtın, selâmın ve güzelliklerin en iyisi onun üzerine olsun- şemâiline dâir öncekilerden aktardıklarını kapsayan aydınlatıcı temel bir eserdir. Ondaki sözleri okudum ve onda nûr üzere nûrun art arda geldiğini fark ettim. Murâd ettiği şey için tüm gücüyle çalıştığı, söylediği ve yaptığını güzelce yaptığı sürece mütercimin başarısı Allah'tandır. Allah Teâlâ, istediğine nâil ederek onu lütuflandırsın. Şüphesiz ki O, çok fazl u lütuf sahibidir." Bunu sâbık Rumeli Kazaskeri Başhekim el-Fakîr Muhammed Sa'îd yazdı. "Habîb-i Rahmân'ın siyerinin tercümesi olan bu eser ne güzel oldu! Bilmiş olun ki o, Adnan soyunun yaratılışça en fazîletlisidir. O, tüm toplumlara dinlerin en hayırlısıyla gönderilmiştir. Allah ona ve kılıç ve açıklayıcı/iknâ edici delillerle cihâd eden âline salât eylesin. Faydaları yayıldığı, yararları büyüdüğü sürece mütercimin başarısı Allah'tandır. (Mütercim) bu tercümeyi istediklerine nâil olabilmek ve niyetlerine ulaşabilmek için vesîle edinmiştir. Allah gayretini makbûl kılsın ve kat kat karşılığını versin." Bunu sâbık Anadolu Kazaskeri el-Fakîr Lutfullâh b. Ebû İshâk İsmâil -Allah ikisinin de günahlarını affetsin- kaleme aldı.

[2[b] S1][2] [3[a] S1][3] [3[b] S1][4] [1[b] S2] [1[b] AE]

Bismillâhirraḥmânirraḥîm – Ve bihî şiḳatî[5]

Elḥamdulillâhi'lleẕî nevvera bi-envâri'l-'ilmi menâbira'l-maşâriḳi ve'l-maġâribi ve zeyyene'l-'âleme bi'l-'ulemâ'i zînete's-semâ'i bi'l-kevâkib. Ve'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmu 'alâ ḳuṭbi'l-ebrâr ve seyyidi'l-aḫyâr Muḥammedeni'l-Muṣṭafâ'l-muḫtâr elleẕî uhdiye raḥmetun ilâ'l-ḫalḳi ve uḫdi min nûri cemî'i'l-envâr ve 'alâ-âlihi ve aṣḥâbihi'lleẕîne hüm ulû'l-eydî ve'l-ebṣâri ve'l-esrâri mâ esferâ vechu'z-zemâni ve te'âḳibu'l-leyli ve'n-nehâr. Ve ba'du feyeḳûlu'l-'abdu'l-faḳîr el-ġayru'l-müvâzî'n-neḳîr es-seyyidu Muḥammed el-Gümülcinevî 'âmelehu'llâhi te'âlâ bi-luṭfihi'ṣ-ṣûriyyi ve'l-ma'neviyyi lemmâ kâne evlâ mâ yutevesselu **[2[a] S2]** bihî ilâ neyli'l-ġufrân ve aḥrâ mâ yutevaṣṣalu bihî ilâ dâri'l-cinâni el-mütâbe'ate li-siyeri ḥabîbi'r-raḥmân 'aleyhi ezke'ṣ-ṣalâti ve enme't-taḥiyyeti mine'r-raḥîmi'l-mennân. Ve şerḥu mevlidihî 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmu nûran a'lâ nûr ve ıṭṭalâ'u aḥvâli velâdetihî Bûruṣ sürûren **[4[a] S1]** 'alâ-sürûr me'a kevnihî muḳaddimeti li-tilke'l-mütâbe'ati'l-Muḥammediyyeti ve's-sîrati'l-Aḥmediyyi. Ve ḥâviyan li'l-kemâlâti'l-celiyyeti'l-'aliyye ve'l-temese ba'żu iḫvâni'lleẕî lehû raġbetun ṣâdiḳatun fî't-tibâ'ihî tercemeti risâleti mevlidihî. Ve kâne tilke'r-risâletü 'aẕîme'l-fevâ'id ve celîle'l-'avâ'id ve lâ zâle ehli'l-İslâmi fî cemî'i'l-büldâni ye'tenûne bi-ḳırâ'ati mevlidihî 'aleyhi's-selâm ve yeẕheru 'aleyhim min-berekâtihî külli fażli

---

[2] Sayfa boştur.

[3] Sayfa boştur.

[4] Ḳavluhu'lleẕî uhdiye raḥmeten ila'l-ḫalḳi telmîḥun ilâ ḫaberi müslimun ürsiltü ila'l-ḫalḳi kâffeten ḳâle Taḳıyyüddîn es-Sübkî ürsile'l-ḫalḳi kâffeten min ledünnî Âdeme 'aleyhi's-selâmü ve'l-enbiyâ'ü nüvvâbün lehu bu'iṯû bi-şerâyi'a lehu mu'niyyâtün fehüve nebiyyu'l-enbiyâ'i ve ürsile ile'l-cinni bi'l-icmâ'i ve ile'l-melâ'iketi alâ ḳavli racceḥahu's-Sübkî zâde'l-Bârizî ve ila'l-ḥayevânâti ve'l-cemâdâti ve'l-ḥaceri ve'ş-şeceri bel ḳâle ehlü'l-uṣûli ennehu mürselun ilâ nefsihî eyḍan ve fâ'idetü irsâlihi li'l-ma'ṣûmi ve ġayri'l-mükellefi duḫûlühümâ taḥte da'vetihî teşrîfan lehu 'alâ cemî'i'l-mürselîne ṣalavâtu'llâhi 'aleyhim ecma'în. Keẕâ fî *ḫaṣâ'iṣi'l-ḥabîbi*'l-müsemmâ bi-*Ünmûzeci'l-lebîb* li's-Süyûṭî ve şerḥihi'l-Münâvî raḥimehüma'llâhu te'âlâ.[*] (**S2**, **S3** ve **AE**'de yoktur.)

[*] Müellifin bir sözünde Peygamber'den gelen bir habere telmîh olduğu ifâde edilerek söze giriliyor: "Ben insanların tamamına gönderildim." Takıyyüddîn es-Sübkî demiş ki: O, Âdem aleyhisselâmın nezdinde insanların tamamına gönderilmiştir. Peygamberler onun vekîlidirler ve onunkiyle ilgili şerîatlarla gönderilmişlerdir. Böylelikle o, peygamberlerin peygamberidir. Ve icmâ ile cinlere ve Sübkî'nin tercih ettiği görüşe göre meleklere de gönderilmiştir. el-Bârizî hayvanlara, cansız nesnelere, taşlara ve ağaçlara da gönderildiğini ilâve etmiştir. Ayrıca usûl ehli, onun kendi nefsine de gönderildiğini söylemiştir. Mâsum ve gayr-ı mükelleflere gönderilmesinin faydası, bu ikisinin onun dâveti altına girmeleri, diğer peygamberlerden -Allah'ın salâtı hepsinin üzerine olsun- ona özgü bir üstünlük olmasındandır. Kezâ Süyûtî'nin *Ünmûzecü'l-lebîb* diye adlandırılan *ḫaṣa'isü'l-ḥabîb*'inde ve onun Münâvî tarafından yapılan şerhinde de böyle geçmektedir. Allah ikisine de rahmet eylesin.

[5] Ve bihî şiḳatî[*]: **S2** ve **AE**'de yoktur.

[*] Onun emniyle, güveniyle başlarım.

‘âmmi. Ve ḳad ḳâle’l-ḥâfıẓu’l-‘allâmetü’l-Cezerî ve mimmâ cürribe min ḫavaṣṣihî innehû emânu ẕâlike’l-‘âmi ve büşrâ ‘âciletin li-neyli’l-buġyeti ve’l-merâmi ve’l-ḥâli innehû ḳâle te‘âlâ: “Vete‘âvenû ‘ale’l-birri ve’t-taḳvâ.”[6] Eradtu en ütercimehâ me‘a taṣḥîḥi rivâyâtihâ ve taṣrîḥi işârâtihâ ve tafṣîli mücmelâtihâ ḥasbemâ emkene fecâ’e bi-‘avnihî te‘âlâ tercemetü ve şerḥan câmi‘an limâ fî ketbi’ş-şemâ’ili mine’l-leṭâyifi ve’n-nefâyisi **[2^{b} S2]**[7] muḥallen yuḥalli’l-melâḥate ke’l-‘arâyisi. Ṣümme lemmâ yeteserru eymâmuhû fî eyyâmi salṭanati ṣâḥibi’l-ḫayrâti’l-ḥisân sâḥibu ẕeyli’l-cûdi ve’l-iḥsân münevviri meṣâbiḥi’l-maḳâṣidi bi-envâri’l-‘inâyeti miftâḥi me‘âḳidi’l-merâṣıdi bi-miftâḥi’l-kifâyeti câmi‘un meḥâsine’l-‘ilmi ve’l-‘ameli ḥâ’izun mecâmi‘a’l-birri’l-ekmeli ẕü’l-mevâhibi’s-seniyyeti ve’l-‘aḫlâḳi’l-celiyye sulṭânu selâṭîni’l-âfâḳ mâliku serîri’l-ḫilâfeti bi’l-istiḥḳâḳ ‘avnü’l-İslâmi ve ẓahîru’l-müslimîn Ġıyâṣü’d-devleti ve’d-dîn. Elâ ve hüve’s-sulṭânu ‘Oṣmân Ḫân ibnü’s-sulṭân Muṣṭafâ Ḫân zeyyena’llâhu te‘âlâ serîra’l-‘izzi bi-vucûdihî **[4^{b} S1]** ve efâḍe ‘ale’l-‘âlemîne envâra ‘adlihî ve cûdihî. Ce‘altehû hediyyeten ilâ ẕâlike’l-cenâbi lâ zâle’ş-şemsu ‘ızzetihî ṭâli‘aten ‘an-meṭâli‘i’s-sa‘di ve’l-iḳbâli ve mâ beriḥa bedru rif‘atihî lâmi‘aten min ufḳi’l-‘izzi ve’l-iclâli. Allâhümme inneke ‘alâ mâ teşâ’u ḳadîrun ve bi-ecâbet racâ’i’l-mü’minîne cedîrun. İlâ min ḫaṣṣehu’llâhu te‘âlâ bi’l-feżâ’ili’s-seniyyeti’l-ḳudsiyyeti ve’l-fevâżıli’l-ilâhiyyeti’l-ünsiyyeti lâ siyyemâ bi’l-aḫlâḳi’l-‘aẓîmeti’l-Aḥmediyyeti ve’l-eṭvâri’l-ḥamîdeti’l-Muḥammediyyeti. Ve dâmet ḥaḍratuhu’ş-şerîfeti ve süddehi’l-münîfeti ḳıbleti’l-ḥâcâti mefîḍu’l-meberrât ve menba‘u’l-yümni ve’l-kerâmeti ve mücmiu’l-emni ve’s-selâmeti. Ve medde ẓille ra’fetihî ‘alâ mefâriḳi’l-enâmi me‘a e‘vânihî ve enṣârihî ẕevi’l-iḥtirâm

---

[6] “…İyilik ve (Allah’ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın...” (el-Mâide 5/2)*

* Âyetlerin tercümelerinde Türkiye Diyânet Vakfı meâlinden istifâde edilmiştir. bk. Hayrettin Karaman ve dğr., *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Ankara: TDV Yay., 1999.

[7] [Derkenar]: Ḳavluhû ve fîhi’l-iḥsânü ve’l-himemü telmîḥun ilâ ḳavli’l-Ḥassan’ibni Ṣâbitin raḍıyallâhu te‘âlâ ‘anhu fî medḥi’n-Nebiyyi ṣallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem:

“Lehû himemün lâ müntehâ li-kibârihâ
Ve himmetühü’ṣ-ṣuġrâ ecellu mine’d-dehri

Lehû raḥatün lev enne mi‘şâra cûdihâ
‘Ale’l-barri kâne’l-barrü indî mine’l-baḥri”

Mine’l-baḥri’ṭ-ṭavîli ve hüve fe‘ûlün mefâ‘ilün erba‘an*

* Onun ve onda ihsân ve himmetler vardır sözü Hassan b. Sâbit’in -Allah ondan râzı olsun- Nebî’yi -sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem- övgü sadedindeki şu sözüne bir telmîhtir:

“Onun himmetleri vardır ki büyük olanlarının sonu yok
En küçük himmetiyse zamandan daha uludur

Onun bir genişliği vardır ki şâyet onun cömertliğinin onda biri
Karada olsaydı, kara denizden daha eli açık olurdu”

Bahr-i tavîldendir ki o dört -defalık- feûlün, mefâ‘îlün.

bi-câhi'n-nebiyyi 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmu ve âlihi ve ṣaḥbiḥi'l-berarati'l-kirâmi ve'l-meʾmûli min kemâli luṭfihî en yenẓura fîhi baʿde'l-vuṣûli ve yüzeyyinuhû bi-veşâḥi'l-ḳabûli ve esʾeluhû teʿâlâ en yaʿṣımenî 'ani'l-ḫaleli ve'l-ızṭırâbi. İnnehû veliyyü'l-ʿişmeti ve't-tevfîḳi fî külli bâbin. Ve lemmâ erâde't-teberruke bi'l-besmeleti ve'l-ḥamdeleti kemâ-hüve üslûbu'l-kitâbi'l-mecîdi ve 'aleyhi'l-ecmâʿi fî'd-defteri'l-'atîḳi ve'l-cedîdi ṣıyânetü't-taṣnîfihî 'ani'l-aḳṭaʿiyyeti ve'l-ecẓemiyyeti 'alâ mâ neṭaḳat bihi'l-maḳâleti'l-ḳâsimiyyeti 'alâ ḳâʾilihâ'ṣ-ṣalâvâti'l-eḥadiyyeti ve't-teslîmâti'l-ebediyyeti ḳâle:[8]

[8] Hamd doğuların ve batıların minberlerini ilim nûrlarıyla aydınlatan, yıldızlarla göğü süslediği gibi âlimlerle âlemi tezyîn eden Allah'a mahsustur. İyilerin kutbu, hayırlıların efendisi, yaratılmışlara bir rahmet olarak hediye edilen ve bütün nûrların onun nûrundan alındığı seçilmiş Muhammed Mustafâ'ya ve onun eller, gözler ve sırlar sahibi olan ailesine ve arkadaşlarına salât u selâm olsun. Zamanın yüzü ve gece ve gündüzün peş peşe gelmesi ne de açıktır! İmdi nakîre mümâsil olmayan fakîr kul Gümülcinevî Seyyid Mehmed -Allah ona sûrî ve mânevî lutfuyla muâmele etsin- der ki; Mağfirete nâil olmaya kendisiyle tevessül edilecek en uygun şey ve kendisiyle cennetler ülkesine ulaşılacak en kesin şey Habîb-i Rahmân'ın siyerini tâkip etmektir ki Rahîm-i Mennân'dan en temiz salât ve en yüksek selâm ona olsun. Aleyhissalâtu vesselâmın mevlidini şerh etmek nûr üstüne nûr olup, onun velâdetinin ahvâline muttalî olmak, bu Muhammedî tâbiiyyetin ve Ahmedî sîretin bir mukaddimesi ve yüksek parlak kemâllerin bir hâvîsi olması sûretiyle sürûr üstüne sürûr miras bırakır. Ona ittibâ etmede sâdık bir rağbete (yönelişe/arzuya) sâhip olan bir kısım kardeşlerim onun mevlidi risâlesinin tercümesini ricâ ettiler ki bu risâlenin büyük faydaları ve önemli geri dönüşleri vardır. Bütün memleketlerdeki ehl-i İslâm aleyhissalâtu vesselâmın mevlidini okumaya hâlâ îtinâ etmektedirler ve onun bereketlerinden her genel lütuf onların üstünde gözükmektedir. Allâme Hâfız el-Cezerî demiştir ki: "O genel (fazlın) emânı ve arzu etmek ve istemeye nâil olmanın yakın (âcil) müjdesi onun (peygamberin) özelliklerinin tecrübe edilenlerindendir." Hâl odur ki Allah Teâlâ "İyilik ve takvâda yardımlaşın!" buyurmuştur. İstedim ki mümkün olduğunca onu, rivâyetlerini tashîh, işâretlerini tasrîh ve mücmellerini tafsîl etmek sûretiyle tercüme edeyim. Böylece Allah Teâlâ'nın yardımıyla imkânlar ölçüsünde bir tercüme ve şemâil kitaplarındaki incelikleri ve kıymetleri, denizcinin gelinler gibi süslemesiyle süslenmiş olarak bir araya getiren bir şerh (meydana) geldi. Sonra onu, hayır ve hasenât sahibi, cömertlik ve ihsânın arkasından yürüyen, maksat lambalarını inâyet nûrlarıyla aydınlatan, gözlem yerlerinin düğümlerini kifâyet anahtarıyla açan, ilmin ve amelin güzelliklerini toplayan, iyilik ve yetkinlik mecmalarını hâiz, (peygamber) sünnetinin mevhibelerine ve celîl ahlâka sâhip, ufukların sultânlarının sultânı hilâfet tahtının istihkak ile mâliki olan, İslâm'ın yardımcısı, Müslümanların destekçisi Gıyasu'd-devle ve'd-din'in saltanatı zamanında tamamlamak müyesser oldu. O ki Sultân Mustafâ Hân oğlu Sultân Osman Hân'dır. Allah Teâlâ izzet tahtını onun varlığıyla süslesin, onun adâletinin ve cömertliğinin nûrlarıyla iki âlemi feyizlendirsin. Bunu ol cenâba bir hediye eyledim. Onun izzetinin güneşi mutluluk ve ikbâlin doğduğu yerlerden hâlâ doğmaktadır. Onun yüksekliğinin bedri (dolunayı) izzet ve iclâl ufkundan parıldayarak burûc etmektedir (yükselerek görünmektedir). Allahım! Kuşkusuz sen dilediğin şeye kâdirsin. Müminlerin ümîdine icâbet etmeye ehilsin. Allah'ın kudsî sünnî (yani peygamber sünnetinin) erdemleri, ünsî ilâhî lütuflarla özellikle büyük Ahmedî ahlâk ve övülmüş Muhammedî hâlleri kendisine özgü kıldığı kimseye… Onun şerefli hazreti ve hâcetlerin kıblesi olan kâmil vasıflı kapısı dâim olsun. Temiz olanları feyzeden iyilik ve şerefin menbâı, güvenin ve selâmetin mecmâı… İhtirâm sahibi yardımcıları ve ensârıyla birlikte mahlûkâtın mefârıkı (yol ayrımları) üzerine merhametinin gölgesi uzasın… Kendisine, ailesine ve pâk ve şerefli arkadaşlarına salât ve selâm olsun ki Nebî'nin makâmında onun lutfunun kemâlinden ümîd edilen, kavuşmanın ardından ona nazar etmektir ve onu kabul kuşağıyla süslemektedir.

[3[b] S2] [1[b] S3][9] [2[b] AE]

Bismillâhirraḥmânirraḥîm. Ḥamd olsun ol[10] vâcibu'l-vücûd ve maʿbûd-ı bi'l-Ḥaḳḳ olan ẕât-ı pâke ki kendü nûr-ı maʿneviyyesiyle[11] bu kâʾinâtı nûrlandırdı ve ḳudret-i żiyâsıyla bu mevcûdâtı żiyâlandırdı. **[5[a] S1]** Ve esmâʾ ve ṣıfâtı baḥirlerinden beyâż bulutlar miṣâli ḥikmetiyle ẕerrât-ı mümkinâta vâsiʿ olan raḥmetini inzâl eyledi. Nesîm-i ḳudretiyle aġṣân-ı maḳdûrâta ḥüsn virdi ve pıñarlar miṣâli olan faẕlıyla besâtîn-i maḫlûḳâtı **[2[a] S3]** tâzelendirüp yapraḳlandırdı. Mâʾ-i zülâl miṣâli olan cûd u iḥsânıyla bu maṣnûʿâtı ḳandırdı. İmdi o varlıġınıñ[12] ṭîb-ı râyiḥasıyla meşâmmi kemâlât-ı muʿaṭṭar yaʿnî râyiḥa-i ṭayyibe aḫẕ ider oldı. ʿAẕamet ufḳundan hidâyet ḳamerlerin ṭâliʿ ve ẓâhir ḳıldı ve meşârıḳ-ı ahkâmdan şümûs-ı tevfîḳâtın eflâk-ı nübüvvât ve aṣḥâb-ı risâlât ʿaleyhim eşrefü'ṣ-ṣalavât ve ekmeli't-taḥiyyât irsâliyle ṭâliʿ ve ẓâhir ḳıldı. Ḫuṣûṣan evvel-i murâdât ve eşref-i mevcûdât zübdetü'l-ervâḥ belki sırru'l-eşbâḥ nûrullâhi'l-mübîn yaʿnî ẓâhir ve âşikâre fî merâyâ[13] el-enbiyâʾi ve'l-mürselîn sulṭânü'ş-şeḳaleyn ʿalâ-kürsiyy-i ḳâbe ḳavseyn[14] **[4[a] S2]** âḫir zamân peyġamberi Muḥammedü'l-Muṣṭafâ üzerine ve âl u aṣḥâb-ı kirâm el-ḳâʾidîn li-merâkibi'l-enâm bi-ezimmeti'l-İslâm ilâ-dârı's-selâm üzerine olsun. **[2[b] S3]** Bundan ṣoñra yaʿnî her müʾellife ve muṣannife edâsı vâcib olan besmele-i şerîfe ve ḥamd ve Resûline ʿaleyhi's-selâm ṣalât ve selâm baʿdında bu ẕikri murâd olunan mesâʾil-i merġûbe ins u cinn yedleri mess itmedik ve gözleri görmedik ḥûr-i ʿîn-i ḥisân miṣâli mesâʾil-i laṭîfedir ki Ḥabîb-i Muṣṭafâ ṣallallâhu ʿaleyhi ve sellem ḥażretleriniñ mevlid-i şerîf şerḥine ve beyânına müteʿalliḳa belki anıñ

O Teâlâ'dan kusur ve ızdıraptan beni mâsum kılmasını (korumasını) istiyorum, O her bâpta ismet ve tevfîkin sahibidir. Besmele ve hamdele ile teberrük etmek istemiştir. Nitekim bu, Kitâb-ı Mecîd'in üslûbudur. Eski ve yeni defterde bunun üzerine icmâ vardır. Kasımî makâlenin söylediği şey üzere, tasnîfini katiyyet ve kesinlikten koruması içindir. Ehadî salâtlar ve ebedî selâmlar onu (besmele ve hamdeleyi) söyleyenin üzerine olsun. Dedi ki:

[9] *Terceme-i mevlidi'ş-şerîf fî taʿrîf*: **S1**, **S2** ve **AE**'de yoktur.

[10] Ḥamdolsun ol: **S2**'de yoktur.

[11] [Derkenar]: Yaʿnî ḳavlen maʿneviyyen lâ bi-hâẕihi'l-ibârât.[*] (**S2** ve **S3**'te yoktur.)

[*] Yani, ondaki ibârelerle değil, mânevî söz iledir.

[12] o varlıġınıñ: evrâḳınıñ **S2**, **S3**, **AE**.

[13] [Derkenar]: Mirʿâtleri âyineleri ẕâtları dimek olur. (**S2** ve **AE**'de yoktur.)

[14] [Derkenar]: Müʾellifiñ bu kelâmı "Ṣümme denâ fetedellâ fekâne ḳâbe ḳavseyni ev ednâ."[*] âyet-i kerîmesine telmîḥ ve işâretdir. Ve bunuñla murâd-ı şerîf Allâhu aʿlem ḳurb-ı maʿnevî ile kemâl-i teḳarrübdür. Ḥattâ Beyżâvî bu maʿnâya göre "Ve dunuvvuhû minhu bi-rafʿi mekânetihî ve tedellîhi ceẕbihî bi-şerâşirihî ilâ-cânibi'l-ḳuds."[**] dimişdir. (**AE**'de yoktur.)

[*] "Sonra (Muhammed'e) yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hattâ daha da yakın oldu." (en-Necm 53/8-9)

[**] "Ona yaklaşması derecesini yükseltme iledir, sarkması da onu her şeyi ile beraber Allah'ın kutsî huzûruna çekmesidir."

velâdetiyle arż [u] semâ **[5b S1]** üzre ve Rabbü'l-ʿizzeti meleʾ-i aʿlâ[15] **[3a AE]** üzre mübâhât ve iftiḫâr eyledigi 'arşü'l-meʿârifi ve'l-yaḳîn ṣallallâhu teʿâlâ 'aleyhi ve sellem ilâ-yevmi'd-dîn. Vücûd-ı muḥtereminiñ evṣâfı[16] ve aḥvâline ve siyer ve şemâʾiline müteʿalliḳa mesâʾildir. Mennân yaʿnî mübâlaġa ile iḥsân idici ẕât-ı pâkiñ luṭfını recâ idici **[3a S3]** Maḥmûd bin 'Abbâs bin Süleymân kütüb-i muʿtebere ki Buḫârî ve Müslim vesâʾir[17] kütüb-i sitte **[4b S2]** ve *Şifâʾ-ı Ḳâḍî ʿİyâż* ve şürûḥundan cemʿ ve teʾlîf eyledi. Bu 'abd-i faḳîr-i ġayr-i muvâzî'n-naḳîr Seyyid Muḥammed Gümülcevî 'âmelehullâhu teʿâlâ bi-luṭfihi'ṣ-ṣûra ve'l-maʿnevî[18] daḫi nefʿ-i 'âm ve fâʾidesi şâmile olsun diyu baʿżı iḫvânıñ raġbetiyle 'Arabiyyet'den lisân-ı Türkî'ye terceme murâd idüp ve ḥasbe'l-istiṭâʿah ol emr-i ḫaṭîre ḳıyâm ve tekmîl ve itmâmına iḳdâm ve ḫitâm-ı kelâm olduḳda *Risâletü't-taʿrîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf* 'unvânıyla taʿyîn-i nâm ḳılındı. Dergâh-ı Ḫudâvend maġfiret-penâhdan niyâz-ı bende-i pür-cürm ü günâh oldur ki ancaḳ ṣultân-ı risâlet-penâh ḥażretleriniñ siyer-i şerîfe ve şemâʾil-i münîfelerini beyâna bahâne-i şefâʿat ve vesîle-i fevz ü 'inâyet **[3b S3]** olup rûz-ı pür-hevlde mevṣil-i necât ola. "Vemâ tevfîḳî illâ billâhi 'aleyhi tevekkeltu ve-ileyhi unîb."[19] Maʿlûm ola ki ricâl ve nisâdan her mükellefe[20] cümle ferâʾiżden evvel üzerine farż-ı 'ayn ve iʿtiḳâdı lâzım olan herkes Ḫâlıḳını bilüp birleyüp kemâl ṣıfatları ile mevṣûf ve noḳṣân ṣıfatlarından münezzeh ve müberrâ oldıġını taḥṣîl idüp vâcibu'l-vücûd maʿbûd-ı bi'l-Ḥaḳḳ oldıġına delâlet iden **[5a S2]** âyât ve delâʾil ki bu mevcûdât ve maṣnûʿât ile istidlâl herkese lâzım oldıysa

---

[15] aʿlâ: **S1**'de yoktur.

[16] [Derkenar]: Müellifiñ bu kelâmı Resûlümüz 'aleyhi's-selâm ḫalḳ olunmazdan evvel semâvât arż üzre mübâhât ve iftiḫâr iderdi. Benim fażîletim ziyâdedir. Zîrâ melâʾike-i ṣâffûn ve müsebbihûn ve 'arş ve kürsî bende dir-idi. Peyġamberimiz 'aleyhi's-selâmıñ ḫalḳ olunması baʿdında arż daḫi semâvât üzre anıñ şerʿiyle ve ḳabriyle iftiḫâr eyledigini ẕikr iden ḥadîṯ-i şerîfe telmîḥ ve işâretdir. (**S2** ve **AE**'de yoktur.)

[17] [Derkenar]: Bu kitâblardan aḫẕ eyledigini âḫer risâlede ḥâşiyesinde ẕikr eyledi. (**S2** ve **AE**'de yoktur.)

[18] Allah Teâla ona maddeten ve mânen lutfuyla muâmele etsin.

[19] "…Fakat başarmam ancak Allah'ın yardımı iledir. Yalnız O'na dayandım ve yalnız O'na döneceğim." (el-Hûd 11/88)

[20] [Derkenar]: İmâm Senûsî *Ümmü'l-berâhîn* şerhinde ẕikr ider ki her müʾmin-i mükellef Ḫaḳḳ Teʿâlâ ḥaḳḳında vâcib ve muḥâl ve câʾiz olan ṣıfâtları bilmekle taḳlîdden ḳurtulup müʾmin-i muḥaḳḳiḳ dîninde baṣîret üzre olur.* Bu ṣıfâtları bilmek maʿnâların bilmekle olur. İcmâlen maʿnâları beyân olunur: Vücûd var olmaḳ ṣıfat-ı nefsiyyedir ki ẕât-ı şerîfesi ansız bilinmez. Ḳıdem vücûdınıñ evveli olmamaḳ, anıñ żıddı evveli olmaḳ muḥaldir.** Beḳâ vücûdınıñ âḫiri olmamak, żıddı âḫiri olmaḳ muḥaldir.*** Ḳıyâm bi-nefsihi vücûdında muʾcide ve mekâna muḥtâc olmamaḳ, żıddı muḥtâc olmaḳ. Muḫâlefetün li'l-ḥavâdiṯ dimeniñ maʿnâsı ẕâtında, ṣıfâtında, efʿâlinde maḫlûḳâtdan birine beñzememek; żıddı beñzemek. Vaḥdâniyyet dimeniñ maʿnâsı ẕâtında, ṣıfâtında, efʿâlinde şerîki ve naẓîri olmamaḳ; żıddı şerîki olmaḳ muḥâl. (**AE**'de yoktur.)

* **S2**'de buraya kadardır.

** anıñ żıddı evveli olmaḳ muḥaldir: **S3**'te yoktur.

*** muḥaldir: **S3**'te yoktur.

muṣannif velâdet-i şerîfe **[6ª S1]** aḥvâlini ẕikre muḳaddime olmaḳ üzre ṣıfât-ı selbiyye ve s̱ubûtiyye ve nefsiyyesini ẕikr eyledi. Ol ṣıfâtlarıñ cümlesini ʻulemâʾ-ı müteʾaḫḫirûnuñ muḥaḳḳiḳîni beyân ve taḥḳîḳ eyledigi **[3ᵇ AE]** meẕheb üzre yigirmi[21] ikidir. Evvelki vücûd ṣıfat-ı nefsiyyesidir. **[4ª S3]**[22] Muṣannifiñ delleti'l-âyât ve neṭeḳati'l-mevcûdât bi-vücûd-i vâcibu'l-vücûd didigi bu ṣıfata işâretdir. Beşi daḫi ṣıfât-ı selbiyyesidir: Ḳıdem, beḳâ, ḳıyâm bi-nefsihi, muḫâlefetün li'l-ḥavâdiṯ, vaḥdâniyyet. Muṣannifiñ "Hüve'l-evvelu bilâ bidâyetin ve'l-âḫiru bilâ nihâyetin ḳadîmun bi-ẕâtihi."[23] didigi ṣıfât-ı selbiyyesine işâretdir. Sekizi daḫi ṣıfât-ı s̱ubûtiyyesidir: Ḥayât, ʻilim, semiʻ, baṣar, ḳudret, irâdet, kelâm, tekvîn. Sekizi daḫi ṣıfât-ı s̱ubûtiyyeye lâzım gelen ṣıfat-ı maʻneviyyeleridir: Ḥayy, ʻalîm, semîʻ, baṣîr, ḳadîr, murîd, mütekellim, mükevvin. İmdi ẕât-ı vâcib teʻâlâ ve ṣıfât-ı ʻulyâsından mâsivâ-yı maḫlûk ve ḥâdiṯ olup âḫir zamân **[5ᵇ S2]** peyġamberi Muḥammedü'l-Muṣṭafâ ṣallallâhu teʻâlâ ʻaleyhi ve sellem ḥażretleriniñ şân-ı aʻlâsını iẓhâr murâd **[4ᵇ S3]** eyledikde ol vâcibu'l-vücûd kendü nûrundan ḳabża-i maʻneviyye ile bir ḳabża alup "Kûnî ḥabîbi Muhammeden seyyide'l-kâʾinât!" diyu buyurdı. Yaʻnî "Sen benim maḥbûbum Muḥammed mevcûdâtıñ ulusı ve efḍali ol!" diyu emr eyledikde ol nûr Ḥaḳḳ celle ve ʻalâ ḥażretlerine semâvât ve arżın ḫalḳ olunmazdan evvel maḳâm-ı ʻubûdiyyetde nice biñ tesbîḥât ile tesbîḥ iderdi ki anı maḫlûḳâtıñ ʻilmi iḥâṭadan ʻâcizdir. İmdi ḥicâb-ı ḳudretde on iki biñ yıl "Subḥâne Rabbiye'l-aʻlâ."[24] **[6ᵇ S1]** ve ḥicâb-ı ʻaẓametde on bir biñ yıl "Subḥâne ʻâlimu's-sırrı ve aḫfâ."[25] ḥicâb-ı

---

[21] [Derkenar]: İbn Hümâm *Müsâyere*'de ve şârihi İbn Ebî'ş-Şerîf dir ki: "Ḥaḳḳ Teʻâlâ ḥaḳḳında vâcib ve mümteniʻ ki muḥâl olan ṣıfâtları her mükellefe bilmesi farż-ı ʻayndır. Vâcib olan ṣıfâtları yigirmi ikide idrâc olunca mümteniʻ ve muḥâl olan ṣıfâtlar daḫi yigirmi ikide idrâc olunmuşdur ki ḥıfẓa âsân* olmaġ-içün tafṣîlen beyân olundı: ʻAdem, ḥudûṯ, fenâ, ʻadem-i ḳıyâm bi-nefsihi, mümâṯelet li'l-ḥavâdiṯ. Bu beşi selbiyeniñ żıddıdır.** ʻAdem-i vaḥdâniyyet, mevt, cehl. Bu sekizi s̱ubûtiyyeniñ żıddıdır.*** Ṣamem, ʻamâ, ʻaciz, ʻadem-i irâdet. Bu sekizi s̱ubûtiyyeniñ żıddıdır.**** Bekim, ʻadem-i tekvîn, meyyit, câhil. Bu sekizi ṣıfât-ı maʻneviyeniñ żıddıdır.***** Aṣam, aʻmâ, ʻâciz, ġayr-ı murîd, ebkem, ġayr-ı mükevvin.****** Bu ṣıfâtlarıñ tafṣîl üzre maʻnâları ve muḥâl olan eżdâdınıñ maʻnâları müstaḳillen bir risâlede beyân olunmuşdur. (**AE**'de yoktur.)

* âsân: sehl **S2**.

** Bu beşi selbiyeniñ żıddıdır: **S2**'de kayıtlıdır.

*** Bu sekizi s̱ubûtiyyeniñ żıddıdır: **S3**'te kayıtlıdır.

**** Bu sekizi s̱ubûtiyyeniñ żıddıdır: **S2**'de kayıtlıdır.

***** Bu sekizi ṣıfât-ı maʻneviyeniñ żıddıdır: **S3**'te kayıtlıdır.

****** **S2** ve **S3**'te buraya kadardır.

[22] [Derkenar]: Ve ṣıfâtlarıñ tafṣîl üzre maʻnâları muḥâl olan eżdâdınıñ maʻnâları müstakilen bir risâlede beyân olunmuşdur.

[23] "O, başlangıcı olmaksızın Evvel, sonu olmaksızın Âhir ve bizâtihi Kadîm'dir."

[24] "Yüce olan Rabbimi tenzîh ederim."

[25] "Gizli olan her şeyi ve sırları bileni tenzîh ederim."

minnetde on biñ yıl “Subḥâne’r-rafî‘i’l-a‘lâ.”[26] ḥicâb-ı raḥmetde ṭokuz biñ yıl “Subḥâne’r-Raʾûfi’r-Raḥîm.”[27] ḥicâb-ı sa‘âdetde sekiz biñ yıl “Subḥâne men huve dâʾimun lâ yezâl.”[28] ḥicâb-ı kerâmetde **[5ª S3]** yedi biñ yıl “Subḥâne’l-‘Alîmi’l-Ḥakîm.”[29] ḥicâb-ı menziletde altı biñ yıl “Subḥâne ẕi’l-mülki’l-‘aẓîm.”[30] **[4ª AE]** ḥicâb-ı hidâyetde beş biñ yıl “Subḥâne Rabbi’l-‘arşi’l-Kerîm.”[31] ḥicâb-ı nübüvvetde dört biñ yıl “Subḥâne’llâhi ve bi-ḥamdihî subḥâne’llâhi’l-‘aẓîm.”[32] ḥicâb-ı rif‘atde üç biñ yıl **[6ª S2]** “Subḥâne’l-Meliki’l-Ḳuddûs.”[33] ḥicâb-ı ṭâ‘atde iki biñ yıl “Subḥâne’l-Meliki’l-Ma‘bûd.”[34] diyu tesbîḥ iderdi. Ḥaḳḳ Te‘âlâ Ḥażretleri bu on iki ḥicâbı ḫalḳ idüp nûr-ı nübüvvete maḳâm-ı ‘ubûdiyyet ḳılup her bir ḥicâbda bu ḳadar biñ yıl tesbîḥ ve ‘ibâdetde oldı. Şeyḫü’l-İslâm üstâẕü’l-muḥaddiṯîn Muḥammed bin Mes‘ûdü’l-Kâzerûnî *Kitâbü’l-Münteḳâ fî Mevlidi’l-Muṣṭafâ*-nâm **[5ᵇ S3]** teʾlîfinde bu on iki ḥicâb maḳâm-ı ‘ubûdiyyet olup her bir maḳâmda biñ yıl ‘ubûdiyyetde oldı diyu ẕikr eyledi. Lâkin esmâlarında iḫtilâf üzre ol maḳâmât ḥicâb-ı kerâmet ve ḥicâb-ı sa‘âdet ve ḥicâb-ı heybet ve ḥicâb-ı raḥmet ve ḥicâb-ı reʾfet ve ḥicâb-ı ‘ilm ve ḥicâb-ı ḥilm ve ḥicâb-ı vaḳâr ve ḥicâb-ı sekînet ve ḥicâb-ı ṣabr ve ḥicâb-ı ṣıdḳ ve ḥicâb-ı yaḳîn. “Fe ‘abedallâhe ẕalike’n-nûru fî külli ḥicâbin elfe senetin.”[35] didigi ẓâhir bu ki mü’ellifiñ ẕikr eyledigi rivâyetiñ ġayrıdır.[36] Lâkin eʾimme-i ḥanefiyye ‘indinde **[7ª S1]** esmâʾ-ı ‘aded ḥaṣra delâlet itmeyüp belki gâhîce mücerred keṯret murâd olunur didiklerine binâʾen müʾellifiñ ẕikr **[6ᵇ S2]** eyledigi rivâyeti teʾyîd ider. Müʾellif ibtidâʾ-i kelâmında, “Fekâne yusebbiḥullâhe te‘âlâ ḳable’l-arḍi ve’s-semâvâti tesbîḥâtin lâ yuḥṣîha ‘ilmu’l-maḫlûḳâti.”[37] **[6ª S3]** didigi keṯret murâd olunmasına delâlet ider. Bu maḳâmâtda

---

[26] “Ulu ve azametli olanı tenzîh ederim.”
[27] “Çok esirgeyen ve pek merhametli olanı tenzîh ederim.”
[28] “Sonsuz ve sürekli olanı tenzîh ederim.”
[29] “Her şeyi bilen ve yaptığı her işi hikmetli olanı tenzîh ederim.”
[30] “Mülkü muazzam olanı tenzîh ederim.”
[31] “Şerefli arşın Rabbini tenzîh ederim.”
[32] “Allah’a hamd ederek O’nu noksanlıklardan tenzîh ederim.”
[33] “Noksan sıfatlardan münezzeh, mülkün gerçek sahibini tenzîh ederim.”
[34] Subḥâne’l-Meliki’l-Ma‘bûd*: Subḥâne’l-ezelli’l-ebediyyi** **S3**.
* “Her şeyin sahibi ve ibâdet edilmeye lâyık olanı tenzîh ederim.”
** “Başlangıcı ve sonu olmayanı tenzih ederim.”
[35] “O nûr, her örtünün altında Allah’a bin sene ibâdet etti.”
[36] Hz. Peygamber’in nûrunun yaratılması, semâvât ve arz yaratılmadan evvel yaptığı tesbîhâtlar ile yaratılan on iki hicâbdaki virdleri hakkında bk. el-Meclisî, *Bihârü’l-envâri’l-câmi’a li-düreri ahbâri’l-e’immeti’l-ethâr*, Beyrut: Müessesetü’l-Vefâ, 1983, XV, 28; Derdîr, *eṣ-Ṣerhu’s-sagîr ‘alâ Akrebi’l-mesâlik ilâ mezhebi’l-İmâm Mâlik*, Kâhire: Dâru’l-Ma’ârif, 1974, IV, 779.
[37] “Allah Teâlâ’yı yeryüzü ve göklerden evvel yaratılmışların ilminin yetemeyeceği kadar tesbîh eder/etti.”

ʻubûdiyyet baʻdında Ḥaḳḳ Teʻâlâ ol nûrı baḥr-ı nuṣrete ve baḥr-ı ḥikmete ve baḥr-ı raḥmete ve baḥr-ı muḥabbete ve baḥr-ı ḳudrete ve baḥr-ı kerâmete ve baḥr-ı seḫâvete ve baḥr-ı hidâyete ve baḥr-ı şefâʻate **[4[b] AE]** ve baḥr-ı maʻrifete[38] ġams idüp daldırdı. Ve her bâr ol nûr ḥavl-i ḳudretde ṭavâf eyledikde secde idüp secdesinde yüzyıl bâḳî olup "Subḥâne'l-ʻalîmi'lleẕî lâ yechel. Subḥâne'l-ḥalîmi'l-leẕî lâ yaʻcel. Subḥâne'l-kerîmi'lleẕî lâ yebḫal."[39] dir idi. Bundan ṣoñra Ḥaḳḳ Teʻâlâ[40] ol nûrdan mâʾı[41] ve ʻarşı ve kürsi ve levḥi ve ḳalemi vesâʾir mübdeʻâtı ḫalḳ eyledi. Bu ẕikr olunan maʻnâya "Kânellâhu velâ şeyʾun ḳablehû."[42] ḥadîṯ-i şerîfi işâretdir. **[6[b] S3]** Ve levḥ ve ḳalem ḫalḳ olunması baʻdında her şeyʾ levḥ-i maḥfûẓa kitâbet olunup semâvât ve arż ḫalḳ olundı.[43] Ve daḫi ḥadîṯ-i şerîfde taḥḳîḳ ben Ḥaḳḳ Teʻâlâ 'indinde ümmü'l-kitâbda yaʻnî levḥde ḫâtemü'n-nebiyyîn oldum. Ḥażret-i Âdem 'aleyhi's-selâm ṭînde[44] mülḳâ ve maṭrûḥ iken **[7[a] S2]** yaʻnî türâb-ı balçıḳ[45] olup rûḥ virilmezden evvel ve emrimiñ evvelini sizlere ḫaber vireyim. Babam İbrâhîm 'aleyhi's-selâmıñ duʻâsı ki Kaʻbe-i Mükerremeʾi binâʾ idüp itmâm eyledikde ehl-i Mekkeʾi daʻvet idüp duʻâsında **[7[b] S1]** "Rabbenâ vebʻaṯ fîhim resûlen minhum."[46] diyu buyurdı. Ehl-i tefsîrden İmâm-ı Süddî eşyâḫından naklen "Resûl ile murâd âḫir zamân peyġamberi Muḥammed Muṣṭafâ[47] ṣallallâhu 'aleyhi ve sellemdir." didi. Ve beşâret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâm Benî İsrâîl'e "İnnî resûlullâhi ileykum muṣaddiḳan limâ beyne yedeyye mine't-tevrâti ve mübeşşiran bi-resûlin yeʾtî min baʻdî'smuhû Aḥmed."[48] buyurdıġı ve vâlidemiñ ruʾyâsı ki kendüden bir nûr ẓâhir

---

[38] [Derkenar]: Bu hicâblarda 'ubûdiyyetden ṣoñra ol nûr-ı ḥücubdan iḫrâc olunup ḳırḳ 'aded baḥire 'arż olundıġını ṣâḥib-i ḳâmus *Beṣâ'ir*-nâm kitâbında ẕikr eyledi. (**S3** ve **AE**'de yoktur.)

[39] "Her şey bilgisi dâhilinde olan Alîm, (cezalandırmada) acele hareket etmeyen Halîm, cimrilik etmeyen, bol bol veren Kerîm; Sübhânsın!"

[40] Ḥaḳḳ Teʻâlâ: **AE**'de yoktur.

[41] mâʾı: meleʾi **S1**.

[42] "Allah'tan önce hiçbir şey yoktu." Buhârî, "Bed'u'l-halk", 3199.

[43] Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'i yarattığı nûr denizlerine daldırması, yaratılan nûrların Hz. Peygamber'in nûrunun etrafında tavaf etmeye başlayarak söyledikleri zikirler ve yaratılan ilk şeyin ne olduğu bahsi hakkında bk. el-Meclisî, *Bihârü'l-envâr*, XV, 29; Derdîr, *Şerhu's-sagîr*, IV, 779; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ılbâs* (thk. Ahmed Kalaş), Haleb: Mektebetü't-Türâsi'l-İslâmî, 1749, I, 311; Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledüniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye* (thk. Sâlih Ahmed Şâmî*)*, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1991, I, 72-75.

[44] ṭînde: ṭînetinde **S2**, **S3**; ṭînetde **AE**.

[45] türâb-ı balçıḳ: türâb-ı bi'l-Ḥaḳḳ **S3**.

[46] "Ey Rabbimiz! Onlara içlerinden bir peygamber gönder…" (el-Bakara 2/129)

[47] Muṣṭafâ: **S1**, **S3** ve **AE**'de yoktur.

[48] "…Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim…" (es-Saff 61/6)

olup Şâm şehriniñ serâylarını żiyâlandırdı.[49] Keẕâlik cemî‘-i enbiyânıñ ümmehâtı böyle kerâmât gördiler diyu bu ḥadîṯ-i şerîfi ‘İrbâż bin Sâriye raḍıyallâhu te‘âlâ **[5ª AE]** ‘anhdan İbnü’l-Cevzî *Kitâbü’l-Vefâ fî feżâ’ili’l-Muṣṭafâ*-nâm te’lîfinde ẕikr eyledi. İmdi Resûlümüz ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellem ḥażretleriniñ nübüvveti ‘arş ve semâvât ḫalḳ olunmazdan evvel ṣâbite olup[50] evvel-i sâdât belki evvel-i kâ’inât oldı. **[7ᵇ S2]** Aṣlâb-ı ṭâhirât buṭûn-ı zâkiyâtdan intiḳâl iderek nûr-ı vücûdı vâlideleri Âmine bint Veheb ibn ‘Abdimenâf ile vâlid ve ebleri ‘Abdullâh bin ‘Abdulmuṭṭalib bin Hâşim bin ‘Abdimenâf’dan ṭulû‘ ve ẓuhûr eyledi. **[7ᵇ S3]**[51] İmdi Ḥażret-i Âdem ‘aleyhi’s-selâma varınca silsile-i neseb-i şerîfleri eşher rivâyet üzre böyledir: Muḥammed bin ‘Abdullâh bin ‘Abdulmuṭṭalib bin Hâşim ibn ‘Abdi Menâf ibn Ḳuṣayy bin Kilâb bin Mürre bin Ka‘b bin Lüeyy bin Ġâlib bin Fihr bin Mâlik bin en-Naḍr bin Kinâne bin Ḫuzeyme bin Müdrike ibn İlyâs bin Muḍar bin Nizâr bin Ma‘add bin ‘Adnân ibn Âd bin Üded bin el-Hümeysa‘ bin Ḥamel bin Nebti bin Ḳayẕâr bin İsmâ‘îl bin İbrâhîmu’l-Ḫalîl ibn Târaḫ bin Nâḫur bin Sâru‘ ibn Arġû ibn Fâliġ bin Şâleḫ bin er-Faḫşeẕ **[8ª S1]** ibn Sâm ibn Nûḥ bin Lamek bin Muteveşliḫ bin İdrîs bin Yerd bin Mehlâ’îl ibn Ḳaynân ibn Anûş bin Şît bin Âdem ‘aleyhi’s-selâm ve ‘alâ-cemî‘i enbiyâ’illâhi te‘âlâ. Ve ümmüleri Âmine bint Veheb ibn ‘Abdimenâf bin Zühre bin Kilâb bin Mürre olup neseb-i ümmîyle[52] **[8ª S3]** neseb-i ebî Kilâb bin Mürre’de mütteḥid olmuşdur. Bu silsile-i şerîfe şeyḫü’l-İslâm

[49] Hz. Âdem rûh ve çamur arasında iken Hz. Peygamber’in yaratılması, Hz. İbrâhim’ın duâsı, Hz. İsâ’nın müjdesi ve Hz. Âmine’nin Hz. Peygamber’i dünyaya getirdiği anda kendilerinden çıkan nûrun Şâm’ın saraylarını aydınlatması hakkında bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed*, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1999, XXVIII, 379; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, Beyrut: Dâru Sadır, ty., I, 148-149; Süyûtî, *el-Hasâ’isü’l-kübrâ ev kifâyetü’t-tâlibi’l-lebîb fî hasâ’isi’l-habîb* (thk. Muhammed Halîl Herrâs), Kâhire: Dârü’l-Kütübi’l-Hâdise, 1967, I, 114; Beyhakî, *Delâ’ilü’n-nübüvve ve ma’rifetü ahvâli sâhibi’ş-şerî’a,* Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1985, I, 80-83; *a.g.e.*, II, 130.

[50] [Derkenar]: Nitekim bu ma‘nânıñ naẓmında fâżıl Ḫâḳânî *Ḥilye-i Şerîfe* tercemesinde dir:

Maẓhar-ı Ḥaḳḳ iken ol ṣun‘-ı Celîl
Daḫi nâbûde idi Cebrayîl

Ḥaḳḳ resûl-iken o sâlâr-ı vefâ
Âb [u] gildeydi daḫi cism-i ṣafâ

Gelmeden daḫi ‘ademden Âdem
Aña dirlerdi Nebiyy-i akdem*

Pes imdi ḥadîṯ-i sâbıḳda emrimiñ evvelini sizlere ḫaber vireyim diyu buyurduḳlarında evvelden murâd-ı ṣûrî bu maḳâmda ẕikr olunan evvelden murâd evvel-i ḥaḳîḳi olmuş olur. (**AE**’de yoktur.)

* Eserde geçen Hâkânî’ye âit beyitlerin tümü İskender Pala’nın hazırlamış olduğu *Hilye-i Saâdet* ile *Hilye*’nin Osmanlıca matbû bir nüshasından karşılaştırılarak yazılmıştır. bk. Hâkânî Mehmed Bey, *Hilye-i Saâdet* (haz. İskender Pala), İstanbul: Kapı Yay., 2008; Hâkânî, *Hilye-i Hâkanî*, Dersaâdet: Mahmud Bey Matbaası, 1307.

[51] [Derkenar]: Maṭlab. Silsile-i şerîf.

[52] neseb-i ümmîyle: **AE**’de yoktur.

üstâẕü'l-muḥaddiṯîn **[8[a] S2]** 'allâme-i Kâzerûnî'niñ *Mevlid-i Şerîf*'kitâbında ve *İşrâḳu't-tevârīḫ* ṣâhibiniñ tertîb eyledigi üzredir.[53] İmdi cesed-i şerîflerini 'anâṣır-ı erba'a ki mâ', havâ, nâr, türâbdır bunlardan ḳılup türâbı ġâlib ḳıldı. Cinn ṭâ'ifesine nâr, melâ'ikeye nûr ġâlib ḳılındı. **[5[b] AE]** Rûḥ-ı Muḥammedî ki "Evvelu mâ ḫalaḳallâhu te'âlâ." dinildi.[54] Aña naẓar ve tecellî eyledikde cemî'-i enbiyâ 'adedince derler ṭamlayup her bir ḳaṭresinden nebî ve anlarıñ 'araḳ-ı ḳaṭarâtından velî ḫalḳ eyledi. Ol nûr-ı Muḥammedî 'âlem-i esrârdan 'âlem-i eṭvâra ve 'âlem-i ervâḥdan 'âlem-i eşbâḥa intiḳâl idüp ḥattâ ḫâliḳu'l-ḳuvâ ve'l-ḳuder ceddi a'lâ Âdemu ebü'l-beşer[55] 'aleyhi's-selâmıñ ṣulb-i pâkinde iskân idüp **[8[b] S3]** melâ'ike-i kirâm ḫalef-i Âdem aleyhi's-selâmdan ol nûr-ı mübîne naẓar idüp görürler idi. Ba'dehû ol nûrı Ḥaḳḳ Te'âlâ Âdem 'aleyhi's-selâmıñ cebhe-i ġarrâsına naḳl idüp Rabbisine Ḥażret-i Âdem 'aleyhi's-selâm ile secde iderdi. Ba'dehû müsebbiḥa-i yümnâsına[56] naḳl idüp Rabbi'l-arż ve's-semâya tesbîh iderdi. Ve ḫulefâ'-ı erba'ası **[8[b] S2]** nûrını bâḳî eṣâbi'ine[57] naḳl idüp havâda ṣu'â semâda nücûm miṣâli żiyâ virürdi. Vaḳtâ ki Ḥażret-i Âdem 'aleyhi's-selâmdan emr-i Bârî'ye **[8[b] S1]**

---

[53] Hz. Peygamber'in neseb-i şerîfi için bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 55-59; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, I, 165-186; İbnü'l- Cevzî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-Mustafâ* (thk. Mustafa Abdülvâhid), Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ty., I, 76-77; Kastallânî, *el-Mevâhib*, I, 85-96.

[54] Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'i yaratması bahsi hakkında daha detaylı bilgi için bk. Leknevî, *el-Âsârü'l-merfûʿa fi'l-ahbâri'l-mevzûʿa*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984, s. 43; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 311; Deylemî, *el-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb* (thk. Saîd b. Besyûnî Zaglûl), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986, III, 282; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 149.

[55] tüm kuvvet ve kudretiyle yarattığı büyük dedem, insanlığın babası Âdem

[56] [Derkenar]: Bunuñ aṣlı melekler Âdem 'aleyhi's-selâmıñ ardında ṣaf ṣaf muḳîm ka'be-i viṣâl nûr-ı Muṣṭafâ olup ẓahr-ı Âdem'de vedî'a olan Ḥabîb-i Ekremin nûr-ı şerîfi ile mütena'im olurlar idi. Pes Âdem 'aleyhi's-selâm Ḥaḳḳ'a tażarru' idüp didi: "Yâ Rabb bu melâ'ikeniñ ḥâli ve şânı nedir ki benim ardımda ṣaf olup ḳâ'im ṭururlar?" Cevâb Ḥaḳḳ'dan bu vech üzre ṣûret-yâb oldı ki: "Ey Âdem meleklerim ḥabîbim Muḥammedü'l-Muṣṭafâ'nıñ nûrına naẓar iderler. Ben anı seniñ ṣulbüñden iḫrâc idüp ḫâtemü'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn kılsam gerek." Pes Âdem daḫi taẓarru' idüp: "Yâ Rabb ol nûrı benim muḳaddem ṭarafımda ḳıl ki melâ'ike beni istiḳbâl idüp ḫalḳım ṣaf olmayalar." diyince* cebhesine vaż' idüp melâ'ike-i nûr-ı mübîn Ḥażret-i Aḥmed'i cebîn-i Âdem'de muṭâla'a ile müteleẕẕiẕ olurlar idi. Pes Âdem 'aleyhi's-selâm didi: "Yâ Rabb Cenâb-ı 'izzetiñden niyâz-mendim ki ol nûr-ı ebhâyı 'użvumdan bir mekâna vaż' buyur ki şeref-i ru'yetiyle müşerref olayım." Pes Ḥaḳḳ Te'âlâ ol nûr-ı dîde-i 'âlemi Âdem peyġamberiñ iṣba'-ı müsebbiḥasına ya'nî şehâdet parmağı üzre vaż' buyurdılar. Tâkim Ḥażret-i Âdem 'aleyhi's-selâm daḫi nûr-ı Muḥammedî ile müsteżi' ola. Bu tafṣîli *Medḫalü'ṣ-ṣer'*-nâm kitâbıñ ṣâḥibi İbnü'l-Ḥâc el-Mâlikî ẕikr eyledi. (**AE**'de yoktur.)

* istiḳbâl idüp ḫalḳım ṣaf olmayalar diyince: **S2**'de kayıtlıdır.

[57] [Derkenar]: Bunuñ sebebi oldur ki Âdem 'aleyhi's-selâm Ḥaḳḳ Te'âlâ'ya tażarru' idüp didi: "Ey Rabbim ol nûrdan daḫi baḳiyye var mıdır?" Cenâb-ı Ḥaḳḳ'dan şöyle ḫiṭâb geldi ki: "Ol nûr-ı pür-żiyânıñ aṣḥâb-ı kirâmınıñ envârı ḳaldı." Âdem 'aleyhi's-selâm didi: "Ey Rabb ol baḳiyye nûrıyla bâḳî ḳılan parmaḳlarımı tezyîn buyurasın." Su'âl-i Âdem'i ḳarîn-i icâbet olup Ebû Bekir eṣ-Ṣıddîḳ raḍıyallâhu 'anhıñ nûrı uṣbu'-ı vasaṭîye ya'nî orta parmaġa vaż' olundı ve 'Ömer el-Fâruḳ'ıñ nûr-ı laṭîfi iṣba'-ı bınṣıra ya'nî ortanıñ* yanındakine vaż' olundı, 'Oṣmân Ẕünnûreyn'iñ nûr-ı şerîfi iṣba'-ı ḫınṣıra ya'nî serçe parmaġa vaż' olundı, 'Aliyyu bin Ebî Ṭâlib esedu'llâhi'l-ġâlibiñ nûr-ı münîfi iṣba'-ı ibhâma ya'nî baş parmaḳ üzre nihâde ḳılındı. *Medḫalü'ṣ-ṣer'*-nâm kitâbda meṣṭûrdur. (**AE**'de yoktur.)

* ortanıñ: vasaṭîniñ **S2**.

muḫâlefet[58] bulunduḳda ol nûrı ẓahrine redd idüp andan oġlı Şît ʻaleyhi's-selâma ve andan İdrîs ʻaleyhi's-selâma müteselsilen ilâ-âḫiri'l-etvâr ḥattâ ebeveyni beyninde irşâdı ebrâr içün ẓâhir olunca ẓuhûr-ı zâkiyât ve buṭûn-ı ṭâhiratdan intiḳâl iderek ümmî Âmine bint **[9ª S3]** Veheb Receb-i şerîfiñ evvel cumʻa gicesi ḥâmile olup Rebiʻu'l-evvel ayınıñ on ikinci güni ḳarîbu'l-fecirde vażʻ-ı ḥaml vâḳiʻ oldı. Keẕâlik cemîʻ-i ḫalḳa peyġamber gönderilmesi ve leyle-i Miʻrâc'da Beyt-i Muḳaddes'e belki ʻarş-ı aʻlâya İsrâ ve Medîne-i münevvere ki Ṭayyibe daḫi dinilür aña hicret ve rûh ve cesed-i şerîfleriyle âḫirete intiḳâli cümlesi yevme'l-iṣneynde vâḳiʻ oldı. İmdi riyâsetini dünyâ ve ʻuḳbâda aḫẕ ve ḳuṭreyn ki cumʻa ve iṣneyndir iḥâṭa eylediler. Ṣalavâtullâhi ve selâmun ʻaleyhi ma'lteḥaḳa'l-ʻaynu bi'l-ʻayni.[59] Bundan ṣoñra Ḥaḳḳ Teʻâlâ Cibrîl-i Emîn'e emr idüp Ḥabîbu'l-Meliki'l-Celîl'i arż ve semâvâtı ṭavâf itdirdi. **[6ª AE]** Ḥattâ arż ve semâvât **[9ª S2]** sâkinleri Seyyidü's-sâdât oldıġını bileler. Taḥḳîḳ **[9ᵇ S3]** mîlâd-ı şerîflerini cemîʻ-i mevcûdât bilüp dâr-ı dünyâya ṭulûʻlarıyla şeyâṭîn ḫaber-i semâvâtdan[60] menʻ olunup recm olundılar ve nâr-ı hümûm ile iḥrâḳ olundılar. Ve milâd-ı şerîf ḳubeylinde Ḥaḳḳ Teʻâlâ aṣḥâb-ı Fîl'i ihlâk ve erbâb-ı tażlîl keydini ve żararlarını menʻ eyledi ve ceddi Abdulmuṭṭalib ol vaḳtiñ ʻulemâsınıñ tebşîriyle mübeşşer oldı ve vâlidesine ruʾyâda enbiyâ ʻaleyhi's-selâm nübüvveti ḫaberini virdi. Vâlideleri ruʾyâlarını naḳl idüp buyurdılar: Ḥamlimden evvelki ayda Âdem ebü'l-beşer ẓâhir olup "Mübeşşere ol yâ Âmine! **[9ª S1]** Taḥḳîḳ esved ve aḥmerânıñla iftiḫâr eyledigi vücûd-ı mükerreme ḥâmile olduñ." didi. İkinci ayda oġlı Şît ṣâḥibü't-teʾvîl ve'l-ḥadîṯ ile tebşîr eyledi. Üçünci ayda İdrîs Nebiyy-i reʾîs ile tebşîr eyledi. **[10ª S3]** Dördünci ayda Nûḥ ṣâḥibu'n-naṣr ve'l-fütûḥ ile tebşîr eyledi. Beşinci ayda Hûd ṣâhibu'l-maḳâmi'l-Maḥmûd ile tebşîr eyledi. Altıncı ayda İbrâhîmu'l-Ḫalîl Nebiyy-i Celîl ile tebşîr eyledi. Yedinci ayda İsmâʻîl Nebiyy-i Cemîl ile tebşîr eyledi. **[9ᵇ S2]** Sekizinci ayda Mûsâ bin ʻİmrân men yünezzelu ʻaleyhi'l-Furḳân ile tebşîr eyledi. Ṭoḳuzuncı ayda Rûḥ'ul-Ḳuds Nebiyyi'l-cinn ve'l-ins ile tebşîr eyledi. İmdi Rebîʻu'l-evvel ayınıñ evvel gicesi baña feraḥ ḥâṣıl oldı. İkinci gicesi semâ ṭarafından hâtifden nidâ geldi ki: "Ḳad ḥâne en teṭluʻa'ş-şemsu min burci'l-Hüdâ." yaʻnî "Hidâyet burcundan şems-i vücûdlarınıñ ṭulûʻ vaḳti geldi." Üçünci gicede

[58] [Derkenar]: Bu muḫâlefet taʻbîri müʾellifiñ ẕikr eyledigi üzredir. Lâyıḳ olan cennet-i aʻlâdan dâr-ı belâ ve ʻanâ-ı dünyâ-yı pür-ġavġâya irtiḥâl itdiyse yine ol nûr-ı saʻîd ẓahr-ı Âdem ʻaleyhi's-selâma naḳl buyuruldı. (**AE**'de yoktur.)

[59] Göz gözü gördükçe (dünya var oldukça) ona selâm olsun.

[60] [Derkenar]: Yaʻnî yıldızlar atılup cânib-i semâdan ḫaber serîḳa itmege ḳâdir olmadılar. (**S2** ve **AE**'de yoktur.)

“Maḳṣûda nâʾil olduñ!” diyu tebşîr olundum. Dördünci gice **[10ᵇ S3]** melâʾikeniñ tesbîḥâtın işitdim. Beşinci gicede Ḫalîl-i ṣâḥib-i selsebîl ile tebşîr eyledi. Altıncı gicede maẓhar-ı esrâr sebebiyle envâr ẓâhir oldı. Yedinci gicede melâʾike-i mübeşşirîn bi-Seyyidi’l-mürselîni âşikâre gördüm. Sekizinci gice hᵛâtifu’s-semâvât **[6ᵇ AE]** ebvâb-ı ḫayrâtıñ feṭḥiyle tebşîr eyledi. Ṭoḳuzuncı gice maḥlûḳât envâʿ-ı berekât ile iḥâṭa olundı. Onuncı gice el-ḫayfu ve’l-münâ vücûdu’l-Muṣṭafâ ile tebşîr olundı. On birinci gice sırr-ı îmân ẓâhir oldı. On ikinci gice ḫayru’l-ferîḳâyn ve Seyyidü’ş-şaḳaleyn ile tebşîr olundum. Ve daḫi vâlideleri buyurdılar ki: Hücremde yalñız **[10ᵃ S2]** oldıġım ḥâlde baʿżı âṣâr ẓâhir **[9ᵇ S1]** olduḳda didim ki yanımda câriye yoḳ ki **[11ᵃ S3]** iʿânet eyleye, bir dost yoḳ ki muvânese idüp defʿ-i vaḫşet ide didigim evḳât beyninde nâ-gâh dîvâr-ı beyt[61] münşaḳḳ olup ḳamerler miṣâli nûrdan perdeler ile mestûre dört ḫâtun ẓâhire olup evvel ki Ḥavvâ ümmü’l-beşer faḫru Rebîʿa ve seyyidi Muḍar ile beni tebşîr eyledi. İkinci Sâre imraʾetü’l-Ḫalîl mîlâdı’n-Nebiyy-i Cemîl ile tebşîr eyledi. Üçünci Âsiye bint Müzâḥim men hüve li’d-dîni meʿâlimu ile tebşîr eyledi. Dördünci Meryem bint ʿİmrân Muḥammed ṣâḥibu’l-burhân ve’l-Ḳurʾân ile tebşîr eyledi. Bu faẓîlet ṣâḥibeleri dört ḫâtun buyurdılar ki: “Yâ Âmine biz saña istînâs ve Muṣṭafâ’ya ṣallallâhu teʿâlâ ʿaleyhi ve sellem dâye ve ḳâbile olmaġ-içün geldik.” didikde anlar ile ülfet ve ünsiyyet ḥâṣıla oldı. Ve buyurdılar ki: **[11ᵇ S3]** “Bizler Muḥammed şemsü’s-semâvâtıñ ṭulûʿına muntaẓırayız.” Ḥücremizden aḳmâr ṭulûʿ idüp eşcâr ve aḥcârdan tehlîl ṣadâsı istimâʿ olundı. Ḥücremde misk ve reyḥân râyiḥası ẓâhire olup ke-ennehû ṭîbu ḥavrâʾe.[62] “Lem yaṭmiṣhunne insun ḳablehum velâ cânn.”[63] **[10ᵇ S2]**[64] tâliyât “Febi-eyyi âlâʾi rabbikumâ tukeẕẕibân.”[65] Ve daḫi vâlideleri buyurdılar ki: Bu eṣnâda naẓar idüp başım üstünde bir beyâż ḳuş gördüm ki ḥüsnünüñ vaṣfından lisân[66] ʿâciz olur. Baña bir beyâż şerbet virdi ki baldan ṭatlu ve ḳardan ṣovuḳ ve ḳaymaḳdan yumşaḳ. Ol şerbeti içince ḳanâdını fuʾâdım üzre yürüdüp üzerime nûr-ı ʿaẓîm ve sürûr-ı ʿamîm **[7ᵃ AE]** ḥâṣıl oldı ki miṣlini ḳulaḳlar işitmeyüp **[10ᵃ S1]** eẕhân taṣavvur itmedi. Ol sâʿatde Ḥabîbu’l-Meliki’l-

---

[61] beyt: **S3**’te yoktur.
[62] sanki hûrilerin kokusu gibiydi.
[Derkenar]: Yaʿnî şol ḥûrîleriñ ṭîb-ı râyiḥası miṣâli ki anları ins ve cinn yedleri mess itmedi. (**S2** ve **AE**’de yoktur.)
[63] “Bunlara onlardan önce ne bir insan ne bir cin dokunmuştur.” (er-Rahmân 55/74)
[64] [Derkenar]: Maṭlab. Yaḳraʾu duʿâʾu’l-velâdeti.* (**S3**’te **12ᵃ**’da kayıtlıdır.)
* Doğum duâsını okuma.
[65] “Öyleyken Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?” (er-Rahmân 55/75)
[66] lisân: **AE**’de yoktur.

Mennân Muḥammedü'l-Muṣṭafâ ʻaleyhi ṣalavâtu'r-Raḥmân vażʻ-ı ḥaml[67]-i vâḳiʻ oldı. **[12ª S3]** Ve Resûlü'l-verâ ḥażretleriniñ mîlâd-ı şerîfiniñ ḳubeylinde ehl-i ṭuġyân ihlâk olunup ḳudûm-i şerîfleriyle Kisrâ'nıñ[68] eyvânı[69] ki dîvân sürüp salṭanat iẓhâr eyledigi ṣuffe-i ʻaẓîme ditreyüp şerefesinden on dört küngüresi sâḳıṭ oldı ve Sâve didikleri mekânıñ deryâsı ki ʻIraḳ ʻAcem ve Hemedân ve Mezraġân eṭrâfına sefîneler yürür büyük deryâ iken bi'l-külliye ṣuyı ḳurıyup yerine şehir binâ olundı ve Fârisi diyârında âteş-perest olanlar yandırup ṭapdıḳları ateş söyündi. Biñ seneden **[11ª S2]** berü söyünmeyüp leylen ve nehâran ʻalevlenüp aña ʻibâdet iderlerdi. Velâdet-i şerîfe gicesi söyünüp ʻalevlendirmege ḳâdir olmadılar ve Kaʻbe-i Mükerreme'de vesâʾir bilâdda ʻibâdet olunan **[12ᵇ S3]** eṣnâm düşüp münkesir oldı ve cebâbireniñ başlarından tâcları düşdi ve şeyâṭîn zincirler ile ḥaps olunup ebvâb-ı semâvât ve cennet feṭḥ olundı ve ebvâb-ı nâr ḳapandı ve Ḥûri ve Ġılmân tezeyyün idüp ṭuyûr aġṣân üzre terennüm ve naġme eyledi ve anıñ feraḥîyle melâʾike-i semâvât nüzûl idüp Ḥaḳḳ Teʻâlâ'nıñ ʻafvını anı muḥibb olanlara ḫaber virdi. İbn ʻAbbâs raḍıyallâhu teʻâlâ ʻanh buyurdılar ki nübüvvetine ḥayvânât-ı Mekke şehâdet eyledi ve Yahûd ve Naṣârâ ʻulemâsı kehene ve müneccimîn gibi cümlesi velâdet-i şerîfe gicesine icmâʻ eylediler.[70] Cânib-i semâdan bir melek nidâ idüp "Hâẕâ Muḥammedun seyyidu'l-enbiyâʾi ṭûbâ li-ṣedyin erḍaʻathu!" yaʻnî "Devlet ve saʻâdet ol memeye ki südiyle anı emzire!" didikde **[13ª S3]** **[10ᵇ S1]** vuḥûş ve ṭuyûr raḍâʻini ve arż **[7ᵇ AE]** ḫidmetini semâ imdâdını melâʾike **[11ᵇ S2]** nuṣretini ṭaleb eyledi. Evvelen Ümmü Eymen ki ʻaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmıñ cârîyyeleri ḥıżânesine alup ḥıfẓ ve tertîb eyledi. Baʻdehû ol cârîyeyi âzâd idüp Zeyd bin Ḥâriṣ'e tezvîc eylediler. Bu eṣnâda vâlideleri Âmine yedi gün emzirüp baʻdehû Ṣüveybetü'l-Eslemiyye emzirdi ki Ebû Leheb'iñ muʻtaḳası velâdet-i şerîfe tebşîrini Ebû Leheb'e getürdükde ferḥan âzâd eylediler. Anıñ berekâtıyla Ḥaḳḳ Teʻâlâ Ebû Leheb'e külle yevmin ʻaẕâbından bir miḳdâr taḫfîf eyledi. Ṣüveybe'den ṣoñra Ḥalîmetü'z-Zekiyye bint Ebî Ẕüeyb es-Saʻdiyye emzirdi. Bunuñ sebebi Ḥalîme kendü rüfeḳâları

---

[67] [Derkenar]: Bu maḳâmda aḥer risâlede taḥrîr olunan duʻâ ḳırâʾet olunur. (**AE**'de yoktur.)

[68] [Derkenar]: Kisrâ diyu Fârs diyârınıñ melikine dinür. Rûm diyârınıñ melikine ḳayṣer dinildigi gibi. (**AE**'de yoktur.)

[69] [Derkenar]: el-evân ve'l-eyvân eṣ-Ṣuffetü'l-ʻaẕîmetü ve minhu eyvâni Kisrâ. Ve cemʻi'l-eyvâni eyvânât ve evâvîn, miṣli dîvân ve devâvîn.* (**AE**'de yoktur.)

* Büyük çardak ve ondan da Kisrâ Sarayı. Eyvânın çoğulu eyvânât ve evâvîndir, tıpkı dîvân ve devâvîndeki gibi.

[70] Hz. Peygamber'in doğduğu gece meydana gelen mûcizevî olaylar için bk. Kastallânî, *el-Mevâhib*, I, 131; Süyûtî, *el-Hasâ'is*, I, 117-122; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 97-100.

ḫâtunlarıyla bir maḥalde ʿuşb[71] ve keleʾ ṭaleb iderler iken hâtifden nidâ işitdiler ki: “Yâ nisvete’l-ḥayyi ve’l-ḫayri benî Saʿdin. Teʿâleyn ve bâdirne ilâ- ẕi’l-ḳameri’l-ferdi. Femen yerḍaʿhu minkünne lâ yelḥaḳuhu cehdun.” **[13b S3]** yaʿnî “Ey Benî Saʿd ḳabîlesiniñ nisâları sürʿatle ḳamer-i ferde geliñ. Sizden her kim anı emzirürse aña elem ve meşaḳḳat lâḥıḳ olmaz.” Ḥabîbun[72] ḥasenu’l-vechi kerîm’ul-ebi ve’l-ceddidir.[73] Eger[74] siziñ ṭarafıñıza nüzûl iderse cehd-i belâdan necât bulursuñuz. **[12a S2]** Ḥaḳḳ Teʿâlâ’nıñ raḥmeti anı setr idüp ḥıfẓ ider. Her ne zamân raʿd-i melek ṣavtlansa yaʿnî cemîʿ-i evḳâtda raḥmet ile mestûr olur. Ḥalîme bu nidâʾı işitdikde: Ḳabîleye geldik gördük Mekke’ye gitmege ḥâżırlanmışlar. Oġlum Żamura velâdet eyleyüp beni bu eṣnâda cûʿ, vecaʿ ve deren ḳaplamış idi. Ruʾyâmda bir racul-i mehîb beni südden beyâż ve sükkerden ṭatlu ve miskden râyiḥası aṭyeb **[14a S3]** bir deryâya bıraḳdı, ben daḫi iġtisâl idüp ve ṣuyından içdim. Andan üzerime nûr-ı ʿaẓîm ẓâhir olup bir mevlûd-i kerîm ṣâḥibi’l-ḫuluḳı’l-ʿaẓîm **[11a S1]** ile tebşîr olundum, pes ḥimârıma binüp oġlum Żamura ile ve ḥimârım şiddet żaʿfından meşye ḳâdir **[8a AE]** degil idi gördüm ki baʿżı cibâlden bir şaḫṣ nâzil olup ḥarbesiyle ḥimâra işâret idüp “Ve elḥiḳîhâ bi-Muḥammedin maʿdeni’l-cûdî ve’l-kemâli.”[75] diyu nidâ eyledi. Ol sâʿat meşyinde ḳuş gibi uçaraḳ ednâ seyr ile bizi Mekke’ye ulaşdırdı. Mekke-i Mükerreme envâʿ-ı nebât ile tezeyyün ve eṣnâf-ı luġât[76] ile tesbîḥ iderdi, ḳudûm-ı Muḥammed[77] ṣallallâhu ʿaleyhi ve sellem sebebiyle. Yine Ḥalîme dir ki: **[12b S2]** Baḥr-i ʿaḳl ve ḥüsn ve ḥilm ve seḫâ ṣâḥibesi Âmine’niñ yanına dâḫil olup ʿummânından bir cevhere-i ṣemîne çıḳardım ki bahâsı arż ve semâdan aġlâ yaʿnî ziyâde ve yanında **[14b S3]** oġlı Muḥammed-i Emîn’i Rabbi’l-ʿâlemîn ḥażretine secdede gördüm. Kendüni üzerime atup ben daḫi mübârek vechini taḳbîl eyledigimde yüzüme tebessüm idüp mememden emdi. Gördüm ki göbegi kesilmiş ve mübârek gözleri sürmelenmiş ve ḫitân olmuş[78] ṣadef-i ḥüsnde dürr-i maṣûn gibi. Âmine dir ki: Ricâlden üç kimse gördüm. Ellerinde altundan legen üzerinde mâʾi

[71] ʿuşb: yaş ot **S3**.
[72] Ḥabîbun: **S3**’te yoktur.
[73] Baba ve dedesi cömert güzel yüzlü sevgilidir.
[74] Eger: **S3**’te yoktur.
[75] Ve onu cömertlik ve kemâlin kaynağı Muhammed’e kat!
[76] eṣnâf-ı luġât: aṣnâm-ı luġât **AE**.
[77] Muḥammed: Muṣṭafâ **AE**.
[78] Kendüni üzerime atup ben daḫi mübârek vechini taḳbîl eyledigimde yüzüme tebessüm idüp mememden emdi, gördüm ki göbegi kesilmiş ve ḫitân olmuş ve mübârek gözleri sürmelenmiş ve ḫitân olmuş: **AE**’de yoktur.

cinân ile memluvv gümüşden ibriḳ ṣadr-ı şerîfini şaḳḳ idüp ġasl eylediler. Ve andan ḥaẕẕ-ı şeyṭân olan şeyʾi iḫrâc idüp nûrıyla ve îmân ile[79] memluvv ḳılup dikdiler. Keẕâlik[80] ṣadr-ı şerîflerini defʿa-i uḫrâda Ḥalîme'niñ ḳoyunlarını raʿî iderken ve biʿşet vaḳti ve Miʿrâc gicesi bu üç vaḳitde daḫi şaḳḳ-ı ṣadr vâḳiʿ olmuşdur. Bu eşnâda İblîs-i laʿîn Nebî 'aleyhi's-selâmıñ velâdetine ḥüznen renîn itdi, **[15ª S3]** yaʿnî ṣavt-ı münker ile ṣavtlandı. Niteki cennetden iḫrâc olunduḳda ve Nebî 'aleyhi's-selâma risâlet virildikde ve fâtiḥatü'l-kitâb **[13ª S2]** inzâl buyurulduḳda renîn idüp ṣavt-ı münker ile ṣavtlandıgı gibi. Ḥalîme dir ki: **[11ᵇ S1]** Ḥimârıma binüp Muḥammed 'aleyhis's-selâmı emâmime ve oġlumı ḫalfime alup cânib-i beyte müteveccihe oldıġımda şelâşe secedât ile şükr-i secde eyledim. Pes ḥimârım vech-i ġabrâʾ arż[81] üzre havâda ḳuş miṣâli meşiyle bizi râhiblerden bir cemâʿata ulaşdırdı. Anlar **[8ᵇ AE]** didiler ki taḥḳîḳ Muḥammed, ṣâḥibu'l-Ḳurʾân'ıñ ẓuhûrı vaḳti ḳarîb oldı. Vaḳtâ ki Muḥammed 'aleyhi's-selâma naẕar idüp gördükde hâ hâẕâ yaʿnî o Muḥammed bu ṣabîdir diyüp ḳatl murâd eylediklerinde mübârek gözlerini cânib-i semâya refʿ idince nâr-ı Cebbâr küffâr-ı ḫâkisârı iḫrâḳ eyledi. Ḳabîlemize duḫûlüm **[15ᵇ S3]** vaḳtinde nâs maḳdemiyle müşerref olup "Subḥâne'l-'Alîmi'l-Ḥakîm."[82] "Mâ hâẕâ beşeran in hâẕâ illâ melekun kerîmun."[83] diyüp rîḳ-i şerîfiyle istişfâ ve türâb-ı ḳademeyni ile iktiḥâl eylediler. Ḥattâ bilâdımıza bolluḳ ve ucuzluḳ ve enhârımıza cereyân ve eşcârımıza şemere virüp ḳulûblere ülfet ḥâṣıl oldı. Her bâr Nebiyy-i muḫtârıñ 'avret maḥalli keşf olunsa ebṣâra ḥayret virici **[13ᵇ S2]**[84] envâr anı setr iderdi. Cesed-i şerîfleri benât gibi büyüyüp nümâ bulurdı ve aḫlâḳ-ı cemîlelerinde ekmel ṣıfât ile muttaṣıf olaraḳ ṣıbyândan görülen aḥvâl andan görülmez idi ve görenler aña taʿaccüb iderler idi ve ġılmân ile luʿub itmeyüp belki münâcât-ı Raḥmânede olurdı ve serîrlerini yaʿnî beşigini emlâk taḥrîk idüp aḥvâl-i şerîfesini eflâkde ẕikr iderler idi.[85] Ve Ḥażret-i ʿÂʾişe **[16ª S3]** raḍıyallâhu teʿâlâ 'anhâdan ṣaḥîḥ ve ṣâbit oldı ki aḫbâr-ı Yahûd'dan bir ḥibr yaʿnî 'âlim didi ki: "Yâ maʿşer-i Ḳureyş yaʿnî ey

---

[79] îmân ile: **S2'**de yoktur.
[80] Keẕâlik: **S2**'de yoktur.
[81] arż: **S3**'te yoktur.
[82] "Alîm ve Hakîm Allah'ım, Sübhânsın!"
[83] "…Bu bir beşer değil, bu ancak üstün bir melektir!" (el-Yûsuf, 12/31)
[84] [Derkenar]: Maṭlab. el-aḳvâlü fî ḫâtemi'n-nübüvve.*
* Nübüvvet mührü hakkındaki görüşler.
[85] Hz. Peygamber'in Hz. Halîme'nin kabîlesine hayır ve geçim bolluğu getirmesi ile yetişmesinde diğer çocuklara benzemediği hakkında bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut: Mektebü'l-Maârif, 1981, II, 274; İbnü'l- Cevzî, *el-Vefâ*, I, 109; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, I, 134.

Ḳureyş cemâʿati! Sizde bu gice bir mevlûd velâdet[86] itdi mi?" Anlar: "Bilmeziz." didiklerinde, "Belî taḥḳîḳ bu gice bu ümmetiñ Nebîsi ṣallallâhu teʿâlâ ʿaleyhi ve sellem velâdet eyledi. **[12ª S1]**[87] Ketfeyn-i şerîfeyni beyninde ẖâtemü'n-nübüvvet ʿaleyhâ şaʿirâtun ke-ennehâ ʿurfu'l-ferasi."[88] **[9ª AE]** didi ve bunları Âmine yanına idẖâl idüp "Oġlıñı bize getür görelim." didi. Getürdigi ḥînde üzerinde olan ʿalâmâtı görüp maġşiyyen ʿaleyh oldı. İfâḳat bulduḳda "Vallâhi ẕehebeti'n-nübüvvetü min Benî İsrâʾîl ilâ-Benî İsmâiʿîl." didi yaʿnî "Ol ẕât-ı pâke **[14ª S2]** ḳasem iderim ki peyġamberlik Benî İsrâʾîl'den Ḥażret-i İsmâʿîl evlâdına intikâl eyledi."[89] Bu ẕikr olunan ẖâtem-i nübüvvet vaṣfında fâżıl Ḫâḳânî dir ki:[90]

[16ᵇ S3]

(feilâtün feilâtün feilün)

Didiler anı idenler taʿrîf
Bir büyük ẖâl idi ol mühr-i şerîf

Kim siyâhı ṣâruya mâʾil idi
Aña diḳḳatle naẕar müşkil idi

Var idi dâʾiresinde müşgîn[91]
Ḳılcuġazlar biri birine yaḳın

---

[86] velâdet: velâdet-i şerîfe **AE**.

[87] [Derkenar]: Ve ol mühr-i nübüvvet keklik yumurtası ḳadar idi ve misk râyiḥası var idi. İmâm Buẖârî'niñ rivâyeti ve Ḥakîm Tirmiẕî'niñ virdigi maʿnâ üzre *Târiẖ-i İbn Ḫayşeme*'de* ol mühr-i nübüvvet bir yeşil ẖâl idi. Ve Ḥakîm Tirmiẕî kitâbında gögercin yumurṭası miḳdârıdır. Bâṭınında "Lâ ilâhe illallâhu vaḥdehû lâ şerîke lehû"** ẓâhirinde "Tevecceh ḥayşü şi'te fe-inneke manṣûrun."*** yazılmışdır. *Târiẖ-i Nîsâbûrî*'de laḥmden bir bunduḳa derisine laḥmden "Muḥammedun Resûlullâh." yazılmışdır. Bu rivâyetlerden ġayrı on ḳadar rivâyet vardır. *Mevâhib-i ledüniyye*'de meẕkûrdur. (**S2**'de **13ᵇ**, **S3**'te **16ª**'da kayıtlıdır; **AE**'de yoktur.)

* Ḫayşeme: Ḥanîfe **S1**.

** "Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur; O tektir, ortağı yoktur."

*** "Her nereye istersen yönel, sen kesinlikle muzaffersin/Allah tarafından desteklenmişsin."

[88] "Nübüvvet mührünün üstünde öyle bir saçları/tüyleri var ki, sanki atın yelesi!"

[89] Yahûdî bir âlimin Hz. Peygamber'in velâdetini bildirmesi, nübüvvet mührü ve peygamberliğin Hz. İsmâil'in soyuna geçtiği bahsi hakkında bk. Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, I, 108-109; Süyûtî, *el-Hasâ'is*, I, 123-124; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 162-163.

[90] dir ki: diyeser ki **S1**.

[91] müşgîn: teskîn **S1**. Hâkânî'nin *Hilye*'sinde kelime "müşgîn" olarak geçmektedir. bk. Hâkânî, *Hilye-i Hâkanî*, Dersaâdet 1307, s. 33; Hakanî Mehmet Bey, *Hilye-i Saadet* (haz. İskender Pala), İstanbul, 2008, s. 130.

Meşelen ḫayl-i müje gibi ḳamû[92]
Dik ṭurup çevresin[93] almışdı o mû

Ten-i pâkinde o ḫâl-i sâde
ʻAnber-i ḫâliṣ idi deryâda

Baʻdehû ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm ümmetini irşâd ve ḳavmine naṣîḥat üzre idi yevm-i velâdetinden ḥîn-i vefâtına varınca. Ḥalîmeʾniñ aġnâmını raʻî iderken gördigi bir ḳoyunuñ ayaġı münkesir oldı. ʻAleyhiʾs-selâm mübârek elini ayaġınıñ münkesir olan maḥalline mess idüp yürütdükde onulup elemden berî oldı. Ve aña aḥcâr selâm virüp eşcâr ẕeyl-i şerîfine yapışurlar idi. Ol aġnâmla **[17ª S3]** baʻżı iḫvânıyla meʻan keşîrüʾs-sibâʻ bir vâdiye dâḫil olduḳda bir esed ẓuhûr idüp başını mübârek ḳademeyni taḥtına vażʻ idici oldığı ḥâlde ḫâriḳ-i ʻâde **[12ᵇ S1] [14ᵇ S2]** tekellüm idüp didi: “Bu vâdîden siz gidiñ zîrâ aġnâmdan birisi sibâʻı görüp ḫavf itmesün.” Ve iḫvânıyla ġıdâlanurken melekü’r-Rahmân gelüp anlarıñ arasından alup ṣadr-ı şerîflerini şaḳḳ idüp ḥikmet ve îmânıyla ṭoldurdı. Ḳabîleye ṣayḥa eyledikde **[9ᵇ AE]** ricâl ve nisâʾ irişüp Ḥalîme cümleden muḳaddem anı gördükde cân atup mübârek ʻayneyni beynini taḳbîl eyledi. Ve didi ki: “Nedir ḥâl ve şânıñ ey oġlum?” “Ḫayr yâ ümmeh! Benim ḥâlimden ḫavf üzre olma, zîrâ benim Rabbim var beni żâyiʻ ḳılmaz.” Melekü’r-Raḥmân gelüp ṣadr-ı şerîfini şaḳḳ eyledigini ḫaber virdi. Ḥalîme bunı alup kâhine götürdi.[94] **[17ᵇ S3]** Kâhin bunuñ şân-ı şerîflerini işitdikde: “Yâ ḳavm bunı ḳatl idiñ ve beni daḫi ḳatl idiñ zîrâ bu ṣabî yaḳında ʻibâdet-i aṣnâmı ibṭâl ve rüʾesâʾ-i aḳvâmı ḳatl ider.” didikde nâr-ı cebbâr nâzile olup ol kâhini füccârıyla iḥrâḳ eyledi. Ve Ḥalîme dir ki: Ehlimize rücûʻ eyledikde gördük ki bir ḫâtun velâdet ile meşġûle ṣayḥa idüp nâs eṭrâfından veledini iḫrâc murâd idüp ʻâciz olmuşlar. Ben didim ki, “Ey oġlum eger **[15ª S2]** seniñ Ḥaḳḳ Teʻâlâ ʻindinde ḳadr ve şerefiñ var-ise bu ḫâtunuñ veledini ḫalâṣ eyle.” didigimde naẓar-ı himmet ile ol velede naẓar idince raḥimden ṣu heyecân idüp ol veled, “Es-selâmu ʻaleyke yâ Muḥammed!” diyerek ẓuhûr eyledi. Eṭrâfında olan nâs bu ḥâle taʻaccüb eylediklerinde “Buña taʻaccüb itmeñ yaḳında ümmetini nâr-ı cehennemden iḫrâc ider.” diyu tekellüm

[92] Hâkânî’nin *Hilye*’sinde bu beyitteki “ḳamu” ile “o mû” kelimeleri birbirlerinin yerinde geçmektedir. bk. Hâkânî, *Hilye-i Hâkanî*, s. 33; Hakanî Mehmet Bey, *Hilye-i Saadet* (haz. İskender Pala), s. 130.
[93] çevresin: çevresinde **S1**; çevre **AE**.
[94] kâhine götürdi: dergâhına götürdi **S3**.

eyledi. Ḥalîme dir ki: **[18ª S3]** Bu aḥvâl-i ʻaẕîmesini görünce[95] bir żarar ḫavfından anı ehline ilḥâk murâd eyledim. Ḥimârıma binüp Muḥammed ṣallallâhu teʻâlâ ʻaleyhi ve sellemi öñüme bindirüp böyle gider idim, ḥattâ Mekke ḳapularından bâb-ı aʻẓama geldim. Ol ḳapu üzerinde **[13ª S1]** bir cemâʻat ṭurur, pes ḥâcetimi görüp libâsımı ışlâḥ itmek içün Resûlullâh ṣallallâhu teʻâlâ ʻaleyhi ve sellemi yere vażʻ eyledim. Bir şedîd gürüldi işitdim döndigimde Muḥammed ʻaleyhi's-selâmı görmedim. "Eyyühe'n-nâs ḳanı ol ṣabî?" didigimde, "Ṣabîleriñ ḳanḳısını sorarsıñ?" didiler. Ben daḫi "Muḥammed bin ʻAbdullâh bin ʻAbdulmuṭṭalib ki Ḥaḳḳ Teʻâlâ **[10ª AE]** anıñ sebebiyle benim yüzüme ṭarâvet virüp açlıġımı giderüp beni ṭoḳ eyledi. Ḥattâ ben anı virüp **[15ᵇ S2]** emânet-i ʻuhdesinden çıḳam." dir iken öñümden ḳapıldı. Lât ʻUzza ḥaḳḳı-çün eger anı görmez isem **[18ᵇ S3]** nefsimi şu ṭaġıñ tepesinden ataram didim. Bu emre taʻaccüb eṣnâsında anı gördüm ki bir şeyḫ ʻaṣâsına ṭayanaraḳ beni aḫẕ idüp Hübel-nâm ṣanemiñ yanına vardık[da] yedi kere eṭrâfını ṭavâf ve reʾsini taḳbîl idüp "Yâ seyyidî seniñ Ḳureyş üzerine iḥsânıñ dâʾimdir. Hâẕihiʾmraʾetün Saʻdiyyetün ḳad ḍâʻa veledehâ Muḥammedun ḫayru'l-beriyye. Yaʻnî bu ḫâtun Benî Saʻd ḳabîlesindendir. Veledi Muḥammed ḫayru'l-beriyye żâyiʻ oldı. Bize ḫaber vir ne maḥaldedir?" didikde ṣanem-i Hübel Muḥammed ṣallallâhu ʻaleyhi ve sellem ism-i şerîfini işidince yerinden düşüp vesâʾir eṭrâfında olan eṣnâm daḫi düşdiler ve bunlardan bir nidâ geldi ki:[96] "Bizden baʻîd ol, bizim helâkımız bu ṣabîniñ yedindedir." Ve Ḥalîme dir ki: Bu eṣnâda hâtifden nidâ geldi ki: "Ḫavf itmeñ! **[19ª S3]** Anıñ Rabbisi vardır anı żâyiʻ itmez. O ṣabî vâdî-i Tihâme'de sidre-i kerâme taḥtında bulut gölgesinde ḥaṣâyidinde tesbîḫ ve üẕneyni vaḥyi istimâʻ ider." didi. **[16ª S2]**[97] Ol sâʻat ceddi ʻAbdulmuṭṭalib varup ʻayneyni arasını taḳbîl ve ḳademeyni beyninde meşy eyledi. **[13ᵇ S1]** Ḫâtime**.** Ḫâtime-i risâlede ʻaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmıñ baʻżı siyer-i şerîfesi icmâlen beyân olunur. Babaları ʻAbdullâh vefât eyledi anlar ana ḳarnında iken, vâlideleri Âmine vefât eyledi dört yaşında iken, ceddi ʻAbdulmuṭṭalib vefât eyledi sekiz yaşında iken. Baʻdehû ʻammîsi Ebû Ṭâlib kefâlet idüp ḥıfẓ ve terbiyesini boynına aldı, anıñla Şâm seferine çıḳdı on iki yaşında iken Buṣrâ didikleri **[10ᵇ AE]** maḥalle geldikde Buḥayrâ râhib didikleri kimse **[19ᵇ S3]** anı görünce evṣâf-ı şerîfesiyle bilüp mübârek elin aḫẕ itdi ve didi: "Şu Muḥammed-i emîn ṣallallâhu teʻâlâ

[95] [Derkenar]: Bu ḳıṣṣa İmâm İbnü'l-Cevzî *el-Vefâ fî ḥuḳûḳi'l-Muṣṭafâ*-nâm kitâbında Kaʻb raḍıyallâhu teʻâlâ ʻanhdan rivâyeti üzredir. (**S2** ve **AE**'de yoktur.)
[96] geldi ki: itdi ki **AE**.
[97] [Derkenar]: Maṭlab. Ḫâtimetü'r-risâlet. (**S3**'te **19ª**'da kayıtlıdır.)

ʻaleyhi ve sellemdir. Yaḳında[98] Ḥaḳḳ Teʻâlâ anı ʻâlemlere rahmet oldıġı ḥâlde peyġamber gönderür, bunı Şâm'a aḫẕ idüp gitmeñ süfehâʾ-i nâs eẕiyyet itmesünler." didikde bu kelâmdan ḫavf idüp girüye redd itdiler. Ve daḫi ʻaleyhi's-selâm meşy eylemesi vaḳtinde bulut gölgelendirür idi. İkinci defʻa ḳamer-i tâmm miṣilli Ḫadîce'niñ **[16[b] S2]** ġulâmı Meysere ile sefer-i Şâm'a gitdi, ehl-i Şâm ʻindinde meşhûr râhibiñ ṣavmaʻasına ḳarîb bir şecereniñ taḥtına nüzûl itdi. Râhib görüp şehâdet eyledigi "Hâẕâ Muḥammedun Seyyidü'l-enâm."[99] Sefer-i Şâm'dan rücûʻ eyledikde ʻömr-i şerîfleri yigirmi beş yaşında iken Ḫadîce-i kübrâ bint Ḫuveylid'i tezevvüc eyledi, Ḫadîce'niñ ʻömri ḳırḳ yaşında idi. Ḥacer-i esvedi **[20[a] S3]** mekânına vażʻ vaḳtinde ʻömr-i şerîfleri otuz beş yaşında idi. Ġâr-ı Ḥirâ'da Rebîʻu'l-levvel ayında yevm-i iṯneynde peyġamberlik geldigi vaḳt ʻömr-i şerîfleri ḳırḳ yaşında idi. Saʻâdetle buyurdılar ki melek baña ḫitâb idüp "İḳraʾ."[100] didikde "Mâ ene bi-ḳâriʾin." yaʻnî "Ben ḳırâʾet idici degilim." didim. **[14[a] S1]** Ol sâʻat melek beni ġaṭṭ idüp yaʻnî kendüye żamm idüp ṣıḳdı. Vüsʻum oldukça yine "İḳraʾ." kelâmını tekrâr eyledikde ben daḫi "Mâ ene bi-ḳâriʾin." kelâmını didim. Pes ikinci kere yine gücüm yetdigi mertebeye dek beni nefsine żamm idüp ṣıḳup baʻdehû ṣalıvirdi. Melek'den murâd nâmus-ı ekber cümle peyġamberlere vaḥy getüren Cibrîl-i emîn ʻaleyhi's-selâmdır. **[17[a] S2]** Üçüncide ya dördüncide tekrâr "İḳraʾ bismi Rabbike'lleẕî ḫalaḳ. Ḫalaḳa'l-insâne min ʻalaḳ. İḳraʾ ve Rabbuke'l-ekremu'lleẕî ʻalleme bi'l-ḳalem. ʻAlleme'l-insâne mâ lem yaʻlem."[101] **[11[a] AE] [20[b] S3]** Bu âyet gelince[102] teblîġ idüp evvelu mâ nezele mine'l-Ḳurʾâni ʻalâ-rivâyetin ṣaḥîḥatin[103] bu oldı. Pes mübârek omuzlarıyla mübârek boyunlarınıñ arasında olan etleri ditreyerek Ḫadîce'ye gelüp "Zemmilûnî zemmilûnî!" buyurdılar, yaʻnî "Beni bir ṣevble örtüñ!" didi.[104] Anlar daḫi örtüp ḥattâ ol ḫavf andan zâʾil oldı. Pes "Yâ Ḫadîce baña ne oldı?" diyüp vâḳiʻi ḫaber virüp taḥḳîḳ "Ben kendümden ḫavf eyledim." buyurdılar. Ḫadîce daḫi "Yoḳ ḥâşâ belki saña müjde fe vallâhi Ḥaḳḳ[105] Teʻâlâ seni ebeden ḫor ve ẕelîl eylemez, zîrâ sen

---

[98] Yaḳında: **S3**'te yoktur.
[99] "Bu yaratılmış olan bütün mahlûkâtın efendisi, Hz. Muhammed'dir."
[100] "Oku!.." (el-Alak 96/1)
[101] "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir aşılanmış yumurtadan yarattı! Oku! İnsana bilmediklerini belleten, kalemle (yazmayı) öğreten Rabbin, en büyük kerem sahibidir." (el-Alak 96/1-2-3-4-5)
[102] Bu âyet gelince: Buraya gelince **S1**; Bu edâya gelince **S3**.
[103] sahîh rivâyet üzere Kurân'dan ilk nâzil olan
[104] İlk vahyin gelişi hâdisesi hakkında bk. Buhârî, "Bed'u'l-vahy", 1/3; Müslim, "Îmân", 73/252; İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ*, I, 162; Kastallânî, *el-Mevâhib*, I, 196; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 3.
[105] Ḥaḳḳ: **S2**'de yoktur.

ṣıla-i raḥm idersin ve sözi gerçek söylersin ve nâsıñ meʾûnetini üzeriñe alursıñ, ḳonuġa iṭʿâm idersin.” didi. Baʿdehû Ḫadîce anı götürüp Varaḳa ibn Nevfel’e geldi. Varaḳa Ḫadîce’niñ ʿammisi oġlı idi. **[21ª S3]** Câhiliyyetde naṣârâ dînine girüp kitâb-ı ʿArabî yazardı ve pîr-i kebîr **[17ᵇ S2]** olup aʿmâ olmuş idi. Ḫadîce: “Ey ʿammi-zâde işbu birâder-zâdegi diñle ve işit.” didi. Ol daḫi Resûl ʿaleyhi’s-selâma ḫiṭâb idüp: “Yâ ibn eḫî ne görürsün?” didikde ol daḫi mâcerâyı **[14ᵇ S1]** Varaḳa’ya ḫaber virdi. Varaḳa daḫi: “Bu didigiñ şol nâmusdur yaʿnî şol melekü’l-vaḥydir ki Mûsâ’ya inzâl olunmuşdur, n’olaydı ol müddetde ḳavmiñ seni iḫrâc itdiklerinde ḥayâtda olaydım.” didi. Peyġamber ʿaleyhi’s-selâm: “Yâ ḳavmim beni iḫrâc iderler mi?” didikde Varaḳa: “Neʿam, yaʿnî iḫrâc iderler ve bir kimse seniñ geldigiñ ile gelmedi illâ ʿadâvet olundı, yaʿnî müşrikler aña ʿadâvet eyledi ve eger seniñ dîniñ ẓuhûrı günine yetişürsem saña ziyâde nuṣret iderim.” didi. **[21ᵇ S3]** Baʿdehû çoḳ mekṣ itmeyüp Varaḳa vefât eyledi. **[11ᵇ AE]** Bundan ṣoñra İslâm’a daʿveti ins ve cinne iẓhâr eyledikde ḳavmi baʿżı şiʿabda muḥâṣara eyledi. İki sene miḳdârı vaḥye fütûr gelüp teʾeḫḫür eyledi. İmâm Ḳasṭallânî *Mevâhib-i ledüniyye*’de taḥḳîḳ eyledigi üzre fetret-i vaḥy üç sene oldı **[18ª S2]** ve bunda ḥikmet ibtidâʾ-i nübüvvetde ʿaleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâma ẓâhir olan aḥvâlden bulunan ḫavf gitsün ve vaḥyiñ ʿavdine şevḳ ḥâṣıl olsun diyu teʾḫîr olunduḳda. ʿAleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm ġâr-ı Ḥirâ’da giceler ḫalvet idüp mekṣ iderdi. Evḳâtdan bir vaḳitde ġâr-ı Ḥirâ’dan gelürken bir rivâyetde ġâr-ı Ḥirâ’da iken bir nidâ işitdim ṣaġıma ve ṣoluma ve ardıma naẓar idüp bir şeyʾ görmedim başımı **[22ª S3]** ḳaldırup naẓar eyledigimde gördüm ki nâmusu’l-meliki’l-müteʿâl ʿalâ-kürsiyyin min nûrin fî ġâyeti’l-kemâl.[106] Ol sâʿat ṭurmayup Ḫadîce’ye gelüp “Deṣṣirûnî deṣṣirûnî ve ṣubbû ʿaleyye māʾen bâriden.”[107] yaʿnî “Beni diṣârımla örtüñ örtüñ ve üzerime ṣovuḳ ṣu ṣaçıñ.” didigim baʿdında “Yâ eyyuhâ’l-müddeṣṣir. Ḳum fe-enẕir. Ve rabbeke fekebbir. Ve ṣiyâbeke feṭahhir. Ve’r-rucze fehcur.”[108] nâzil oldı. Ve bundan ṣoñra vaḥye **[15ª S1]** fütûr ve inḳıṭâʿ gelmedi. Vaktâ ki risâlet-i saʿâdetleri üzerine[109] ṭoḳuz yıl sekiz ay on bir gün mürûr idince ʿavn-i İslâm’da olan ʿammisi Ebû Ṭâlib vefât eyledi, andan üç gün ṣoñra Ḫadîce-i kübrâ **[18ᵇ S2]** raḍıyallâhu teʿâlâ ʿanhâ vefât eyledi. ʿAmmisiniñ İslâm’a iʿâneti olmaḳ sebebiyle

[106] Son derece mükemmel bir nûrdan tahtın üzerindeki Nâmus-ı Melik-i Müteâl (Cebrâil).
[107] Müslim, “Îmân”, 73/257.
[108] “Ey bürünüp sarınan (Resûlüm)! Kalk ve (insanları) uyar. Sadece Rabbini büyük tanı. Elbiseni tertemiz tut. Kötü şeyleri terket.” (el-Müddessir 74/1-2-3-4-5)
[109] üzerine: **S3**’te yoktur.

Ḥaḳḳ Teʿâlâ ʿazābını taḫfîf eyledi ve Ḫadîce ḥażretine **[22b S3]** cennetde bir serây binâ eyledi. Ḥażret-i Alî kerremallâhu vechehu ve raḍıyallâhu teʿâlâ ʿanh buyurdılar ki ibtidâʾ-i İslâm'da Nebî ʿaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmıñ ḥużûrunda iken Ġassân ʿâmiri didikleri kimse duḫûl idüp İslâm'a geldi ve didi: Ey Resûl-i meliki'l-enâm bizden bir racul baʿżı eṣnâma ḳurbân eyledi, ol ṣanemiñ cevfinden nidâ geldi ki: "Yâ ʿAṣâm câʾe'l-İslâm ve baṭalu'l-eṣnâm ve ḥuḳineti'd-dimâʾu ve vuṣilleti'l-erḥâm ve ẓaharat el-ḥanefiyyetü ve'l-İslâm bi-ṭulûʿi Muḥammedin ʿaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm."[110] **[12a AE]** Ḫulâṣa-i nidâ: "Ey ʿAṣâm İslâm gelüp eṣnâm bâṭıl oldı ve ḳanlar ḥıfẓ olunup erḥâm ṣıla olundı, millet-i ḥanîfiyye ve İslâm ẓâhir oldı." Ṭulûʿ-ı Muḥammed ʿaleyhi's-selâm ile meẕkûr ʿışâmdan ṣoñra bir âḫer kimse ḳurbân eyledikde yine ol ṣanemden **[23a S3]** nidâ geldi ki: "Ey ṭârıḳ baʿṣ olundı, Nebiyy-i ṣâdıḳ bi-vaḥyin[111] nâṭıḳ mine'l-ʿazîzi'l-ḫâlıḳ."[112] Baʿdehû ben kendüm **[19a S2]** ḳurbân eyledigimde nidâ geldi ki: "Ey Ġassân bin Ḥamâme! İriş nebiyyan bi-Tihâme, aña yardım idenlere selâme, yardımı terk idenlere nedâme, hâdiyan ve dâʿiyan ilâ yevmi'l-ḳıyâmeh."[113] didi. Pes nisâdan evvelâ İslâm'a Ḫadîce raḍıyallâhu teʿâlâ ʿanhâ geldi. Baʿdehû ricâlden Ebû Bekir eṣ-Ṣıddîḳ raḍıyallâhu teʿâlâ anh geldi. Baʿdehû ṣıbyândan ʿAlî kerremallâhu vechehu geldi, **[15b S1]** zîrâ Ḥażret-i ʿAlî Nebî ʿaleyhi's-selâmıñ ḥıfẓ ve terbiyesinde idi ḥattâ didi: "Sebaḳtukum[114] ile'l-İslâmi ṭurran ṣaġîran mâ belaġtu evâne ḥulmî."[115] ʿAllâme-i Kâzerûnî İbn İsḥâḳ'dan rivâyet eyledigi üzre Ḥażret-i ʿAlî raḍıyallâhu ʿanh ḥîn-i İslâmında on yaşında idi. Baʿdehû Zeyd bin Ḥârişe İslâmla müşerref oldı. **[23b S3]** Baʿdehû Ḥażret-i Ḥamza'nıñ câriyesi Ḳumriyye anıñ baʿdında Züheyr anıñ baʿdında Ebû ʿUbeyde ibn el-Cerrâḥ anıñ baʿdında Ṭalḥa bin ʿUbeydullâh[116] anıñ baʿdında Zübeyr bin el-ʿAvvâm İslâmla müşerref oldı. Raḍıyallâhu teʿâlâ ʿanhüm ecmaʿîn. ʿAbdullâh bin

[110] el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe* (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995, IV, 501.
[111] bi-vaḥyin: bu daḫi **S2**, **S3**, **AE**.
[112] "Aziz olan yaratıcıdan gelen vahiyle konuşan sâdık peygamber." İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk* (thk. Muhibbüddîn Ebî Saîd Ömer b. Garâme el-Amrî), Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995, XI, 490.
[113] "Ey Gassân b. Hamâme! Eriş Tihâme'deki kıyâmete kadar hakka dâvet eden ve çağıran Peygamber'e ki ona yardım edenlere selâmet, yardımı terk edenlere nedâmet olsun!"
[114] [Derkenar]: Yaʿnî İslâm ile müşerref olmaġla ben siziñ cümleñizi sebḳ ve taḳaddüm itdim buyurdı. (**S2** ve **AE**'de yoktur.)
[115] "Küçükken daha bülûğa ermemişken İslâm'a girerek hepinizi geçtim, hepinizden evvel Müslüman oldum." İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, XLII, 521.
[116] anıñ baʿdında Ṭalḥa bin ʿUbeydullâh: **AE**'de yoktur.

Mes‘ûd raḍıyallâhu te‘âlâ ‘anh buyurdılar ki Ḳureyş[117] Hübel-nâm ṣanemleriniñ ‘indinde meclis-i ‘aẕîm idüp Nebî ‘aleyhi’s-selâmı istediler, **[19^{b} S2]** anlar daḫi sa‘âdetle ḥâẕır oldılar. Ol ṣanemiñ derûnına misfer-nâm şeyṭân duḫûl idüp iḍlâl-i nâs içün didi: “Ṭaḥḳîḳ Muḥammed nebî degildir, anı taṣdîḳ itmeñ!” diyince bununla Ḳureyş cemâ‘ati feraḥlanup **[12^{b} AE] [13^{a} AE]**[118] Nebî ‘aleyhi’s-selâm maḥzûn oldı ve baña didi ki: “Ey İbn Mes‘ûd şeyṭânıñ bu işinden sen ḫavf itme, taḥḳîḳ Ḥaḳḳ celle ve ‘alâ kendü kelimât-ı ḥuḳḳası ile ḥaḳḳı iẓhâr idüp ṣâbit ḳılar.” **[24^{a} S3]** Ba‘dehû rücû‘ idüp giderken yolda yeşil libâslar ile bir atlı gelüp selâm virdi ve didi: “Seniñ düşmânıñ misferi ḳatl eyledim. Baña iẕin virür misin yâ Resûlallâh ol ṣanemiñ derûnına duḫûl idüp seniñ nübüvvetiñi taṣdîḳ ideyim?” Resûlümüz ṣallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem, “Ne‘am.” diyüp iẕin virdikden ṣoñra yine Hübel-nâm ṣanem-i kebîriñ ‘indinde ictimâ‘ üzre iken anıñ cevfinden işitdiler ki: “Taḥḳîḳ Muḥammed ṣallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem ḥaḳḳ **[16^{a} S1]** peyġamberdir ve dîni ḥaḳḳ dîndir ve sizi Ḥaḳḳ’a da‘vet ider. Eger kâfirîn olursañız nâr-ı cehennemde ḫâlidîn olursuñuz.” didi. Bundan ṣoñra nâs İslâmla **[20^{a} S2]** müşerref olmaġa meyl eyledi. Ellinci sene ki peyġamberliginden on sene mürûrından ṣoñra Ṭâ’if dinilen mübârek mekâna teşrîf buyurmuşlar idi. ‘Avdlerinde Mekke-i Mükerreme’ye bir gicelik **[24^{b} S3]** Naḫle[119]-nâm mevżi‘a nüzûl buyurup cevf-i leylde namâz içinde yâḫûd ṣabâḥ namâzında sûre-i Cinn ḳırâ’at iderken Şâm-ı şerîf ḳurbunda Nuṣaybîn-nâm beldeniñ ṭâ’ife-i cinni ol nüzûl buyurduḳları maḥalle mürûr idüp işitdikde “İnnâ semi‘nâ Ḳur’ânen ‘aceben yehdî ilâ’r-ruşdi feâmennâ bih.”[120] diyüp îmâna dâḫil oldılar. Yine bu ellinci sene mü’ellifiñ rivâyeti üzre İsrâ’ ve Mi‘râc vâḳi‘ olup Mekke-i Mükerreme’den Mescid-i Aḳṣâ’ya andan göklere ve daḫi a‘lâya ‘arş-ı Rabbi’l-‘alemîne varınca ‘urûc vâḳi‘ oldı. Elli birinci sene Mekke-i Mükerreme’den Medîne-i münevvere’ye sa‘âdetle iẕhâr-ı dîn ve irşâd-ı ‘âlemîn içün hicret buyurdılar. Ġazevâtları mü’ellifiñ beyân eyledigi[121] üzre yigirmiye ḳarîbdir. Yedisinde bi-nefsihi muḳâtele buyurdılar ki bunlardır: Bedr, Uḥud, Ḫendeḳ, Benî Ḳurayża, Benî’l-Muṣṭaliḳ, Ḥuneyn, Ṭâ’if. **[25^{a} S3]** *Ravża*’da ve *Mevâhib-i ledüniyye*’de **[20^{b} S2]** ẕikr eyledigi üzre ġazevât-ı Nebî ‘aleyhi’s-selâm yigirmi yedidir. Ṭoḳuzunda bi-nefsihi ḳıtâl buyurdılar. Ẕikr olunan

[117] Ḳureyş: **S1**’de yoktur.
[118] **AE** nüshasında **12^{b}** ve **13^{a}** sayfalarının bulunduğu varak kopmuştur.
[119] Naḫle: **S2’**de yoktur.
[120] “…Gerçekten biz, doğru yola ileten hârikulâde güzel bir Kurân dinledik de ona îmân ettik.” (el-Cinn 72/1-2)
[121] eyledigi: **S3**’te yoktur.

yediden ġayrı iki daḫi Ḫayber ve feṯḥ-i Mekke. Bu ṭoḳuzdan mâ-ʻadâsında ʻasker gönderürler idi. Ve Medîne-i münevvere'ye hicretleri baʻdında ṭoḳuz sene mürûr idüp ḥacc itmediler lâkin ʻumre itdiler. Ḥaccı Ṭîbî'niñ *Şerḥ-i Mişkât*'de naḳli üzre hicretden altıncı **[16[b] S1]** senede vâḳiʻ oldı. Baʻżılar ʻindinde sekizinci sene ve baʻżılar ʻindinde ṭoḳuzuncı sene farż ḳılındı. Ḥaccetü'l-vedâʻ ki hicretden onuncı senede vâḳiʻ oldı. Ḥaccetü'l-vedâʻ diyu[122] tesmiye olundı. Zîrâ Nebî ʻaleyhi's-selâm aṣḥâb-ı kirâmla vedâʻlaşup andan ṣoñra ḥacc itmediler. **[25[b] S3]**[123] Ḥattâ ḥaccetü'l-vedâʻ senesi ḥacca iẕin nidâsı olunca Medîne-i münevvere'ye çoḳ nâs cemʻ olup ol ḥacda bulunan[124] aṣḥâb ṭoḳsan biñ baʻżılar ʻindinde yüz otuz biñ idi dinildi, ol sene âḫirete teşrîf buyurdılar. Cemîʻ-i muḥaddiṯîn icmâʻıyla ḳırân idici oldıġı ḥâlde edâ buyurdılar. Ḳırân dimeniñ maʻnâsı ḥâcc-ı Mîḳât'dan İḥrâm'a dâḫil olduḳda **[20(21)[a] S2]**[125] ḥacc ile ʻumreye birden niyet idüp "Allâhümme innî urîdu'l-ḥacce ve'l-ʻumrete fe-yessir hümâ lî ve teḳabbel hümâ minnî."[126] diyüp telbiyesinde "Lebbeyk Allâhümme lebbeyk bi-ḥaccetin ve ʻumretin."[127] diye ẕikr ider. Ve efʻâl-i ʻumreyi evvelen ve efʻâl-i ḥaccı ṯâniyen edâ ider. Ve dört ʻumre eylediler. Cümlesi Ẕi'l-ḳâʻde'de vâḳiʻ oldı. Müʾellif bundan ṣoñra Resûlümüz ʻaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmıñ vücûd-ı şerîflerinde ḫalḳen ve ḫulḳen cümle maḥâsini tekmîl **[26[a] S3]** eylediġini ve ekl ve şürbine ve aṣḥâb-ı kirâmla ḥüsn-i muʻâşeresine müteʻalliḳ evṣâf-ı cemîle ve aḫlâḳ-ı ʻaẕîmesini **[13[b] AE]** beyân murâd idüp dir ki: Seyyidi'l-mürselîn ʻaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmıñ ḳadd [ü] ḳâmetleri rebʻa idi. Yaʻnî orta boylu ve muʻtedil idi, ḥattâ naẓmında dinilmişdir:

Orta boylu idi ol Sidre maḳâm
Ortalıḳ anıñ ile buldı niẓâm

Bâġ-ı Firdevs'de anıñ bunı bîl
Oldı bâlâsına Ṭûbâ mâʾil

---

[122] diyu: **S1** ve **S2**'de yoktur.
[123] [Derkenar]: Maṭlab. ʻAdedü'l-ḥüccâc fî ḥacceti'l-vedâʻ.*
* Vedâ haccı'nda hacıların sayısı.
[124] bulunan: **S1**'de yoktur.
[125] **S2** nüshasında sayfa numarasının **21**'e geçmesi gerekirken tekrardan **20** olarak numaralandırılmış ve bundan sonraki varaklar da bir eksik numaralı olarak devam etmiştir.
[126] "Allah'ım, (şüphesiz ki ben) hacc ve umre yapmak istiyorum. Onları bana kolaylaştır ve benden kabul et."
[127] "Baş üstüne Allah'ım, emrin olur! Hacc ve umre, başım üstüne."

Seyr iden mu‘cize-i ḳâmetini
Didi hep medḥ idüben ḥażretini

Görmedik böyle gül-i rûyı güzel
Ten-i gül-bûyı güzel boyı güzel

[17ª S1]

Ne ‘aceb olsa vasaṭ ḳadd-ı Resûl
Ümmete vâsıṭa-i ḥaḳ idi ol

[20(21)ᵇ S2]

Degil idi boyı hem şöyle ṭavîl
K’ola endâmı perîşân bunı bil

Daḫi ol pâdişeh-i ‘allâme
Ṣanma kim ola ḳuṣûru’l- ḳâme

Mu‘tedil ḳaddini itmişdi Kerîm **[26ᵇ S3]**
Mażhar-ı ḫulḳ-ı ‘aẓîmü’t-ta‘ẓîm

Ḥâṣılı evsaṭ iken ḳadd-i Resûl
Bir ṭavîl âdem-ile yürüse ol

Ne ḳadar ḳaddi bülend olsa ol er
Yine bâlâ-ter idi Peyġamber

Ṣoñra ayrılsa didi ehl-i Ḥicâz
Bu vasaṭ görinür idi o dırâz

Ve daḫi mâbeyne’l-menkibeyni ba‘îd ve vâsi‘ idi ve ten-i sa‘âdetleriniñ levni beyâż olup ḳırmızıya mâʾil idi ve ḫaddeyn-i şerîfeyni ya‘nî yañaḳları daḫi vâsi‘ idi. Bunuñ naẓmında dinilmişdir. Beyit:[128]

[128] Beyit: **S2** ve **S3**’te yoktur.

Hep[129] bu maʿnâyı bilür pîr ü cevân
Yaṣṣı yaġrınlu idi Faḫr-i cihân

Memleket-i ʿilme medîneydi o ten
Nûrdan burc idi gûyâ o beden

Yaġrınıñ ortası hem etlü idi
Bir kerem ṣâḥibi devletlü idi

İttifâḳ itdi[130] bu maʿnâda ümem
Ezherü'l-levn idi Faḫr-i ʿâlem

Yüziniñ ḫâliṣ idi âġı ḳatı
Ruḫları ṣâf idi ṣâfi ṣıfatı

[21(22)ª S2] [27ª S3]

Reng-i rûyı[131] gül ile yek-dil idi
Gül gibi ḳırmızıya mâʾil idi

Vech-i berrâḳınıñ aṣḥâb-ı ṣafâ
Ḥumreti ġâlib idi dir ḥattâ

Dâne-i dür gibi yüzünde deri
Ḫoş-nümâ eyler-idi ol güheri

Derlese ol gül-i gül-zâr-ı sürûr
Cûş iderdi ṣanasın ḳulzüm-i nûr

[17ᵇ S1] Ve daḫi baʿżı evḳâtda **[14ª AE]** şaʿr-i şerîfleri mübârek başınıñ ṣaçları üẕneyni şaḥmesine yaʿnî ḳulaḳlarınıñ yumşaġına vâṣıl olurdı, bunuñ beyânında dinilmişdir:

Gâhi ol ṭurra-i ʿanber-nesebi

[129] Hep: **S1**'de yoktur.
[130] İttifâḳ itdi: İttifâḳ idi **S2**, **S3**, **AE**.
[131] Reng-i rûyı: Anıñ rûyı **S1**.

Düşürürdi ḳulâġı üzre Nebî

Boynınıñ nûrı iderdi her ân
Târ-ı zülfi arasında lema‘ân

Şu‘le-i gerden-i ṣâf u pâki
Pür-żiyâ eyler-idi eflâki

Ve mübârek başınıñ ve liḥye-i şerîfesiniñ aġaran ṣaçları yigirmiye bâliġ olmadı. Ve vech-i şerîfleri leyle-i bedirde ḳamer miṯâli żiyâ virürdi. Naẓm:

Daḫi hem İbn Ebû Hâle didi **[27[b] S3]**
Bedr-i ruḫsârı ḳamer gibi idi

Leyletü’l-bedr olıcaḳ cirm-i ḳamer
Nice raḫşân ise ol ‘ârıż-ı ter

[21(22)[b] S2]

Ve daḫi ḥüsnü’l-ḫulḳ idi, ṣamt u sükûtı ile vaḳâr üzre idi. Tekellüm eylese esrâr tekellüm iderdi ve nuṭḳ-ı sa‘âdetleri ṭatlu idi. Ve vâsi‘u’l-cebîn idi, ya‘nî mübârek alınları vâsi‘ ve pâk ve pür-żiyâ idi.

Naṣṣ-ı tenzîl-i melâḥatde ‘ayân
“Ve’ḍ-ḍuḥâ”[132] idi şerîf alnı hemân

Ve müfellicu’l-esnân idi, ya‘nî mübârek dişleri ṣâf hem seyrek idi. Naẓm:[133]

Sırr-ı ṣun‘ idi ol esnân-ı naẓîf
Bir numûneydi aña naẓm-ı şerîf

Gûyiyâ ol dürr-i dendân-ı nefîs
İki mıṣrâ‘ idi mevzûn u selîs

Şöyle meṭbû‘ idi ol silk-i dürer

[132] “Kuşluk vaktine yemin ederim.” (ed-Duhâ 93/1)
[133] Naẓm: **S1**, **S2** ve **S3**’te yoktur.

K’aña meyyâl idi[134] bi’ṭ-ṭab‘ beşer

La‘line virmiş idi ḥüsn ü cemâl **[28ª S3]**[135]
Dişleri iki dizi incü-mişâl

Ve üzerinde enbiyâ’ ve mürselîn ‘aleyhimü’s-selâm sîmâsı var idi. Ve daḫi ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm kemâlâtını **[18ª S1]** ve Ḥaḳḳ Te‘âlâ’nıñ kendüni nice feżâ’il ile teşrîfini müfîde olan esmâ’-ı şerîfesini beyânda[136] buyurdılar ki: “Ene Muḥammedun ve ene[137] Aḥmedun.”[138] Bu iki ism-i şerîf ḥamdden aḫẕ olunup[139] evvelki maḥmûdiyyetde **[22(23)ª S2]** mübâlaġaya ya‘nî ḥamd olunup eylik vaṣfıyla ögülmüş olmaġa delâlet ider. **[14ᵇ AE]** İkinci ḥâmidiyyetde mübâlaġaya ya‘nî mübâlaġa ile ḥamd idici olmaġa delâlet ider. Ḥattâ ḥadîṯ-i ḳudsîde “Küllü’l-enbiyâ’i ḥamidûnî velâkin ente Aḥmeduhum.” ya‘nî “Bana cümle peyġamberler ḥamd eyledi lâkin sen cümlesinden ziyâde ḥamd idicisiñdir.” diyu vârid oldı. “Ve ene’l-Mâḥî.” ya‘nî “Ben maḥv idiciyim.”, **[28ᵇ S3]** Ḥaḳḳ Te‘âlâ benim ile ẓulmet-i küfri maḥv ider. Ḥattâ ba‘ṯ olundıġı vaḳt ehl-i arżıñ küllisi küffâr-ı ‘ubbâd-ı evṯân, kimi dehriyye Rabb-i me‘âd bilmez, kimi ‘ubbâd-ı kevâkib, kimi ‘ubbâd-ı nâr idi. Cümlesi maḥv oldı “Ve ene’l-Ḥâşir.” ḥadîṯ-i şerîfde ma‘nâsı ẕikr olundıġına binâ’en nâs anıñ ḳadem-i şerîfi üzre cem‘ olunur ve ḳabirden cümleden evvel ẓuhûr idüp anıñ iṯrine nâs cem‘ olup maḥşerde şefâ‘at içün aña ilticâ iderler. “Ve ene’l-‘Âḳıb.” ya‘nî cümle enbiyânıñ ‘aḳabinde ve ḫâtimesinde gelüp “Lâ nebiyye ba‘dî.” buyurdılar, ya‘nî “Benden ṣoñra peyġamber gelmez.” didiler.[140] “Ve ene’l-Maḳfî.” fetḥa-i mîm sükûn-ı ḳâf kesr-i fâ’-ile ya‘nî rusul-i sâbıḳa ‘aleyhimü’s-selâm **[22(23)ᵇ S2]** âṯârına iḳtifâ’ ve ittibâ‘ idüp anlarıñ âḫirinde geldim diyu buyurdılar. Ḥaḳḳ Te‘âlâ’nıñ “Febihüdâhümü’ḳ-tedih.”[141] emr-i şerîfi **[29ª S3]** üzre ve “Nebiyyü’r-raḥmeti.” ya‘nî ‘âlemlere raḥmet ḫaberîn virici ve “Nebiyyü’l-melḥameti.” fetḥa-i mîm ve ḥâ ve sükûn-ı lâmla ḥarb-i şedîd ma‘nâsına aṣlında mevżi‘-i ḥarb ma‘nâsına idi.

[134] K’aña meyyâl idi: Aña ki meyyâl idi **AE**.
[135] [Derkenar]: Maṭlab. Esmâ’uhu ‘aleyhi’s-selâm.
[136] beyânda: beyânında **S2**; beyân **S3**.
[137] ene: **S1**, **S3** ve **AE**’de yoktur.
[138] Hz. Peygamber’in Kurân’da dört yerde “Muhammed” ve sadece Saf sûresinde “Ahmed” olarak geçen isimleri için bk. (el-Âli-i İmrân 3/144; el-Ahzâb 33/40; el-Muhammed 47/2 el-Fetih 48/29; es-Saff 61/6)
[139] aḫẕ olunup: **S2** ve **S3**’te yoktur.
[140] Kaynaklarda geçen Hz. Peygamber’in “Muhammed”, “Ahmed”, “Mâhî”, “Hâşir” ve “Âkıb” isimleri için bk. Buhârî, “Menâkıb”, 16/3528; Müslim, “Fezâ’il”, 34/124-125; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, I, 105.
[141] “…Sen de onların yoluna uy…” (el-En‘âm 6/90)

Kendü nefs-i enfeslerini ḥarb-i şedîd maʻnâsına[142] olan melḥameye mużâf ḳıldı. Meʾmûr oldıġı mücâhedeye ziyâde ḥırşları olmaġla ḥattâ **[18ᵇ S1]** Ḥażret-i ʻAlî kerremallâhu teʻâlâ vechehu ve raḍıyallâhu teʻâlâ ʻanh buyurdılar ki: "Küffâr ile muḥârebe vaḳtinde ḳıtâl-i şiddet bulduḳda ʻadûya ziyâde ḳarîb olur ʻaleyhiʾs-selâmdan ġayrı bir eḥad[143] bulunmayup biz Resûlullâh ṣallallâhu teʻâlâ ʻaleyhi ve sellem ḥażretine ṣıġınır idik." diyu buyurdılar.[144] Ve Ḳurʾân-ı ʻaẕîmuʾş-şânda "Beşîr" ve "Neẕîr"[145] tesmiye olundı. **[15ᵃ AE]** Yaʻnî ehl-i ṭâʻate maġfiret ve ṣevâbı tebşîr ve müjde idici ve ehl-i maʻṣiyeti ḍalâletden taḥẕîr ve ʻaẕâbla **[29ᵇ S3]**[146] ḳorḳudıcı ve "Sirâc-ı münîr"[147] tesmiye olundı. Emr-i nübüvveti gün gibi ẓâhir olup ḳulûb-ı müʾminîn ve ʻârifîn ṭaraf-ı Ḥaḳḳ'dan getürdigi **[23(24)ᵃ S2]** nûr ile münevvere olmaġla pes ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm kendü ẕâtında neyyir-i kâmil yaʻnî nûr ṣâḥibi olup ġayrılar anıñla nûrlandı. Ve "Raʾûfun Raḥîmun"[148] ve "Raḥmeten liʾl-ʻâlemîn"[149] tesmiye olundı yaʻnî muṭîʻlere reʾfet ve şefḳat ve ʻâṣî olanlara merḥamet idici ve ʻâlemlere raḥmet oldıġını beyânda İmâm Ḳasṭallânî *Mevâhib-i ledüniyye*'de ẕikr ider ki ḥattâ Ḥażret-i Âdem ʻaleyhiʾs-selâma melâʾike-i kirâm secde ile taʻẓîm itmesi Muḥammed ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm ṣulbünde olmaḳ berekâtıyla idi ve Nûḥ ʻaleyhiʾs-selâmıñ sefîneden selâmetle çıḳması ve İbrâhîm ʻaleyhiʾs-selâma nâr-ı Nemrûd berd-i selâm olması nûr-ı Muḥammedî **[30ᵃ S3]** anlarıñ ṣulbünde olmaġla idi. Kâfirlere daḫi raḥmet olması ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâmıñ baʻṣ olunması berekâtıyla ʻaẕâb-ı istîṣâl ki bütün birden helâk olmaḳ ʻuḳûbetinden emîn oldılar. Ve "Muḥammed" ve "Aḥmed" ism-i şerîfleriniñ icmâlen maʻnâları beyân olundı, ḫavâṣṣ ve tafṣîli *Mevâhib-i ledüniyye*'de meẕkûrdur.[150] Ve "Ṭâhâ"[151] ve "Yâsîn"[152] tesmiye olundı. Ṭâhâ'nıñ maʻnâsı İmâm Vâsıṭî'den **[19ᵃ S1]** rivâyet ol[un]dıġı üzre **[23(24)ᵇ S2]** "Yâ Ṭâhiru yâ Hâdî" dimekdir. Baʻżılar ʻindinde maʻnâsı "Yâ muṭmiʻaʾş-şefâʻati li-ümmeti." veyâ "Hâdiyeʾl-ḫalḳ ilaʾl-milleti!" dimekdir. Yaʻnî

[142] maʻnâsına: **AE**'de yoktur.
[143] eḥad: **S3**'te yoktur.
[144] diyu buyurdılar: **S3**'te yoktur.
[145] Hz. Peygamber'in "Beşîr" ve "Nezîr" isimleri ile ilgili Kurân'da geçen âyetler için bk. (el-Bakara 2/119; es-Sebe' 34/28; el-Ahzâb 33/45; el-Fâtır 35/24; el-Fetih 48/8)
[146] [Derkenar]: Maṭlab. Kevnühû raḥmeten liʾl-ʻâlemîn.*
* Âlemlere rahmet olarak yaratılmıştır.
[147] Hz. Peygamber'in Kurân'da "sirâcen munîrân" olarak geçen ismi için bk. (el-Ahzâb 33/46)
[148] et-Tevbe 9/128
[149] el-Enbiyâ 21/107
[150] *Mevâhib-i ledüniyye*'de geçen Hz. Peygamber'in isimleri için bk. Kastallânî, *el-Mevâhib*, II, 11-24.
[151] et-Tâhâ 20/1
[152] el-Yâsîn 36/1

“Ey ümmetini şefâʿatine ṭamaʿ virici ve ḫalḳı millet-i İslâm’a irşâd idici!” dimek olur. “Yâsîn” dimeniñ maʿnâsı Ṭay luġatı ya Süryân luġatı[153] üzre “İnsân” dimekdir. İbnü’l-Ḥanefiyye’den rivâyet olundıġı üzre “Yâ Muḥammed” dimekdir. Ebü’l-ʿÂliye’den rivâyet **[30ᵇ S3]** olundıġı üzre “Yâ Racul”, Ebû Bekir el-Verrâḳi rivâyeti **[15ᵇ AE]** üzre “Yâ Seyyide’l-beşer” dimekdir. Ve “Müzzemmil”[154] ve “Müddeṯṯir”[155] dinildi. ʿAleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm evvel aḥvâlinde Cibrîl ʿaleyhi’s-selâmı gördiginden kendüye ḫavf gelüp Ḥażret-i Ḫadîce’ye geldikde “Zemmilûnî zemmilûnî!” diyüp ṯiyâb-ı nevmle müteleffif yaʿnî ṣarılıcı oldıġı ḥâlde yaturken “Yâ eyyuhâ’l-müzzemmil.”[156] diyu nidâ olundı. Ve daḫi buyurdılar ki ġâr-ı Ḥirâ’da iken nidâ olundum, ṣaġıma ve ṣoluma naẓar idüp bir şeyʾ görmeden[157] cânib-i fevḳa naẓar itdikde gördüm ki beyne’s-semâʾi ve’l-arḍ münâdî-i melek kürsî üzerinde, andan ḫavf idüp Ḫadîce’ye geldim. “Deṯṯirûnî deṯṯirûnî!” didikde yaʿnî “Beni[158] örtüñ örtüñ!” diyince **[24(25)ᵃ S2]** ʿaḳabinde Cibrîl ʿaleyhi’s-selâm nüzûl idüp “Yâ eyyuhâ’l-müddeṯṯir!”[159] ḫiṭâbını eyledi.[160] Baʿżılar ʿindinde evvel emirde “Müzzemmil” ve “Müddeṯṯir” ile nidâ olundı. **[31ᵃ S3]** Baʿdehû “Yâ eyyuhâ’n-Nebiyyu”[161] diyu ḫiṭâb olundı. Ve “ʿAbd” ve “ʿAbdullâh” ve “Müddeṯṯir”[162] dinildi. Ḥaḳḳ Teʿâlâ anı eşref-i maḳâmât ki maḳâm-ı inzâl-i kitâbdır “ʿAbd” tesmiye idüp “Ve in küntüm fî raybin mimmâ nezzelnâ ʿalâ ʿabdinâ feʾtû bi-sûratin min miṯlih.”[163] buyurdı. Yaʿnî “Ey kâfirler bizim ʿabdimiz Muḥammed ʿaleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm üzerine inzâl **[19ᵇ S1]** eyledigimiz Ḳurʾân-ı ʿaẓîmu’ş-şânda reyb ve

---

[153] luġatı: **S3**’te yoktur.
[154] el-Müzzemmil 73/1
[155] el-Müddessir 74/1
[156] “Ey örtünüp bürünen (Resûlüm)!” (el-Müzzemmil 73/1)
[157] bir şeyʾ görmeden: bir şeyʾ görmedim **S2**, **AE**; bir kişi görmedim **S3**.
[158] beni: **AE** ve **S2**’de yoktur.
[159] “Ey bürünüp sarınan (Resûlüm)!” (el-Müddessir 74/1)
[Derkenar]: Bu ẕikr olunan maʿnâ-yı müddeṯṯir ḥaḳîḳat maʿnâsına ḥaml olundıġı üzredir. Baʿżı ehl-i tefsîr diṯârdan murâd ḥaḳîḳat olmayup mecâzen ḫilʿat-i nübüvvet ki ṣâḥibine zînet virmede ṣevb diṯâra benzer. Niteki libâs-ı taḳvâ ve ridâʾu’l-ʿilm zînet virdigi gibi baʿżı ehl-i tefṯîr diṯârla murâd cebel-i Ḥirâ’da iḫtifâdır. Ke-ennehû peyġamber ʿaleyhiṯ-ṣalâtu ve’s-selâma diṯâr-ı iḫtifâ-ile müddeṯṯir* ve zâviye-i ḫumûlden ḳıyâm idüp inẕârla meṯġūl ol dinilmiş olur. Bu maʿnâları Şeyḫzâde Ḳâḍı** *Ḥâṯiye*’sinde*** tafṣîl eyledi. (**S3** ve **AE**’de yoktur.)
* müddeṯṯir: tedeṯṯir **S2**.
** Ḳâḍı: merṣûm **S2**.
*** ḥâṯiyesinde: ḥâṯiye-i Beyżâvî’de **S2**.
[160] Buhârî, “Bed’u’l-vahy”, 1/4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 368; Müslim, “Îmân”, 73/255.
[161] Kurân’da pek çok âyette geçen Hz. Peygamber’in “Nebî” ismi için bk. (el-Enfâl 8/64-65-70; et-Tevbe 9/73; el-Ahzâb 33/1-28-45-50-59; el-Mümtehine 60/12; et-Talâk 65/1; et-Tahrîm 66/1-9)
[162] müddeṯṯir: müẕekkir **S2**, **S3**, **AE**.
[163] el-Bakara 2/23

şekde olup min ʻindillâh oldığını inkâr iderseñiz anıñ ḳatı ḳışa sûresiniñ miṯlini getürüñ!" diyu taʻcîz içün emr eyledi. Ve daḫi maḳâm-ı daʻvetde olan vaṣfını beyânda "Ve ennehû lemmâ ḳâme abdullâh."[164] buyurup "'Abdullâh" tesmiye eyledi ve daḫi leyle-i İsrâ'da kendü ḥażret-i seniyye ve meʻâlî-i ʻulviyyesine refʻ eyledikde ism-i ʻubûdiyyet ile müşerref ḳılup bir isim daḫi olaydı[165] "Subḥâne'lleẕî esrâ biʻabdihi leylen."[166] ve daḫi "Fe-evḥâ ilâ ʻabdihi mâ evḥâ."[167] buyuruldı. Eger bu isimden **[31ᵇ S3]** eşref bir isim daḫi olaydı **[24(25)ᵇ S2]** anıñla tesmiye olunurdı. **[16ᵃ AE]** Ḥattâ ekl içün[168] cülûs buyurduḳlarında mübârek dizleri üzre oturup "İnnemâ ene ʻabdun eclisu kemâ-yeclisu'l-ʻabdu ʻinde mevlâhu."[169] buyurdı. Derûnlarında ʻubûdiyyet taḫḳîḳ ve ḳarâr eyledigini iẓhâr içün ẓâhir aḥvâllerinde daḫi ʻubûdiyyet gösterürler idi. *Mevâhib-i ledüniyye*'de Kaʻb el-Aḥbâr'dan naḳl olundığı üzre buyurdılar ki: Nebî ʻaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmıñ ehl-i cennet ʻindinde isimleri[170] "'Abdulkerîm" ve ehl-i nâr ʻindinde "Abdulcebbâr" ve ehl-i ʻarş ʻindinde "'Abdulḥamîd" vesâʾir melâʾike ʻindinde[171] "'Abdulmecîd"[172] ve enbiyâʾ-i ʻiẓâm ʻaleyhimü's-selâm ʻindinde "'Abdulvehhâb" ve şeyâṭîn ʻindinde "'Abdulḳahhâr" ve ṭâʾife-i cinn ʻindinde "'Abdurraḥîm" ve cibâlde "'Abdulḫâlıḳ" ve berr ki deryâlarıñ ġayrıda "'Abdulḳâdir" **[32ᵃ S3]** ve deryâlarda "'Abdulmüheymin" ve ḥayyât ki yılanlar ʻindinde "'Abdulḳuddûs" ve hevâmm ve ḥaşerât ʻindinde "'Abdulġıyâṯ" ve vuḥûş-ı ḥayvânât ʻindinde "'Abdurrezzâḳ" ve sibâʻ ʻindinde "'Abdusselâm" ve behâyim ʻindinde "'Abdulmüʾmin" ve ṭuyûr ʻindinde "'Abdulġaffar" ve Tevrât'da "Meẕmeẕ"[173] **[20ᵃ S1]** ṭayyib ṭayyib maʻnâsına ve İncîl'de "Ṭâbṭâb"[174] **[25(26)ᵃ S2]** ve ṣuhufda "'Âḳıb" ve Zebûr'da "Fâruḳ" ve ʻindallâh "Ṭâhâ" ve "Yâsîn" ve ʻinde'l-müʾmin "Muḥammed" ṣallallâhu ʻaleyhi ve selemdir diyu rivâyet

---

[164] "Allah'ın kulu, Ona yalvarmaya (namaza) kalkınca…" (el-Cinn 72/19)
[165] bir isim daḫi olaydı: **S1** ve **AE**'de yoktur.
[166] "…kulunu (Muhammed'i) bir gece (Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksâ'ya) götüren Allah'ın şânı yücedir…" (el-İsrâ 17/1)
[167] "Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti." (en-Necm 53/10)
[168] için: **S3**'te yoktur.
[169] "Şüphesiz ben, mevlâsının (efendisinin) huzurunda oturan bir köle gibiyim." Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân* (thk. Ebû Hacer Muhammed Zaglul), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990, V, 107.
[170] isimleri: ism-i şerîfleri **AE**.
[171] ʻindinde: **AE**'de yoktur.
[172] vesâʾir melâʾike ʻindinde ʻAbdulmecîd: **S2**'de yoktur.
[173] Meẕmeẕ: Mûẕmûẕ **S2**, **S3**, **AE**.
[174] [Derkenar]: Ve maʻlûm idi ki Resûlümüz ṣallallâhu ʻaleyhi ve sellem cümle ṭîblerin aṭyebidir. Ḥattâ ʻaraḳ-ı saʻâdetlerinden ṭîb ittiḫâẕ iderler idi. Ve mürûr eyledigi ṭarîḳ de râyiḥa-i ṭayyibesinden bilinür idi. (**S3** ve **AE**'de yoktur.)

eyledi. Ve Ḳur'ân-ı 'azîmu'ş-şân'da "İnnemâ ente müẕekkir."[175] buyurulup "Müẕekkir" dinildi.[176] Ve daḫi esmâ'-ı şerîfesi çoḳdur.[177] *Şifâ'-ı Ḳâḍî 'Iyâż* ve *Mevâhib-i ledüniyye'de* meẕkûrdur. Ḥattâ 'Aliyyu'l-Ḳârî *Şifâ'* şerḥinde iki[178] biñden ziyâde dinildigini naḳl eyledi. Müellifiñ "Ve kâne ḫalîmen fî nefsihî." ḳavliniñ ma'nâsı kendü ẕâtında nâsa **[32^{b} S3]** ziyâde ḥilm üzre olup luṭfla mu'âmele buyurur idi. Ḥattâ A'râb'dan biri mübârek bürdesinden[179] çeküp eşir eyledi. Yine ḥüsn-i mu'âmele buyurup 'itâb itmediler. **[16^{b} AE]** Ve Rabbi Te'âlâ'nıñ rıżâsı ḫilâfında bulunanlara rıżâ'-ı Mevlâyı taḥṣîl içün intiḳâm iderdi. Ve 'ulûm-ı evvelîn ve âḫirîn kendüye iḥsân olunup cümle ḫalḳıñ a'lemi idi. Ḥattâ ḥadîṯ-i Mi'râc'da buyurdılar ki: "Yetmiş biñ ḥicâbı geçüp ḳâbe ḳavseyn maḳâmına vardıḳda Rabbim baña su'âl idüp cevâba ḳâdir olmadığımda keyfiyetsiz ve niteliksiz ketifeynim beynine yed-i ḳudretini vaż' idince 'ulûm-ı evvelîn ve 'aḫirîn baña ẓâhir oldı." diyu ḥadîṯ-i şerîfi *Mevâhib-i ledüniyye*'de temâmıyla ẕikr eyledi. Ve ziyâde şecâ'atli idi, **[25(26)^{b} S2]** niteki sâbıḳda "Nebiyyü'l-melḥame" ism-i şerîfiniñ Ḥażret-i 'Alî kerremallâhu te'âlâ vechehudan rivâyet olunan ḥadîṯ-i şerîfi **[33^{a} S3]** eşca' olup cümle ḫalḳdan ziyâde cenge iḳdâm buyurmaları beyân olundı. Ve cûd ve seḫâsı cümleden ziyâde oldığı nice âṯârıyla ṯâbitedir. Ve cümle nâsdan 'aḳlı ziyâde olup a'ḳal-i nâs idi, **[20^{b} S1]** ḥattâ *Mevâhib-i ledüniyye*'de Vehb bin Münebbih'den rivâyet ider ki Vehb bin Münebbih ümem-i mâżiye kitâblarını 'âlim olmaġla dir ki: "Yetmiş bir kitâb ḳırâ'at eyledim cümlesinde öyle buldum ki Ḥaḳḳ Te'âlâ ibtidâ'-ı dünyâdan nihâyetine varınca cemî'-i nâsa virdigi 'aḳıl Resûlullâh ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem ḥażretine virdigi 'aḳıl yanında ke ḥabbeti ramletin ya'nî dünyâ ḳumları arasında bir ḳum dânesi miḳdârıdır." diyu Ebû Nu'aym *Ḥilye*'sinde rivâyet eyledi. Ve *'Avârifü'l-ma'ârif*'de naḳl ider ki lübb-i 'aḳl yüz cüz'dür; ṭoḳsan ṭoḳuzı Nebî ṣallallâhu 'aleyhi ve sellemdedir, **[33^{b} S3]** bir cüz'i sâ'ir mü'minîndedir. İmdi 'aḳl-ı şerîfleri evsa'u'l-'uḳûl olmaġla nefs-i enfesleriniñ aḫlâḳ-ı kerîmesi cümleden evsa' oldı ve ṣabır ve tevekkülleri

---

[175] "(Artık sen öğüt ver!) Sen ancak bir öğüt vericisin." (el-Gâşiye 88/21)

[176] Ve Ḳur'ân-ı 'azîmu'ş-şân'da innemâ ente müẕekkir buyurulup müẕekkir dinildi: **S2** ve **AE**'de yoktur.

[177] Hz. Peygamber'in esmâ-ı şerîfesi yani kendisine tesmiye olunan isimleri hakkında bk. Müslim, "Fezâil", 34/2354; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 396; Süyûtî, *el-Hasâ'is*, I, 192-194.

[178] iki: **S1**'de yoktur.

[179] [Derkenar]: Bunuñ sebebi Enes raḍıyallâhu 'anhdan rivâyet olundığı üzre ben Nebî 'aleyhi's-selâmla giderdim, üzerinde bürde-i baḫrânî-yi ġalîż var iken bir A'râbî yetişüp şiddetle çekdikde ṣafḥa-i 'âtıḳına bürdüñ ṭavḳı eşer eyledi. Ba'dehû didi: "Yâ Muḥammed 'indiñde olan beytü'l-mâldan baña emr eyle." diyince Resûlullâh ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem iltifât idüp tebessüm buyurdılar ve 'aṭâ ile emr eylediler. (**S3** ve **AE**'de yoktur.)

ziyâde idi **[26(27)ª S2]** ve ḥayâʾ ve tevâżuʿları cümleden ekmel idi. Mübârek ayaḳların aṣḥâb yanında uzatmazlar idi ve mekân-ı ḍîḳ olduḳda anlara tevsiʿa buyururlar idi ve mübârek rükbeteyni yanında oturanıñ rükbesini geçmez idi. Saʿâdet-ḫânelerinden ṭaşra çıḳdıḳda ümmetini irşâd iderdi **[17ª AE]** ve saʿâdet-ḥânelerine dâḫil olduḳda ehl-i beytlerine ḫidmetde olurlar idi. Marîż olanıñ ʿıyâdesine varup ġâʾib olana duʿâ iderler idi. Vefât idene maġfiret ile duʿâ iderler idi[180] ve bir ṭarafa teşrîf buyurup gitdiklerinde aṣḥâb-ı kirâmıñ ardınca yürüyüp "Ẓahrî li'l-melâʾiketi." yaʿnî "Ardımda melekler yürürler." dir idi. Ve bindisiz meşy **[34ª S3]** idene mülâḳî olduḳda devesine bindirürdi ve kendüye refîḳ olana ḫidmeti refîḳiniñ kendüye ḫidmetinden ziyâde idi, ḥattâ bir seferde **[21ª S1]** bir ḳoyun pişürüp ışlâh itmekle emr eyledikde bir racul, ẕebḥi yaʿnî boġazlaması benim üzerime didi. Bir racul-i âḫer daḫi yüzmesi benim üzerime didi. Üçünci bir racul daḫi pişürmesi benim üzerime didikde ʿaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm daḫi odun cemʿ itmek **[26(27)ᵇ S2]** benim üzerime diyu buyurdı. Ol ricâl didiler ki: "Biz ḫidmetini görmege kifâyet ideriz." didiklerinde, "Bilürem kifâyet idersiñiz lâkin siziñ arañızda fâriġ ve mütemeyyiz olmaġı kerîh gördüm,[181] zîrâ Ḥaḳḳ Teʿâlâ ḳulunı aṣḥâb arasında mütemeyyiz ve anlardan ayru görmegi kerîhsinüp râżı olmaz." diyüp ḳalḳdı ve odun cemʿ eyledi. Ve bir âḫer seferde daḫi namâz ḳılmaḳ içün nüzûl buyurduḳlarında **[34ᵇ S3]** ilerü gidüp ve girüye rücûʿ idince aṣḥâb-ı kirâm buyurdılar ki: "Eyne yâ Resûlallâh?" yaʿnî "Ne mekâna gidersin?" didiklerinde buyurdılar ki: "Devemi baġlaram." Anlar: "Biz baġlarız yâ Resûlallâh!" diyince: "Lâ." diyüp defʿ eyledi. Ve daḫi oturup ḳalḳdıḳda Ḥaḳḳ Teʿâlâ'yı ẕikr iderdi ve bir ḳavmiñ yanına dâḫil olduḳda meclisi nereye müntehî oldıysa ol maḥalle oturup her ḥaḳ ṣâḥibiniñ ḥaḳḳını virür idi ve kendüye celîs bulunan ḳıyâm itmedikçe ḳıyâm itmez idi. Ve fuḳarâʾ ile oturmaġı sever idi ve faḳîri faḳrından içün taḫḳîr ve melik-i ġanî olanlara ġınâsından içün[182] taʿẓîm itmez idi. Ve bir ṭaʿâmı ʿayıblamaz idi, eger iştihâ buyururlar ise ekl idüp **[27(28)ª S2]** iştihâları **[17ᵇ AE]** olmazsa iʿtiẕâr iderlerdi. Ve nâsa tebessümi ve güleryüz göstermesi ekṣer idi ve Mevlâ-yı Müteʿâl'a ʿameli dâʾim idi **[35ª S3]** ve iki şeyʾ beyninde taḫyîr olunsa eyserini iḫtiyâr iderdi. **[21ᵇ S1]** Ḳaṭʿ-ı raḥm olmadıḳça eger[183] ḳaṭʿ-ı raḥm olursa andan ebʿad olur idi, ḥattâ Nebiyy-i melik olmaġla Nebiyy-i ʿabd olmaḳ beyninde taḫyîr

[180] Vefât idene maġfiret ile duʿâ iderler idi: **S3**'te yoktur.
[181] gördüm: görem **S2**; görürem **S3**.
[182] taḫḳîr ve melik-i ġanî olanlara ġınâsından içün: **AE**'de yoktur.
[183] Ḳaṭʿ-ı raḥm olmadıḳça eger: **S1**'de yoktur.

olunduḳda Nebiyy-i ʿabd olmaġı iḫtiyâr ve tercîh eyledi. Ve naʿl-i şerîfesini ki ayaḳḳabını diker idi ve şevbiniñ eskisini yamar idi. Ve ata ve ḳatıra ve ḥimâra ve deveye bi-nefsihî binüp ardına ʿabdini ya ġayrısını redîf ider idi, ve atıñ yüzüni yeñiyle ya ridâsıyla[184] mesḥ iderdi.[185] Ve tefâʾül[186] yaʿnî bir işde ḫayra ʿalâmet ṭutmaġı sevüp "Yuʿcibunî'l-faʾlu."[187] dir idi ve ṭîre ki şerre ʿalâmet ṭutmaġı kerîhsinüp ḥattâ "eṭ-ṭîratü şirkün."[188] buyurdılar. Yaʿnî bir işe şürûʿ eyledikde "Bir şeyʾi şerre ʿalâmet ṭutmaḳ şirkdir." didiler. Ve ṭaʿâm yedikden ṣoñra "Elḥamdulillâhi'lleẕî eṭʿamenâ ve seḳânâ ve âvânâ ve ceʿelnâ müslimîn." **[35[b] S3]** dir idi. Yaʿnî "Ḥamdolsun ol vâcibu'l-vücûd maʿbûd-ı bi'l-Ḥaḳḳ olan ẕât-ı pâke ki bizlere yedirdi ve içirdi **[27(28)[b] S2]** ve ḥıfẓ eyledi ve İslâm ile müşerref ḳıldı." Ve cülûslerinde dâʾim ḳıbleye istiḳbâl üzre otururdı, ve sefer ve ḥażarda namâzları iʿtidâl üzre idi. Ve ḫutbeteyni ḳaṣr idüp uzatmaz idi ve cumʿa ve ʿîdeyn içün iki şevbi var idi. Ḥażret-i ʿAlî kerremallâhu vechehuya bir ʿimâme yaʿnî bir ṣarıḳ hibe eyledi, ḳaçan Ḥażret-i ʿAlî raḍıyallâhu teʿâlâ ʿanh[189] ol ʿimâme üzerinde iken geldikde "Câʾekum ʿAliyyun fi's-seḥâb."[190] dir idi. Veʿb raḍıyallâhu ʿanh ḥażretine kisâʾisini ve İbn Übeyy'e ḳamîṣini hibe eyledi. Ḥattâ anıñla defn olunup ḥaḳḳında "Le estaġfiranne lehû mâ lem ünhe ʿanhu."[191] buyurdı,[192] yaʿnî "Anıñ içün maġfiret olunmaġı[193] ṭaleb iderim nehy olunmadıḳça." **[18[a] AE]** Ümmet-i merhûmesine **[36[a] S3]** kemâl-i şefḳatlerinden böyle buyurdılar. **[22[a] S1]** Ve namâz içinde ṣadr-ı şerîfleri çömlek ziyâde ḳaynamasından ḥâṣıl olan ṣavt ve ṣadâ miṣilli ṣadâ virür idi. Ve işneyn ve ḫamîs günlerin ve her aydan üç güni ṣâʾim olurdı. 'Abdullâh'dan mervîdir ki peyġamber ʿaleyhi's-selâm her ayıñ ibtidâsından üç güni ṣâʾim olurdı. Muʿaẕ dir ki: 'Âʾişe'ye **[28(29)[a] S2]** suʾâl idüp "Ayıñ ḳanġı günlerini ṣâʾim olurlar idi?" didigimde "Ḳanġı gün olursa ḳayırmazlar idi." didi. İbn 'Ömer'den rivâyet olunur ki: Resûlullâh

[184] ya ridâsıyla: yâḫûd ridâsıyla **S3**.
[185] ider idi: idüp **S3**.
[186] [Derkenar]: Meşelâ bir ṭarafa teveccüh idüp giderken şaḳsaġan ötmek ya ṭavşan gördükde zamân-ı câhiliyyetde şerre 'alâmetdir diyüp ol işden rücûʿ iderlerdi. Peyġamberimiz 'aleyhi's-selâm bundan nehy eyledi. (**S2**, **S3** ve **AE**' de yoktur.)
[187] Buhârî, "Tıb", 44/5756; Müslim, "Selâm", 34/2224.
[188] Ebû Dâvûd, "Tıb", 24/3910; İbn Mâce, "Tıb" 43/3538.
[189] raḍıyallâhu teʿâlâ 'anh: kerremallâhu teʿâlâ 'anh **S2**; kerremallâhu vechehu **S3**.
[190] "Ali size bulutta/bulut üzerinde geldi."
[191] Buhârî, "Menâkıb'il-ensâr", 40.
[192] buyurdı: **S3** ve **AE**'de yoktur.
[193] olunmaġı: olunmaġla **S3**.

ṣallallâhu ʿaleyhi ve sellem her aydan üç güni[194] ṣâʾim olurdı; ayıñ evvelinden iṉneyn günini, baʿdehû gelen ḫamîs günini[195] ve daḫi ṣoñra gelen ḫamîs güni ṣâʾim olurdı didi. Ve yevm-i ʿâşûrâyı ki Muḥarrem ayınıñ onuncı güni ṣâʾim olup ṭoḳuzuncı ya on birinci güni yevm-i ʿâşûrâya **[36[b] S3]** żamm itmek sünnet-i ʿazmiyye oldı. Ve ʿîyd-i aḍḥâ ʿarefesini ve Şevvâl'den altı güni ve ekṣer-i Şaʿbân ṣâʾim olurdı. Ve nevm buyurduḳlarında mübârek[196] ʿayneyni nâʾime olsa ḳalb-i şerîfleri nâʾim olmazdı. Emâmında olanı nice görürse ḫalfinde olanı öyle görürdi. İmâm Nevevî *Şerḥ-i Müslim*'de ẕikr eyledigi üzre Ḥaḳḳ Teʿâlâ ḥabîbine muʿcize olmaḳ ṭarîḳîyle mübârek ḳafasında idrâk-i ḫalḳ idüp anıñla verâʾ-ı ẓahrında olanı idrâk iderdi. Baʿżı ʿulemâʾ peyġamber ʿaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâmıñ ketifeyni beyninde semm-i ḫiyâṭ yaʿnî igne yurdusı miṣilli ʿaynân var idi anı **[28(29)[b] S2]** ṣiyâb-ı ḥacb itmeyüp anıñla ebṣâr iderdi, bunı ʿAliyyuʾl-Ḳârî *Şerḥ-i Şifâʾ*'da ẕikr eyledi. Ve nehârda nice görürse gice ẓulmetinde öyle görürdi **[22[b] S1]** ve ḳarîb ve baʿîdden işidirdi. **[37[a] S3]** Ve nevm murâd eyledikde "Rabbi ḳınî ʿaẕâbeke yevme tebʿaṣü[197] ʿibâdeke."[198] dir idi. **[18[b] AE]** Baʿżı rivâyetde Rabbi bedeline Allâhümme vârid olup ve üç kerre tekrâr itmek ẕikr olundı. Bu duʿâʾı tilâvetlerinde nevm-i mevt meṣâbesinde yaḳaẓa-i ḳabirden baʿṣ meṣâbesinde oldıġını işʿâr buyurdılar. Ve uyḳudan uyandıḳda "Elḥamdulillâhiʾlleẕi aḥyânâ baʿde mâ emâtenâ ve ileyhiʾn-nüşûri."[199] dir idi. Kendü maʿṣûm olup ʿulüvv-i rütbesi var iken tevâżuʿan ve iclâlen ve ümmetine taʿlîmen ibtidâʾ-i nevmde ve ḥâl-i intibâhda sâlik-i âḫirete lâyıḳ olan ẕikr ile meşġûl ola, zîrâ ḫatme-i ʿamelîdir ve uyandıḳda Ḥaḳḳ Teʿâlâ'ya ḥamd ve faẕl-ı iḥsânına şükr idüp ḳabirden ḳalḳdıġını fikr eylemegi taʿlîm buyurdılar. Ve daḫi hediyyeden ekl buyurup ṣadaḳa kendüye ḥarâm olmaġla maḥalline virürdi. Ve açlıġa ṣabr idüp **[37[b] S3]** mübârek ḳarnı üzre ṭaş bağlardı, ḥattâ aṣḥâb-ı kirâm **[29(30)[a] S2]** cuʿdan şekvâ idüp herbirleri baṭınlarından bir ṭaş iẓhâr eyledikde anlar ikisini iẓhâr eyledi. Ḫazâʾin-i arżıñ miftâḥları kendüye arż olunduḳda ḳabûl itmedi. Ḥattâ *Şifâʾ-ı Ḳâḍî ʿİyâż*'da Ḫażret-i ʿÂʾişe raḍıyallâhu ʿanhâdan naḳlen rivâyet ider ki peyġamberimiz

[194] her aydan üç güni: **AE**'de yoktur.
[195] baʿde gelen ḫamîs günini: **S3**'te yoktur.
[196] mübârek: **S3**'te yoktur.
[197] tebʿaṣü: yebʿaṣü **S3**, **AE**.
[198] "Rabbim, kullarını dirilteceğin günde beni azâbından koru!" Tirmizî, "Daʾavât", 18;
[199] "Bizi öldükten sonra dirilten Allah'a hamdolsun. Yeniden diriltip huzurunda toplayacak olan da O'dur." Buhârî, "Daʾavât", 7; Müslim, "Zikir", 2711; Tirmizî, "Daʾavât", 28; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdüʾl-meʾâd fî hedyi hayriʾl-ibâd* (thk. Şuayb el-Arnaut-Abdülkadir Arnaut), Beyrut: Müessesetüʾr-Risâle, 1981, I, 156.

ṣallallâhu ʿaleyhi ve sellem buyurdılar: “Taḥḳîḳ bana baṭḥâʾ-i Mekke altun olması ʿarż olundı. Ben didim ki yâ Rabbi bir gün aç olup saña tażarruʿ ve duʿâda olayım ve bir gün ṭoḳ olup saña ḥamd ve ṣenâda olayım.” Ve ḥadîṯ-i âḫerde buyurdılar ki Cibrîl ʿaleyhi’s-selâm nâzil olup didi: Yâ Muḥammed taḥḳîḳ Ḥaḳḳ Teʿâlâ saña selâm idüp dir ki “Ḥabîbim sevüp **[38ª S3]** ister mi şu **[23ª S1]** ṭaġları altun ḳılayım da anıñla her ne maḥalde olmasını murâd iderse olsun.” didikde bir zamân yesîr mübârek başlarını egüp teʾemmülden ṣoñra buyurdılar ki: “Yâ Cibrîl inne’d-dünyâ dâru men lâ dâre lehû ve mâlu men lâ mâle lehû ḳad[200] yecmeʿuhâ men lâ ʿaḳle lehû.”[201] yaʿnî “Bu dünyâ evi olmayanlara ev ve mâlı olmayanlara **[19ª AE]** mâl olup anı ʿaḳl-ı kâmilî olmayan cemʿ ider.” buyurduḳlarında Cibrîl ʿaleyhi’s-selâm buyurdılar ki: “Ṣebbetek’allâhu teʿâlâ[202] yâ Muḥammed bi’l-ḳavli’ṣ-ṣâbit.” **[29(30)ᵇ S2]** yaʿnî “Ḥaḳḳ Teʿâlâ seni bu ḳavl-i ṣâbit üzre ṣâbit ve dâʾim ḳıla.” didiler. Ve ekmek yanınca sirkeʾi ḳatıḳ idüp ekl buyurur idi. Ḥattâ bir defʿa ehl-i beyt-i saʿâdetleri yalñız ekmek getürdükde suʾâl buyurdılar ki: “Ḳatıḳ yoḳ mı?” Ehl-i beyt cevâbda: “Mâ ʿindenâ illâ ḫallun.”[203] didiklerinde getürüñ diyu emr idüp ekl iderken “Niʿme’l-idâmu’l-ḫallu.” buyurdılar.[204] **[38ᵇ S3]** Yaʿnî “Ne güzel ḳatıḳdır sirke.” Bir rivâyetde “Benden evvel gelen enbiyânıñ ḳatıġıdır.” ve bir rivâyetde “Bir ḫâne ki kendüde sirke ola[n] faḳîr olmaz.” diyu buyurdılar. Ve laḥm-ı decâc ki ṭavuḳ etini ekl buyurdılar. Ve Ḥubârâ ki tûy didikleri ḳuşdur, cevâzını beyân içün ekl buyurdılar. Laḥmınıñ ṭaʿmı ḳaz laḥmından ḫafîfdir diyu ʿAliyyu’l-Ḳârî *Şerḥ-i Şemâʾil*’de ẕikr eyledi. Ve ḳabaġı sever idi. Enes raḍıyallâhu ʿanhdan rivâyet olunup dir ki bir derzi yapdığı ṭaʿâma peyġamber ʿaleyhi’s-selâmı çaġırdı. Enes dir ki: “Ben daḫi ol ṭaʿâma Resûlullâh ṣallallâhu ʿaleyhi ve sellem ile bile gitdim. Pes ol kimse peyġamber ʿaleyhi’s-selâma arpa ekmegi getürdi ve bir şorba getürdi ki içinde ḳabaḳ ve ḳadîd var idi. Gördüm ki **[30(31)ª S2]** Resûlullâh **[23ᵇ S1]** ṣallallâhu ʿaleyhi ve sellem ol çanaḳdan **[39ª S3]** ḳabaġı araşdırurlar idi. Pes ben daḫi ol günden berü ḳabaġı sevmekden ḫâlî olmadım.” didi. Ve ẕirâʿ ki ḳoyunuñ ve keçiniñ öñ ḳolını sever idi, ḥattâ Ebû ʿUbeyde’den mervîdir ki: Peyġamber ʿaleyhi’s-selâma bir tencere ḳaynatdım ve ḳolı begendikleri-çün bir ḳol virdim. Baʿdehû baña “Bir ḳol vir!”diyu buyurdı. Ben daḫi

[200] ḳad: **S1**’de yoktur.
[201] İbn Ebü’d-Dünyâ, *Kitâbü’z-zühd* (thk. Yâsîn Muhammed Sevvâs), Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 1999, s. 29; Beyhakî, *Şu’abü’l-îmân*, VII, 375; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 480.
[202] teʿâlâ: **S1**’de yoktur.
[203] “Bizim indimizde ancak sirkedir.”
[204] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 190.

virdim, ṣoñra yine baña "Bir ḳol daḫi vir!" diyu buyurdı. Ben daḫi "Yâ Resûlallâh bir ḳoyunuñ ḳaç ḳolı olur?"didim. Pes peyġamber 'aleyhi's-selâm ḳasem buyurup "Rûḥum **[19^{b} AE]** yedinde olan Allâh ḥaḳḳı-çün eger sükût ideydiñ her istedikçe baña bir ḳol virür idiñ."buyurdı." Ve südi sever idi, İbn 'Abbâs radıyallâhu te'âlâ 'anhdan mervîdir ki peyġamber 'aleyhi's-selâma içecekleriñ cümlesinden ziyâde sevgilüsi süd idi. Yine İbn 'Abbâs'dan **[39^{b} S3]**[205] mervîdir ki peyġamber 'aleyhi's-selâm buyurdı ki: Ḥaḳḳ Te'âlâ bir kimseye bir ṭa'âm in'âm eylese ol kimse "Allâhümme bârik lenâ fîhi ve ebdi lenâ bihî mâ hüve ḫayrun minhu."[206] disün. Ve bir kimseye Ḥaḳḳ Te'âlâ süd içürse ol kimse "Allâhümme bârik lenâ fîhi ve zidnâ minhu."[207] disün.[208] Zîrâ ben bir şey' **[30(31)^{b} S2]** bilmem ki hem içecek hem yiyecek yerine ṭura südden ġayrı buyurdı. Ve zeyt yaġını sever idi, ḥattâ aṣḥâb-ı kirâma "Külu'z-zeyte ve'd-dehinû bihî fe-innehû min şeceratin mübâraketin."[209] buyurdılar. Ya'nî "Zeyt yaġını ekl idiñ ve anıñla iddihân idiñ zîrâ şecere-i mübârekeden ḥâṣıl olur." didiler. Ve üç parmaġı ile ekli sever idi ve ṭa'âm temâm olduḳda mübârek parmaḳların aġzıyla yalar idi. Ka'b'den rivâyet olunup didi ki: "Ben Resûlullâh ṣallallâhu 'aleyhi ve sellemi gördüm üç parmaḳ ile yir idi; **[40^{a} S3]** baş parmaḳ **[24^{a} S1]** ve altındaki ve orta parmaḳ, ba'dehû gördüm ki orta parmaġını ṣoñra yanındakini ṣoñra baş parmaġını yalar idi." Yine Ka'b'den mervîdir ki: "Peyġamber 'aleyhi's-selâm parmaḳlarını üç kerre yalar idi. Ve arpa ekmegini ḫurma ile sever idi." İbn 'Abbâs raḍıyallâhu 'anhdan mervîdir ki: "Peyġamber 'aleyhi's-selâm birḳaç gice yiyecek bulmayup biribiri ardınca gicelerler idi, kendüleri ve ehilleri aç olurlar idi ve ekṣer ekmekleri arpa ekmegi idi." Ebû Ümâme'den mervîdir ki: "Ehl-i beyt-i[210] Resûlullâh'dan arpa ekmegi artmaz idi ya'nî ḳılleti sebebiyle. **[31(32)^{a} S2]** Süheyl bin Sa'd'a ṣordılar ki:[211] "Resûlullâh ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem elenmiş ekmek yediler mi?" dinildikde: "Peyġamber 'aleyhi's-selâm **[20^{a} AE]** Rabbisine mülâḳî olunca elenmiş un görmedi."diyu cevâb virdi ve ḳarpuzı tâze **[40^{b} S3]** ḫurma ile cem' itmegi begenürler idi. Enes raḍıyallâhu 'anhdan rivâyet olunur ki: Peyġamber 'aleyhis-selâm tâze ḫurmayı

---

[205] [Derkenar]: Maṭlab. Du'â'u 'inde şurbi'l-lebeni ve eklihî.*

* Süt içerken ve yemek yerken okunacak duâ.

[206] "Allah'ım bu yemeği bize bereketli kıl ve ondan daha hayırlısını ver.".

[207] "Allah'ım bize bunu bereketli kıl ve bol bol ver."

[208] Hz. Peygamber'in yemek yerken ve süt içerken okuduğu duâlar için bk. Tirmizî, "Da'avât", 56; Humeydî, *el-Müsned* (thk. Habîbürrahman A'zâmî), Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1962, I, 225.

[209] Tirmizî, "Et'ime", 42/1850.

[210] beyt: **S1**'de yoktur.

[211] ṣordılar ki: buyurdılar ki **S2**.

ṣaġ ellerine ve ḳarpuzı ṣol ellerine alup ḫurmayı ḳarpuz ile yir idi. ʻÂʾişe raḍıyallâhu teʻâlâ ʻanhâdan mervîdir ki: Peyġamber ʻaleyhiʾs-selâm ḳarpuzı tâze ḫurma ile ve ḫıyârı ṭuz ile yirler idi. Ve ḫurmâ ile ḳaymaġı sever idi ve ḥelvâyı yaʻnî muṭlaḳâ ṭatluyı sever idi. Ve ṭîb istiʻmâlini ki güzel ḳoḳulu şeyler istiʻmâlini sever idi. Ḥattâ Enes raḍıyallâhu ʻanhdan mervîdir ki peyġamber ʻaleyhiʾs-selâm buyurdılar: "Baña nisâʾ yaʻnî ḫâtunlar nikâḥ itmek ve ṭîb yaʻnî güzel ḳoḳu sevdirildi ve benim ḳurre-i ʻaynım yaʻnî sürûrum namâz ḳılındı." Yine Enes'den **[24^{b} S1]** mervîdir ki: "Ben peyġamber ʻaleyhiʾs-selâmıñ râyiḥasından ḫoş **[41^{a} S3]** hergiz bir râyiḥa ḳoḳlamadım, ne misk ne ʻanber." Câbir bin Semüre'den **[31(32)^{b} S2]** rivâyet olunup didi ki: "Ben peyġamber ʻaleyhiʾs-selâmıñ mübârek ellerine yapışdım gûyâ ki ʻaṭṭâr ṭablesi idi." Enes bin Mâlik raḍıyallâhu ʻanhdan rivâyet olunur ki: "Peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâmıñ sükke didikleri bir nevʻ-i ṭîbleri var idi, andan sürinürler idi." ʻÂʾişe raḍıyallâhu ʻanhâdan mervîdir ki: "Peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâma ṭîbleriñ cümlesinden ziyâde sevgilüsi ʻûd idi." didi. Enes raḍıyallâhu ʻanhdan mervîdir ki: "Peyġamber ʻaleyhiʾs-selâm bir cânibe teveccüh eylediklerinde râyiḥasınıñ ḫoşluġıyla bilür idik." didi. Ve içecek meşrûbatı otururken içmegi sever idi, lâkin ayaḳ üzre ṭururken daḫi içerler idi. ʻÂʾişe raḍıyallâhu ʻanhâdan mervîdir ki: **[20^{b} AE]** "Peyġamber ʻaleyhiʻṣ-ṣalâtu veʾs-selâm **[41^{b} S3]** oturduḳları ḥâlde ve ayaḳ üzre ṭurduḳları ḥâlde ṣu içerdi. Ve yalın ayaḳ ve ayaḳları başmaḳlı oldıġı ḥâlde namâz ḳılar idi, baʻdehû gâh ṣaġ cânibine ve gâh ṣol cânibine döner idi." İbnü'l-Cevzî *Kitâbü'l-Vefâ fî feżâʾili'l-Muṣṭafâ*-nâm teʾlîfinde ẕikr eyledi. Ve içerken üç kerre nefeslenmegi sever idi, yaʻnî bir ḳabdan ṣu içdiklerinde teneffüs **[32(33)^{a} S2]** idüp defʻaten içmezler idi. İbnü'l-Cevzî raḥimehullâhu teʻâlâ dir ki: "Taḥḳîḳ Enes bin Mâlik peyġamber ʻaleyhiʾs-selâmı gördi ki bir curʻa yaʻnî bir[212] içim ṣu içüp baʻdehû keser idi. Baʻdehû bismillâh diyüp içer yine keser, **[25^{a} S1]** baʻdehû bismillâh diyüp içer[213] üç kerre bismillâh didiler tâ ki fâriġ olunca temâm içdikde Allâh Teʻâlâ'ya ḥamd eyledi."[214] Ve ṣaġ cânibinde olan kimseyi içdiginden bâḳî ile tercîḥ iderdi. Ḥattâ Enes raḍıyallâhu anhdan **[42^{a} S3]** rivâyet olunup didi ki: Peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm bize gelüp ḫânede terbiye olunan bir ḳoyunı peyġamber ʻaleyhiʾs-selâm içün ṣaġdıḳ ve ḫânede vâḳiʻ bir ḳuyu ṣuyından ol süde ḳarışdırıldı ve bir

[212] bir: **S3**'te yoktur.
[213] yine keser, baʻdehû bismillâh diyüp içer: **AE**'de yoktur.
[214] eyledi: eyleye **S2**.

A‘râbî peyġamber ‘aleyhi’s-selâmıñ ṣaġında ve Ebû Bekir ṣolında ve ‘Ömer bir[215] nâḥiyede idi. Pes peyġamber ‘aleyhi’s-selâm içdikde ‘Ömer raḍıyallâhu ‘anh peyġamber ‘aleyhi’s-selâma, südi Ebû Bekir’e vir didi. Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm A‘râbiye virüp “El eymene fe’l-eymene.”[216] ya‘nî “Ṣaġdan ṣaġa viriñ.” diyu buyurdı. Sehl bin Sa‘d’den mervîdir ki: Peyġamber ‘aleyhi’s-selâma bir içecek nesne getürdiler. Ṣaġ cânibinde **[32(33)^{b} S2]** bir ġulâm-ı ṣaġîr ve ṣol cânibinde birḳaç pîrler var idi. Pes peyġamber ‘aleyhi’s-selâm ol ġulâma ḫiṭâb idüp “İẕin virür misiñ şunlara virmege?” buyurduḳda, “Yoḳ vallâhi ben senden olan naṣîbimi kimseye virmem.” didi. **[42^{b} S3]** Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm ol südi ol ġulâmıñ eline virdi. Bu iki ḥadîṯ-i şerîfler Ṣaḥîḥayn’da meẕkûrdur. Ve beyâż libâs giymegi severdi. **[21^{a} AE]** Sa‘îd ibn Cübeyr İbn ‘Abbâs raḍıyallâhu ‘anhdan rivâyet ider ki peyġamber ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm buyurdılar: “Sizler ṯiyâbdan beyażını âḫẕ idiñ, aḥyâʾ iken anı giyiñ, mevtâñızı andan kefenleyiñ zîrâ beyâż ṯiyâb ḫayırlı ṯiyâbıñızdandır.” **[25^{b} S1]** Semüre bin Cündeb’den mervîdir ki: “Beyâż libâslar giyiñ zîrâ aṭhar ve aṭyebdir.” Ebû Ẕer’den mervîdir ki: “Peyġamber ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm ḥużûrına geldim, üzerinde ṯevb-i ebyaż var idi ve yeşil libâs giymegi severdi zîrâ ehl-i cennet libâsındandır buyurdılar. Bu cihetden beyâżdan efḍal olmaḳ iḥtimâli var ve müsâvî olmaḳ daḫi iḥtimâldir.”[217] diyu ‘Aliyyu’l-Ḳârî *Şerḥ-i Şemâʾil*’de ẕikr eyledi. İbnü’l Cevzî **[43^{a} S3]** *Muḫtaṣaru’l-Vefâ*’sında peyġamber ‘aleyhi’s-selâmıñ ridâsını **[34(33)^{a} S2]** beyânda ‘Urve bin ez-Zübeyr’den naḳlen dir ki: “Peyġamber ‘aleyhi’s-selâma eṭrâfdan ilçiler geldikde giydigi bir ridâʾ ve bir yeşil ṯevb idi. Dört ẕirâ‘ ṭûlı ve iki ẕirâ‘, bir şibr ‘arżı var idi. Ve’l-yevm ḫulefâ ḫazînesinde maḥfûẓdur.” diyu rivâyet eyledi. Ve ḥibere ki Yemen’den gelür bir nev‘ ṯiyâbdır. Ḳırmızı gâhî mâʾî ḫuṭûṭı olur, anı giymegi severdi. Sebeb-i muḥabbetleri penbeden olan ṯiyâbıñ eşrefi olmaġla dinildi. Ba‘żı ‘ulemâʾ ḥibere yeşil olup ehl-i cennet libâsından olmaġla severdi didiler.[218] Ve ḫâtemi ṣaġ eliniñ ṣırça parmaġında olmaġı sever idi. İbn ‘Abbâs’dan mervîdir ki: Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm bir ḫâtem idinüp ṭaḳındılar. Ba‘dehû “Bu beni sizden meşġûl ideyor, ol günden berü bir kerre aña baḳarım ve bir kerre size baḳarım.”**[43^{b} S3]** buyurup ol ḫâtemi bıraḳdılar. Enes raḍıyallâhu ‘anhdan mervîdir ki: Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm gümüşden bir ḫâtem idindiler. Ve aña “Muḥammed

[215] bir: **S1**’de yoktur.
[216] Buhârî, “Eşribe”, 13/5611;
[217] iḥtimâldir: iḥtimâlîdir **S2**; iḥtimâllîdir **S3**.
[218] dinildi: didiler: dinildi **S1**.

Resûlullâh." yazdırdılar.[219] Ve yine Enes bir rivâyetde buyurdılar ki yazusı "Muḥammedun" bir saṭır, "Resûlu" bir saṭır, "Allâh" **[26ª S1]** bir saṭır idi.[220] Mü'ellif ẖâtemi ṣaġ eline **[21ᵇ AE]** ṭaḳınmasını ẕikr eyledi. **[33(34)ᵇ S2]**[221] Bunda iẖtilâf olup Câbir rivâyeti üzre ṣaġ eline ṭaḳınur idi. İmâm Cevzî dir ki: "Lâkin bu rivâyetiñ ṭarîḳinde Muḥammed bin 'Abbâd ża'îfdir." Buẖârî didi ki: "Ol ẕâhibu'l-ḥadîṯdir." diyüp "Ṣol cânibine ṭaḳındıḳları eṣaḥḥdır." didiler. Enes raḍıyallâhu 'anhdan mervîdir ki: "Ben peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ bize ẖuṭbesi ḥâlinde ṣol elinde ẖâteminiñ leme'ânını görür idim." Ca'fer bin Muḥammed babasından rivâyet idüp babası[222] dir ki: "Resûlullâh ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem **[44ª S3]** ve Ebû Bekir eṣ-Ṣıddîḳ ve 'Ömer ve 'Alî ve Ḥasan ve Ḥüseyin cümlesiniñ ẖâtemleri ṣollarında idi." İmâm Nevevî dir ki: "Fuḳahâʾ ittifâḳ eyledi ẖâtemi ṣağında ve ṣolunda ṭaḳınmanıñ bilâ-kerâhetin cevâzı üzre. Lâkin ḳanḳısı efḍaldir diyu iẖtilâf eylediler. Selefiñ çoḳları ṣağını ve cemâ'at-i keṣîre ṣolını ve İmâm Mâlik ṣolını istiḥbâb idüp ṣağını mekrûh didi." Nevevî dir ki: "Bizim meẕhebimizdeki İmâm Şâfi'î meẕhebinde iki vech var. Efḍal olan yemindir, zîrâ eşrefdir. Zînet ve kerâmet eşrefe maẖṣûṣdur." Ve ġâliye ki ziyâde râyiḥa-i ṭayyibe feslegen ve gül gibi muṭlaḳâ nev'-i ṭîb isti'mâlini sever idi. **[34(35)ª S2]** Ḥattâ Fâṭımatü'z-Zehrâʾ raḍıyallâhu te'âlâ 'anhâ peyġamber 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmıñ âẖirete teşrîfleri ba'dında merṣiye idüp:

Mâ ẕâ 'alâ men şemme türbete Aḥmede
En lâ yeşumme[223] medâ'z-zemâni ġavâliyâ[224]

[44ᵇ S3] kelâmını ba'żı fużalâ naḳl idüp ġâliye-i bûy-ı ẖoş ma'nâsıyla tefsîr eyledi. Ve iṣmid **[26ᵇ S1]** ile iktiḥâli sever idi. İbn 'Abbâs'dan raḍıyallâhu te'âlâ 'anh mervîdir ki peyġamber 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm buyurdılar: "Aṣḥâbım sizler sürme çekinmege

---

[219] yazdırdılar: yazdılar **S3**.
[220] idi: **S1**'de yoktur.
[221] [Derkenar]: Maṭlab. Tafsîlü* vaż'i'l-ẖâtemi.**
* Tafsîlü: Mesʾele **S3/44ª**.
** Yüzüğün konulmasının açıklanması.
[222] babası: **S3**'te yoktur.
[223] [Derkenar]: Ḥâṣıl-ı ma'nâ peygamberimiz 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmıñ ravża-i muṭahharası türâbını şemm idüp ḳoḳlayan kimse, müddet-i medîde ẖoş-bûy ya'nî güzel ḳoḳulu nesneden müstaġnîdir. (**S2** ve **AE**'de yoktur.)
[224] "Ahmed'in türbesinin toprağını koklayan hiçbir zaman gâilelere mâruz kalmasın." İbnü'n-Neccâr Bağdâdî, *ed-Dürretü's-semîne fî târihi'l-Medîne* (thk. Muhammed Zeynühüm Muhammed Azeb), Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1995, s. 205.

devâm idiñ, zîrâ sürme çekinmek başara cilâ virür. Başdan nâzil olan mevâdd-ı dürriyyeyi def‘ ile ve gözüñ kirpiklerini bitürür.” Bir rivâyetde her gice nevm murâd itdikde üç ṣaġ gözine **[22ª AE]** ve üç ṣol gözine isti‘mâl iderdi. Ve na‘lini giymede ve bunuñ emṯâlinde ṣağından başlamaġı severdi. ‘Â’işe raḍıyallâhu ‘anhâdan mervîdir ki: Peyġamber ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm bir nesne alsa ṣaġ eliyle alur idi ve bir şey’ virse ṣaġ eliyle virürdi ve her şey’de ṣağlarıyla başlar idi ve âyineye naẓar iderlerdi. Enes raḍıyallâhu ‘anhdan mervîdir ki: Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm **[34(35)ᵇ S2]**[225] âyinede vech-i enverlerine **[45ª S3]** naẓar itdikde böyle dirler idi: “Elḥamdulillâhi’lleẕî sevvâ ḫalḳî fe ‘addelehû ve kerreme ṣûrete vechî ve ḥassenehâ ve ce‘alenî mine’l-müslimîn.”[226] ‘Â’işe raḍıyallâhu ‘anhâ rivâyeti üzre âyineye baḳdıḳda “Allâhümme kemâ-ḥassente ḫalḳî fe ḥassin ḫulḳî.”[227] diyu buyurur idi. ‘Â’işe raḍıyallâhu ‘anhâdan mervîdir ki yedi nesneyi peyġamber ‘aleyhi’s-selâm seferde ve ḥażarda terk etmemişlerdir: Şişe ve ṭaraḳ ve âyine[228] ve sürme-dân ve misvâk ve maḳaṣṣ ve midrâ ki meṣṣâṭa âletlerinden çuvâldız hey’etindedir ki anıñla keçelenmiş ṣaç ıṣlâḥ olunur. Hişâm’a: “Midrâ ne içündir?” diyu ṣorulduḳda Hişâm didi ki: “Babam ‘Â’işe raḍıyallâhu ‘anhâdan rivâyet ider ki peyġamber ‘aleyhi’s-selâmıñ ṣaçları var idi **[27ª S1]** ki ḳulaḳlarınıñ yumşaḳ yerine irişür idi. Pes bu midrâ ile ṣaçlarını ıṣlâḥ iderler idi.” didi. **[45ᵇ S3]** Ve ḥacâmet itdirürler idi. İbn ‘Abbâs raḍıyallâhu ‘anhdan mervîdir ki: Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm muḥrim olduḳları ḥâlde mübârek başlarından ṣudâ‘ yâḫûd bir şey‘-i aḫer sebebiyle başlarından ḥacâmet itdirdiler. **[35(36)ª S2]** İmâmeyn bu ḥadîṯi iḫrâc eyledi. Enes’den mervîdir ki: Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm üç yerlerinden ḥacâmet itdirürler idi. Biri iki küregiñ orta yerinden ki kâhil dirler ve ikisi şah ṭamardan ayrılan iki ṭamardan iderler idi **[22ᵇ AE]** ki ol ṭamarlara aḫde‘ân dirler. Ḥażret-i ‘Alî raḍıyallâhu te‘âlâ ‘anhdan mervîdir ki: Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm ḥacâmet itdirüp ve baña emr idüp ḥaccâmıñ ücretini ben virürdüm didiler. Enes’den mervîdir ki Resûlullâh ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellem ayıñ on yedisinde ve on ṭoḳuzunda ve yigirmi birinde ḥacâmet iderlerdi. **[46ª S3]** Ve mübârek başlarına ṣarıḳ ṣarındıḳlarında iki kürekleri arasına bir

[225] [Derkenar]: Maṭlab. Mes’eletü’l-ḥacâmeti.
[226] “O Allah’a hamd olsun ki benim yaratılışımı düzgün yapmış ve onu dengeli bir hâle koymuştur. Yüzümün şeklini iyi yapmış ve onu güzelleştirmiş ve beni de Müslümanlardan yapmıştır.” Bezzâr, *Müsnedü’l-Bezzâr* (thk. Adil b. Sa’d), Medîne: Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, 2005, XIII, 500.
[227] “Allah’ım, yaratılışımı güzel kıldığın gibi ahlâkımı da güzelleştir.” Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 456; Ebû Ya’lâ el-Mevsılî, *Müsnedü Ebî Ya’lâ el-Mevsılî* (thk. Hüseyin Selîm Esed), Dımaşk: Dârü’l-Me’mûn li’t-Türâs, 1984, IV, 409.
[228] âyine: **S3**’te yoktur.

ṭarafını ṣalıvirürdi. İbn ʿÖmer raḍıyallâhu ʿanha "Peyġamber ʿaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm ʿimâmelerini nice ṣarınurlar idi?" diyu suʾâl olunduḳda beyân idüp "Dülbendleriniñ ḳolanlarını başları üzerine dolandırup ve ardlarından ṣoḳup ucunı iki omuzları arasına ṣalıvirür idi." didi. Câbir raḍıyallâhu ʿanhdan mervîdir ki: Peyġamber ʿaleyhis-selâm feṯḥ-i Mekke gününde başlarında bir siyâh ʿimâme ile Mekke'ye dâḫil oldı. **[35(36)[b] S2]** Ve peyġamber ʿaleyhi's-selâm buyurdılar ki: "Meʿâşir-i müslimîn ile müşrikîn beyninde farḳ ḳalânis üzre ʿamâyimdir." buyurdılar. Ḳalânisden murâd ṭâḳye ve başa giyilüp **[27[b] S1]** üzerine ṣarıḳ ṣarılandır. Yaʿnî meʿâşir-i müslimîn ṭâkye üzerine ṣarıḳ **[46[b] S3]** ṣarınup müşrikîn ancaḳ ṣarıḳ ile iktifâʾ iderler. Ve İbn ʿÖmer raḍıyallâhu teʿâlâ ʿanhdan mervîdir ki peyġamber ʿaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm buyurdı: "Ṣarıḳ ile ḳılınan bir nâfile namâz yâḫûd bir farż namâz ṣarıḳsız ḳılınan yigirmi beş namâza muʿâdildir. Ve ṣarıḳ ile ḳılınan bir cumʿa ṣarıḳsız ḳılınan yetmiş cumʿa namâzına muʿâdildir." didiler. İmâm Nevevî ẕikr ider ki: Peyġamber ʿaleyhi's-selâmıñ iki ʿimâmesi var idi; biri ḳaṣîre, biri ṭavîle. Ḳaṣîre yedi ẕirâʿ ve ṭavîle on iki ẕirâʿ idi. ʿAliyyu'l-Ḳârî *Şerḥ-i Mişkât*'de naḳl eyledi. Ve aṣḥâbıyla mizâḥ yaʿnî mülâṭafe ve inbisâṭ-ı kelâm iderdi. **[23[a] AE]** Enes raḍıyallâhu ʿanhdan mervîdir ki: Bir kimse peyġamber ʿaleyhi's-selâma gelüp[229] "Beni bindir!" didi. Peyġamber ʿaleyhi's-selâm daḫi[230] "Taḥḳîḳ biz[231] seni dişi deve yavrusına bindirürüz ancaḳ." buyurdı. **[47[a] S3]** Ol kimse daḫi "Ben dişi deve yavrusını n'eylerem?" **[36(37)[a] S2]** didikde peyġamber ʿaleyhi's-selâm "Her deveyi dişi deve doġurmaz mı?" buyurdı. Ve "Zevcim seni daʿvet ider." diyen ḫâtuna "Seniñ zevciñ gözünde beyâż olan mıdır?" didikde ol ḫâtun rücûʿında zevciniñ gözini açup baḳdı. Ve Enes raḍıyallâhu ʿanhdan mervîdir ki bir ḳocaḳarı peyġamber ʿaleyhi's-selâma gidüp bir nesne istedi. Peyġamber ʿaleyhi's-selâm aña laṭîfe idüp "Taḥḳîḳ cennete ḳocaḳarı giremez." buyurdı ve namâz vaḳti olup peyġamber ʿaleyhi's-selâm namâza çıḳdılar. Ol ḫâtun ziyâde aġladı ḥattâ peyġamber ʿaleyhi's-selâma namâzdan döndükde ʿÂʾişe, **[28[a] S1]** "Yâ Nebiyyallâh sen bu ḫâtuna ḳocaḳarı cennete giremez didigiñ içün aġlar." didi. Peyġamber ʿaleyhi's-selâm gelüp öyledir ḳocaḳarı **[47[b] S3]** cennete girmez lâkin Ḥaḳḳ Teʿâlâ "Fe ceʿalnâ hunne ebkârân ʿuruben etrâbâ."[232] buyurdı ki: "Anlar ol gözleriniñ

[229] gelüp: **S3**'te yoktur.
[230] daḫi: **S3**'te yoktur.
[231] biz: **S3**'te yoktur.
[232] "Onları, eşlerine düşkün ve yaşıt bâkireler kıldık." (el-Vâkıʿa 56/36-37)

pıñarı çapaḳlanmış kocakarılardır, ya‘nî[233] ol ḥâlde girmez.” diyu buyurdılar. Yine Enes’den mervîdir ki: Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm Ümmü Süleym üzerine girüp Ebû Süleym’iñ küçük oġlı Ebû ‘Umeyr’i maḥzûn görüp “Yâ Ümmü Süleym Ebû ‘Umeyr n’içün maḥzûndur?” buyurduḳda **[36(37)^{b} S2]** “Yâ Resûlallâh Nuġayri ya‘nî ḳuşcaġızı öldi.” didi. Peyġamber ‘aleyi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm daḫi[234] “Yâ Ebâ ‘Umeyr n’işledi nuġayr?” buyurdı. Ve Enes’den mervîdir ki: Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm Enes raḍıyallâhu ‘anha ḫiṭâb idüp “Yâ ẕe’l-üẕneyni!”[235] didi. Ya‘nî “Ey iki ḳulaḳlı!” diyüp işitdigini eyüce diñleyüp **[23^{b} AE]** ḥıfẓ itmege ḥaml olundı. Ba‘żı şürrâḥ-ı ḥadîṯ Enes ḥażretleriniñ ẕekâ ve ḥüsn-i istimâ‘ına ḥaml eyledi. **[48^{a} S3]** Ḫulâṣa-i kelâm peyġamber ‘aleyhi’ṣ- ṣalâtu ve’s-selâmda bir ḫûy yoḳ ve bir fi‘l ṣâdır olmaz illâ ancaḳ nübüvvetine belki risâletine ve ḫayri ḫalḳi’llâhi te‘âlâ oldıġına delâlet iderdi. Ḫâriḳ-i ‘âde kendüye nübüvvetden evvel virilene irhâṣât dinür nicesi mürûr eyledi. Ve nice ḫâriḳ-i ‘âde kerâmetler ki bu ümmet-i merḥûmeniñ evliyâlarına iḥsân olunmuşdur. İlâ yevmi’l-ḳıyâmet ẓâhir olduḳça peyġamber ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâma ittibâ‘ berekâtıyla oldıġına binâen her kerâmet peyġamber ‘aleyhi’s-selâma nisbet-i mu‘cize olup nübüvvet[ine] delâlet ider. Ve daḫi bir ‘adede **[28^{b} S1]** ḥaṣrı mümkin olmayan mu‘cizât-ı bâhiresiniñ a‘ẓamî Ḳurʾân-ı ‘aẓîmu’ş-şândır. Müteẓammin oldıġı mu‘cizât **[37(38)^{a} S2]** biñde iki biñde münḥaṣır degildir. Ḥattâ İmâm Süyûṭî raḥimehullâhu te‘âlâ *Ünmûzecü'l-lebîb fî ḫaṣâʾiṣi'l-ḥabîb*-nâm teʾlîfinde Ḳurʾân-ı ‘aẓîmu’ş-şânda taḳrîben altmış biñ mu‘cize vardır **[48^{b} S3]** diyu ẕikr eyledi. Ve ṣadr-ı kerîmleriniñ şaḳḳ olunup mâʾ-ı cinân ile ġasl olunması müʾellifiñ[236] sâbiḳân beyânı üzre[237] ve ‘Âliyyu’l-Ḳârîniñ *Şerḥ-i Şifâʾ*’da taḥḳîḳi üzre altı kerre vâḳi‘ olup her biri bir sırr u ḥikmeti müteżammin mu‘cize olmuşdur. Ve daḫi ġâʾib şeyler ki gelecek zamânda olacaḳ şeylerden ḫaber virmesi mu‘cizesi Ebû Hureyre’den rivâyet olunur ki: Peyġamber ‘aleyhi’s-selâmla Ḫayber ġazâsında bile[238] ḥâżır idik. Peyġamber ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm eyle med‘uvv ve ma‘rûf bir kimse içün “Bu kimse ehl-i nârdandır.” buyurdılar. Vaḳtâ ki muḳâteleye ḥâżır oldıġımızda ol kimse daḫi[239] ḳıtâl-i şedîd ile muḳâtele idüp aña cerâḥat iṣâbet eyledi.

[233] ya‘nî: **S3**’te yoktur.
[234] daḫi: **S3**’te yoktur.
[235] “Ey iki kulaklı!” Tirmizî, “Birr ve Sıla”, 56/ 1991.
[236] müʾellifiñ: **S3**’te yoktur.
[237] üzre: **S2**, **S3** ve **AE**’de yoktur.
[238] bile: **S3**’te yoktur.
[239] daḫi: **S3**’te yoktur.

[24ª AE] Pes "Yâ Resûlallâh taḥḳîḳ seniñ ehl-i nârdandır didigiñ kimse bugün ḳıtâl-i şedîd ile muḳâtele idüp vefât itdi." didiler. Pes peyġamber 'aleyhi's-selâm yine "İlâ'n-nâr!" buyurdı. **[49ª S3]** Pes ba'żı ḳavm **[37(38)ᵇ S2]** şekk itmege ḳarîb oldı. Nâ-gâh anlar bunuñ üzerine iken "Ol kimse ölmedi, ya'nî düşman zaḫmıyla şehîd olmadı. Lâkin aña bir şedîd cerâḥat işâbet itmekle giceden bir vaḳit olduḳda yarasına taḥammül idemeyüp nefsini ḳatl eyledi." didiler. Peyġamber 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm daḫi bunuñla ḫaber virdiklerinde "Allâhu ekber eşhedu ennî 'abdullâhi ve resûluhû." buyurdı.[240] **[29ª S1]** Ba'dehû Bilâl'e emr idüp ol daḫi nâsa nidâ idüp "Cennete dâḫil olmaz illâ nefs-i müslime dâḫil olur ya'nî İslâmla muttaṣıf olan nefs dâḫil olur ve taḥḳîḳ Ḥaḳḳ Te'âlâ bu dîni racul-i fâcir ile te'yîd eyler." buyurdı. Bu ḥadîṯi İmâmeyn taḫrîc eyledi. Ḥażret-i 'Alî raḍıyallâhu 'anhdan mervîdir ki: Resûlullâh ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem beni ve Zübeyr'i ve Miḳdâd'ı gönderüp "Mekke ve Medîne beyninde Ravża-i Ḫâc **[49ᵇ S3]** didikleri mevżi'a varıñız ki anda maḥfe içinde bir 'avret ile bir mektûb vardır ol mektûbı andan aḫẕ idiñ." diyu buyurdı. Pes bizler daḫi gidüp atlarımızı ḳoşdıraraḳ ol ravżaya geldik. Nâ-gâh ol maḥfe içinde 'avreti bulup "Mektûbı çıḳar!" didik. **[38(39)ª S2]** 'Avret "Bende mektûb yoḳdur." didikde biz daḫi "Elbette mektûbı çıḳarursuñ ya libâsıñı atarsıñ ya'nî soyunursuñ." didigimizde mektûbı çıḳardı. Pes peyġamber 'aleyhi's-selâma mektûbı[241] getürdük ki nâ-gâh ol mektûb Ḥâṭıb bin Belte'a'dan Mekke'de müşriklerden birḳaç kimselere idi ve içinde peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ ba'żı işlerini anlara ḫaber virmiş idi. **[24ᵇ AE]** Pes[242] peyġamber 'aleyhi's-selâm "Yâ Ḥâṭıb bu nedir?" buyurduḳlarında ol daḫi baña "'Acele eyleme zîrâ ben Ḳureyş ile muḫteliṭ bir kimseyim velâkin anlarıñ kendülerinden degilim. **[50ª S3]** Vesâ'ir-i muhâcirîniñ Mekke'de ehillerini ḥimâyet idecek kimseleri olup benim kimsem olmadıysa diledim ki anlar da benim daḫi bu taḳrîble elim olup ol sebeb ile anlar daḫi benim aḳrabâmı ḥimâye itsünler içün **[29ᵇ S1]** yoḫsa küfür sebebiyle dînimden irtidâd ve İslâm'dan ṣoñra küfre râżı olmaḳ sebebiyle işlemedim." diyince peyġamber 'aleyhi's-selâm aṣḥâba ḫiṭâb buyurup "Taḥḳîḳ bu size gerçek söyledi." buyurdı. 'Ömer raḍıyallâhu 'anh **[38(39)ᵇ S2]** "Ḳo beni şu münâfiġıñ boynını urayım." didikde peyġamber 'aleyhi's-selâm "Taḥḳîḳ ol Bedr'e ḥâżır oldı ne bilürsüñ belki Ḥaḳḳ Te'âlâ

[240] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 453.
[241] mektûbı: **AE**'de yoktur.
[242] Pes: **S3** ve **AE**'de yoktur.

ehl-i Bedr üzerine naẓar iḥsân idüp ne dilerseñiz işleñ ben taḥḳîḳ sizi maġfiret itdim[243] dimiş ola." ġâʾibden[244] buyurdı. Bu ḥadîṯi İmâmeyn taḫrîc eyledi. Ve daḫi ġâʾibden ḫaber virmesi ḥaḳḳında Ebû Hureyre'den mervîdir ki **[50ᵇ S3]** peyġamber 'aleyhi's-selâm buyurdı: "Ehl-i nârdan iki ṣınıf vardır ki ben anları görmem." Ya'nî 'aṣr-ı sa'âdetlerinde ẓuhûr eylemezler, 'asr-ı sa'âdetleri pâk oldıġı-çün belki kendülerden ṣoñra ẓuhûr iderler. Biri şol ḳavimdir ki anlarıñ yanında ṣıġır ḳuyruḳları gibi ḳamçıları vardır ki anıñla nâsa ururlar. Ve biri daḫi şol ḫatunlardır hem giyinmişler hem 'üryânlardır, ya'nî Ḥaḳḳ Te'âlâ'nıñ iḥsânından giyünüp şükrinden 'ârîlerdir. Yâḫûd murâd bir câniblerini örtüp bir ṭaraflarını açarlar dimekdir, yâḫûd ince libâs giyinüp ẓâhirde giyinmişler ammâ ma'nâda 'uryânlardır dimekdir. Ve daḫi ol ḫâtunlar hem meyl idici hem meyl itdiricilerdir. Ya'nî hem kendüleri Ḥaḳḳ Te'âlâ'nıñ ṭâ'atinden **[39(40)ª S2]** ve kendülere ḥıfẓı lâzım olan[245] umûrı muḥâfaẓadan i'râż idüp ve ġayrılarına daḫi **[51ª S3]** kendü fi'illerine **[25ª AE]** girmegi ta'lîm idicilerdir. Ve anlarıñ başları boynı uzun buḫtî ta'bîr olunan bir cins deveniñ örgüci gibi ki bir cânibe meyl idicidir. **[30ª S1]** Anlar cennete girmez ve cennetiñ ḳoḳusını daḫi duymazlar. Ḥâlbuki cennetiñ ḳoḳusı 'alâ-rivâyetin[246] beş yüz yıllıḳ yoldan ṭuyulur iken. Bu 'abd-i faḳîr dir ki peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ böyle ġâʾiblerden ḫaber virdigi ḥaḳḳında vârid olan eḥâdîṯ ve aḫbârıñ nicesini İbnü'l-Cevzî raḥimehullâhu te'âlâ *Kitâbü'l-Vefâ fî feżâʾili'l-Muṣṭafâ*[247]-nâm teʾlîfinde ẕikr eyledi. Cümlesi tevâtür-i ma'nevî rütbesine bâleġa olur lâkin bu muḫtaṣar risâleye ẕikr olunan miṣâllere kifâyet ider. Ve daḫi nübüvvetine delâlet iden mu'cizât-ı bâhiresindendir ki gökde ayı mübârek parmaġıyla işâret eyledikde iki şaḳḳ olması Enes'den mervîdir ki: Taḥḳîḳ ehl-i Mekke peyġamber 'aleyhi's-selâmdan **[51ᵇ S3]** kendülere bir 'alâmet göstermekligi ṭaleb eylediler. Pes ol daḫi anlara ayı iki pâre gösterdi. Ḥattâ Ḥirâ ṭaġını ol iki **[39(40)ᵇ S2]** pâreniñ arasında gördiler. İbn Mes'ûd raḍıyallâhu 'anhdan mervîdir ki: Biz peyġamber 'aleyhi's-selâmla Minâ'da iken ayı iki şaḳḳ ḳılup bir şaḳḳı verâʾ-ı cebelde bir şaḳḳı cebel 'indinde görüldükde peyġamber 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm "Şâhid oluñ!" buyurdı. Bir rivâyetde küffâr-ı Ḳureyş "Muḥammed bize siḥr eyledi." didiler. Pes "Muḥammed size siḥr eylediyse cemî'-i nâsa

[243] itdim: iderim **S3**.
[244] ġâʾibden: **S1**, **S3** ve **AE**'de yoktur.
[245] olan: **S3**'te yoktur.
[246] 'alâ-rivâyetin: **S1**'de yoktur.
[247] *Kitâbü'l-Vefâ fî feżâʾili'l-Muṣṭafâ: el-Vefâ fî feżâʾili'l-Muṣṭafâ* **S2**, **S3**, **AE**.

siḥr itmege[248] ḳâdir olmaz.” diyüp “Eṭrâfa ve gelen yolcılara su’âl idiñ, eger anlar da siziñ gördigiñiz gibi gördiyse taḥḳîḳ Muḥammed gerçekdir ve illâ ol siḥrdir.” didiler. Pes gelen yolcılara ṣordılar. **[25b AE]** Anlar daḫi “Ayıñ ayrıldıġını gördük.” diyince “Hâẕâ siḥrun müstemirrun.” didiler. Ya‘nî “Bu siḥr-i cemî‘ eṭrâfı ḳaplayıcı siḥrdir.” **[30b S1]** diyüp inanmadılar. Ḥaḳḳ Te‘âlâ **[52a S3]** anlarıñ siḥr didigini tekẕîb ve Ḥabîbi ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellemi taṣdîḳ içün “İḳterabeti’s- sâ‘atu venşaḳḳa’l-ḳamer.”[249] âyet-i kerîmesini inzâl buyurdı. Ḥattâ *Mevâhib-i ledüniyye*’de ‘allâme-i Sübkî’den naḳlen dir ki: “Benim ‘indimde ṣaḥîḥ-i inşiḳâḳ-ı ḳamer mu‘cizesi mütevâtır ve Ḳur’ân-ı ‘aẓîmu’ş-şânda ve *Ṣaḥîḥayn*’da ve ġayrıda tevâtüründe şekk olunmaz vech üzre mezkûrdur.” didi. **[40(41)a S2]** Ve daḫi ḥaṣâdan ekşer olan a‘dâsı nice kerre ḳatlini ḳaṣd eyledikde Ḥaḳḳ Te‘âlâ’nıñ ḥıfẓ itmesi ve du‘âsı berekâtıyla yevm-i Aḥzâb’da ve Ḥuneyn’de ve ġayrılarda a‘dâ ‘askeri bu ḳadar keşret ve ihtimâm üzre iken münhezim olup bozulmasını Ḥuneyn ġazâsı ki aña Hevâzin ġazâsı daḫi dirler. Ḥuneyn bir deredir ki Mekke ile mâbeyni üç gice mesâfedir. Bu ġazânıñ sebebi budur ki vaḳtâ ki peyġmber ‘aleyhi’s-selâm Mekke’i feṭḥ eyledikde Hevâzin **[52b S3]** ve Ṣaḳîf ḳabîleleri biribirlerine varup geldiler ve cem‘ oldılar. Pes mâllarını ve ‘avratlarını ve câriyyelerini[250] Evṭâs-nâm maḥalle indirdiler ve her ṭarafdan imdâdcılar gelmege başladı. Pes peyġamber ‘aleyhi’s-selâm Mekke’den on iki biñ ‘asker ile çıḳup anlara vardıḳda aṣḥâbı birḳaç ṣaf üzre tertîb eyleyüp kendüleri Düldül-nâm ḳatırlarına süvâr oldılar. Ve iki zırh ve başlarına iki toġulġa giydiler. Pes Hevâzin ḳabîlesi müslimîni ḳarşulayup bir ḥamle ile ḥamle eylemeleriyle ‘asker-i İslâm’a inkisâr vâḳi‘ olup peyġamber ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm nidâ idüp **[40(41)b S2]** “Ey Allâh Te‘âlâ’nıñ **[31a S1]** ve Resûliniñ yardımcıları! Ben Allâh Te‘âlâ’nıñ ḳulı ve Resûliyim.” buyurdı. ‘Abdullâh bin Mes‘ûd’dan rivâyet olunup didi ki: **[26a AE]** Ḥuneyn günü peyġamber ‘aleyhi’s-selâm ile bile idim. Pes nâs dönüp **[53a S3]** muhâcirîn ve enṣârdan sekiz kimse bile ṭurmuş idiler ve bizler ayaḳlarımız üzre seksan ayaḳ miḳdârı[251] girü çekildik, lâkin anlara ardımızı dönmedik. Resûlullâh ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellem ḳatırları üzerinde ilerü geçüp ve ḳatırları sür‘atle peyġamber ‘aleyhi’s-selâmı sürer idi ve baña “Bir avuç ṭopraḳ alıvir!” diyu buyurup ol ṭopraġı

[248] siḥr itmege: **S2**’de yoktur.
[249] “Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı.” (el-Kamer 54/1)
[250] Ve ‘avratlarını ve câriyyelerini: **S1**’de yoktur.
[251] miḳdârı: üzre **S3**.

anlarıñ yüzlerine urduḳda küffârıñ cümlesiniñ[252] gözleri ṭopraḳ ile ṭoldı. Râvî dir ki: Ol vaḳitde peyġamber ʻaleyhi's-selâma benden ḳarîb bir kimse ḫaber virdi ki ol ṭopraġı küffârıñ yüzlerine urup "Şâheti'l-vücûh."[253] didi. Ol sâʻat küffârıñ keskinliklerine fütûr gelüp ve işlerine idbâr el virdi. Ḥattâ duʻâsı berekâtıyla Ḥaḳḳ Teʻâlâ anları bi'l-külliye münhezim eyledi. Keẕâlik Bedr ġazâsı ki ġazâlarıñ aʻẓamı idi. Peyġamber ʻaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm ḳıbleye **[53[b] S3]** teveccüh buyurup mübârek ellerin uzadup "Allâhümme enciz lî mâ veʻadtenî. Allâhümme in tühlik hâẕihi'l-iṣâbete lâ tüʻbed fi'l-ʻarḍi ebeden."[254] **[41(42)[a] S2]** ḳavl-i şerîfi ile duʻâ ve ridâları düşünceye dek istimdâd ve istidʻâdan ḫâlî olmadılar. Ebû Bekir raḍıyallâhu ʻanh gelüp ridâlarını alup[255] ilbâs eyledi. Baʻdehû "Yâ Nebiyyallâh Rabbiñden eylediġiñ ṭaleb ve suʾâl kifâyet ider ve taḥḳîḳ Rabbiñ saña vaʻdini incâz eyler." didi. **[31[b] S1]** Müşrikîn cânibinden ʻUtbe ḳarındaşı Şeybe ve oġlı Velîd ceng meydânına çıkup muḥârebeye âdem ṭaleb itmekle Enṣâr'dan birḳaç yigit çıḳdılar. ʻUtbe ol yigitlere "Biz sizi istemeziz." diyüp "Yâ Muḥammed, bize ḳavmimizden aḳrânımızı çıḳar!" didiler. Resûlullâh ṣallallâhu ʻaleyhi ve sellem daḫi "Yâ Ḥamza ve yâ ʻUbeyde ve yâ ʻAlî ḳalḳıñ!" diyu her birine birer[256] emr buyurduḳlarında Ḳureyş anları görüp **[26[b] AE]** "İşte bunlar **[54[a] S3]** bize temâm eyü aḳrândır." diyüp ʻUbeyde ʻUtbe ile Ḥamza Şeybe ile ʻAlî Velîd ile muḥârebeye başlayup Ḥamza Şeybe'yi ve ʻAlî Velîd'i ḳatl eylediler, ʻUbeyde ile ʻUtbe arasında ikişer ḥamle geçüp ikisi daḫi biribirini ṭurġurdı. Ḥamza ve ʻAlî ʻUtbe üzerine ḥamle idüp ʻUtbe'yi ḳatl eylediler.[257] Baʻdehû iki ṭaraf biribirlerine ḳoyulup peyġamber[258] ʻaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm daḫi mübârek avuçları ṭolusı ṭaş alup anıñla Ḳureyş'i ḳarşuladılar. **[41(42)[b] S2]** Ve "Şâheti'l-vücûh." diyüp baʻdehû aṣḥâb-ı kirâma ḥamle ile emr buyurdılar.[259] Ve melâʾike nüzûl idüp[260] bir rüzgâr geldi, baʻdehû bir rüzgâr daḫi geldi, baʻdehû bir rüzgâr

[252] cümlesiniñ: **S3**'te yoktur.
[253] "Yüzler bozuldu/çirkinleşti."/ "Bu yüzler kara olsun!" Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, V, 140; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, II, 209; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, II, 151.
[254] "Allah'ım! Bana vaad ettiğin şeyi gerçekleştir! Allah'ım! Bu topluluğu helâk edersen, artık sana yeryüzünde ibâdet edecek kimse kalmaz. Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc,* Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003, VI, 90.
[255] alup: **S1**'de yoktur.
[256] birer: **S1**'de yoktur.
[257] ʻUbeyde ile ʻUtbe arasında ikişer ḥamle geçüp ikisi daḫi biribirini ṭurġurdı. Ḥamza ve ʻAlî ʻUtbe üzerine ḥamle idüp ʻUtbe'yi ḳatl eylediler: **S2**'de yoktur.
[258] peyġamber: **S2**'de yoktur.
[259] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 487; Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Dımaşk: Dârü'l-Minhâc, 2018, I, 268.
[260] idüp: **AE**'de yoktur.

daḫi geldi. Evvelki rüzgârda biñ melek ile Cebraʾîl, ikincide yine[261] biñ melek ile Mîkâʾîl, üçüncide biñ melek ile İsrâfîl ʿaleyhiʾs-selâm gelmişler idi. Pes müşrikîne hezîmet **[54ᵇ S3]** vâḳiʿ olup ulularından yetmiş ḳatl ve yetmiş esîr oldı. Bu cümle peyġamber ʿaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâmıñ duʿâsı berekâtıyla idi. Ve daḫi Mekke'den Medîne'ye hicret itmege Ḥaḳḳ Teʿâlâ'dan iẕn olunca Ḥażret-i ʿAlî **[32ᵃ S1]** kerremallâhu vechehuyı maḳâmında bıraġup peyġamberimiziñ döşeginde giceledi ve peyġamber ʿaleyhiʾs-selâm Ebû Bekir raḍıyallâhu ʿanh ile yola çıḳup ḫattâ ġâra vâṣıl oldılar. Müşrikler peyġamber ʿaleyhiʾs-selâm ẓannıyla Ḥażret-i ʿAlî'yi gözetdiler ve eṭrafında giceleyüp ṣabâḥ olduḳda aña hücûm idince ʿAlî kerremallâhu vechehuyı gördiler. Pes müşrikler Ḥażret-i ʿAlî'ye "Ṣâḥibiñ yaʿnî Muḥammed ḳandedir?" diyu suʾâl itdiklerinde "Bilmezim." diyu cevâb virdi. Anlar daḫi peyġamber ʿaleyhiʾs-selâmıñ izine düşdiler ve vaḳtâ ki ṭaġa **[42(43)ᵃ S2]** irişdiklerinde izini bilemeyüp pes ṭaġa çıḳup maġaraya uġradılar, gördiler ki maġaranıñ ḳapusı üzre örümcek aġ çekmiş. Pes "Eger Muḥammed buraya girmiş olaydı örümcek aġ yapmaz idi." didiler. Pes peyġamber ʿaleyhiʾs-selâm üç gice anda mekş buyurdılar. **[27ᵃ AE]** Berâʾ bin ʿÂzib'iñ Ebû Bekir raḍıyallâhu ʿanhdan rivâyeti üzre: Ġârdan çıḳdıḳ gicemizde gündüzümüzde öyle vaḳtine dek sürʿatle ṭavarlarımızı sürüp öyleniñ şiddet-i ḥarâreti vaḳti olduḳda nâ-gâh bir ḳaya gördüm, yanına vardım, bir miḳdâr gölge baḳiyyesi ḳalmaġla anı düzeldüp ve aña bir post döşedim. "Yâ Resûlallâh şu maḥalle söykeniñ." didim. Peyġamber ʿaleyhiʾs-selâm söykendikde ben "Göreyim bizi ister bir kimse görür miyem?" diyu baḳdıġımda nâ-ġâh bir ḳoyun çobanı gördüm. Ḫulâṣa bu maḥalde süd içüp "Göç zamânı oldı mı?" didim, pes rıḥlet eyledik. Ḥâlbuki ḳavm-i Ḳureyş bizi ṭaleb ve teftîşde **[32ᵇ S1]** olup lâkin bir eḥad bize **[55ᵇ S3]** irişemedi. İllâ Sürâḳa bir at üzerinde gelüp irişmekle "Yâ Resûlallâh işte bizi isteyüp gelür ve bize lâḥıḳ oldı." didigimde **[42(43)ᵇ S2]** "Maḥzûn olma Allâh Teʿâlâ'nıñ ʿinâyeti bizimle biledir." buyurdı. Ḥattâ yaḳlaşup bir iki mızrâḳ ya üç mızrâḳ miḳdârı[262] ḳaldıḳda "Yâ Resûlallâh işte bizi isteyüp gelen şaḫıṣ bize irişdi." diyu aġladığımda "N'içün aġlarsıñ?" buyurdılar. Ben daḫi "Maʿlûm olsun vallâhi kendü nefʿim[263] içün aġlamam lâkin seniñ içün aġlaram." didigimde peyġamber ʿaleyhiʾṣ-

[261] yine: **S2**'de yoktur.
[262] miḳdârı: **S2**'de yoktur.
[263] nefsim: nefʿim: nefsim **S1**.

ṣalâtu ve's-selâm Sürâḳa'nıñ def'ine du'â eyleyüp[264] "Allâhümme'kfinâhu bimâ şi'te."[265] buyurdı. Hemân ol sâ'at Sürâḳa'nıñ atınıñ ayaḳları bir ḳatı yerde ḳarnına dek yere batdı. Sürâḳa atınıñ üzerinden atılup "Yâ Muḥammed bildim ki bu seniñ 'ameliñdir, pes Allâh Te'âlâ Cenâbına du'â eyle baña bu varṭadan necât virsün. Vallâhi girüde seni isteyü gelenleri ben gürledirem ve işbu terkeşimden bir oḳ **[56[a] S3]** al ve taḥḳîḳ sen fülân ve fülân mevżi'de benim ḳoyunlarıma develerime uġrarsın anlardan istediğiñ ḳadar aḫẕ eyle." didi. Peyġamber 'aleyhi's-selâm daḫi "Seniñ deveñe ve ḳoyununa benim iḫtiyâcım **[27[b] AE]** yoḳdur." buyurdı. Ve Sürâḳa'ya du'â eyleyüp ḫalâs olmaġla ol daḫi gidüp[266] aṣḥâbına rücû' eyledi.[267] Bu aḥvâliñ temâm-ı tafṣîli İbn Cevzî'niñ *Kitâbü'l-Vefâ fî fżâ'ili'l-Muṣṭafâ*[268]-nâm **[43(44)[a] S2]** te'lîfinde meẕkûrdur, andan iḫtiṣâr olundı.[269] Ve daḫi mu'cizâtındandır: Ḳatâde bin Nu'mân **[33[a] S1]** raḍıyallâhu 'anh ḥażretleriniñ gözine Uḥud ġazâsında mızrâḳ iṣâbet idüp gözi maḥallinden yüzi üzre sâḳıt olup ol daḫi eline alup geldikde "Mâ hâẕihi yâ Ḳatâde?" buyurup[270] ol daḫi "İşte bu görineyor yâ Resûlallâh!" diyince peyġamber 'aleyhi's-ṣalâtu ve's-selâm buyurdılar ki: "Eger dilerseñ ṣabr idüp cennet alursuñ dilerseñ yerine[271] redd idüp Ḥaḳḳ Te'âlâ'ya du'â ideyim gözünüñ ḳuvvetinden bir şey' żâyi' itmesün." buyurduḳda **[56[b] S3]** "Yâ Resûlallâh taḥḳîḳ cennet cezâ'-ı cezîl ve 'aṭâ'-ı celîldir[272] lâkin ben ḥubb-ı nisâya mübtelâ bir kimseyim ḳorḳarım ki baña şaşı diyeler, beni redd itme lâkin gözümi maḥalline redd eyle ve benim içün cenneti iste." didikde Resûlullâh ṣallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem gözini mübârek eliyle alup maḥalline vaż' buyurup du'â eyledikde vefât idince gözleriniñ aḥseni oldı. Ve daḫi mu'cizâtındandır: Ḥażret-i 'Ömer peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ du'âsı[273] berekâtıyla İslâm'a dâḫil olması ve Ḥażret-i 'Alî göz aġrısından **[43(44)[b] S2]** şifâ' bulması peyġamber 'aleyhi's-ṣalâtu ve's-selâm gözine naḳl eyledikde ve Ḫayber fetḥini iḫbârı ḥattâ *Mevâhib-i ledüniyye*'de *Ṣaḥîḥ-i Buḫârî*'den naḳlen dir ki: 'Aliyyu bin Ebî Ṭâlib raḍıyallâhu te'âlâ 'anhıñ göz

---

[264] Sürâḳa'nıñ def'ine du'â eyleyüp: Sürâḳa'ya beddu'â eyleyüp **S3**.
[265] "Allah'ım bizi ondan dilediğin şekilde kurtar."
[266] gidüp: **S1**'de yoktur.
[267] aṣḥâbına rücû' eyledi: **S3**'te yoktur.
[268] *Kitâbü'l-Vefâ fî fżâ'ili'l-Muṣṭafâ: el-Vefâ fî fżâ'ili'l-Muṣṭafâ* **S2**, **S3**, **AE**.
[269] bk. İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ*, I, 238-242.
[270] buyurup: buyurunca **S3**.
[271] yerine: **S1**'de yoktur.
[272] celîldir: cemîldir **S2**.
[273] du'âsı: **S3**'te yoktur.

aġrısı olmaġla ḥużûrında yoġ-iken peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm buyurdılar ki: “Elbette yarınki gün sancaġı yaʻnî ʻalem-dârlıġı bir racüle virem ki anı Allâh Teʻâlâ ve Resûli sever ve Allâh Teʻâlâ **[28ª AE]** anıñ üzerine **[33ᵇ S1]** feṯḥ ider.” **[57ª S3]** buyurunca nâs ṣabâḥa dâḫil olduḳda cümlesi her birleri ʻalem-dârlıḳ kendüye virilmesin umarken peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm “Eyne ʻAliyyu bin Ebî Ṭâlib?” yaʻnî “Ne mekândadır ʻAlî?” raḍıyallâhu ʻanh diyu suʾâl buyurduḳlarında ḥużûrında bulunanlar “Gözlerinden elemi var yâ Resûlallâh!” didikde daʻvet olunup getürildi. Peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm mübârek aġzı yarı büṣâḳından naḳl idüp duʻâ eyledikde gözleri vecaʻdan berî olup olmamış gibi oldı. Ve sancaġ-ı şerîfi anlara iḥsân idüp ve feṯḥ-i Ḫayber müyesser oldı. Ve Câbir raḍıyallâhu teʻâlâ ʻanhıñ pederleri vefât eyledikde Yahûdʾa deyni olup aṣıl mâlını ġuremâya beẕl idince ḳabul itmediler. Peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm daḫi **[44(45)ª S2]** ġuremânıñ[274] oldıġı maḥalle gelüp duʻâ idüp oturması berekâtıyla temâmca ġuremâya deynini edâ idüp ve on üç vesḳ daḫi artdı. **[57ᵇ S3]** Bir rivâyetde babasınıñ ġuremâsına her ne miḳdâr virdiyse ol miḳdâr artdı, Yahûd bunı görüp taʻaccüb itdiler. Ve daḫi istisḳâ ve ḳatında yaġmur nüzûl idüp ve indifâʻin istedikde bulutlarıñ teferruḳ idüp ṭaġılması muʻcizesini Kâzerûnî *Müntekâ*’da senediyle Enes raḍıyallâhu ʻanhdan naḳl ider ki peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm zamânında yaġmur ḥaps olunup nâs ḳuruyup ḳaldıḳda müslimûn peyġamber ʻaleyhiʾs-selâma gelüp didiler ki: “Peyġamber yaġmur ḳaḥṭ oldı, aġaçlar ḳurudı ve ḥayvânât helâk oldı. Rabb Teʻâlâʾdan **[34ª S1]** bize istisḳâl eyle.” diyu niyâz eylediklerinde anlara[275] gün taʻyîn idüp bir rivâyetde ṣavmla[276] emr idüp “Ol gün muṣallâya çıḳuñ[277] ve ṣadaḳât viriñ.” diyu emr eylediler. Ol gün geldikde Resûlullâh ṣallallâhu ʻaleyhi ve sellem ve nâs **[28ᵇ AE]** daḫi[278] bile sekînet vaḳâr üzre muṣallâya gelüp peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm **[58ª S3]** nâs ile iki rekʻat namâz ḳılup cehr ile ḳırâʾat buyurdılar. Deʾb-i şerîfleri ṣalât -ı ʻîdeyn ve ṣalât-ı istisḳâda rekʻat-ı ûlâda **[44(45)ᵇ S2]** Fâtiḥaʾdan ṣoñra sûre-i “Sebbiḥiʾsme rabbikel aʻlâ.”[279], rekʻat-ı ṯâniyede Fâtiḥadan ṣoñra sûre-i “Hel etâke ḥadîṯuʾl-ġâşiye.”[280] oḳurlar idi. Ṣalât-ı istisḳâyı edâ

[274] ġuremânıñ: ḥırmânıñ **S2**, **AE**.
[275] anlara: **AE**’de yoktur.
[276] ṣavmla: ṣuyla **S1**.
[277] çıḳuñ: çıḳup **S2**, **AE**.
[278] daḫi: **AE**’de yoktur.
[279] “Yüce Rabbinin adını tesbîh (ve tenzîh) et.” (el-Aʻlâ 87/1)
[280] “(Resûlüm!) Dehşeti her şeyi kaplayan kıyâmetin haberi sana geldi mi?” (el-Gâşiye 88/1)

eyledikde mübârek vechiyle nâsa teveccüh idüp ve ridâʾ-ı şerîfelerini ḳalb buyurdılar ki ḳaḥṭ [u] ġalâ bolluġa munḳalib olmasına işâret içün baʿdehû mübârek dizleri üzre iken ellerin ḳaldırup tekbîr idüp ṣoñra bu duʿâʾı ḳırâʾat buyurdı: "Allâhümme esḳinâ ve eġşinâ ġayşen muġîşen ve ḥayâ rebîʿen veceden[281] ṭabaḳan ġadaḳan muġdiḳan ʿâmmân henîʾen merîʾen mürîʿan mürbiʿan vâbilen şâmilen[282] müsbilen mücellelen dâʾimen derran nâfiʿân ġayra ḍârrin ʿâcilen ġayra râyişin. Allâhümme tuḥyî bihi'l-bilâde ve tuġîşu bihi'l-ibâde ve tecʿaluhû belâġan li'l-ḥâḍiri minnâ ve'l-bâdi. Allâhümme enzil fî erḍinâ zînetehâ ve enzil ʿaleyhâ sekînetehâ. Allâhümme enzil ʿaleynâ mâʾen ṭahûran tuḥyî bihî beldeten meyten ve's-ḳihî. Allâhümme mimmâ ḫalaḳte enʿâmen ve enâsiyye keşîran."[283] **[58^{b} S3]** Râvî-yi ḥadîş Enes raḍıyallâhu teʿâlâ ʿanh dir ki: Ol mekândan zâʾil olmadan bulutlar cemʿ olup yaġmur ẓuhûr eyledi, ḥattâ yedi gün yedi gice munḳaṭıʿ olmadı. Pes müslimûn gelüp "Yâ Resûlallâh yerler ġarḳ oldı ve evler yıḳıldı yollar kesildi. **[34^{b} S1]**[284] Allâh Teʿâlâ'ya duʿâ **[45(46)^{a} S2]** eyle üzerimizden yaġmurı ṣarf eylesiñ." Didikde âdem oġlanınıñ sürʿat-i melâletine taʿaccüb buyurup baʿdehû mübârek ellerini ḳaldırup duʿâda "Ḥavâleynâ ve lâ ʿaleynâ Allâhümme ʿalâ ruʾûsi'ẕ-ẓirâbi ve menâbiti'ş-şeceri ve büṭûni'l-evdiyeti ve ẓuhûri'l-âkâm."[285] diyu Ḥaḳḳ Teʿâlâ'ya niyâz idince Medîne-i münevvere üzerinden bulutlar pâre pâre olup eṭrâf-ı Medîne'ye yaġmur

---

[281] [Derkenar]: el-Cedâ'l-ʿaṭıyyetu ve maṭarun ceden maḳṣûrun ey ʿâmmun. Yuḳâlu Allâhümme's-ḳinâ ġayşen ġadaḳan vecedan ṭabaḳan.* (**S2**, **S3** ve **AE**'de yoktur.)

* Bahşedilmiş geniş yağmur ve lutfedilmiş özel bir yağmur, yani genel -âmm-. Denilir ki: Allah'ım bize sağanak sağanak, fazla fazla, kat kat yağmur yağdır!

[282] [Derkenar]: Maḳṣûru'l-maṭar ve'l-ḥiṣbi.* Ḳâmus. (**S2**, **S3** ve **AE**'de yoktur.)

* Yağmur ve bereketin sınırlılığı/azalması.

[283] "Allah'ım! Bize, imdadımıza yetişen, bahar yağmuru gibi, geniş arazileri sulayan, ihtiyacı karşılayan, bol, her tarafı kaplayan, her tarafı sulayan, bizi memnûn eden, bereketli, her tarafı kapsayan, sağanak, her yere ulaşan, her yere akan, sel olmayıp gökten inci taneleri gibi dökülen, zarar vermeyen, yarar sağlayan, gecikmeyen, hemen gelen bir yağmur ihsân eyle. Allah'ım! Sen bu yağmurla beldeleri canlandırır, kullarına imdât eder, şehirlimize ve köylümüze can verirsin. Allah'ım! Topraklarımıza süsünü ver, topraklarımıza rızkını indir. Allah'ım! Bize gökten temiz su indir, onunla ölü bir beldeye can ver, yaratmış olduğun pek çok insanı ve hayvanı suya kandır."

[284] [Derkenar]: eż-Żırâb: Bi-kesri'l-muʿcemeti cemʿu żaribi bi-kesri'r-râʾi. el-Cebelü'l-münbesiṭu leyse bi'l-ʿâlî ve'l-ikâm bi-kesri'l-hemzeti ve ḳad tüfteḥu ve tümeddu cemʿu ekemetin bi-feṭḥâtin et-türâbu'l-mücteme'u ve ḳîle'l-cebelu'ṣ-ṣaġîru ve ḳîle maʾr-tefeʿa mine'l-arḍi keẕâ fî'l-*Mevâhibi* fî bâbi'l-İstisḳâʾi.* (**S2**, **S3** ve **AE**'de yoktur.)

* Zırâb: Noktalı Tı'nın kesriyle okunur. Çoğulu "ظرب"dir, ra'nın kesriyle okunur. Yüksek değil, yayvan dağdır. "اكام" ise hemzenin kesriyle okunur, -sonra gelen harf de- fetha ile ve çekilerek okunur, çoğulu "اكمة"dir ve harfleri fetha ile okunur. Toplanmış toprak manasına gelir. "Küçük dağ" ve "yerden yükselmiş şey" de denir. *Mevâhib*'deki "İstiskâ" bâbı gibi.

[285] "Ey Allah'ım! (Yağmur) etrafımıza yağsın, üzerimize değil! Tepelerin başlarına, ağaçlıklara, vadi yataklarına ve tepelerin sırtlarına yağmur yağdır!"

olup **[29ª AE]** Medîne'ye[286] bir ḳaṭre olmadı.[287] **[59ª S3]** Ve daḫi A'râbî ḳıṣṣasında aġacıñ nübüvvet-i sa'âdete şehâdet itmesi mu'cizesi İbn 'Ömer'den rivâyet olunur ki: Bir seferde peyġamber 'aleyhi's-selâm ile bile idik, bir A'râbî teveccüh idüp peyġamber 'aleyhi's-selâma ḳarîb geldikde peyġamber 'aleyhi's-selâm ol A'râbîye "Nereye gitmek murâd idersiñ?" buyurdı. A'râbî daḫi "Ehlime giderem." didikde peyġamber 'aleyhi's-selâm ol A'râbîye "Seniñ bir ḫayra raġbetiñ yoḳ mıdır?" buyurdı. A'râbî daḫi "Ol ḫayr nedir?" didikde "Sen şehâdet idesin ki lâ ilâhe illallâhu vaḥdehû lâşerîke lehû ve enne Muḥammeden 'abduhû ve resûluhû." buyurdı. A'râbî daḫi "Seniñ bu didigiñe kim şehâdet ider?" didikde "Şu Selem aġacı şehâdet ider." diyüp[288] işâret buyurdılar. **[45(46)ᵇ S2]** Ba'dehû peyġamber 'aleyhi's-selâm ol aġacı çaġırup aġaç ol vâdîniñ bir cânibinde idi, da'vet idince yeri yararaḳ gelüp peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ öñünde ṭurdı.[289] **[59ᵇ S3]** Peyġamber 'aleyhi's-selâm ol aġaçdan üç def'a şehâdet isteyüp aġaç daḫi üç def'a peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ didigi gibi Resûlullâh oldıġına şehâdet eyleyüp ba'dehû maḥalline rücû' eyledi.[290] Ve âḫer A'râbî ḳılıç çıḳarup peyġamber 'aleyhi's-selâmı ḳatl murâd eyledikde **[35ª S1]** ḳılıç elinden düşmesi mu'cizesi Câbir bin 'Abdullâh'dan mervîdir ki: "Peyġamber 'aleyhi's-selâmla Necid ṭarafına ġazâdan rücû' itdikde muġaylânı çoḳ bir vâdide öyle vaḳti irişüp nâs aġaçlar altında gölgelenmege ṭaġıldılar. Resûlullâh ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem daḫi Semure tesmiye olunur bir aġacıñ altına inüp ve ḳılıçlarını ol aġaca aṣdılar. Pes birazacıḳ uyuduḳ, nâ-gâh peyġamber 'aleyhi's-selâm nâsı çaġırup biz daḫi ḥużûr-ı sa'âdetine geldik ki bir A'râbî yanlarında oturur idi. Peyġamber 'aleyhi's-selâm buyurdı ki "Taḥḳîḳ bu A'râbî ben uyurken benim ḳılıcımı çeküp **[60ª S3]** yalıñ ḳılıç oldıġı ḥâlde uyḳudan **[46(47)ª S2]** uyandım. **[29ᵇ AE]** Pes baña seni benden kim men' ider didikde ben daḫi Allâh Te'âlâ didim ya'nî Allâh Te'âlâ men' ider didim. İşte ol A'râbî şu oturandır." buyurdı. Ṣoñra ol A'râbî'ye 'iḳâb eylemedi. Bu ḥadîṯi İmâmeyn iḫrâc eyledi. Ve daḫi ḳażâ'-ı ḥâcet içün iki aġacıñ ictimâ'ı

---

[286] yaġmur olup Medîne'ye: **S3**'te yoktur.
[287] Yağmur duâları bahsi hakkında bk. Ebû Nuaym, *Delâ'ilü'n-nübüvve* (thk. Muhammed Revvâs Kal'aci, Abdülber Abbâs), Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1991, II, 448; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâ'id* (thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî), Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2015, V, 487-490; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef* (thk. Habîburrahmân A'zamî), Beyrut: el-Meclisü'l-İlmi, 1983, III, 89-90; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 88; İbn Sa'd, *et-Tabâkatü'l-kübrâ*, I, 297; İbnü'l- Cevzî, *el-Vefâ*, II, 750.
[288] diyüp: diyu **S3**.
[289] Peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ öñünde ṭurdı: **AE**'de yoktur.
[290] Selem ağacının şehâdet getirmesi bahsi hakkında bk. Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî* (thk. Mustafa Dib el-Buga), Dımaşk: Dârü'l-Mustafâ, 2007, I, 14.

mu‘cizesi Câbir’den rivâyet olunur ki: Peyġamber ‘aleyhis-selâmla bir sefere çıḳmış idik. De’b-i şerîfleri bu idi ki ḳażâ’-ı ḥâcete gitdikde tâ ġâ’ib olup görünmez oluncaya dek ḳażâ’-ı ḥâcet itmez idi. Pes ol arżdan bir ṣaḥrâya indik, anda ne bir aġaç var ne bir ‘alâmet var idi. Sa‘âdet ile baña ḫiṭâb idüp “Yâ Câbir baña ṣu ḳoy ba‘dehû benimle git.” buyurdı. Râvî dir ki biz daḫi görünmez oluncaya deḳ gidüp nâ-gâh iki aġaç var idi ki araları dört ẕirâ‘ idi. Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm **[60^{b} S3]** buyurdı ki[291] “Yâ Câbir şu aġaca gidüp di ki Resûlullâh ṣallallâhu ‘aleyhi **[35^{b} S1]** ve sellem saña dir ki sen ol bir muḳâriniñ olan aġaca ulaşup ḥattâ ben ikiñiziñ ardına oturam.” didi diyu benden söyle buyurdı. Pes ol aġaç âḫer aġacıñ **[46(47)^{b} S2]** yanına vardı. Resûlullâh ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellem ol iki aġacıñ ardına oturdılar, ṣoñra ol iki aġaç yerlerine rücû‘ itdiler. Ve daḫi güneşde uyudığı vaḳitde bir aġaç gelüp üzerine gölge oldığı mu‘cizesi Ya‘lâ bin Mürre’den rivâyet olunup didi ki: Şol eṣnâda ki biz peyġamber ‘aleyhi’s-selâmla yol yürüyüp bir menzile indik. Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm uyudılar, pes bir aġaç yeri yararaḳ gelüp peyġamber ‘aleyhi’s-selâma gölge olup ṣoñra mekânına rücû‘ eyledi. Vaḳtâ ki peyġamber ‘aleyhi’s-selâm uyandıḳda olan emri kendüye ẕikr eyledim. Buyurdılar ki “Ol bir aġaç **[61^{a} S3]** idi ki baña selâm virmek **[30^{a} AE]** içün Rabbi Te‘âlâ’dan iẕin ṭaleb itmekle Allâh Te‘âlâ aña iẕin virdi.” buyurdı. Ve daḫi minber üzerinde ḫutbe iderken ya‘nî nâsa va‘aẕ-ı naṣîḥat iderken ‘Arabîde ceẕ‘ ve Türkîde direk didikleri bir aġacıñ iñledigi mu‘cizesi Câbir’den mervîdir ki: Resûlullâh ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellem ḫurmâ aġacından bir direge ṭayanup ḫutbe oḳurlar idi. Vaḳtâ ki ḫalḳ çoġaldıḳda “Baña bir minber yapuñ!” diyu buyurdı,[292] pes iki ḳademeli bir minber yapdılar. Vaḳtâ ki minber **[47(48)^{a} S2]** üzre ṭurup ḫuṭbe itdiklerinde ol aġaç peyġamber ‘aleyhi’s-selâma şevḳen iñledi. Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm minberden inüp mübârek elleriyle ol aġacı ṣıġadı ḥattâ sâkin oldı. **[36^{a} S1]** Mescid-i şerîf hedm olunup taġyîr olunduḳda ‘Übey ibn Ka‘b ol aġacı alup ḫânesinde anıñ yanında idi, ḥattâ eskiyüp anı ḳurd yiyüp çüridi ve döküldi. **[61^{b} S3]** Ebû Hureyre raḍıyallâhu ‘anh bu ḥadîṯi ḫaber virdikde aġlayup ba‘dehû “Yâ ‘İbâdallâh peyġamber ‘aleyhi’s-selâmıñ Ḥaḳḳ Te‘âlâ ḳatında mertebesi içün aġaç şoḳdan iñledikde anıñ liḳâsına müştâḳ olmaḳlıġa sizler daḫi eḥaḳsız.” dir idi. Büreyde’den naḳl olundığı üzre ol aġacıñ iñlemesini işitdikde aġaca dönüp mübârek ellerini üzerine ḳodılar ve aña “İster-isen seni yine evvel oldığıñ

[291] buyurdı ki: **S1**’de yoktur.
[292] diyu buyurdı: **AE**’de yoktur.

maḥalle dikeyim muḳaddem oldıġıñ gibi olasın ve diler iseñ seni[293] cennetde dikeyim cennet ırmaḳlarından ve pıñarlarından içesin ve anda ṭarâvet ve leṭâfet taḥṣîl idüp meyve viresin ve Tañrı dostları seniñ meyveñden yiyeler." buyurdı. Râvî dir ki pes ol aġaç "Ne'am." **[47(48)^{b} S2]** diyüp ya'nî "Beni cennetde dik." didikde işitdiler ki peyġamber 'aleyhi's-selâm iki def'a "Ḳad fe'altu." buyurdı, ya'nî **[62^{a} S3]** "Cennetde seni dikdim." buyurdı. **[30^{b} AE]** Ol aġacıñ aḥvâli peyġamber 'aleyhi's-selâma su'âl olunduḳda "Ben anı cennetde dikmekligi sevüp diledi." buyurur idi. Ve daḫi mübârek ellerinde ufaḳ ṭaşlarıñ tesbîḥ itdigi mu'cizesi Ebû Ẕer'den rivâyet olunur ki: "Resûlullâh ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem ve Ebû Bekir ve 'Ömer ve 'Oṯmân raḍıyallâhu 'anhüm ecma'în[294] bir mekânda otururlar idi, peyġamber 'aleyhi's-selâm yedi ḫurde ṭaş alup **[36^{b} S1]** mübârek ellerinde ol ṭaşlar tesbîḥ idüp ḥattâ arı iñildisi gibi iñledikleri işidildi. Ba'dehû anları yere ḳodıḳlarında dilsiz oldılar, ba'dehû ol ṭaşları alup Ebû Bekir'iñ eline ḳoydılar yine tesbîḥe başladılar ḥattâ ke'l-evvel iñledikleri işidildi. Ṣoñra yine yere ḳoduḳda dilsiz olup ba'dehû alup[295] 'Ömer'iñ eline ḳoydılar yine tesbîḥ idüp iñledikleri işidildi. Yine yere ḳoyup dilsiz oldılar ba'dehû alup 'Oṯmân'ıñ eline **[62^{b} S3]** ḳoydılar yine tesbîḥ eylediler ḥattâ ke'l-evvel işidildi, ṣoñra yine yere ḳoyunca **[48(49)^{a} S2]** dilsiz oldılar. Ve daḫi Ḫayber'de Yahûdiyye-i ḳârî bir ḳoyunı biryân idüp getürdükde tekellüm itmesi mu'cizesi Ebû Hureyre rivâyeti üzre peyġamber 'aleyhi's-selâm ve ḥâżır olan ḳavm ekl eyledikde "Eliñizi ḳaldırıñ bu şâh baña ḫaber virdi ki aña zehr ḳatılmışdır." didi. Peyġamber 'aleyhi's-selâm ol Yahûdi'ye "Seni bu işe ne bâiṯ oldı?" diyince cevâbda didi ki "Eger peyġamber iseñ saña żarar virmez ve eger melek iseñ nâsa râḥat virem." didikde evvel emirde 'afv idüp ba'dehû Bişrînü'l-Berâ' ol zehirden vefât idince ḳatl olundı. Ebû Hureyre'den mervîdir ki: Resûlullâh ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki vefâtı veca'ında Ḫayber'de ekl eyledigim ukle baña[296] ṯâbit olup ebher dinilen **[31^{a} AE]** ṭamarımı ḳaṭ'ı zamânıdır buyurdı. Ve daḫi şems ġâ'ib olması ba'dında redd **[63^{a} S3]** olunması mu'cizesi *Şifâ'-ı Ḳâḍî 'Iyâż* İmâm Ṭaḥâvî'den ol daḫi Esmâ' bint 'Umeys raḍıyallâhu 'anhâdan rivâyet ider ki: Peyġamber 'aleyhi's-selâma vaḥy olunurken mübârek başları **[37^{a} S1]** Ḥażret-i 'Alî'niñ ḥicrinde ya'nî faḫẕinde ve uyluġı üzerinde olup ikindi namâzını ḳılmadan **[48(49)^{b} S2]** şems ġurûb itdi. Peyġamber

[293] seni: **S2** ve **S3**'te yoktur.
[294] ecma'în: **S2**, **S3** ve **AE**'de yoktur.
[295] alup: **S1** ve **AE'**de yoktur.
[296] baña: **AE**'de yoktur.

‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm “Yâ ‘Alî ṣalât-ı ‘aṣrı ḳıldık mı?” diyince “Lâ.” didiler. Resûlullâh ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellem du‘â idüp “Allâhümme innehû kâne fî ṭâ‘atike ve ṭâ‘ati Resûlike fardud ‘aleyhi’ş-şemse.”[297] buyurdı. Şems ġurûb itmiş iken ṭulû‘ idüp ṭaġlarda ve yeryüzünde âṣârı görünüp ṭurdı. Ve Ḳatâde bin Nu‘mân raḍıyallâhu ‘anha bir ḳaranlıḳ ve yaġmurlı gicede ḫurmâ budaġından bir ‘aṣâ virüp ve “Bunuñla git, bu ‘aṣâ öñüñde vardıkda on ẕirâ‘ miḳdârı żiyâ virür ve ḫâneñe dâḫil olduḳda sevâd ya‘nî ḳaraltı **[63^{b} S3]** görürsüñ. Ol ḳaraltı şeyṭândır, bu ‘aṣâ ile anı ḍarb idüp iḫrâc eyle.” diyu buyurdığı mu‘cizesi *Şifâ’-ı Ḳâḍî ‘Iyâż*’da meẕkûrdur. Ve daḫi ṭûl-ı ‘ömriyle du‘â eyledikleriniñ ḥaḳḳında du‘âları ḳabûl olup ‘ömri ṭavîl oldı[298] ve veledi[299] ve mâlı keṯîr olması ḥattâ Enes raḍıyallâhu ‘anh buyurur ki benim nâ’il oldığım recâ’-ı ‘ayş ve ġınâ’-ı ḥâli bir kimsede bilmem ve bu ellerimle sıḳṭdan ve evlâdım evlâdından ġayrı yüz evlâd defn eyledim diyu buyurdı. Bu ‘icâbet-i du‘â mu‘cizesi bâb-ı vâsi‘dir. **[49(50)^{a} S2]** Ḥattâ ‘Abdurraḥmân ibn ‘Avf raḍıyallâhu ‘anh ḥaḳḳında bereket ile du‘â idüp ṭaş ḳaldırsam altında altun bulmaġı recâ iderdim didi. Ve Mu‘âviye raḍıyallâhu ‘anh ḥaḳḳında temkîn-i fi’l-bilâd **[31^{b} AE]** ile du‘â idüp ḫilâfete nâ’il oldı. Ve Sa‘d bin Ebî Vaḳḳâṣ’a du‘âsı ḳabûl olmaġla du‘â idüp her kime du‘â eylediyse ḳabûl olundı. **[64^{a} S3]** Ve daḫi deve tekellüm idüp ṣâḥibi kendüye ‘alefi az **[37^{b} S1]** virüp ve ‘ameli çoḳ itdiginden şikâyet itmesi ve geyik tekellüm itmesi mu‘cizesi Ümmü Seleme raḍıyallâhu ‘anhâdan rivâyet olunur ki: Peyġamber ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm bir ṣaḥrâda iken bir dişi geyik “Yâ Resûlallâh!” diyu nidâ eyledikde peyġamber ‘aleyhi’s-selâm “Ḥâcetiñ nedir?” buyurunca “Beni şu A‘râbî ṣayd idüp baġladı. Benim şu ṭaġda iki yavrucıġım var beni ṣalıvir varayım yavrucıḳlarımı emzireyim ve yine rücû‘ ideyim.” didikde peyġamber ‘aleyhi’s-selâm “Gelür misin?” diyu buyurup ol daḫi “Ne‘am.” didi. Ve peyġamber ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm daḫi irsâl idüp varup geldikde yine evvelki gibi baġlayınca A‘râbî uyandı **[49(50)^{b} S2]** ve didi ki “Yâ Resûlallâh ḥâcet var mı?” Anlar daḫi “Bu geyigi irsâl eyle.” didikde irsâl idince geyik ṣaḥrâda giderken “Eşhedu en lâ ilâhe illallâh ve enneke Resûlullâh.” **[64^{b} S3]** diyüp taṣdîḳ-i risâlet eyledi.[300] Ve daḫi Bedr

[297] Allah’ım! Şüphesiz ki o sana ve senin Resûlüne dâima itâat eder. Öyleyse güneşi ondan yana çevir.” Süyûtî, *el-Le’âli’l-masnû’a* (thr. Ebû Abdurrahmân Salâh b. Muhammed b. Uveyza), Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1996, I, 308.
[298] oldı: **S2**, **S3** ve **AE**’de yoktur.
[299] Ve veledi: **S1**’de yoktur.
[300] Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* (thk. Hamdî Abdülmecid es-Selefî), Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türasi’l-Arabi, ty., XXIII, 332.

ġazâsından bir gün evvel Bedr'de ḳatl olunan maḳtûlleriñ maṣâri'ini ya'nî düşüp ve yıḳılup yatdıḳları yerleri ḫaber virüp ta'yîn itmesi mu'cizesi Ḥażret-i 'Ömer raḍıyallâhu 'anhdan mervîdir ki: Peyġamber 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmıñ beyân buyurdıġı ḥaddi ve maḥalli tecâvüz itmediler. Bir rivâyetde peyġamber 'aleyhi's-selâm aṣḥâbıyla müşâvere eyledi. Ḥażret-i Ebû Bekir ve 'Ömer raḍıyallâhu 'anhümâ her birleri güzel söyledi. Miḳdâd didi ki: Yâ Resûlallâh saña Allâh Te'âlâ her ne emr eylerse 'azîmet eyle biz seniñ ile bileyiz. Vallâhi biz Benî İsrâ'il Mûsâ'ya "Sen Rabbiñ ile var git muḳâtele idiñüz, biz bu maḥalde ṭururuz." diyenlerden degiliz. Seni ḥaḳḳıyla gönderen Allâh ḥaḳḳı-çün eger bizim ile Ḥabeş diyârına daḫi **[32ª AE]** giderseñ ḳılıçlarımız ile ururaḳ ḳırараḳ gideriz didiler. **[65ª S3]** Peyġamber 'aleyhi's-selâm daḫi "Ḫayr ola!" buyurdı. **[50(51)ª S2]** Ba'dehû yine daḫi "Ne re'y idersiz ve ne ma'ḳûl görürsüz?" buyurdı.[301] Murâdları Enṣârıñ daḫi re'yini bilmek idi. **[38ª S1]** Pes Sa'd bin Mu'âẕ daḫi[302] "Hemân her ne murâd iderseñ icrâ eyle. Seni ḥaḳḳıyla gönderen Allâh ḥaḳḳı-çün eger sen bizim ile bu deryâya ṭalar iseñ biz daḫi seniñ ile ṭalarız ve biz muḳâteleye ṣabr idicileriz. Hemân bizim ile 'alâ-bereketillâh 'azîmet eyle." didiler. Peyġamber 'aleyhi's-selâm daḫi "İmdi 'alâ-bereketillâh yürüyüñüz ve mesrûr oluñuz taḥḳîḳ Allâh Te'âlâ baña iki ṭâ'ifeniñ birini va'd eyledi. Vallâhi ben gûyâ ol ḳavmiñ ya'nî müşrikîniñ düşüp ve yıḳılup yatdıḳları yerleri yaḳup görürem." buyurdı. Ve Ümmü Ḥarâm raḍıyallâhu 'anhâya baḥr-ı Rûm'a ġazâ itmesi-çün du'âsı mu'cizesi Enes raḍıyallâhu 'anhdan rivâyet olundıġı üzre: Peyġamber 'aleyhi's-selâm **[65ᵇ S3]** Ümmü Ḥarâm ki Enes bin Mâlik'iñ ḳızḳarındaşı ve peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ riḍâ'en deyzesi bint Milḥân idi, anıñ yanına dâḫil olup ṭayanup oturduḳda tebessüm buyurdılar. "Ne tebessüm buyurduñuz yâ Resûlallâh?" diyince buyurdılar ki "Benim ümmetimden bir cemâ'at baḥr-i aḫḍara binüp fî sebîlillâh cihâda giderler. Anlarıñ miṯli serîrler **[50(51)ᵇ S2]** üzerinde mülûḳ gibi." didikde "Yâ Resûlallâh du'â eyle Allâh Te'âlâ beni anlardan ḳıla!" diyince "Allâhümme ec'alhâ minhum."[303] diyu du'â eyledi. Ba'dehû Ümmü Ḥarâm zevciyle Mu'âviye'niñ ḫilâfeti vaḳtinde sefer-i deryâya çıḳup Ḳıbrıs aṭasına geldikde dâbbeden düşünce vefât idüp ol maḥalde defn olundı. Ḥâlâ ziyâret olunur diyu mervîdir. Ve daḫi Ḥażret-i 'Ömer ve 'Oṯmân ve 'Alî raḍıyallâhu 'anhüm şehîden ḳatl olunmalarını i'lâm buyurmaları

[301] Ba'dehû yine daḫi ne re'y idersiz ve ne ma'ḳûl görürsüz buyurdı: **S1**'de yoktur.
[302] daḫi: **S3**'te yoktur.
[303] "Allah'ım! Onu onlardan kıl!" Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 581; Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr*, XXV, 132.

mu‘cizesi *Şifâ’-ı Ḳâḍı ‘Iyâż*’da **[66ª S3]** ẕikr eyledigi üzre Cebel-i Ḥirâ’ üzerinde **[32ᵇ AE]** iken ḥareket eyledikde “Üṣbüt Ḥirâ innemâ ‘aleyke nebiyyun ṣıddîḳun[304] ve şehîdun.”[305] **[38ᵇ S1]** buyurup Ḥażret-i ‘Ömer raḍıyallâhu ‘anh ḫilâfeti vaḳtinde ṣabâḥ namâzını edâ iderken Muġîre’niñ kölesi Ebû Lü’lü’ mesmûm ḫançer ile ṭa‘n idüp şehîd oldı. Ve Ḥażret-i ‘Oṣmân ibn ‘Affân raḍıyallâhu ‘anh ḥaḳḳında ‘Oṣmân ḳatl olunur buyurup muṣḥaf-ı şerîf ḳırâ’at iderken deminden ba‘żı ḳaṭarât muṣḥafda “Feseyekfîkehumullâh.”[306] naẓm-ı kerîmi üzre düşdi. Ḥuẕeyfe’den rivâyet[307] olundığı üzre Evvel fiten ḳatl-i ‘Oṣmân âḫir fiten ḫurûc-ı deccâldir.” diyu buyuruldı. **[51(52)ª S2]** Ve Ḥażret-i ‘Alî raḍıyallâhu ‘anh ḥaḳḳında “Yâ ‘Alî sen bilür misiñ evvelîniñ eşḳâsı kimdir?” didikde “Allâhu ve Resûluhu a‘lem.” diyince “Ḥażret-i Ṣâliḥ’iñ devesini siñirleyendir.” buyurdı. Ve “Âḫirîniñ eşḳâsı kimdir?” didikde yine “Allâhu ve Resûluhu a‘lem.”[308] diyince “Seni ḳatl idendir.” buyurdı. **[66ᵇ S3]**[309] Ba‘dehû ḫilâfeti vaḳtinde Ramażân-ı şerîfiñ on yedinci cum‘a gicesi seḥerîce ṣalâta ḥażırlanup ḳapudan çıḳdıḳda ḫavâricden ‘Abdurraḥmân ibn Mülcem seyfle[310] cebhesinden ḍarb idüp şehîd oldı. Ve Ḥasan ve Ḥüseyin ve ehl-i beytiniñ raḍıyallâhu ‘anhüm her birleriniñ şehîden ḳatlini i‘lâm buyurmaları ve daḫi Ḥażret-i Ḥasan raḍıyallâhu ‘anh ḥaḳḳında Ebû Bekir raḍıyallâhu ‘anhdan rivâyet olundığı üzre: Resûlullâh ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellem namâz ḳılar idi. Ḥażret-i Ḥasan bin ‘Alî raḍıyallâhu ‘anhümâ daḫi anlar secde itdikde arḳalarına ṣıçrar idi. Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm “Benim bu oġlum seyyiddir büyükdür, Allâh Te‘âlâ anıñ sebebiyle ḳarîben müslimînden iki cemâ‘atiñ beynini ıṣlâḥ eyler.” buyurdı. **[39ª S1]** Ve nübüvvet iddi‘âsını[311] idüp kendüye şeyṭânıñ ḫaber virmesiyle ba‘żı

---

[304] [Derkenar]: Ya‘nî bu ḥadîṣ-i şerîfde ṣıddîḳ ile murâd Ebû Bekir raḍıyallâhu ‘anh olup şehîd ile murâd ‘Ömer ve ‘Oṣmân ve ‘Alî raḍıyallâhu ‘anhüm olunmuşdur. Ve Ḥażret-i ‘Ömer’i raḍıyallâhu ‘anh Ebû Lü’lü’ şehîd itmesiniñ sebebi ḫilâfeti vaḳtinde müşrikleriñ tâbi‘* olanlarına Medîne-i münevvere’ye dâḫil olmaġa iẕin virmez idi. Muġîre raḍıyallâhu ‘anh mezbûr ġulâm içün istîẕân eyledi, zîrâ neccâr idi. Nâs ṣan‘atıyla intifâ‘ ider diyüp izin virdi. Muġîre daḫi her ayda yüz dirhem ḫarâc vaż‘ itmekle Ḥażret-i ‘Ömer’e şekvâ idüp ol daḫi seniñ ḫarâcıñ çoḳ degil dimekle ġayẕ idüp ḳatl itmegi derûnunda gizleyüp ṣabâḥ namazına ḥâżırlanup edâ ḳaṣdında iken muḳaddem tedârik eyledigi mesmûm ḫançer ile ḍarb idüp şehîd eyledi. *Şifâ’-ı Şerh-i Şehâb*’da ẕikr eyledi. (**S2** ve **AE**’de yoktur.)

* tâbi‘: bâliġ **S3**.

[305] “Sakin ol Hirâ! Zîrâ senin üstünde bir peygamber, bir sıddîk ve bir şehit var.” Müslim, “Fezâilü’s-Sahâbe”, 6/2417.

[306] “…Onlara karşı Allah sana yeter…” (el-Bakara 2/137)

[307] rivâyet: naḳl **S3**.

[308] a‘lem: **S3** ve **AE**’de yoktur.

[309] [Derkenar]: Maṭlab. Mu‘cizetü aḫbâri ḳatli’l-Esvedi’l-‘Ansî.*

* Esvedi’l-Ansî’nin katli haberi mûcizesi.

[310] seyfle: seyfiyle **S3**, **AE**.

[311] du‘âsını: iddi‘âsını: du‘âsını **S1**.

[51(52)^{b} S2] ġâʾiblerden ḫaber virüp nice ḫalḳı ıżlâl ve ekşer diyâr-ı Yemen'e istîlâʾ **[67^{a} S3]** eyleyen Esved-i 'Ansî'niñ Ṣan'â'da ḳatl **[33^{a} AE]** olunmasını iḫbâr mu'cizesi İbn 'Ömer'den rivâyet olunur ki: Esved-i 'Ansî ḳatl olundığı gice bize müjde itmek içün ḳatli ḫaberi gökden peyġamber 'aleyhi's-selâma geldi ve peyġamber 'aleyhi's-selâm "Dün gice Esved ḳatl olundı ve anı bir mübârek kişi ḳatl eyledi." buyurdı. "Ol mübârek kişi kimdir?" diyu suʾâl olunduḳda "Fîrûzdur." buyurup "Fâze Fîrûz" ya'nî "Fîrûz necât buldı ve ḫayra ẓafer buldı." buyurdı. Ve Ṣâbit bin Ḳays bin Şemmâs peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ ve enṣârıñ ḫaṭîbi ve küttâbü'r-Resûl 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmdan idi, anıñ şehîden ḳatl olunması aḫbâr-ı mu'cizesi Ebû Bekir eṣ-Ṣıddîḳ raḍıyallâhu 'anhıñ ḫilâfetinde Yemâme vaḳ'asında ẓuhûrını *Miṣbâḥu muḍî fî küttâbi'"n-nebiyyi'l-ümmî-*nâm teʾlîfinde ẕikr itdi. Ve enṣârdan ḳurrâʾ tesmiye olunur yetmiş nefer **[67^{b} S3]** kimse ki 'Arab'dan birḳaç ḳabîle 'adûları üzre yardım ṭaleb eyledikde peyġamber 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm daḫi bu yetmiş 'aded ricâli anlara imdâd virüp ḥattâ Mekke-i Mükerreme'ye ḳarîb Biʾrima'ûne didikleri **[52(53)^{a} S2]**[312] maḥalle gelince cümlesini ḳatl idüp şehîd itmelerini iḫbâr mu'cizesi ve bunlarıñ ġayrı daḫi rıżâʾ-ı Mevlâ'yı taḥṣîl ṭarîḳinde ḳatl olunup şehîd olanlarıñ iḫbârı mu'cizesi ve daḫi bir kimseyi ṣol eliyle ṭa'âm ekl iderken gördükde "Ṣaġ eliñle ekl eyle." diyu emr idüp **[39^{b} S1]** ol kimse "Ḳâdir degilim." dimekle "Ḳâdir olmayasın!" diyince ṣaġ eli ḳuruması mu'cizesini *Şifâ'*da ẕikr eyledi. Ve keler[313] didikleri ḥayvânıñ tekellüm idüp nübüvvete şehâdet itmesi mu'cizesi İbn 'Ömer'den rivâyet olunur ki: Bir A'râbî bir keler ṣayd idüp yeñi içine ḳoydı ve murâdı anı **[33^{b} AE]** ehline[314] götürüp boġazlaya ve pişürüp yiye. **[68^{a} S3]** Nâ-gâh bir cemâ'at görüp ṣorduḳda cevâb virdiler ki "Ben peyġamberimdir, ol Muḥammed bin 'Abdullâh'dır." didiler. Pes nâsı yarup geldi ve didi "Yâ Muḥammed Lât ve 'Uzzâ ḥaḳḳı-çün ben saña îmân getürmem ḥattâ şu keler saña îmân getürmedikçe." diyüp ol keleri öñine bıraḳdı. Pes 'Ömer raḍıyallâhu 'anh "Baña iẕin vir şunuñ boynını urayım." didikde peyġamber 'aleyhi's-selâm aña "Sen bilmez misiñ ḥalîm olan kimse ḳarîbdir ki peyġamber ola." buyurdı.[315] **[52(53)^{b} S2]** Ba'dehû peyġamber 'aleyhi's-selâm ol kelere

---

[312] [Derkenar]: Maṭlab. Mu'cizetü tekellümi'l-ḍabbi.*

* Kertenkelenin konuşması mûcizesi.

[313] [Derkenar]: Bu ḍabbıñ şehâdeti ḥadîṣinde her ne kadar tekellüm olundı ise de lâkin Ṭaberânî ve Beyhaḳî rivâyet eylemişlerdir. Ġâyeti ża'îf olmuş olur. 'Aliyyu'l-Ḳârî *Şerḥ-i Şifâ'*da ẕikr eyledi. (**AE**'de yoktur.)

[314] ehline: **AE**'de yoktur.

[315] buyurdı: **S3**'te yoktur.

teveccüh idüp “Ey keler!” buyurdı. Keler daḫi cümle ḳavmiñ fehm itdigi lisân-ı ʿArabî-i mübîn ile “Lebbeyke ve saʿdeyke yâ Resûlallâh!”[316] didi. Pes yine “Kime ʿibâdet idersiñ?” buyurdı. Keler daḫi “Semâda ʿarşı, arżda sulṭânı ve deryâda sebîli ve cennetde raḥmeti ve nârda ʿiḳâbı olan ẕât-ı bî-çûne ʿibâdet eylerem.” didi. Pes “Ben kimem ey Keler?” **[68ᵇ S3]** buyurduḳda “Rabbü’l-ʿâlemîniñ Resûli ve ḫâtemü’n-nebiyyînsiñ, seni taṣdîḳ iden necât buldı ve seni tekẕîb iden ḫâʾib oldı.” diyince Aʿrâbî göziyle gördükde “Ḫayır istemem.” didi. Ve “Ben ḳıllarım ile ve ẓâhir bedenim ve gizli ve âşikârem ile şehâdet iderim ki ulûhiyyetde bir oldığı ḥâlde Allâh’dan ġayrı maʿbûd-ı bi’l-Ḥaḳḳ yoḳdur ve aña bu ṣunʿda şerîk[317] yoḳdur. Ve taḥḳîḳan sen ki Muḥammedsiñ anıñ ḳulı ve Resûlisiñ vallâhi taḥḳîḳ ben saña geldigimde yeryüzünde benim senden ziyâde sevmedigim kimse yoġ-idi. **[40ᵃ S1]** Ve taḥḳîḳan sen elân baña semʿimden ve gözimden ve anamdan ve babamdan ve veledimden ziyâde sevgilüsüñ.” didi. Pes peyġamber ʿaleyhi’s-selâm daḫi **[53(54)ᵃ S2]** “Ḥamd olsun **[34ᵃ AE]** ol Allâh’a ki seni benim ile hidâyet eyledi.” buyurdı.[318] Ve biñ kimseyi bir ṣaġ arpa unundan olan ekmek ki biñ ḳırḳ dirhemdir ve bir ḳuẕu ile[319] **[69ᵃ S3]** ṭoyurup ve yine eksilmedigi muʿcizesi Câbir bin ʿAbdullâh’dan mervîdir ki: Resûlullâh ṣallallâhu ʿaleyhi ve sellem ile bile Ḫendeḳ’de iş işler idik ve benim ikinci yıllıḳ bir semüz keçi oġlaġım var idi. Göñlümden anı peyġamber ʿaleyhi’s-selâm içün bir ṭaʿâm yapsaḳ münâsib olurdı diyüp ḫâtunuma emr eyledim.[320] Bize arpadan bir miḳdâr şeyʾ ögüdüp ve andan bize ekmek yapdı. Ve ben daḫi oġlaġı boġazlayup peyġamber ʿaleyhi’s-selâm içün biryân itdik. Râvî dir ki bizler ol Ḫendeḳ’de gündüz işleyüp aḫşam olduḳda dönüp ehlimize gider idik. Pes yine vaḳtâ ki aḫşam olup peyġamber ʿaleyhi’s-selâm daḫi Ḫendeḳ’den dönmek murâd eylediklerinde “Yâ Resûlallâh bende bir ḳoyuncuḳ [321] var idi, anı seniñ içün bir ṭaʿâm yapup ve arpa ekmeginden anıñla bile bir miḳdâr şeyʾ daḫi yapdıḳ. İster dilerem ki Resûlullâh ʿavdinde benim menzilimi teşrîf buyuralar.” didim **[69ᵇ S3]** ve ben peyġamber ʿaleyhi’s-selâmıñ **[53(54)ᵇ S2]** yalñız gelmelerin murâd eyler idim. Vaḳtâ ki ben peyġamber ʿaleyhi’s-selâma bunı didigimde baña “Neʿam.” yaʿnî “N’ola.”

[316] “İşte buradayım, emrine âmâdeyim yâ Resûlallâh! Buyur!”
[317] şerîk: müşrik **S1**.
[318] [Derkenar]: Bu tafṣîli İbnü’l-Cevzî *Vefâ*’da ẕikr eyledi. (**S2** ve **AE**’de yoktur.)
[319] ile: **S3**’te yoktur.
[320] eyledim: eyleyüp **S3**.
[321] [Derkenar]: İbtidâʾi ḥadîṯ-i şerîfde keçi oġlaġı bu maḳâmda ḳoyuncuḳ ẕikr olunması rivâyet iki olmaġa mebnîdir. (**S2** ve **AE**’de yoktur.)

buyurdılar. Ba‘dehû bir çaġırıcı kimseye emr buyurup pes ol daḫi peyġamber ‘aleyhi’s-selâm ile Câbir’iñ ḫânesine rücû‘ idiñ diyu çaġırdı. **[40^{b} S1]** Râvî dir ki pes ben daḫi “İnnâ lillâhi ve-innâ ileyhi râci‘ûn.”[322] didim. Pes peyġamber ‘aleyhi’s-selâm teveccüh buyurup nâs daḫi bile gelüp oturdılar. Ben daḫi ol ḳoyuncuġı aña[323] çıḳarup Resûlullâh ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellem aña bereket ile[324] du‘â idüp ve “Bismillâh.” **[34^{b} AE]** diyüp ba‘dehû ekl buyurdı ve nâs bölük bölük gelüp ḥâżır olup ol ḳoyundan ḥiṣṣe-dâr oldılar. Bir ḳavm fâriġ olduḳda ḳalḳup bir ḳavm daḫi gelür idi. Ḥattâ ehl-i Ḫendeḳ cümlesi ol ḳoyundan ḥiṣṣe-yâb olup ve noḳṣân bulmadı ḥattâ inâda evvel oldıġı miḳdâr bâḳî ḳaldı.[325] **[70^{a} S3]** Ve daḫi bir miḳdârca ḫurmânıñ cümle ‘askere kifâyet itmesi mu‘cizesi Sa‘îd bin Mînâ’dan rivâyet olunur ki Nu‘mân bin Beşîr’îñ ḳızḳarındâşı Beşîr bin Sa‘d’ıñ ḳızı didi ki: Anam ‘Amre beni gönderüp ve esbâbım içine ḫurmâ ḳoyup baña virüp “Ḳızcaġızım **[54(55)^{a} S2]** var babaña ve dayıñ ‘Abdullâh bin Revâḥa’ya ṣabâḥ ṭa‘âmlarını götür.” didi. Ben daḫi anıñla gidüp Resûlullâh ṣallallâhu ‘aleyhi ve selleme uġradım, ben babamı ve dayımı ister idim. Pes peyġamber ‘aleyhi’s-selâm beni çaġırup “Ey ḳızcaġızım bu sende bile olan nedir?” buyurdı. Ben daḫi “Yâ Resûlallâh ḫurmâdır ki anam anı babam Beşîr ile dayım ‘Abdullâh’a gönderdi ki anıñla teġaẕẕâ eyleyeler.” didim. Pes “Anı getür.” buyurup ben daḫi ol ḫurmâyı Resûlullâh ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellemiñ iki ayalarına dökdüm, iki ayalarını ṭoldurmadı. Pes bir ṣevb emr idüp döşediler ve ḫurmâyı **[70^{b} S3]** daḫi ol ṣevbin üzerine yaydı. Ba‘dehû bir kimseye “Var ehl-i Ḫendeḳ’i ṣabâḥ ṭa‘âmını yimege geliñ diyu çaġır.” buyurdı. Pes ehl-i Ḫendeḳ andan yimege başlayup ve ol ṭa‘âm ziyâde olmaġa başladı. Ḥattâ[326] ehl-i Ḫendeḳ andan ḥiṣṣe-dâr olup **[41^{a} S1]** gitdiler, ol ḫurmâ o ṣevbiñ eṭrâfından dökülür idi. Ve daḫi az ḫurmâyı çoḳ itmekle ẓuhûr iden mu‘cizesi Ebû Hureyre raḍıyallâhu ‘anhdan rivâyet olunur ki: **[54(55)^{b} S2]** Bir gün birḳaç ḫurmâ ile peyġamber ‘aleyhi’s-selâma gelüp **[35^{a} AE]** “Benim içün şu ḫurmâlara bereket ile du‘â eyle.” didim. Pes peyġamber ‘aleyhi’s-selâm daḫi ol ḫurmâları öñine dizdirüp ba‘dehû du‘â eyledi. Ve “Anı bir azıḳ ḳoyacaḳ ḳaba ḳoy ve eliñi içine ṣoḳ ve anı silkme.” buyurdı. Pes ben daḫi andan fî sebîlillâh bu ḳadar

[322] “…Biz Allah’ın kullarıyız ve biz Ona döneceğiz.” (el-Bakara 2/156)
[323] aña: **S3** ve **AE**’de yoktur.
[324] ile: **S1**’de yoktur.
[325] [Derkenar]: Bu ḥadîṯ-i şerîfi Ḳâḍî ‘İyâż *Şifâ’*da ve İbnü’l-Cevzî *Vefâ*-nâm teʾlîfinde ẕikr eyledi. (**S2** ve **AE**’de yoktur.)
[326] ehl-i Ḫendeḳ andan yimege başlayup ve ol ṭa‘âmı ziyâde olmaġa başladı. Ḥattâ: **S1**’de yoktur.

keyl şeyʾ çıḳarup ve kendüm yiyüp ve iṭʿâm eyledim ve Ebû Bekir'iñ ḥayâtında andan[327] yiyüp ve iṭʿâm itdim **[71ª S3]** ve ʿÖmer'iñ ḥayâtında yiyüp ve iṭʿâm itdim.[328] Ḥażret-i ʿOs̱mân ḳatl olunduḳda ḫânem ġâret olunup çanta daḫi gitdi. Ve daḫi Ebû Hureyre raḍıyallâhu ʿanh nisyândan şekvâ eyledikde ridâñı düşe buyurup Ḥaḳḳ Teʿâlâ'nıñ diledigi şeyʾi ḳırâʾat idüp[329] anlar daḫi ridâlarını ṭayy idüp devşirince baʿdehû aṣlâ unutmadı. Ve daḫi ehl-i Ṣuffe ki[330] peyġamber ʿaleyhi's-selâmıñ mescid-i şerîfi ṣuffesinde sâkin olan aṣḥâb-ı kirâm idi, anları bir ḳadeḥde olan süd ile seḳâ idüp ṭoyurması muʿcizesi Ebû Hureyre'den mervîdir ki: Peyġamber ʿaleyhi's-selâm emr idüp ehl-i Ṣuffeʾi daʿvet eyledim ve kendülere saḳy olunmaġı z̤ikr eyledim. İmdi anlardan birine virdim, ol daḫi ḳanınca içüp âḫer aḫz̤ iderdi. **[55(56)ª S2]** Ḥattâ cümlesi ḳanup ḳadeḥi peyġamber ʿaleyhi's-selâm aḫz̤ idüp "Ben ve sen bâḳî ḳaldıḳ." buyurdı ve "Otur iç!" diyu emr idince ben daḫi içdim. Yine "İç!" buyurup tekrâr eyledi, ben daḫi "İçemem yâ Resûlallâh, seni ḥaḳ peyġamber **[71ᵇ S3]** gönderen **[41ᵇ S1]** z̤ât-ı bî-çûn ḥaḳḳı-çün içecek yer bulamam." didikde ḳadeḥi aḫz̤ idüp Ḥaḳḳ Teʿâlâ'ya ḥamd eyledi ve faẓla içdi. Ve daḫi mübârek parmaḳları arasından ṣular aḳması Câbir raḍıyallâhu ʿanhdan rivâyet olunur ki: Ḥudeybiye ġazâsında nâs ṣuṣayup ve peyġamber ʿaleyhi's-selâmıñ öñünde bir maṭara var idi, andan âbdest alup badehû **[35ᵇ AE]** nâs cânib-i saʿâdetlerine teveccüh eylediler. Peyġamber ʿaleyhi's-selâm daḫi nâsa "Ne istersiz?" diyu suʾâl itdiklerinde "Yâ Resûlallâh âbdest alacaḳ ve içecek ṣuyumuz yoḳdur, seniñ maṭarañdaki ṣudan mâ-ʿadâ." didiler. Pes peyġamber ʿaleyhi's-selâm daḫi mübârek elini ol maṭaranıñ üzerine ḳoyup mübârek parmaḳları arasından pıñar gibi ṣu[lar] ḳaynamaġa başladı. Bu ḥadîs̱-i şerîfi Câbir'den rivâyet iden Sâlim bin Ebî[331] el-Caʿd didi ki "Ben

---

[327] andan: **S1** ve **S3**'te yoktur.
[328] Ve ʿÖmer'iñ ḥayâtında yiyüp ve iṭʿâm itdim: **S3**'te yoktur.
[329] idüp: buyurup **S3**.
[330] [Derkenar]: Aṣḥâb-ı Ṣuffe dört yüz miḳdârı ricâl idi. Medîne-i Münevvere'de meskenleri ve ʿaşîretleri olmayup mescid-i şerîfde ʿibâdete ve taʿallüm-i Ḳurʾân ve tilâvete meşġuller idi. Peyġamber ʿaleyhi's-selâm anlara muvâsât buyurup ve aġniyâʾ-ı aṣḥâb*-ı kirâm daḫi muvâsât itmege ḥaṣṣe ve terġîb buyurur idi ve anlar ile cülûs ve ekl buyurur idi. Ḥattâ rüʾesâʾ-i küffâr anların meclis-i Resûl ʿaleyhi's-selâmdan ṭard olunmasını ṭaleb eylediklerinde peyġamber ʿaleyhi's-selâma bir hemm ʿârıż olunca ḥaḳlarında bu âyet-i kerîme nâzil oldı: "Velâ taṭrudi-lleẕîne yedʿûne rabbehum bilġadâti ve'l-ʿaşiyyi yurîdûne vecheh."** Ḥattâ Saʿd bin Muʿâẕ yetmiş ḳadarını ḫânesine götürüp iṭʿâm iderdi diyu İmâm Sühreverdî *ʿAvârifü'l-maʿârif* de z̤ikr eyledi. (**S3** ve **AE**'de yoktur.)
* aṣḥâb: ṣaḥabe **S2**.
** "Sabah akşam Rab'lerine yalvarıp sadece Onun hoşnutluğunu arzulayanları kovma…" (el-Enʾâm 6/52)
[331] Ebî: **S1**'de yoktur.

Câbir'e ṣorup ol günde ḳaç kimse idiñiz?" **[55(56)^{b} S2]** didigimde Câbir[332] "Yüz **[72^{a} S3]** biñ daḫi olsaḳ yetişür idi lâkin biñ beş yüz kimse idik." diyu cevâb virdi. *Ṣaḥîḥ-i Buḫârî*'de Câbir'den naḳl olundıġı üzre bir rivâyetde biñ dört yüz, rivâyet-i uḫrâda[333] biñ beş yüz ẕikr olunmuşdur. Lâkin ekṡer rivâyetde biñ dört yüz olmaġla muṣannif bunı ẕikr eyledi.[334] Ve bir âḫer def'a daḫi dört parmaġını bir küçük ḳadeḥ üzerine vaż' itmekle ṣuyı seksan kimseye kifâyet eyledi. Ma'lûm ola ki mübârek parmaḳları arasından ṣu çıḳmanıñ ma'nâsı ekser-i 'ulemâ' 'indinde parmaḳlarıñ ẕâtından ya'nî kendünden ṣuyıñ çıkmasıdır. Ba'żı 'ulemâ' 'indinde Ḥaḳḳ Te'âlâ ṣuyı çoġaldup mübârek parmaḳları arasından cûş idüp ḳaynamasıdır **[42^{a} S1]** ve bu mu'cize Ḥażret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâmıñ 'aṣâ ile ḥacere ḍarb idüp ṣular aḳıtmasından a'ẓam ve büyükdür. Zîrâ ṭaşdan ṣu çıḳmaḳ 'âdetdir ammâ laḥm ve demden **[72^{b} S3]** ṣuyıñ çıḳması peyġamberimiz 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmdan ġayrıdan ma'lûm degildir.[335] Ve daḫi Tebük ġazâsında kinânesinden bir oḳ çıḳarup azacıḳ ṣuya dikince ṣu cûş eyleyüp otuz biñ kimse ḳandı. Ve daḫi mu'cizâtındandır: **[56(57)^{a} S2]** Ṭuzlı, acı ṣuya tefl idüp mübârek aġzı yarından ilḳâ eyledikde mâ'-ı 'aẕb olup ṭatlu olması ve başında **[36^{a} AE]** maraż ve ṣaçı olmayan bir ṣabîniñ başını yed-i şerîfeleriyle mesḥ idince ṣaçı dürüst olup 'öẕri def' olması ve ceẕl ki odun aġacı ehl-i Yemâme peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ ḥâli ve şânını imtiḥân içün virdikde mübârek elinde seyf-i ḳâṭı'-ı ḳavî olması ve ġâyetle pek yere ḍarb eyledikde aḳıcı ḳum yıġını gibi olması[336] ve daḫi Ebû Râfi' raḍıyallâhu 'anhıñ ayaġı ḳırıldıḳda peyġamber 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm yed-i şerîfesiyle mesḥ idince müstevî olup **[73^{a} S3]** oñulması ve Ebû Cehl'iñ ḫatemi faṣṣasında olan ḳurdcaġız peyġamber 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâma selâm virüp ve nübüvvetine şehâdet itmesi ve küffâr-ı Ḳureyş Mi'râc mu'cizesini inkâr idüp Beyt-i Muḳaddes evṣâfını su'âl eyledikde ṭûl-i ḥayâtında anda olan miṡâli beyân ve i'lâm buyurdı. Ḥattâ Ebû Hureyre'den mervîdir ki: Peyġamber 'aleyhi's-selâm Beyt-i Muḳaddes'e seyirmeden Ḳureyş żabṭ itmedigim nice eşyâdan su'âl eyledikde bir rütbe maḥzûn oldum ki anıñ misli **[42^{b} S1]** daḫi maḥzûn olmamış idim. Pes Ḥaḳḳ Te'âlâ Beyt-i Muḳaddes ṭarafından ḥicâbı ref'

[332] Câbir: **S3**'te yoktur.
[333] uḫrâda: aḫerinde **S1**, **AE**.
[334] Hz. Peygamber'in mübârek parmaklarından sular akıtması mûcizesi için bk. Ebû Nuaym, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, II, 407; İbn Sa'd, *et-Tabâkatü'l-kübrâ*, II, 98; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, IV, 115-116.
[335] [Derkenar]: 'Aliyyu'l-Ḳârî *Şerḥ-i Şifâ'*da ẕikr eyledi. (**S1**, **S2** ve **AE**'de yoktur.)
[336] olması ve ceẕl ki odun aġacı ehl-i Yemâme peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ ḥâli ve şânını imtiḥân içün virdikde mübârek elinde seyf-i ḳâṭı'-ı ḳavî olması ve ġâyetle pek yere ḍarb eyledikde akıcı ḳum yıġını gibi olması: **S2**'de yoktur.

idüp her ne suʾâl eylediler ise ḫaber virdim buyurdı. Ve cennet ve cehennem peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâma kendü dîvârı gölgesinde iken ʻarż olunup ẓâhir olması **[56(57)[b] S2]** ve İsrâ gicesi Beyt-i Muḳaddesʾde peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm rûḥ ve cesed-i şerîfleri[337] cemîʻ-i enbiyâʾ ʻaleyhimüʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâmıñ ervâḥları yâḫûd ecsâd **[73[b] S3]** ve ervâḥlarıyla namâz ḳılması ve Miʻrâcında Buraḳʾa süvâr olup ol gözi gördigi yere ḳademini îṣâl itmekle her ḫaṭvesinde bir semâyı ḳaṭʻ idüp aʻlâ-yı semâvâta yedi ḫaṭvede[338] vâṣıl oldı. İmdi peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâmıñ **[36[b] AE]** ẕât-ı muḫteremleri nûr olup ve nûra bir şeyʾ ḥâcib ve mâniʻ olmamaġla giceniñ baʻżı cüzʾinde ẕehâben ve rücûʻen yaʻnî gidüp ve gelmesinde ʻarş-ı aʻlâya varınca[339] kendüye ṭayy-ı mekân oldı ve daḫi Ḥaḳḳ Teʻâlâ vücûd-ı enverlerini ṭâhir[340] ve maʻnâda kemâlât ile muttaṣıf ḳılup “Ve-inneke leʻalâ-ḫuluḳin ʻaẓîm.”[341] sırrına mâ-ṣadaḳ ḳılmaġla kendü nefs-i nefîselerine ve ehline şeyn ve ʻayb virür bir şeyʾ ṣâdır olmadı. Fe ṣallallâhu teʻâlâ ʻaleyhi ve sellem. Beyânüʾz-zevcâtiʾl-muṭahherâti ümmehâtüʾl-müʾminîne raḍıyallâhu ʻanhünne.[342] Peyġamber ʻaleyhiʾs-selâm mevlid-i şerîflerinden yigirmi üçünci senede bir rivâyetde yigirmi beşinci senede Ḫadîce bint Ḫüveylid raḍıyallâhu ʻanhâyı tezevvüc eyledi. **[74[a] S3] [57(58)[a] S2]** Kâzerûnî *Münteḳâ*ʾda ẕikr eyledigi üzre mehr-i Ḫadîce dört yüz altun idi.[343] *Ṣaḥîḥayn*ʾda Ebû Hureyreʾden mervîdir ki Cibrîl ʻaleyhiʾs-selâm peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâma gelüp **[43[a] S1]** didi ki: “Yâ Muḥammed şu Ḫadîceʾdir, saña ṭaʻâm ve şarâb getüreyor. Geldikde aña Rabbisinden ve benden selâm oḳu ve cennetde mücevvef incüden bir beyt ile anı tebşîr eyle.” buyurdı. Ḳavl-i ṣaḥîḥ üzre cümle zevcâtıñ efḍalidir. Peyġamber ʻaleyhiʾs-selâmıñ yigirmi beş sene bir rivâyetde yigirmi dört sene zindegâne idüp nübüvvetden yedi sene

---

[337] [Derkenar]: Bu iki maʻnâ ki faḳaṭ ervâḥlarıyla yâḫûd ecsâd ve ervâḥlarıyla olmaġı ʻAliyyuʾl-Ḳârî *Şerḥ-i Mişkât*ʾde ẕikr eyledi. **(S2** ve **AE**ʾde yoktur.)

[338] [Derkenar]: *Mevâhib-i ledüniyye*ʾde naḳl ider ki ol mübârek Buraḳ, ḳatırdan küçük ve ḥimârdan büyük olup gözi gördigi yere vażʻ-ı ḳadem ider-idi. İmdi yeryüzünde olan semâʾ-ı dünyâyı görmekle her semâyı bir adımda[*] ḳaṭʻ idüp aʻlâ-yı semâvâta yedi adımda[**] vâṣıl olmuş olur. (**AE’**de yoktur.)

[*] adımda: ḫaṭvede **S2**.

[**] adımda: ḫaṭvede **S2**.

[339] ʻarş-ı aʻlâya varınca: **S2**ʾde yoktur.

[340] ṭâhir: ẓâhir **S2**, **S3**, **AE**.

[341] “Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.” (el-Kalem 68/4)

[342] Peygamberimizʾin müminlerin anneleri olan temiz zevcelerinin hakkındadır.

[343] [Derkenar]: Bu maḳâmda ẕikr olunan dört yüz altun ve Ümmü Ḥabîbe ʻaḳdinde ẕikr olunan dört yüz altun muṣannif ezvâcıñ[*] ẕikr-i temâmında mihrleri beş yüz dirhemden ziyâde degil idi dimekle murâdı mihr-i muʾaccel diyüp[**] bu maḳâmda ẕikr olunan dört yüz altunla murâd miḥr-i muʻacceldir ki ḥâlâ ʻörf-i nâsda aña aġırlıḳ tesmiye olunur. Böyle olduḳda gelecege muḫâlif olmaz. (**AE**ʾde yoktur.)

[*] ezvâcıñ: zevcâtıñ **S2**.

[**] diyüp: olup **S2**.

mürûrından ṣoñra bir ḳavlde on sene mürûrından[344] ṣoñra vefât eyledi daḫi beş vaḳit namâz farż olmamış ve cenâzaye namâz ḳılmaz idi[345] ve Ḫadîce'niñ vefâtına dek peyġamber 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm ġayrı ḫâtuna nikâḥ eylemedi. Ḫadîce'den ṣoñra Sevde bint Zem'a'yı **[37ª AE]** nikâḥ eyledi ki muḳaddemâ Sekrân bin 'Amr'da idi. İkisi daḫi İslâm'a gelüp **[74ᵇ S3]** arż-ı Ḥabeşe'ye hicret eylediler, pes zevci vefât itdikde peyġamber 'aleyhi's-selâm anı tezevvüc eyledi ve anıñla Medîne'ye hicret eyledi. Vaktâ ki pîr ve iḫtiyâr olduḳda anıñ ṭalâḳını murâd **[57(58)ᵇ S2]** idince nevbeti gicesini 'Âʾişe'ye virüp nikâḥı taḥtında olmaġı isteyüp "Cennetde seniñ nisâñdan olam." didi. Ṣoñra 'Âʾişe bint eṣ-Ṣıddîḳ raḍıyallâhu 'anhümâyı tezevvüc eyledikde altı yaşında olup ṭoḳuz yaşında iken aña duḫûl eylediler ve andan ġayrı bikri[346] nikâḥ itmediler. Ṭoḳuz sene peyġamber 'aleyhi's-selâm ile zindegânî idüp on sekiz yaşında iken vefât eyledi. Ṣoñra Ḥafṣa bint 'Ömer raḍıyallâhu 'anhümâyı Ḫuneys bin Ḥuẕâfe taḥtında olup zevciyle Medîne'ye hicret eyledi, zevci vefât itdikde peyġamber 'aleyhi's-selâm tezevvüc eyledi. **[43ᵇ S1]** Ba'dehû bir ṭalâḳ ile anı taṭlîḳ itmegin Cibrîl 'aleyhi's-selâm gelüp "Allâhu Te'âlâ saña yine Ḥafṣa'ya ric'at ile emr ider, **[75ª S3]** zîrâ Ḥafṣa çoḳ oruç ṭutıcı ve gicelerde çoḳ 'ibâdet idicidir." buyurdı diyu teblîġ-i emr-i İlâhi itdikde peyġamber 'aleyhi's-selâm daḫi aña ric'at itdi. Ve bir ḳavlde peyġamber 'aleyhi's-selâm Ḥafṣa'nıñ ṭalâḳını ḳaṣd eyledi lâkin bi'l-fi'l taṭlîḳ itmiş idi. Ṣoñra Ümmü Ḥabîbe raḍıyallâhu 'anhümâyı ismi Ramle bint Ebî Süfyân'dır, zevci 'Ubeydullâh bin Caḥş **[58(59)ª S2]** ile Ḥabeşe'ye hicret idüp ṣoñra 'Ubeyde[347] tenaṣṣur idüp ya'nî naṣrânî olup mürteden 'ani'l-İslâm helâk olduḳda Ümmü Ḥabîbe İslâm üzre ṯâbite olmaġla 'Amr bin Ümeyye'yi Necâşî'ye gönderüp **[37ᵇ AE]** Ümmü Ḥabîbe daḫi Ḫâlidîn-i Sa'îd'i 'aḳd-i nikâḥa vekîl idüp ol daḫi tezevvüc eyledi ve mehrini dört yüz altun ḳıldılar. Ḳasṭallânî *Mevâhib*'de naḳl ider ki bu aḳd Ḥabeş'de melik-i Necâşî ḥużûrında olup mehr-i mu'acceleti dört yüz altun ḳıldı. Ümmü Ḥabîbe'niñ **[75ᵇ S3]** vekîli olan Ḫâlidîn-i Sa'îd nikâḥ du'âsında bunı ḳırâʾet eyledi: "Elḥamdulillâhi vaḥdehû ve este'înuhû ve estaġfiruhû ve eşhedu en lâ ilâhe illallâhu vaḥdehû lâ şerîke lehû ve enne Muḥammeden

[344] mürûrından ṣoñra bir ḳavlde on sene mürûrından: **S3**'te yoktur.
[345] ḳılmaz idi: ḳılınmaz idi **S2**, **S3**, **AE**.
[346] [Derkenar]: Bu maḳâmda ba'ż-ı nâs bikr maḳâmına bâkire ẕikr iderler. Ġalaṭât-ı 'avâmdandır. Ṣaḥîḥ olan "bikr" ẕikr itmek gerekdir. İbn Kemâl *Ġalaṭât*'da beyân eyledi. (**S2** ve **AE**'de yoktur.)
[347] 'Ubeyde: 'Ubeydullâh **AE**.

‘abduhû ve resûluhû.”[348] “Erselehû bi’l-hüdâ ve dîni’l-ḥaḳḳi li-yüẓhirahû ‘ale’d-dîni küllih.”[349] velev kerihe’l-müşrikûn.[350] Emmâ ba‘du faḳad ecebtu ilâ mâ da‘â ileyhi resûlullâhi ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellem ve zevvectuhû ümmü Ḥabîbe bint ebî Süfyân fe-bârekallâhu li-resûlillâhî ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellem.[351] Ba‘dehû mehr olan ya‘nî mehr-i mu‘accel ḳılınan **[44ª S1]** dört yüz altun Ḫâlidîn-i Sa‘îd bin el-‘Âṣ’a def‘ ve teslîm ol daḫi ḳabż eyledikde ḥâżırûn gitmek murâd eylediler, **[58(59)ᵇ S2]** ol daḫi “Oturuñ!” didi zîrâ enbiyâ’-ı ‘aleyhimü’s-selâmıñ sünnet-i seniyyeleri ‘aḳd-i tezevvüc vaḳtinde ṭa‘âm ekl olunmaḳdır diyüp ṭa‘âm getürilüp ekl eylediler ve ba‘dehû dağıldılar ve bu ‘aḳd hicretden yedinci senede vâḳi‘ oldı. **[76ª S3]** Ṣoñra Ümmü Seleme raḍıyallâhu ‘anhâyı ki ismi Hind bint Ebî Ümeyye’dir. Ebû Seleme’niñ taḥt-ı nikâḥında olup zevciyle arż-ı Ḥabeşe’ye hicret eylediler, hicretiñ dördünci senesinde zevci Medîne’de vefât itdikde peyġamber ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm tezevvüc buyurdılar. Ve Zeyneb raḍıyallâhu ‘anhâyı ki bint Caḥş’dır, Zeyd bin Ḥârişe’niñ ḳatında iken taṭlîḳ idüp ‘iddet temâm olunca peyġamber ‘aleyhi’s-selâm tezevvüc eyledi. Ve Cüveyriye bint el-Ḥâriṯ raḍıyallâhu ‘anhümâ Benî’l-Muṣṭaliḳ ġazâsında esîr olup Ṣâbit bin Ḳaysıñ ḥiṣṣesine düşüp ol daḫi kitâbete kesmiş idi. **[38ª AE]** Pes peyġamber ‘aleyhi’s-selâm bedel-i kitâbetini edâ idüp ol daḫi İslâm’ı ḳabûl itmekle peyġamber ‘aleyhi’s-selâm anı i‘tâḳ ve ‘ıtḳını aña mehr eylediler. Ve Ṣafiyye bint Ḥuyey Kinâne bin el-Ḥuḳayḳ **[76ᵇ S3]** nikâḥında iken Ḫayber ġazâsı gününde ḳatl olunduḳda **[59(60)ª S2]** seby olunup Ḫayber feṭḥi ba‘dında i‘tâḳ ve tezevvüc eyledi. Ve Meymûne bint el-Ḥâriṯ raḍıyallâhu ‘anhümâ peyġamber ‘aleyhi’s-selâm anı Serif-nâm[352] mevżi‘de tezevvüc eyledi. ‘Aliyyu’l-Ḳârî İbn İsḥaḳ’dan naḳl **[44ᵇ S1]** ider ki: Peyġamber ‘aleyhi’s-selâmıñ Meymûne’i istemesi kendüye vâṣıl olduḳda deve üzre olmaġla nefsini peyġamber ‘aleyhi’s-selâma hibe idüp “El-ba‘îru ve mâ ‘aleyhi li’llâhi ve li-resûlihî.”[353] didi ve mevti daḫi bu Serif’de vâḳi‘ oldı. Ve Zeyneb bint Ḫuzeyme raḍıyallâhu ‘anhâyı Ṭufeyl bin el-Ḥâriṯ tezevvüc idüp

[348] “Hamd bir olan Allah’adır. Ondan yardım ve bağışlanma dilerim. Ve şehâdet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur, O birdir ve Onun ortağı da yoktur. Muhammed Onun kulu ve elçisidir.”

[349] “… dînini bütün dinlere üstün kılmak için (Peygamber’ini) hidâyet ve hak ile gönderen (O’dur).” (el-Fetih 48/28)

[350] Müşrikler istemeseler de.

[351] Bundan sonra Ebû Süfyân kızı Ümmü Habîbe Hz. Peygamber’in evlilik teklifini kabul etti ve onunla evlendi.

[352] [Derkenar]: Serif feṭḥa-i sîn ve kesr-i râ’ ile Mekke-i Mükerreme eṭrâfında Ten‘îme ḳarîb bir maḥaldir. (**S2** ve **AE**’de yoktur.)

[353] “Deve ve üstündekiler Allah ve Resûlünündür.” İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 265.

ba‘dehû ḳarındaşı ‘Ubeyde bin el-Ḥâriṯ aña ḫalef olup Uḥud ġazâsında şehîd olmaġla peyġamber ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm tezevvüc eyledi. Bunlardan ṣoñra Fâṭıma bint eḍ-Ḍaḥḥâk raḍıyallâhu ‘anhümâyı tezevvüc idüp lâkin dünyâyı iḫtiyâr itmekle mufârakat buyurdılar. **[77ª S3]** Anıñ ba‘dında İsâfe uḫt Diḥye anıñ ba‘dında Ḫavle bint Rabî‘î anıñ ba‘dında Esmâ bint Ka‘bî anıñ ba‘dında ‘Amre bint Yezîd’i ve daḫi İmraʾetü Ġıfâriyye ve Teymiyye ve ‘Âliye bint Ẓabyân ve Mileykeʾi ‘aḳd idüp bu sekizine ḳable’d-duḫûl ṭalâḳ virmişdir. Ve ḫâtunlarınıñ mehri beş yüz dirhemden ziyâde degil idi. **[59(60)ᵇ S2]** Ẕikrü evlâdihi’l-emcâdi ‘aleyhi’s-selâm. İmdi Ḫadîce raḍıyallâhu ‘anhâdan olan evlâdları: Ḳâsım ve Ṭayyib ve Ṭâhir idi, nübüvvet gelmezden evvel vefât eylediler. Ve Zeyneb ve Ruḳiyye ve Ümmü Gülṯüm ve Fâṭıma cümlesiniñ vâlideleri Ḫadîce bint Ḫuveylid raḍıyallâhu ‘anhâ idi. **[38ᵇ AE]** Evvel evlâdı Ḳâsım olmaġla anıñla künyelenüp Ebû’l-Ḳâsım[354] dinür idi. Ve Mâriye-i Ḳıbṭiyye’den Medîne’de İbrâhîm olup bir rivâyetde yetmiş günlük ve bir rivâyetde altı ay ve sekiz günlük iken vefât eyledi. **[77ᵇ S3]** Bu rivâyet ki **[45ª S1]** ehl-i siyerden İbn İsḥâḳ rivâyetidir; evlâd-ı kirâmları sekiz olup dördi ẕükûr ve dördi[355] inâṯdan olmuş olur ammâ Dâreḳutnî rivâyeti üzre Ṭayyib ve Ṭâhir ‘Abdullâh’a tesmiye olunup evlâd-ı ẕükûrı üç olmuş olur. Evlâd-ı kirâmıñ[356] cümlesi kendüden evvel vefât eylediler. Ḥażret-i Fâṭıma raḍıyallâhu ‘anhâdan ġayrı anlar ba‘dehû altı ay mu‘ammere olup ṣoñra civâr-ı Ḥażret-i Resûl ṣallallâhu ‘aleyhi ve selleme intiḳâl eyledi. Cümle ḳızlarınıñ büyügi Zeyneb raḍıyallâhu ‘anhâ idi. Peyġamber ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâmıñ mevlid-i şerîflerinden otuzuncı senede **[60(61)ª S2]** dünyâya gelüp hicretden sekizinci senede[357] zevci Ebi’l-‘Âṣ bin er-Rebî‘ ‘indinde vefât eyledi ve andan bir oġlı oldı ki ismini ‘Alî virmiş idi,[358] ol daḫi ṣaġîran vefât eyledi. Ve Fâṭımatü’z-Zehrâʾ nübüvvetden beş sene muḳaddem dünyâya gelmişdir. **[78ª S3]** Fâṭıma tesmiye olundığı Ḥaḳḳ Te‘âlâ anı ve ẕürriyetini nâr-ı cehennemden ḳaṭ‘ ve ḥıfẓ itdigi-çündür. Bir rivâyetde anı ve aña muḥabbet idenleri nâr-ı cehennemden faṭm ya‘nî ḳaṭ‘ ve ḥıfẓ eyledigindendir. Ḥażret-i ‘Alî kerremallâhu vechehuya vaḥy-i İlâhi ile tezvîc olunduḳda on beş yaşında idi ve Ḥażret-i ‘Alî yigirmi bir yaşında idi. Ḥażret-i ‘Alî’den olan evlâdları: Ḥasan ve Ḥüseyin ve Muḥsin idi lâkin

[354] olmaġla anıñla künyelenüp Ebû’l-Ḳâsım: **AE**’de yoktur.
[355] ẕükûr ve dördi: **S1**’de yoktur.
[356] kirâmıñ: ẕükrânıñ **S1**.
[357] dünyâya gelüp hicretden sekizinci senede: **S1**’de yoktur.
[358] [Derkenar]: İbnü’l-Cevzî ẕikr eyledi. (**S1**, **S2** ve **AE**’de yoktur.)

Muḥsin ṣaġîran vefât eyledi. Ve inâṣdan Ruḳiyye ve Zeyneb ve Ümmü Gülṣüm öldi lâkin Resûlullâh ṣallallâhu ʿaleyhi ve sellemiñ nesl-i şerîfleri Ḥasan ile Ḥüseyin cihetinden olup evveline mensûb olana Ḥasenî ve ṣâniye **[39ª AE]** mensûb olana Ḥüseynî dinür. Ve aʿmâmuhu ṣallallâhu ʿaleyhi ve sellem yaʿnî ʿamucaları müʾellifiñ ẕikr eyledigi rivâyet ki Dâreḳuṭnî rivâyeti üzre on birdir: **[45ᵇ S1] [60(61)ᵇ S2]** Ḥâriṣ, Zübeyr, Ḳuṣem, Ḥamza, ʿAbbâs, Ebû Ṭâlib, Ebû Leheb, ʿAbdu'l-Ḳaʿbe, Muġîre, Ḍırâr, Ġaydâḳ. **[78ᵇ S3]** *Mevâhib-i ledüniyye Ẕeḫâ'iru'l-Uḳbâ fî Menâḳıbi Ẕevi'l-Ḳurbâ'*dan naḳl eyledigi üzre on iki olup ʿAbdulmuṭṭalib'iñ on ikinci oġlı Muḳavvim'i ziyâde eyledi. İmdi ceddi ʿAbdulmuṭṭalib'iñ on üç oġlı var idi, on üçüncisi peyġamber ʿaleyhi's-selâmıñ babası ʿAbdullâh olmuş olur. Ve ʿammâtuhu ʿaleyhi's-ṣalâtu ve's-selâm yaʿnî babasınıñ ḳızḳarındaşı olan Türkî'de ḥâle didikleri altıdır: Ṣafiyye, ʿÂtike, Ümeyye, Berre, Beyżâʾ ki Ümmü Ḥakîm, Ervâ. Aʿmâm cümlesinden Ḥamza ve ʿAbbâs[359] ve ʿammât cümlesinden Ṣafiyye İslâmla müşerref olup ʿÂtike ile Ervâ'da iḫtilâf olundı. Ve mevâlîhi ʿaleyhi's-ṣalâtu ve's-selâm yaʿnî âzâdlıları bunlardır: Zeyd bin Ḥârişe anıñ oġlı Usâme, Ṣevbân, Ebû Kebşe, Enes, Şuḳrân ki ismi Ṣâliḫ idi, Rebâḥ ki gâhîce müʾeẕẕinlik daḫi iderdi, Yesâr Ebû Râfiʿ ki ismi Eslem idi,[360] **[79ª S3]**[361] Faḍala Ṭahmân ismi Keysân bir rivâyetde Mihrân dinildi, Meʾbûr Ḳıbtî ki melik-i İskenderiyye Muḳavḳıs ihdâ itmişdi. **[61(62)ª S2]** Bir rivâyetde[362] Vâḳıd Ebû Żümeyre[363] daḫi bunlardan ġayrı âzâdlıları ẕikr olunmuşdur. Ḥattâ İbnü'l-Cevzî ḳırḳ üçdür diyu naḳl eyledi. Ve aḫrârdan ḫüddâmı: Enes bin Mâlik, Rabîʿa bin el-Kaʿb, ʿAbdullâh ibn Mesʿûd, ʿUḳbe bin ʿÂmir, Bilâl ibn Rebâh, Saʿd bin Ebî Vaḳḳâṣ, Muḥammed bin Necâşî, Bükeyr bin Şeddâḫ, Ebû Ẕerr el-Ġıfârî. Beyânu rusulihî ve ümerâʾihî ve mekâtîbihî ʿaleyhi's-selâmu ile'l-mülûki ve ġayrihim. Yaʿnî peyġamber ʿaleyhi's-selâmıñ **[39ᵇ AE]** eṭrâfda bulunan büldân-ı mülûkine irsâl eyledigi âdemler ve mürsel-ileyh olan mülûkuñ **[46ª S1]** ḳabûlini ve ʿadem-i ḳabûlini beyândır. İmdi peyġamber ʿaleyhi's-ṣalâtu ve's-selâm Ḥudeybiye ġazâsından rücûʿ eyledikde mülûkı İslâm'a daʿvet içün mektûb yazmaġla emr eyledi. Evvel rusuli ʿAmr bin Ümeyye idi anı melik Necâşî ki **[79ᵇ S3]** diyâr-ı Ḥabeş meliki idi aña irsâl eyledi ve aña iki mektûb

[359] ʿAbbâs: **AE**'de yoktur.
[360] Yesâr Ebû Râfiʿ ki ismi Eslem idi: **S1**'de yoktur.
[361] [Derkenar]: Maṭlab. Beyânu risâleti ʿaleyhi's-selâm.
[362] Bir rivâyetde: **S1**, **S2** ve **S3**'te yoktur.
[363] Vâḳıd Ebû Żümeyre: Ebû Vâḳıd Żümeyre **AE**.

yazmış idi evvelki İslâm'a da'vet içün ikinci Ümmü Ḥabîbe bint Ebî Süfyân'ı peyġamber 'aleyhi's-selâma tezvîc içün mektûblar vâṣıl olduḳda ikrâmen ve tevâżu'en taḫtından inüp mektûbları aḫẕ idüp gözleri üzre ḳodı ve şehâdet getürüp İslâmla müşerref oldı **[61(62)^{b} S2]** ve ol mektûbları bir ḥoḳḳaya vaż' idüp "Bu mektûblar bizim aramızda olduḳça Ḥabeşe ḫayr üzre ṣâbit olur." didi. Ve Dıḥye bin Ḫalîfe'yi meliki'r-Rûm ki laḳabı Ḳayṣer ve ismi Hirḳil idi[364] aña irsâl eyledi. Ḥattâ Ḥâfıẓ 'Abdurraḥmân es-Süheylî'niñ *Kitâbü'r-Ravż*'dan[365] naḳlen *Miṣbâḥ-ı muḍî*'de dir ki peyġamber 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm Ḳayṣer'e nâme yazıldıḳda "Bu kitâbı Ḳayṣer'e kim götürürse aña cennet vardır." diyu tebşîr buyurunca "Ḳatl olunmazsa daḫi bu tebşîr var mı?" dinildikde "Ḳatl olunmazsa daḫi vardır." **[80^{a} S3]** diyince Dıḥye ibn Ḫalîfe raḍıyallâhu 'anh götürdi. Dıḥye'den mervîdir ki: Peyġamber 'aleyhi's-selâm beni mektûb ile Şâme Rûm pâdişâhına gönderdi. Ben daḫi peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ mektûbını aña virdigimde[366] mektûbıñ mührini bûs idüp oturdığı şey'iñ altına vaż' eyledi. Ebû Süfyân dir ki ṣoñra Ḳayṣer emr idüp mektûbı oḳudılar, bu 'unvânla yazılmış idi: "Bismillâhirraḥmânirraḥîm **[46^{b} S1]** min Muḥammedin 'abdillâhî ve resûlihî ilâ-Hirḳil 'aẓîmi'r-Rûmi. Selâmun 'alâ-meni't-tebi'a'l-hüdâ."[367] ilâ-âḫirihî **[62(63)^{a} S2]** ya'nî "İşbu mektûb Allâhu Te'âlâ'nıñ ḳulı ve peyġamberi Muḥammed'den **[40^{a} AE]** Rûm diyârınıñ ulusı Hirḳil'e yazılmışdır. Ey Hirḳil! Taḥḳîḳan ben seni İslâm'a da'vet eylerem. İslâm'a gel ki selâmet bulasın ve İslâm'a gelür iseñ saña Allâh te'âlâ iki ḳat ecr virür ve eger İslâm'dan i'râż iderseñ re'âyânıñ günâhı seniñ üzeriñe olsun." dimiş. **[80^{b} S3]** Pes Hirḳil Rûm biṭrikleri[368] cem' idüp lâkin biṭrikler kendüye hücûmından ḫavf itmekle bir ḳaṣra girüp ḳaṣrıñ ḳapularını ḳapatdı ve ḳaṣrıñ üzerine çıḳup "Ey ṭâ'ife-i Rûm baña ol kişiniñ ya'nî Muḥammed ṣallallâhu 'aleyhi ve sellemiñ mektûbı geldi. Beni dîne da'vet eylemiş ve taḥḳîḳ vallâhi ol muntaẓar[369] olup kitâblarımızda buldığımız peyġamber-i âḫirü'z-zamândır. Hemân geliñüz aña ittibâ' idelim, dünyâmız ve aḫiretimiz selâmet bula!" didikde biṭrikler yek-pâre ṣayḥalar idüp ḳaṣra hücûm eyledikde ḳapularını ḳapanmış

[364] [Derkenar]: Hirḳil hânıñ kesri ve rânıñ sükûnı ve ḳâfiñ kesriyle ḫindiḳ vezni üzre ve Hiraḳl daḫi câ'izdir. Dımışḳ vezni üzre keẓâ fî'l-ḳâmûs. (**S2** ve **AE**'de yoktur.)
[365] *Kitâbu'r-Ravż*'dan: *Kitâbu'r-Ravż*'ından **S2**, **S3**, **AE**.
[366] virdigimde: virdikde **S3**, **AE**.
[367] Buhârî, "Bed'u'l-vahy" 1/7; Müslim, "Cihâd", 67/1773; Ebû Nuaym, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, II, 345-346; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, IV, 384; İbnü'l- Cevzî, *el-Vefâ*, II, 724; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, III, 71; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, V, 346.
[368] [Derkenar]: Biṭrîḳ bânıñ ve rânıñ kesriyle re'îs ve emîr dimekdir. (**S2** ve **AE**'de yoktur.)
[369] muntaẓar: muntaẓır **S3**.

buldılar, pes Hirḳil emr idüp girü döndiler.[370] Baʿdehû Hirḳil “Ey cemâʿat-ı Rûm ben size bu sözi dîniñizde ṣalâbetiñiz nicedir göreyim diyu söyledim ve böyle gördigimden mesrûr oldum.” **[62(63)^{b} S2]** didikde biṭrikler yere düşüp Hirḳil’e secde eylediler ve çıḳup gitdiler. İmdi Hirḳil peyġamber ʿaleyhi’s-selâmıñ **[81^{a} S3]** Nebiyy-i mürsel oldıġını iḳrâr idüp lâkin ḳavmi kendüye muvâfaḳat itmediginden İslâm’dan ibâʾ[371] ve iʿrâż eyledi. Ve ʿAbdullâh bin Ḥuẕâfe’yi Kisrâ[372] bin Hürmüz’e ki melik-i Furs idi aña irsâl eyledi. **[47^{a} S1]** İbn ʿAbbâs raḍıyallâhu ʿanhdan mervîdir ki: Peyġamber ʿaleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm ʿAbdullâh bin Ḥuẕâfe’yi mektûb ile Kisrâ’ya gönderdi. Şöyle ki ʿAbdullâh peyġamber ʿaleyhi’s-selâmıñ mektûbını Baḥreyn ḥâkimine ulaşdırup ol Kisrâ’ya îṣâl eyleye. Vaḳtâ ki Kisrâ peyġamber ʿaleyhi’s-selâmıñ mektûbını oḳuduḳda pâreledi. Peyġamber ʿaleyhi’s-selâma mektûbınıñ pârelendigi ḫaberi **[40^{b} AE]** vâṣıl olduḳda anlara bedd-duʿâ idüp “Her güne pârelenmek ile pârelensünler.” buyurdı. Ve Ḥâṭıb bin Ebî Belteʿa’yı Muḳavḳıs ki melik-i Mıṣr ve İskenderiyye idi aña irsâl eyledi. Mektûb vuṣûlünde aḫẕ idüp bir ḥoḳḳaya vażʿ eyledi. Ve peyġamber ʿaleyhi’s-selâma irsâl **[81^{b} S3]** eyledigi mektûbında seniñ Resûlüñe ikrâm eyledik ve saña iki câriye gönderdik yaʿnî Mâriye ve Sîrîn baġle-i şehbâʾ **[63(64)^{a} S2]** ve ḥimâr-ı eşheb yaʿnî beyâż ḳatır[373] ki Düldül dinür ve ḥimâr ki Yaʿfûr[374] dinür bunları irsâl idüp İslâm’a gelmedi. Ve ʿAmr bin el-ʿÂṣ raḍıyallâhu ʿanhı melik-i ʿUmân’a[375] irsâl eyledikde İslâm’a geldi ve Selîṭ bin ʿAmr ve’l-ʿÂmirî’yi ṣâḥibu’l-Yemâme Hevẕe bin ʿAlî’ye irsâl eyledi, Selîṭ mektûbı îrṣâl eyledikde oḳudup redd eyledi. Ve Şücâʿu’l-Esedî’yi melik-i Belḳâ’ya irsâl idüp dîne daʿvet eyledi, mektûb vuṣûlünde oḳudup ibâʾ ve iʿrâż eyledi. Ve Muhâcirîn bin Ebî[376] Ümeyyeʾi Yemen’e irsâl eyledi. Ve ʿAlâʾ-i Ḥażremî’yi meliki’l-Baḥreyn’e irsâl eyledikde İslâm’a geldi. Ve Ebû Mûsâ el-Eşʿarî’yi Muʿâẕ bin Cebel ile Yemen’e irsâl eyledikde İslâm’a geldiler. Beyânu küttâbihî ʿaleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm.

---

[370] döndiler: dönderdiler **S2**, **S3**, **AE**.
[371] ibâʾ: **S3**’te yoktur.
[372] [Derkenar]: Kisrâ kâfıñ feṭḥa ve kesriyle mülûk-ı Fars laḳabıdır ve Ḫüsrev’iñ muʿarrebidir. Cemîʿ-i ġayr-ı ḳıyâs üzre aña sıra gelir. (**S2** ve **AE**’de yoktur.)
[373] beyâż ḳatır: beyâż ḳırḳatır **S2**, **S3**, **AE**.
[374] [Derkenar]: Ḳâḍî ʿİyâẕ *Şifâ’*da senediyle ẕikr ider ki bu ḥimâr peyġamber ʿaleyhi’s-selâma tekellüm idüp benim ismim Yezîd bin Şehâb’dır didikde peyġamber ʿaleyhi’s-selâm ismini Yaʿfûr ḳıldı. Ve bu ḥimârı baʿżı aṣḥâba irsâl eyledikde gelüp başıyla ḳapularını ḍarb idüp daʿvet iderdi. Ve peyġamber ʿaleyhi’s-selâm vefât eyledikde kendüni bir biʾre bıraġup cezeʿan ve ḥazenen öldi. (**S2** ve **AE**’de yoktur.)
[375] [Derkenar]: ʿUmâna ʿaynıñ ẓammı ve mîmiñ taḫfîfi ve âḫirinde nûn ile sâḫil-i baḥr-i Yemen’de bir beldeniñ ismidir. (**S2** ve **AE**’de yoktur.)
[376] Ebî: **S3**’te yoktur.

[47b S1] [82a S3] Ve daḫi peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâmıñ kâtibleri ḫulefâʾ-ı erbaʻa ki Ebû Bekir eṣ-Ṣıddîḳ raḍıyallâhu teʻâlâ ʻanh câhiliyyet vaḳtinde isimleri ʻAbduʾl-Kaʻbe ve İslâm vaḳtinde isimleri ʻAbdullâh idi ve ʻÖmer bin el-Ḫaṭṭâb raḍıyallâhu teʻâlâ ʻanh bin Nüfeyl bin ʻAbdulʻuzza ve ʻOṯmân bin ʻAffân bin Ebî el-ʻÂṣ raḍıyallâhu ʻanh peyġamber ʻaleyhiʾs-selâm ile nesebleri ʻAbdi Menâfʾda mütteḥid olur. **[63(64)b S2]** Ḥażret-i ʻÂʾişe raḍıyallâhu ʻanhâdan mervîdir ki: Peyġamber ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm **[41a AE]** mübârek arḳalarını baña ṭayanup[377] Cibrîl ʻaleyhiʾs-selâm Ḳurʾân'ı vaḥy iderken peyġamber ʻaleyhiʾs-selâm ʻOṯmânʾa "Üktüb yâ ʻÜṯeym!" buyurur idi. Ve ʻAliyyu bin Ebî Ṭâlib raḍıyallâhu ʻanh künyeleri Ebûʾl-Ḥasan ve Ebû Turâb idi. Bu ḫulefâʾ-i erbaʻanıñ feżâʾili ḥaḳḳında vârid olan eḥâdîṯ ve âṯâr ẕikr olunmaḳ bu muḫtaṣar risâleye ṣıġmadıġından müʾellifiñ icmâlen ẕikriyle iktifâʾ olundı. Ve daḫi küttâbüʾr-Resûl **[82b S3]** ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâmdan idi. ʻÂmir bin Füheyre ve ʻAbdullâh ibn el-Erḳam ve Übeyy bin Kaʻb ve Ṯâbit bin Ḳays bin Şemmâs ve Ḫâlid bin Saʻîd ve Ḥanẓala ibnüʾr-Rabîʻ ve Zeyd bin Ṯâbit ve Muʻâviye ve Şuraḥbîl. İmdi müʾellifiñ beyânı üzre kitâbet[378] idenler on üç olmuş olur. Lâkin *Mevâhib-i ledüniyye*'de daḫi ziyâde ẕikr[379] eyledi.[380] Ve ʻaşere-i mübeşşere ki cennete duḫûl ile müjde olunanlar: Ḫulefâʾ-i erbaʻa ve Saʻd bin Ebî Vaḳḳâṣ ve Saʻîd bin Zeyd ve Zübeyr bin el-ʻAvvâm ve ʻAbdurraḥmân bin ʻAvf ve Ṭalḥa bin ʻAbdullâh ve Ebû ʻUbeyde ibn el-Cerrâḥ raḍıyallâhu ʻanhüm ecmaʻîn. Bunlarıñ her birleriniñ cennet ile tebşîri eḥâdîṯ-i şerîfede **[48a S1] [64(65)a S2]** beyân olunup muʻcizâtdan ʻadd olunmuşdur. Beyânu ḫuyûlihî ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm yaʻnî atları: Essekb ki Uḥud ġazâsında üzerinde idi, veʾl-Murteciz, veʾl-Lizâz, veʾl-Leḥîf, veʾẓ-Ẓarib, **[83a S3]** veʾl-Verd, veʾż-Żaris, veʾl-Mulâviḥ, veʾs-Sebḥe. Ve biġâluhu ʻaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm yaʻnî ḳatırları: Düldül, Fiḍḍa, Eyliyye ki Eyle ḥâkimi ihdâ itmişdi. Ve ḥimârı Yaʻfûr, ʻUfeyir daḫi dinür idi. Ve hicret-i şerîfeleri cemel-i Ḳaṣvâları üzre olmuşdur, **[41b AE]** vaḥy vaḳtinde andan ġayrısı taḥammül idüp götüremez idi. Ve aġnâmuhû ʻaleyhiʾs-selâm yaʻnî ḳoyunları yüz ʻaded idi. Biriniñ südünden içerdi ki aña Ġayṯe bir rivâyetde Ġavṯe dinür idi. Ve dîk-i ebyażı yaʻnî beyâż ḫorozı var idi. Ve ṭoḳuz ḳılıcı var idi, içlerinden Ẕülfiḳârıyla ġazâlara

[377] ṭayanup: ṭayayup **S2**, **S3**, **AE**.
[378] [Derkenar]: Niteki baʻżısı muʻcize bahsinde ẕikr olunmuşdur. (**S2** ve **AE**'de yoktur.)
[379] ẕikr: **S3**'te yoktur.
[380] bk. Kastallânî, *el-Mevâhib*, II, 125-130.

ḥâżır olurdı. Ve mızrâġı dört idi. Keẕâlik oḳ içün ḥâżır eyledigi yayları daḫi dört idi.[381] Ve daḫi iki zırhları var idi. Biriniñ ismi Fiḍḍa idi, Benî Ḳaynuḳâʿ ġazâsından aḫẕ olunmuş idi. Ve biriniñ ismi Ẕâtü'l-Fuḍûl idi. 'Âmir'den mervîdir ki 'Aliyyü'bnü'l-Ḥüseyin bize peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ **[83[b] S3]** zırhlarını **[64(65)[b] S2]** çıḳarup gösterdi ki ince Yemenî bir zırh idi ve ḥalḳalu idi. Ḥalḳasından aṣıldıḳda yuḳaru ḳalḳar idi, ṣalıvirildikde yere ṭoḳunur idi. Sâʾib bin Yezîd'den mervîdir: Uḥud ġazâsı gününde peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ üzerinde iki zırhları var idi, biribiri üzerine giymişler idi. **[48[b] S1]** Ve daḫi peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ mübârek başına giydikleri miġferi vardır ki reʾs-i insân miḳdârı zırh miṣâli ṭoḳunup ḳalensüve altına cenk vaḳtinde giyerler bir şeyʾdir, baʿżılar ṭoġulġa dirler. Enes'den mervîdir ki: Peyġamber 'aleyhi's-selâm feṯḥ-i Mekke güni başlarında demürden ṭoġulġa ile duḫûl buyurdılar. Ve edîmden bir ḳuşaġı var idi ki üç ḥalḳası var idi. Ve beyâż sancaġı var idi ki üzerinde "Lâ ilâhe illallâh Muḥammedun Resûlullâh." yazılmış idi. **[84[a] S3]** Beyân-ı vefât-ı Resûlullâhi ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem ve intiḳâlihî ilâ-dâri'l-âḫireti. Peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ 'illet-i mizâclarınıñ **[42[a] AE]** ibtidâsı hicretden on birinci seneniñ Ṣaferi ve âḫirinde bir baş aġrısı başladı ki Vâḳıdî ḳavli üzre ol baş aġrısınıñ ẓuhûrında Ṣaferden iki gice ḳalmış idi. **[65(66)[a] S2]** Belki bir ḳavilde ibtidâ-i Rebîʿu'l-evvelde ẓuhûr itmiş idi.[382] 'Âʾişe raḍıyallâhu 'anhâdan mervîdir ki: Meymûne'niñ ḫânesinde iken hemân ol gün çıkup baña geldi baʿdehû[383] Meymûne'niñ ḫânesine 'avd eyledi. Elemi müşteddolduḳda ḫasteligine 'Âʾişe'niñ ḫânesinde baḳılmaḳ içün ḫâtunlarından istîẕân eylemekle anlar daḫi iẕin virdiler. Pes peyġamber 'aleyhi's-selâm 'Âʾişe'niñ ḫânesine gelüp lâkin gelürken yolda mübârek ayaḳları yeri çizer idi[384] ve bu ḫastelik kendülere ẓuhûr eyledigi ḥînde 'ömr-i şerîfleri altmış üç yaşına **[49[a] S1]** bâliġ olmuşdı. İmdi on dört gün **[84[b] S3]** ḫaste olup Rebîʿu'l-evvel ayınıñ on ikinci iṣneyn güni ḍaḥve-i kübrâ vaḳtinde vefât eyledi. Ve ḫasteligi eyyâmında Ebû Bekir raḍıyallâhu 'anh nâsa imâm olup namâzı edâ iderler idi. 'Âʾişe raḍıyallâhu teʿâlâ 'anhâdan mervîdir ki: Vaḳtâ ki peyġamber 'aleyhi's-selâmıñ ḫasteligi aġırlaşdıḳda Bilâl gelüp namâz ḫaberini virince buyurdı ki "Ebû Bekir'e emr idiñ nâsa namâz ḳılsun!" 'Âʾişe raḍıyallâhu 'anhâ dir ki: **[65(66)[b] S2]**

[381] Keẕâlik oḳ içün ḥâżır eyledigi yayları daḫi dört idi: **AE**'de yoktur.
[382] Belki bir ḳavilde ibtidâ-i Rebîʿu'l-evvelde żuhûr itmiş idi: **AE**'de yoktur.
[383] Meymûne'niñ ḫânesinde iken hemân ol gün çıkup baña geldi baʿdehû: **S3**'te yoktur.
[384] [Derkenar]: Yaʿnî elemleri müşteddolmaġla iki ṭaraflarına iki kimse girüp böyle gelmekle mübârek ayaḳları yere ṭoḳunaraḳ geldi. Kemâ-fî rivâyet. (**S2** ve **AE**'de yoktur.)

Ben peyġamber ʻaleyhi’s-selâma “Yâ Resûlallâh Ebû Bekir bir ḳalbi yufḳa hüzni ġâlib kimsedir. Seniñ maḳâmıña ṭurduḳda ṣavtını nâsa işitdiremez. ʻÖmer’e emr eylesek?” didigimde “Ebû Bekir’e emr idiñ nâsa namâz ḳılsun!” buyurdı. ʻÂʾişe dir ki: Ben Ḥafṣa’ya sen daḫi peyġamber ʻaleyhi’s-selâma söyle didim. Ol daḫi benim söyledigim gibi “Yâ Resûlallâh Ebû Bekir bir baġrı yufḳa kişidir. Ol seniñ maḳâmıña **[85ª S3]** ṭurduḳda nâsa ṣadâsını işitdiremez, ʻÖmer’e emr eylesek?” didikde[385] “Ebû Bekir’e emr idiñ nâsa namâz ḳılsun!” buyurdı.” ʻÂʾişe dir ki: Pes Ebû Bekir’e emr eylediler, **[42ᵇ AE]** ol daḫi nâsa namâz ḳıldı.[386] İmdi yevm-i işneyniñ ḍaḥve-i kübrâsı vaḳtinde vefât idüp çehârşenbih gicesi defn olundı. *Şemâ’il-i Tirmiẕî*’de ẕikr olundıġı üzre işneyn güni ve ṣalı gicesi ve ṣalı güni mekş olunup çehârşenbih gicesi vasaṭ-ı leylde[387] defn olundı. İmdi tekfîn ve defn olunmaḳ ʻaceleten müsteḥab iken teʾḫîr olunmanıñ vechi bu ki peyġamber ʻaleyhi’s-selâmıñ **[49ᵇ S1]** aralarından gitmesi muṣîbeti vâḳıʻa olunca aṣḥab-ı kirâm **[66(67)ª S2]** muẓṭarib olup ervâḥsız ecsâd ve ʻuḳûlsiz ecsâm miṣâli nuṭḳdan ʻâciz ve baʻżısı medhûş mütehayyir ḥattâ ʻÖmer raḍıyallâhu ʻanh yemîn idüp “Vallâhi her kimi işidirsem ki Resûlullâh ṣallallâhu ʻaleyhi ve sellem **[85ᵇ S3]** ḳabż-ı rûḥ[388] olundı dir anı şu ḳılıcım ile ḍarb iderim.” diyince nâs Sâlim’e emr idüp “Ebû Bekir’e var daʻvet eyle.” didiler. Sâlim daḫi Ebû Bekir’e bükâʾ iderek gelince “Peyġamber ʻaleyhi’s-selâmıñ rûḥ-ı ṭayyibeleri ḳabż olundı mı?” didikde Sâlim ʻÖmer’iñ yemîn idüp ẕikr eyledigi kelâmı naḳl idince gidüp mescid-i Resûlullâh ṣallallâhu ʻaleyhi ve selleme geldikde gördi ki nâs peyġamber ʻaleyhi’s-selâmıñ eṭrâfına cemʻ olmuşlar. “Ey nâs baña furça viriñ!” diyüp geldi ve peyġamber ʻaleyhi’s-selâmıñ mübârek sâʻidini mess idüp bûs eyledi ve “Ṭıbte ḥayyen ve meyyiten.”[389] diyüp bu âyet-i kerîmeʾi ḳırâʾet eyledi.[390]

---

[385] didikde: **S1**’de yoktur.

[386] Hz. Peygamber’in hastalığında Hz. Ebû Bekir’in namaz kıldırması bahsi için bk. Abdürrezzâk es-San’ânî, *el-Musannef*, V, 432-433; İbn Sa’d, *et-Tabâkatü’l-kübrâ*, II, 217.

[387] [Derkenar]: Bu vaḥyi ʻAliyyu’l-Ḳârî *Şerḥ-i Şemâ’il*’de tafṣîl üzre beyân eyledi. (**S2**, **S3** ve **AE**’de yoktur.)

[388] rûḥ: **S1**’de yoktur.

[389] “Yaşarken de mübârektin, hoştun; vefâtında da hoşsun.” Buhârî, “Ashâbu’n-nebî”, 5; İbn Sa’d, *et-Tabâkatü’l-kübrâ*, II, 265-266; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 242.

[390] [Derkenar]: Yaʻnî Ḥaḳḳ Teʻâlâ kitâb-ı kerîminde ḫaber virdi ki taḥḳîḳ sen vefât idersiñ ve seniñ aʻdâñ daḫi meyyitlerdir. Bir rivâyetde Ebû Bekir raḍıyallâhu ʻanh ḫuṭbesinde “Vemâ Muhammedun illâ resulün ḳad ḫalet min ḳablihi’r-rusul.”* âyet-i kerîmesini ḳırâʾet eyledikde ʻÖmer “Vallâhi ke-ennehû ben bu âyet-i kerîmeʾi ḳırâʾet itmiş gibiyim.” diyüp taṣdîḳ itdiler. Bu ḥadîşi İmâm Buḫârî ẕikr eyledi. (**AE**’de yoktur.)

* “Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir.” (el-Âl-i İmrân 3/144)

“İnneke meyyitûn ve-innehum meyyitûn.”[391] Baʿdehû nâs suʾâl idüp “Peyġamber ʿaleyhi’s-selâmıñ rûḥ-ı ṭayyibeleri ḳabż olundı mı?” didikde “Neʿam.” diyüp cevâb virince cümlesi bildiler ki peyġamber ʿaleyhi’s-selâm âḫirete teşrîf eyledi. **[66(67)[b] S2] [86[a] S3]** İmdi hücûm-ı küffâr ḫavfından emr-i ehemm-i vâcib ki[392] emr-i bîʿatdir aña meşġûl olmaġla tekfîn ve defn teʾḫîr olundı. Ve ḫasteligi vaḳtinde yanında bir ḳadeḥ ile ṣu var idi. Mübârek ellerini ol ṣuya ṣoḳup **[43[a] AE]** yüzine sürer idi. “Allâhümme eʿinnî ʿalâ-sekerâti’l-mevt.”[393] bir rivâyetde “ʿÂlâ münkerâti’l-mevt.”[394] dir oldığı ḥâlde *Ṣaḥîḥ-i Buḫârî*’de ẕikr ider ki peyġamber ʿaleyhi’s-selâma **[50[a] S1]** ḳabż-ı rûḥ ḳarîb olduḳda reʾs-i şerîfleri faḫẕ-i ʿÂʾişe’de iken maġşiyyün ʿaleyh olup ifâḳat bulduḳda mübârek gözlerini saḳf-ı beyte diküp “Allâhümme fî’r-refîḳi’l-aʿlâ.”[395] ve bir rivâyetde “Esʾelullâhe’r-refîḳa’l-aʿlâ.”[396] buyurup âḫir kelâmı oldı. İmdi peyġamber ʿaleyhi’s-selâmıñ mevtiyle Ebû Bekir ve ʿAbbâs raḍıyallâhu ʿanhümâdan ġayrıları heybet ve ḥayretde iken hâtifden nidâ işitdiler ki “Siz anı ġasl itmeñ zîrâ ṭâhirdir.” **[86[b] S3]** Baʿdehû âḫerinde işitdiler ki bu İblîs’dendir, “Anı ġasl idiñ ikrâmen.” dinildi. ʿÂʾişe raḍıyallâhu ʿanhâdan rivâyet olunur ki vaḳtâ ki keyfiyyet-i ġaslde iḫtilâf idince Ḥaḳḳ Teʿâlâ anlara bir ımızġanmaḳ gönderdi. Ḥattâ vallâhi ol ḳavmden bir kimse ḳalmadı, illâ uyḳu ḥâlinde çeñesi gögsine ṭoḳunur idi. **[67(68)[a] S2]** ʿÂʾişe raḍıyallâhu ʿanhâ dir ki: Anlara ḫâneniñ bir cânibinden kim idügini bilmedikleri bir kimse söze gelüp “Peyġamber ʿaleyhi’s-selâmı libâsı üzerinde iken ġasl idiñ.” didi. Anlar daḫi ṣıçrayup gömlegi üzerinde iken ġasl eylediler ve üzerine ṣu dökülüp anı gömlegiyle oġarlar idi. Ve ġasl içün nâs cemʿ olduḳda ḫâne-i saʿâdetlerinde ancaḳ ehl-i beytleri ʿammileri ve ʿAlî bin Ebî Ṭâlib ve Faḍl bin ʿAbbâs ve Ḳuṯem bin ʿAbbâs ve Üsâme bin Zeyd ve muʿteḳâ Şükrân ki **[87[a] S3]** ismi Ṣâliḫ bunlar var idi. Pes ʿAlî peyġamber ʿaleyhi’s-

---

[391] “Muhakkak sen de öleceksin, onlar da ölecekler.” (ez-Zümer 39/30)

[392] [Derkenar]: Ḥattâ *Nûniyye*’de ve tercemesinde bu mesʾeleniñ taḥḳîḳinde ẕikr ider ki:

Olupdur naṣbı vâcib bir imâmıñ
İrâde olmaġ-içün defʿ-i ṭuġyân

Daḫi semʿiledir anıñ vücûbi
Didi ʿaḳlendir ehl-i iʿtizâlan. (**S2** ve **AE**’de yoktur.)

[393] “Allah’ım, sekerât-ı mevtte bana yardım et.”

[394] Hz. Peygamber’in hastalığı vaktinde okuduğu duâlar için bk. İbn Mâce, “Cenâiz”, 64/1623; Tirmizî, “Cenâiz”, 8.

[395] “Allah’ım! Refîk-i aʿlâda.”

[396] “Allah’tan refîk-i aʿlâ’yı istiyorum.” Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 381; İbn Sa’d, *et-Tabâkatü’l-kübrâ*, II, 210-211.

[Derkenar]: Refîḳ-i aʿlâdan murâd aʿlâ-i ʿilliyyînde sâkin olan cemâʿat-i enbiyâʾ ʿaleyhimü’s-selâmdır. ʿAliyyu’l-Ḳârî *Şerḥ-i Şemâʾil*’de ẕikr eyledi. (**AE**’de yoktur.)

selâmı üzerinde gömlegi ile ġasl itmege başladı ve ʿAbbâs **[50^{b} S1]** ile oġlı Faḍl iʿânet idüp peyġamber ʿaleyhiʾs-selâmı dönderürler idi ve ʿAbbâsʾıñ oġlı Ḳuṯem ve Üsâme bin Zeyd ve Şüḳrân bu üçi ṣu dökerler idi. **[43^{b} AE]** İmdi ʿAlî sâʾir meyyitlerde gördigi kerîh şeylerden peyġamber ʿaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâmda bir şeyʾ görmemegin "Atam anam saña fedâ olsun ne ʿaceb ḫoş olduñ ḥayâtıñda ve memâtıñda." dir idi. Caʿfer bin Muḥammedʾden mervîdir ki: Peyġamber ʿaleyhiʾs-selâmıñ ġasli vaḳtinde mübârek gözleri ḳapaġında ṣu cemʿ olur idi, ʿAlî raḍıyallâhu ʿanh ol ṣuyı emüp içerdi. **[67(68)^{b} S2]** ʿÂʾişe raḍıyallâhu ʿanhâdan mervîdir ki: Vaḳtâ ki peyġamber ʿaleyhiʾs-selâmı ġasl idüp ve mübârek başını silüp baʿdehû sâʾir meyyitlere işlediklerini işledikden ṣoñra ḳaṣṣârlanmış üç beyâż bez ile kefenledi ki suḥûliyye dinür idi. **[87^{b} S3]**[397] Sehl bin Sâʿidʾden mervîdir ki: Peyġamber ʿaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâm ġasl olunup kefenlerine ḳonuldı. Baʿdehû serîri üzerine vażʿ olunup nâs fırḳa fırḳa münferid oldıḳları ḥâlde namâzını ḳılarlar idi. Evvelâ erler girüp ḳıldılar baʿdehû ḫâtunlar girüp ḳıldılar tâ ki biʾl-cümle namâzını edâ eylediler. Baʿdehû peyġamber ʿaleyhiʾs-selâmıñ ḳabr-i şerîfini ne maḥalde ḳılacaḳlarını bilmeyüp iḫtilâf eylediler ḥattâ Ebû Bekir raḍıyallâhu ʿanh didi ki "Ben peyġamber ʿaleyhiʾṣ-ṣalâtu veʾs-selâmı işitdim ki bir peyġambere ḳabir ḳılınmadı illâ mevti vâḳiʿ oldıġı maḥalde ḳılındı buyurur idi, imdi döşegi girü çeküp altını ḳazıñ." didi. **[51^{a} S1]** İbn ʿAbbâsʾdan mervîdir ki: Peyġamber ʿaleyhiʾs-selâmıñ ḳabr-i şerîfine ḳırmızı ḳaṭîfe ḳonuldı, Vekîʿ didi ki "Bu ancaḳ ḫâṣṣaten peyġamberimiz içündür ve bu ḳaṭîfeye Ḫayber güni mâlik olmuş idi." Ve ḳabr-i şerîflerini Ebû Ṭalḥa ḳazup laḥd eyledi **[88^{a} S3]** ve üzerine aʿdâd-ı semâʾ miṯilli ṭoḳuz kerpiç ḳodılar. **[68(69)^{a} S2]** İmdi ḳabr-i şerîfleri beyt-i ʿÂʾişeʾde olup ḳabr-i şerîfine inen kimseler İbn ʿAbbâsʾdan rivâyet olundıġı üzre ʿAlîyyu bin Ebî Ṭâlib ve Faḍl ve Şükrân idi. **[44^{a} AE]** Ve ḳabr-i şerîfiniñ refîḳleri Ebû Bekir ve ʿÖmer raḍıyallâhu ʿanhümâdır. Lâkin ḳabirleriniñ şekillerinde iḫtilâf olunup eşher rivâyet bu şekl üzre olmuşdur.[398] Resûlullâhi ṣallallâhu ʿaleyhi ve sellem, Ebû Bekir raḍıyallâhu teʿâlâ ʿanh, ʿÖmer raḍıyallâhu teʿâlâ ʿanh. İmdi ḳabr-i şerîfleri bu şekl üzre olup Ḥażret-i ʿÎsâ ʿaleyhiʾs-selâm defn oluncaḳ miḳdârı mevżiʿ-i bâḳî ḳalmışdır. Ḥattâ ʿAbdullâh bin ʿÖmerʾden mervîdir ki: Resûlullâh ṣallallâhu ʿaleyhi ve sellem buyurdı ki "ʿÎsâ ibn Meryem yere iner ve evlenür ve evlâdı olur ve ḳırḳ beş

[397] [Derkenar]: Maṭlab. Beyânu ṣalâtihî ʿaleyhiʾs-selâm.*
* (Efendimiz) aleyhisselâmın namâzı hakkında.
[398] olmuşdur: olmasıdır **S2**, **S3**.

sene mekş idüp ba‘dehû vefât ider ve ḳabrimde benim yanıma defn olunur.” **[68(69)^{b} S2]** Ebû Hureyre rivâyeti ile **[88^{b} S3]** Peyġamber ‘aleyhi’s-selâm buyurdı ki: “Ben âdem evlâdınıñ **[51^{b} S1]** ulusıyam ve aña yeryüzi yarılayanlarıñ evveli ve şefâ‘at idicileriñ evveli ve şefâ‘ati maḳbûl olanlarıñ evveliyim.” Ve eḥl-i maḥşere dört def‘a şefâ‘at bir rivâyetde beş def‘a şefâ‘at idüp nâr-ı cehîmden “Lâ ilâhe illallâh.” diyenleriñ cümlesini çıḳarsa gerekdir ve cennete duḫûl idenleriñ evvelidir. Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm ḳabrinde ḥayât üzre ise daḫi ve İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm ḳabirden[399] ḳalḳdıḳda ḫil‘at giyenleriñ evveli ise daḫi pes mecmû‘-ı ḫuṣûṣiyyâtı[400] ya‘nî kendüye maḫṣûṣ olan ef‘âl ve aḳvâl ve aḥvâl sâᵓir enbiyânıñ ḫuṣûṣiyyâtından ziyâdedir. Fe ṣallallâhu ‘aleyhi ve ‘aleyhim ecma‘în. “Lâ nuferriḳu beyne ehadin min rusulih.”[401] ya‘nî enbiyâᵓ-ı kirâm ve rusul-i ‘iẓâm cümlesine îmân getürdük cümlesi ḥaḳdır, içlerinden birini ġayra naḳîṣa virecekleyin **[89^{a} S3]** farḳ idüp ayırmaḳ câᵓiz degildir. Beyânu muḫallefâtihi ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm. **[44^{b} AE]** Ya‘nî vefâtından ṣoñra terk eyledigi eşyâtı beyandır: İzâr, cübbe-i Yemeniyye, ḫamîṣe ki dört köşeli ve ‘alâmetli bir şevbdir ve ḥibrayn ki ḳırmızı yâḫûd mâᵓî ḫuṭûṭ ile olan alaca ḳumâş ki bürde-i Yemâni **[69(70)^{a} S2]** daḫi dirler penbeden olur ve kisâᵓeyn beyâż ve siyâh ve bir sâ‘ dinür olcek ki anıñla fiṭre virür idi ve milḥafe ki bütün cesedi setr idecek örtü ve iki gömlek ve bir âyine ve bir ṣaḳal ṭaraġı ve sürme-dânlık ve miḳrâṣ ve misvâk ve bir döşek ki deriden içi ḫurmâ yapraġı idi **[52^{a} S1]** ve iki ḳadeḥ ki birine Reyyân ve birine Muġîṣ dinür idi ve Miḫḍab ki ḥacerden ṣu içecek bir ḳab ve tucdan legen miṣâli muġtesel ve bir köşk ki ayaḳları sâc aġacından idi ve gümüşden bir yüzük ki **[89^{b} S3]** faṣṣı daḫi gümüşden, naḳşı “Muḥammedun Resûlullâh.” bu üç kelimeniñ her biri bir saṭır idi ve ḫuffeyn-i esvedeyn ki iki çift edik melik-i Necâşî hediyye itmişdi ve bir ḳatır ki ismi Düldül idi ve âlât-ı ḥarb ve ehliniñ ba‘żı nafaḳasını ve iki ḳırbe terk eyledi. İmdi peyġamberimiz ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâm vesâᵓiri’l-enbiyâᵓ ve’l-mürselîn bir şeyᵓ mîrâṣ ḳılmazlar, her ne terk iderlerse fuḳarâᵓ ve mesâkîne ṣadaḳadır. Bu meẕkûruñ cümlesi eḥâdîṣ ve âṣâr ile ṣâbitedir.[402] Bundan ṣoñra

---

[399] ḳabirden: ḳabrinden **S3**, **AE**.
[400] mecmû‘-ı ḫuṣûṣiyyâtı: cemî‘-i ḫuṣûṣiyâtı **S3**.
[401] “…Allah’ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız…” (el-Bakara 2/285)
[402] [Derkenar]: Ve daḫi peyġamber ‘aleyhi’s-selâmdan işâret daḫi olmuşdı. Niteki ferîd-i ‘aṣr Ḫıżır Beg merḥûmıñ *Nûniyye*’sinde ve tercemesinde* ẕikr idüp Ḫayâlî Çelebî taḥḳîḳ itdi:

İmâm olan muḳaddem işbu dîne
Ebû Bekirdi ṣâḥib-i ṣıdḳ u îḳân

Resûlden aña olmuşdı işâret

müslimûn ve ṣaḥâbe-i mükerremûn icmâʿ ve ittifâḳ eylediler. Ebû Bekir eṣ-Ṣıddîḳ raḍıyallâhu ʿanhıñ **[69(70)[b] S2]** ḫilâfeti üzre iki buçuḳ sene emr-i ḫilâfetde ḳâʾim olup müddet-i ʿömr-i şerîfleri altmış üç yaşına bâliġ olduḳda mesmûmen şehîd oldı.[403] Baʿdehû ʿÖmer el-Fâruḳ raḍıyallâhu ʿanhıñ ḫilâfeti üzre icmâʿ ve ittifâḳ idüp emr-i ḫilâfetde on sene ve nıṣf sene[404] ḳâʾim oldı. **[90[a] S3]** Bunuñ daḫi ḳavl-i eṣaḥḥ **[45[a] AE]** üzre müddet-i ʿömri altmış üç yaşına bâliġ olunca şehîden ḳatl olundı. Baʿdehû ʿOṯmân Ẕünnûreyn raḍıyallâhu ʿanhıñ ḫilâfeti üzre icmâʿ olunup on iki[405] sene emr-i ḫilâfetde ḳâʾim oldı. Müddet-i ʿömri seksan iki bir rivâyetde **[52[b] S1]** seksan sekiz yaşına bâliġ olunca maẓlûmen, şehîden vaḳʿa-i dârda ḳatl olundı. Baʿdehû ʿAliyyu bin Ebî Ṭâlib raḍıyallâhu ʿanhıñ ḫilâfeti üzre icmâʿ olunup emr-i ḫilâfetde beş sene ḳâʿim oldı. Hicretden ḳırḳıncı sene Ramażân-ı şerîfiñ on yedinci cumʿa gicesi seḥer vaḳtinde namâza ḥâżırlanup ḳapudan çıḳınca ḫavâricden ibn Mülcem seyfle ḍarb[406] idüp üç günden ṣoñra vefât eyledi. Müddet-i ʿömri altmış üç yaşına bir rivâyetde altmış beş yaşına[407] bir rivâyetde yetmiş yaşına bâliġ olmuşdı. İmdi ḫilâfet-i Ḥaḳḳa otuz sene **[90[b] S3]** oldıġına peyġamber **[70(71)[a] S2]** ʿaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmıñ "el-ḫilâfetü baʿdî ṣelâṯûne seneten ṯümme teṣîru mülken ʿaḍûḍan."[408] ḥadîṯ-i şerîfi işâretdir. Yaʿnî şurûṭını câmiʿa-i ḫilâfet ḥaḳḳa otuz sene olup ṣoñra salṭanat bi'l-ġalebe olsa gerekdir diyu peyġamber ʿaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm ḫaber virmişdir. Ve bu otuz sene baʿdında ġalebe ile temellük olundıġına Benî Ümeyye ile ve Benî'l-ʿAbbâs vesâʾir Ḳureyşîn arasında vâḳıʿa olan fitne-i ʿaẓîme şehâdet ve delâlet ider. Ḥattâ Ḥaḳḳ Teʿâlâ anlardan Ḥaremeyn-i muḥteremeynden ġayrınıñ ḫilâfetini aḫẕ idüp anlarıñ ġayrılara virdi ammâ Ḥaremeyn-i şerîfeyn ḫilâfeti Ḳureyşîlerde dâʾimdir ḳıyâmete varınca. Zîrâ ḥadîṯ-i şerîfde "el-ḫilâfetü fî Ḳureyşin mâ beḳiy aṯnâni."[409] yaʿni "Ḥarameyn-i şerîfeyn ḫilâfeti Ḳureyşdedir ehl-i İslâm'dan iki kişi ḳalınca." **[45[b] AE]** Beyânu'l-ʿalâmâti'l-kübrâ lil-ḳıyâmeti ve aḥvâli'l-âḫireti. **[91[a] S3]** Bundan ṣoñra ḳıyâmetiñ **[53[a] S1]** ḳopmasına eḥâdîṯ-i şerîfede ẕikr

---

Hem icmâʿ itdi cümle ehl-i îmân. (**AE**'de yoktur.)

[*] ve tercemesinde: **S2**'de kayıtlıdır.

[403] oldı: **S1**'de yoktur.

[404] ve nıṣf sene: **S3**'te yoktur.

[405] iki: **AE**'de yoktur.

[406] [Derkenar]: Niteki muʿcizât baḫşinde ẕikr olundı. (**S1**, **S2** ve **AE**'de yoktur.)

[407] yaşına: **S1** ve **S2**'de yoktur.

[408] "Hilâfet benden sonra otuz yıldır. Sonra ısırıcı bir saltanat olur." Bezzâr, *Müsnedü'l-Bezzâr*, IX, 280; Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr*, VII, 83.

[409] Buhârî, "Ahkâm", 2/7139; Müslim, "İmâre", 1/1820.

olunan ʻalâmetler ve ve aḥvâl-i âḫiret beyânındadır. Maʻlûm ola ki müʾellifiñ beyân eyledigi üzre yaḳında hicret-i nebeviyyeden biñ iki yüz âḫirinde Süfyânî ki Muʻâviye ibn Ebî Süfyân neslinden **[70(71)^{b} S2]** bir melik-i cebbâr[410] ẓuhûr ider. İmâm Ḳurṭubî *Tefsîr*'inde İbn ʻAbbâs'dan rivâyet ile ẕikr ider ki Süfyânî seksan biñ kimse irsâl idüp Kaʻbe-i Mükerreme'yi ḫarâb ḳaṣdıyla ḳarîb-i Mekke'de Beydâʾ didikleri mevżiʻa gelince yere ḫasf olunsalar gerekdir. Sûre-i Sebeʾ'de "Velev terâ iẕ feziʻû felâ fevte veuḫiẕû min mekânin ḳarîb."[411] âyet-i kerîmesi bir maʻnâya göre ḳavm-i Süfyânî ḥaḳḳında nâzile olmuşdur ve bunuñ ẓuhûrı Mehdî'niñ ẓuhûrına ʻalâmetdir. **[91^{b} S3]** Bunuñ baʻdında Mehdî peyġamberimiz ʻaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâmıñ neslinden, Ḥażret-i Ḥasan raḍıyallâhu ʻanh evlâdlarından, ismi Muḥammed, babasınıñ ismi ʻAbdullâh, velâdeti Medîne-i münevvere'de ve ẓuhûrı Mekke-i Mükerreme'de ve muhâcereti Beyt-i Muḳaddes'de ve ḥilyesinde ẕikr olundı ki yüzi kevkeb-i dürrî, levni levn-i ʻArabî ve ḫaddı üzre siyâh beñ keẕâlik keff-i yümnâsı üzre, gözleri ḳudretden sürmeli ve ketfinde daḫi peyġamberimiz ʻaleyhi's-selâmıñ ʻalâmeti miṣâli ʻalâmet olsa gerek ve kendüye nice kerâmet-i maḫṣûṣa virilüp dîn-i ḥaḳ üzre oldıġına delâlet itse gerek. Ve nâsı Ḥaḳḳ Teʻâlâ'nıñ **[71(72)^{a} S2]** ṭâʻatine ve Resûliniñ ṭâʻatine **[53^{b} S1]** daʻvet idüp kendüye ʻArab ve ʻAcem'den müslimûn biġayr-i ḳıtâlin inḳiyâd itse gerekdir. Ve bütün dünyâya mâlik oldıġını Ẕülḳarneyn ve Süleymân ʻaleyhi's-selâm mâlik oldıġı **[92^{a} S3]** gibi Ḳurṭubî *Teẕkire*'sinde ẕikr eyledi. **[46^{a} AE]** Baʻdehû Deccâl İṣfaḥân'dan yetmiş biñ Yahûdi ile rubûbiyyet daʻvâsını iderek müʾminîni Beyt-i Muḳaddes'de muḥâṣara eyledikde bir cumʻa güni ṣabâḥ namâzına iḳâmet olundıġı eṣnâda Ḥażret-i ʻÎsâ ʻaleyhi's-selâm ẓuhûr idüp gelince maḥall-i imâmetden girü çekilüp Ḥażret-i ʻÎsâ ʻaleyhi's-selâmıñ teḳaddümini istedikde anlar daḫi "Teḳaddem fe-ṣalli fe-innehâ leke uḳîmet."[412] buyurduḳda edâʾ-ı ṣalât eyleyüp feṯḥ-i bâb olunca Deccâl-ı laʻîn Ḥażret-i ʻÎsâ ʻaleyhi's-selâmı gördükde ṭuz miṣâli erimege başlayup firâr idince Ḥażret-i ʻÎsâ ʻaleyhi's-selâm bâb-ı ludd ʻindinde yetişüp helâk idüp Yahûdi ʻaskerini daḫi ḳatl ile bozup otuz sene[413]

---

[410] [Derkenar]: Bu Süfyânî żuhûrınıñ tafṣîl üzre beyânın ṭaleb iden ẕikr olunan âyet-i kerîmeniñ tefsîrinde *Tefsîr-i Ḳurṭubî*'ye ve maḫṣûṣ fitneler beyânında Nuʻaym bin Ḥammâd'ın *Kitâbü'l-Fiten*-nâm teʾlîfine mürâcaʻat eylesün. (**AE**'de yoktur.)

[411] "(Resûlüm!) Telaşa düştükleri zaman, bir görsen! Artık kurtuluş yoktur, yakın bir yerden yakalanmışlardır." (es-Sebe' 34/51)

[412] "Öne geç ve namazı kıldır. Çünkü kâmet senin için getirilmiştir."

[413] [Derkenar]: Revâhu'ṭ-Ṭayâlisî fî Müsnedihî.* Bir rivâyetde yedi sene mekṣ ider ve bu rivâyet eṣaḥḥdır dinildi. Erbaʻîn rivâyeti ḳable'l-refʻ ve baʻdehû müddet-i mekṣden ʻibâretdir. Zîrâ semâya refʻ vaḳtinde otuz üç yaşında idi. Keẕâ ḳâle'l-Mevlâ ʻAliyyu'l-Ḳârî. (**AE**'de yoktur.)

bir rivâyetde ḳırḳ sene mekṯ ider. Baʿdehû ẓuhûrihi Yeʾcüc ve Meʾcüc ḫurûc itse gerek. Her biriniñ ṭûlı bir ḳarış, eṭvel olanı **[71(72)^{b} S2]** üç ḳarış ḳâmeti[414] olup ġâyet **[92^{b} S3]** keṯretde hücûm ile ʿÎsâ ʿaleyhi's-selâmı meʿa'l-müslimîn cebel-i Ṭûr'a ilcâʿ idüp anlara bir cûʿ ve şiddet-i ʿaẕîme ḥâṣıl olduḳda Ḥażret-i ʿÎsâ ʿaleyhi's-selâm anlarıñ defʿi-çün duʿâ Ḥaḳḳ Teʿâlâ duʿâsı sebebiyle anları ihlâk eylese gerekdir. Baʿdehû Dâbbetülarż ẓuhûr ider. **[54^{a} S1]** Kaʿbe'de Ṣafâ'dan çıḳsa gerek, ġâyet[415] faṣîḥ lisânla söyler ʿadl-ile yeryüzin ṭoldursa gerek. Ḥażret-i Mûsâ ʿaleyhi's-selâmıñ ʿaṣâsı ve Ḥażret-i Süleymân ʿaleyhi's-selâmıñ ḫâtemi kendü ile olup müʾmin olanlara ol ʿaṣâ ile urduḳda alnına müʾmin yazılup ehl-i cennet oldıġını muştulaya. Kâfirleriñ ol ḫâtem ile alnına ṭamġa itdikde kâfir yazıla ve ehl-i cehennem oldıġını bildire. Bütün dünyâyı devr itse gerekdir. Andan ṣoñra güneş maġribden ṭulûʿ idüp bâb-ı tevbe ḳapanur. Baʿdehû Ḥabeşe'den Ẕü's-sevîḳateyn **[46^{b} AE]** dinür bir racul Kaʿbeʾi **[93^{a} S3]** ḫarâb idüp ve şerîʿat refʿ olup vech-i arżda ancaḳ şirâr-ı nâs ḳaldıḳda ḳıyâmet anlarıñ üzerine ḳopsa gerek. Baʿdehû İsrâfîl ʿaleyhi's-selâma iẕn olup nefḫa-i ûlâ ẓuhûr idince yeryüzünde **[72(73)^{a} S2]** cümle ẕî-rûh olanlar helâk olur. Nefḫa-i ṯâniye ẓuhûr idince cümle ḳabirde olanlar mevte-i ṯâniye[416] ile vefât idüp ve semâvâtda olanlar vefât ider. Nefḫa-i ṯâliṯe ẓuhûr idince arż-ı maḥşere cemʿ olmaġ-içün ḳabirden herkes ʿameliniñ cezâsı üzre ḳalḳsa gerek. İmdi müʾminleriñ ṭurdıġı yer ḫubze-i beyżâya mütebeddele olmaġla ḫubze-i arżdan ekl iderler ḥattâ ḥisâbdan fâriġ[417] olunca ve elli mevḳifde muḥâsebe olup her muḥâsebede biñ sene mekṯ olunsa gerek. **[54^{b} S1]** Ḥattâ peyġamberimiz ʿaleyhiʾṣ-ṣalâtu ve's-selâm şefâʿat idince ve cümle enbiyâʾ ʿaleyhi's-selâma mürâcaʿat olunup her birleri iʿtiẕâr idüp bu şefâʿat bizim **[93^{b} S3]** içün degildir didikde şefâʿat-i ʿâmme ile şefâʿat eyleyüp ṣoñra "ferîḳun fi'l-cenneti ve ferîḳun fi's-saʾîr."[418] olsa gerek. Allâhümmecʿalnâ mine'l-leẕîne lâ ḫavfun ʿaleyhim velâhüm yeḥzenûn. Âmin ve selâmun ʿale'l-mürselîn ve'l-

---

* Bunu Tayâlisî *Müsned*'inde rivâyet etmiştir.

414 [Derkenar]: Yâfeṯ bin Nûḥ evlâdından bir rivâyetde Âdem ʿaleyhi's-selâm evlâdından olup eṭvel olanları yüz yigirmi zirâʿ miḳdârı olurlar ve keṯretleri ol rütbedeki benî âdemiñ ʿiżʿâf-ı mużâʿafı olur diyu *Şerḥ-i Maḳâṣıd*'da ẕikr eyledi. (**AE**'de yoktur.)

415 ġâyet: **S1**'de yoktur.

416 [Derkenar]: Bu mevte-i ṯâniye baʿẓı eḥâdîṯde ẕikr olundıġına binâen ḥâşiye-i risâlede ẕikr eyledi. (**S2** ve **AE**'de yoktur.)

417 [Derkenar]: Niteki ḥadîṯ-i şerîfde ẕikr olundı ve *Tefsîr-i İbn Keṯîr*'de ve *Tefsîr-i Kevâşî*'de "Yevme tubeddelu'l-arḍu ġayra-l-arḍi."* âyet-i kerîmesi tefsîrinde ẕikr idüp ve 'Aliyyu'l-Ḳârî daḫi naḳl eyledi. (**S2** ve **AE**'de yoktur.)

* "(O gün) yer başka bir yer hâline getirilir…" (el-İbrâhim 14/48)

418 "…Bir grup cennette, bir grup ise cehennemdedir." (eş-Şûrâ 42/7)

ḥamdülillâhi rabbi'l-'âlemîn. Ḳad veḳa'a'l-ferâġ.[419] Teẕyîl: Bundan ṣoñra teberrüken mü'ellifiñ ẕeyl-i risâlede yazdıġı mevlid-i şerîf du'âsı ve mevlid-i şerîfiñ faẓîleti ve 'ulemâ'-ı müte'aḫḫirûnuñ istiḥsân eyledigi beyân olunur. Ed-du'â'u hâẕâ. Allâhümme innâ ḥażernâ mevlide nebiyyike'l-kerîm. **[72(73)^{b} S2]**[420] Fe'efiḍ 'aleynâ bi-bereketihî ḫil'ate't-tekrîm ve eskinnâ bi-civârihî fî cennâti'n-na'îmi ve's-ḳınâ bi-bereketihî min ḥavżihî yevme'l-'aṭşi'l-ekberi ve'l-havli'l-'aẓîm. Allâhümme innâ nes'eluke bi-câhi'n-nebiyi'l-kerîmi'l-Muṣṭafâ ve âlihi ehli'ṣ[421]-ṣıdḳı ve'l-vefâ kün lenâ mu'înan ve müşeffi'an ve bevvi' lenâ fi'l-cenneti ġurafen verzuḳnâ bi-bereketihî ḳabûlen ve şerefen ve keffir 'anna'ẕ-ẕunûbe ve'l-evzâra **[94^{a} S3]** vaḥrisnâ min cemî'i'l-meḫâvifi ve'l-aḫṭâri ve teḳabbel mâ ḳaddemnâhu min yesîri a'mâlinâ vaġfirlenâ keşrate ẕunûbinâ fi's-sırrı ve'l-echâri verḥamnâ bi-ḳudretike inneke ḥalîmun ġaffâr. Rabbenâ âtinâ fi'd-dünyâ ḥaseneten ve fi'l-âḫireti ḥaseneten ve ḳınâ 'aẕâbe'n-nâr. Allâhümme'ktub ṣevâbe mâ ḳara'nâhu ve bereketi nûri mâ televnâhu min kelâmike'l-ḳadîmi ve mevlidi **[55^{a} S1]** nebiyyike'l-kerîmi fî ṣaḥâyifinâ ve ṣaḥâyifi 'ibâdike'l-ṣâliḥîn ve vâlidînâ ve vâlidî vâlidînâ ve vâlidî men kâne sebeben li-hâẕe'l-cem'i'l-mübâreki ve ṣaḥâyifi'l ḥâṣırîn ve vâlidîhim vesâbiri'l-mü'minîne ecma'în. Bi-raḥmetike yâ erḥame'r-râḥimîn. Subḥâne rabbenâ rabbi'l-'izzeti 'ammâ yeṣifûn ve selâmun 'ale'l-mürselîne ve'l-ḥamdu lillâhi rabbi'l-'âlemîn.[422] Ma'lûm ola ki bu mevlid-i şerîf ḳırâ'et olunduḳda **[73(74)^{a} S2]** lâyıḳ olan e'imme-i ḥadîṣiñ taṣnîflerinde ẕikr olunan **[94^{b} S3]** rivâyât-ı ṣaḥîḥa ḳırâ'et olunmaḳ gerekdir. Vâ'iẓler ellerinde kiẕb-i iḫtilâf [423] müvelled olan şeylerden olmaya. Yâḫûd

[419] Ḳad veḳa'a'l-ferâġ*: **S1**, **S2** ve **S3**'te yoktur.
*__AE__ nüshası burada bitmektedir.
[420] [Derkenar]: Maṭlab. Beyânu ẓuhûri 'ameli'l-mevlidi'ş-şerîf. (Ortaya çıkan bu mevlid-i şerîfin beyânı.)
[421] ehl: **S1**'de yoktur.
[422] Duâ budur ki: Allah'ım! Kerîm Peygamber'inin mevlidine geldik. Kerîm Peygamber'inin bereketi hürmetine bizlere lütfundan bolca ikrâm eyle! Bizi naîm cennetlerinde onun yakınlarına yerleştir. O büyük susuzluğun olduğu dehşet verici günde bize onun bereketi hürmetine havzından içir. Allah'ım! Senden kerîm Peygamber'in Mustafâ'nın makâmı ve sıdk u vefâ ehli olan âlinin hürmetine bize yardımcı ol ve (onun bize) şefâatini kabul et. Bizi cennet odalarında/evlerinde ağırla. Bizi onun bereketi hürmetine kabul ve şerefinle rızıklandır. Günah ve sorumluluklarımızı bağışla. Tüm korku ve tehlikelerden bizi koru. Evvelce yapmış olduğumuz küçük hayırlarımızı, amellerimizi de kabul et. Gizli ve açık tüm günahlarımızı bağışla. Bize kudretinle merhamet et. Şüphesiz ki Sen Halîm ve Gaffârsın. Rabbimiz! Bize dünyada da âhirette de iyilik ver ve bizi cehennem azâbından koru. Allah'ım! Kadîm kelâmından ve kerîm Peygamberinin mevlidinden okuduklarımızın nûrunun bereketini ve sevabını defterlerimize, salih kullarının defterlerine, anne-babamızın ve onların anne-babasının ve bu mübarek toplanmaya vesîle olanların anne-babasının defterlerine, burada bulunanların defterlerine ve geçmiş müminlerin cümlesinin defterlerine rahmetinle yaz, ey merhametlilerin en merhametlisi. İzzet sahibi Rabbimiz onların isnat etmekte oldukları vasıflardan münezzehtir. Gönderilen bütün peygamberlere selâm olsun! Âlemlerin Rabbi olan Allah'a da hamd olsun!
[423] [Derkenar]: Ḳâf-ile ṣoñradan yapma ve iftirâ' ma'nâsınadır. (**S1**, **S2** ve **AE**'de yoktur.)

rivâyât-ı ṣaḥîḥadan tercüme olunmuş ola. ‘Aliyyu’l-Ḳârî Şemseddîn İmâm Seḫâvî’den naḳl ider ki bu mevlid-i şerîf ‘ameli selef-i ṣâliḥîn ya‘nî aṣḥâb ve tâbi‘în ve teb‘a-i tâbi‘în raḍıyallâhu ‘anhüm vaḳitlerinde yoġ-idi. Belki ba‘żı muḥaḳḳiḳîniñ terk[424]-i beyân eyledigi üzre melik-i Muẓafferüddîn bin Zeynüddîn ṣâḥib-i Erbil hicret-i nebeviyyeden beş yüz seksan altı senesinde ba‘żı ṣuleḥâya iḳtidâ’en idüp ḳırḳ yıldan ziyâde ‘amel-i mevlide ri‘âyet eyledi. Rebî‘ul-evvel ayınıñ on ikinci güni iṭ‘âm-ı ṭa‘âm ve iẓhâr-ı sürûr ve envâ‘-ı ṣadaḳât beẕl iderdi. ‘Allâme-i Ebû Şâme *Kitâbü’l-Bâ‘iṣ ‘alâ İnkâri’l-Bida‘i ve’l-Ḥavâdiṣ*-nâm te’lîfinde melik-i Muẓaffer’e ḥüsn-i ṣenâ ve işledigi ‘ameli istiḥsân eyledi. **[55[b] S1] [95[a] S3]** Ve İmâm Şemsüddîn bin el-Cezerî daḫi Sulṭân-ı melik Ẓâhir Berḳuḳ’uñ mevlid-i şerîf da‘vetine ḥâżır oldum. Yedi yüz seksan beş târiḫinde ‘aẓîm iẓhâr-ı sürûr **[73(74)[b] S2]** ve ol vaḳtiñ ‘ulemâ’ ve ḳurrâsına ve ol meclisde ḥâżır olanlara on biñ miṣḳâl altun ve nice ḫil‘atler baḫş eyledigiñi ẕikr idüp ‘amelini istiḥsân eyledi. Ve bu mevlid-i şerîf ‘ameliniñ berekâtı ḫavaṣṣındandır. Ol senede emân-ı tâmm üzre olup ve sene-i âtiyede daḫi neyl-i maṭlûb ve merâm-ı tebşîri olunmasını[425] ẕikr eyledi. İmdi bilâd-ı İslâm’dan her beldede bulunan selâṭîn ve umerâ’ ve ‘ulemâ’, dîn-i cümlesi[426] istiḥsân üzre ittifâḳ itmekle ẕâtında ecr-i cezîl me’mûl olur. A‘mâl-i cemîle ḳabîlinden olmuş oldı. Ḥattâ İmâm Kâzerûnî *Kitâbü’l-Münteḳâ fî Mevlidi’l-Muṣṭafâ*-nâm te‘lîfiniñ âḫirinde dir ki: “Bu şi‘âr-ı mübâregi iḳâmet murâd eyleyen aṣḥâb ve iḫvânını bir mevżi‘de **[95[b] S3]** cem‘ idüp anlara Resûlullâh ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellemiñ nûr-ı sa‘âdetleri ḫalḳ olundıġından ḥîn-i vefâtına varınca aḥvâlini beyân eyleye. Ya bir günde ya üç günde yâḫûd evvel Rebî‘u’l-evvelde ibtidâ’ ve on ikinci gün ḫatm idüp ḫâtmesinde iṭ‘âm-ı ṭa‘âm ide.” diyu ẕikr eyledi. ‘Aliyyu’l-Ḳârî *el-Mevridü’r-râvî fî el-mevlidi’n-Nebevî*-nâm te’lîfinde ẕikr ider ki: **[74(75)[a] S2]** Rebî‘u’l-evvel ayınıñ eyyâmı ve leyâlîsiniñ küllîsinde olması ḥasen ve gökcekdir. **[56[a] S1]** Niteki ‘İzzeddîn ibn Cemâ‘a Medîne-i nebeviyye ‘alâ-sâkinihâ ekmelu’ṣ-ṣalât ve etemmu’t-taḥiyyede bulunduḳda mevlid-i şerîf mevsiminde nâsa iṭ‘âm-ı ṭa‘âm idüp “Eger ḳâdir olaydım şehr-i Rebî‘iñ her gününde müstaḳil bir mevlid iderdim.” diyu temennî itmesini naḳl eyledi. Ve kendü ḥaḳḳında żiyâfet-i ṣûriyyeden ‘âciz[427] olduḳda “Żiyâfet-i ma‘neviyye-i

[424] terk: **S2** ve **S3**’te yoktur.
[425] olunmasını: olmasını **S3**.
[426] [Derkenar]: Bu ḫâṣṣaı ‘Allâme-i İbnü’l-Cezerî mevlid-i şerîf ḥaḳḳında te’lîf eyledigi kitâbında ẕikr idüp ‘Aliyyu’l-Ḳârî naḳl eyledi. (**S2** ve **AE**’de yoktur.)
[427] ‘âciz: ‘âḫir **S1**, **AE**.

[96ª S3] nûriyye müstemirre olsun.” diyu bu evrâḳı taḥrîr eyledigini ẕikr eyledi. Pes bu ẕikr olunan ‘ulemâ’-ı a‘lâm ve fużalâ’ı’l-enâm istiḥsân eyledikleri şi‘âr-ı mevlidi peyġamberimiz ‘aleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selâma muḥabbeten ve nûr-ı vücûdları dünyâya ṭulû‘ ve ẓuhûr eyledigine sürûren ‘amel idüp işlemege ḳıdve olmada kifâyet ider. Allâhümme innâ nes’eluke ḥubbeke ve ḥubbe men yuḥibbuke ve’l-‘amele’l-leẕî yubelliġunâ ḥubbeke fe’l-ḥamdu lillâhi’l-leẕî bi-ni‘metihî tetimmu’ṣ-ṣâliḥâtü ve bi-luṭfihî tükşefu’l-kurubât. Temmet bi-‘avnihî ve tevfîḳihî ve bi-keremihi’l-‘âliyât.[428]

[428] temmet bi-‘avnihî ve tevfîḳihî ve bi-keremihi’l-‘âliyât: **S2** ve **S3’**te yoktur.
Allah’ım! Senden senin sevgini, seni sevenin sevgisini, bizi senin sevgine ulaştıracak amel(leri işlemeyi) istiyoruz. Keremiyle tüm sâlih amellerin tamam olduğu ve lütfuyla tüm sıkıntı ve kederlerin ortadan kalktığı Allah’a hamd olsun. O’nun yardımı, tevfîki ve bol lütuflarıyla (bu kitap) tamamlanmış oldu.

SONUÇ

İslâmiyet'in kabûlünden itibâren Türk toplumunda Hz. Peygamber'le ilgili na't, mîrâciye, siyer, mevlid ve hilye gibi birbirlerinden etkileşimde bulunarak meydana gelmiş çeşitli türlerde pek çok sayıda eser vücûda getirilmiştir. Resûl-i Ekrem'e duyulan muhabbet ve bağlılığın bir nişânesi olan bu türlerdeki eserler edebiyatımızın önemli bir yekûnunu oluşturmaktadır. Bunda Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Züheyr ve Abdullah b. Revâha gibi şâirlerin kendisine yazdıkları övgü niteliğindeki şiirleri beğenen Hz. Peygamber'in şefâatine ve bu münâsebetle de Allah Teâlâ'nın mağfiretine nâil olabilme isteği etkili olmuştur. *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf*'in sebeb-i telîf kısmında yaptığı açıklamalardan anlaşıldığı üzere Gümülcinevî Mehmed Efendi'nin de eserini meydana getirirken gelenekte gördüğümüz bu müşterek maksat ve gâyelerden ayrılmadığını söyleyebiliriz.

İslâmî-Türk Edebiyatı türlerinin içinde sayısı iki yüzü aşan mevlidlerin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Herkes tarafından çok sevilerek okunmuş ve kendisinden sonra bu türde yazılmış pek çok esere kaynaklık eden Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*ı edebiyatımızdaki mevlidlerin sayısının bu denli çok olmasında mühim bir etkiye sahiptir. *Vesîletü'n-necât*ın etkisiyle klasik bir düzende yazılan mevlidler genellikle tevhîd, münâcât ve na't ile başlamaktadır. Ardından sırasıyla nûr-ı Muhammedî, Hz. Peygamber'in doğumu, mîrâcı, mûcizeleri ve vefâtı konularına yer verilerek Resûl-i Ekrem ve ashâbı başta olmak üzere eseri yazan, okuyan ve dinleyenler için duâ ile sonlanmaktadır. Mensûr yazılmasıyla *Vesîletü'n-necât*'tan farklılık gösteren *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf*'in giriş ve sonuç kısımları klasik bir mevlid düzeni içinde besmele, hamdele ve salvele ile başlamakta ve yine Allah'a hamd ve duâ ile sonlanmaktadır. *Vesîletü'n-necât*'a göre genel itibâriyle daha kapsamlı anlatılan ana mevzûların işlendiği bölümler de yine yukarıda bahsedilen sırayla eserde yer almaktadır. Temelde işlenmiş olan bu mevzûların dışında Hz. Peygamber'in hayâtına dâir pek çok olaya tüm bölümlerde kısaca yer verilmesi ise müellifin Hz. Peygamber'i târihî olaylar içinde sadece cismânî bir varlık olarak görmeyip özellikle üstün yaratılışı, güzel ahlâkı ve fazîletlerini eserinde yansıtma amacını taşıyor olmasından kaynaklansa gerektir. *Vesîletü'n-necât*'tan farklı olarak özel bir bölümde detaylı işlenmeyen Mîrâc bahsine eserin farklı bölümlerinde kısaca değinilmesi de dikkat çekici bir husustur.

Müellif nüshasının hangisi olduğunu bilemediğimiz ve dört nüshasından hiçbirinde istinsâh târihi bulunmayan eserde dönemin dil özelliklerinin dışında çok farklı kullanımlar yer almamaktadır. Nüshalar arasında veya aynı nüsha içinde bazı eklerin yazımı ile imlâ bakımından bir bütünlüğün olmadığını ise söyleyebiliriz.

Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf'i Arapça'dan Türkçe'ye tercüme eden Gümülcinevî Mehmed Efendi, Osmanlı sahasında yaşamış Hâkânî'nin *Hilye*'si başta olmak üzere farklı kaynaklardan da eserin pek çok yerinde iktibaslara yer vermiştir. Bu durum müellifin ilgili eseri sadece tercüme etmekle yetinmeyerek yaptığı ilâvelerle âdeta kendi telîfi haline getirdiğini bizlere göstermektedir.

Tam olarak doğum târihi bilinmeyip Gümülcine'de doğduğu ve 1203 (1788/1789)'te vefât ettiği sayılı kaynaklarda kayıtlı olan Gümülcinevî Mehmed Efendi'nin, bulunduğu görevler ve sahip olduğu pâyelerin kendisine verildiği târihler ile bazı eserlerindeki istinsâh târihlerine bakıldığında 1142 (1729/1730)'lerden çok daha önce doğduğu anlaşılmaktadır. Hayâtı ve eserlerine dâir ise pek çalışma yapılmamış olup sadece *Risâletü'l-İrâdeti'l-Cüz'iyye* üzerinde Rufat Karamahmutoğlu tarafından 2002 yılında yapılmış bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Üzerinden epey zaman geçmiş olan bu tezde, Gümülcinevî Mehmed Efendi'nin hayâtı ve diğer eserlerine dâir neredeyse hiçbir bilgiye ulaşılamadığı yönünde yapılan açıklamalar zamanın şartları ve imkânların yetersizliği düşünüldüğünde anlaşılabilir bir durumdur. *Risâletü't-ta'rîf fî tercemeti'l-Mevlidi'ş-şerîf* eseri üzerinde yapmış olduğumuz bu çalışmayı, gerek Gümülcinevî Mehmed Efendi'nin hayâtı ve gerekse diğer eserlerine dâir bulmuş olduğumuz yeni bilgilerle takdîrinize sunuyor ve çalışmamızın İslâmî-Türk Edebiyatı alanına katkı sağlayacağını umuyoruz.

KAYNAKÇA

Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef* (thk. Habîburrahmân A'zamî), Beyrut: el-Meclisü'l-İlmî, 1983, I-XI.

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs* (thk. Ahmed Kalaş), Haleb: Mektebetü't-Türâsi'l-İslâmî, 1749, I-II.

Ahmed bin Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995-2001, I-L.

AKYÜZ, Ali, "el-Fiten ve'l-Melâhim", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1996, XIII, 153-154.

ALGÜL, Hüseyin, "el-Mevâhibü'l-Ledünniyye", *DİA*, Ankara: TDV Yay., 2004, XXIX, 421.

ALTIKULAÇ, Tayyar, "Ebû Şâme el-Makdisî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1994, X, 233-235.

_____, "İbnü'l-Bârizî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1999, XX, 525-526.

_____, "Kurtubî, Muhammed b. Ahmed", *DİA*, Ankara: TDV Yay., 2002, XXVI, 455-457.

ATA, M. Mahfuz, "Kevâşî", *DİA*, Ankara: TDV Yay., 2002, XXV, 341-342.

AYBAKAN, Bilal, "Sübkî, Takıyyüddin", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2010, XXXVIII, 14-15.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî, *Delâ'ilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi'ş-şerî'a*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985, I-VII.

_____, *Şu'abü'l-îmân* (thk. Ebû Hacer Muhammed Zaglul), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990, I-IX.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik el-Basrî, *Müsnedü'l-Bezzâr* (Mahfuzurrahman Zeynullah, Adil b. Sa'd) Medîne: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1988-2009, I-XVIII.

Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil, *Sahîhü'l-Buhârî*, Beyrut; Kâhire: Darü't-Te'sil, 2012, I-X.

Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1333-1342, I-III.

CERRAHOĞLU, İsmail, "Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 260-261.

ÇELEBİ, İlyas, "Tezkiretü'l-Kurtubî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2016, EK-II, 602-603.

ÇELİK, Ali, "Nuaym b. Hammâd", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2007, XXXIII, 219.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân b. Fazl, *Sünenü'd-Dârimî* (thk. Mustafa Dib el-Buga), Dımaşk: Dârü'l-Mustafâ, 2007, I-II.

Derdîr, Ebü'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Adevî, *eş-Şerhu's-sagîr 'alâ Akrebi'l-mesâlik ilâ mezhebi'l-İmâm Mâlik*, Kâhire: Dârü'l-Ma'ârif, 1974, I-IV.

Deylemî, Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şehredâr b. Şîrûye, *el-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb* (thk. Saîd b. Besyûnî Zaglûl), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986, I-V.

DURMUŞ, İsmail, "Mevlid" (Arap Edebiyatı), *DİA*, Ankara: TDV Yay., 2004, XXIX, 480-482.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Delâ'ilü'n-nübüvve* (thk. Muhammed Revvâs Kal'aci, Abdülber Abbâs), Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1991, I-II.

Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ, *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsılî* (thk. Hüseyin Selîm Esed), Dımaşk: Dârü'l-Me'mûn li't-Türâs, 1984-1986, I-XIII.

el-Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe* (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995, I-VIII.

el-Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî b. Maksûd Alî, *Bihârü'l-envâri'l-câmi'a li-düreri ahbâri'l-e'immeti'l-ethâr*, Beyrut: Müessesetü'l-Vefâ, 1983, I-CX.

ERGİN, Ali Şakir, "Hafâcî, Şehâbeddin", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1997, XV, 72-73.

ERŞAHİN, Seyfettin, "Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Ankara 2005, XVIII/3, s. 335-358.

FAYDA, Mustafa, "İbn Sa'd", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1999, XX, 294-297.

_____, "Siyer ve Megâzî" (Sözlükte), *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2009, XXXVII, 319-324.

GÖLCÜK, Şerafettin, "el-Müsâyere", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2006, XXXII, 81.

GÖRGÜN, Tahsin, "Îcî, Adudüddin", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2000, XXI, 410-414.

GÜZEL, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yay., 2006.

Hâkânî Mehmed Bey, *Hilye-i Hâkânî*, Dersaâdet: Mahmud Bey Matbaası, 1307.

_____, *Hilye-i Saâdet* (haz. İskender Pala), İstanbul: Kapı Yay., 2008.

Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdullâh İbnü'l-Beyyi' Muhammed, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Dımaşk: Dârü'l-Minhâc, 2018, I-XI.

HATİBOĞLU, İbrahim, "Muhibbüddin et-Taberî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2006, XXXI, 38-39.

Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâ'id* (thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî), Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2015, I-XXII.

Humeydî, Ebû Bekr Abdullâh b. Zübeyr b. Îsâ, *el-Müsned* (thk. Habîbürrahman A'zâmî), Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1962, I-II.

İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Sikatüddîn Alî b. Hibetullâh, *Târîhu medîneti Dımaşk* (thk. Muhibbüddîn Ebî Saîd Ömer b. Garâme el-Amrî), Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995-2001, I-LXXIV.

İbnü'l- Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî Muhammed el-Bağdâdî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-Mustafâ* (thk. Mustafa Abdülvâhid), Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ty., I-II.

İbn Ebü'd-Dünyâ, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ubeyd, *Kitâbü'z-zühd* (thk. Yâsîn Muhammed Sevvâs), Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 1999.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullâh Şemsüddîn Muhammed, *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-'ibâd* (thk. Şuayb el-Arnaut-Abdülkadir Arnaut), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981, I-V.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Ömer. b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut: Mektebü'l-Maârif, 1981, I-XIV.

İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd er-Rebei el-Kazvînî, *es-Sünen* (tah. Şuayb Arnaut, Adil Mürşid, Said el-Lehham), Dımaşk: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2010, I-V.

İbnü'n-Neccâr Bağdâdî, Ebû Abdullâh Muhibbüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Hasan, *ed-Dürretü's-semîne fî târihi'l-Medîne* (thk. Muhammed Zeynühüm Muhammed Azeb), Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1995.

İbn Sa'd, Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Beyrut: Dâru Sadır, ty., I-VIII.

_____, *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr* (çev. Mehmet Akbaş, Yusuf Ziya Keskin), İstanbul; Siyer Yay., 2015, I, XXXVİİİ.

İZ, Fâhir, *Eski Türk Edebiyatından Nesir*, İstanbul: Osman Yalçın Matbaası, 1964.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin – ŞEŞEN, Ramazan – İZGİ, Cevat – AKPINAR Cemil – FAZLIOĞLU İhsan, *Osmanlı Astronomi Literatürü Târihi*, İstanbul: İslâm Târih, Sanat ve Kültür Merkezi (IRCICA), 1997, I-II.

KAÇALİN, Mustafa S., "Galat", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1996, XIII, 300-303.

KANDEMİR, M. Yaşar Kandemir, "el-Câmiu's-Sahîh", *DİA,* İstanbul: TDV Yay., 1993, VII, 124-129.

_____, "eş-Şemâilü'n-Nebeviyye", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2010, XXXVIII, 500-501.

_____, "eş-Şifâ", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2010, XXXIX, 134-138.

_____, "Kütüb-i Sitte", *DİA*, Ankara: TDV Yay., 2003, XXVII, 6-8.

_____, "Nevevî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2007, XXXIII, 45-49.

_____, "Sahîhayn", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2008, XXXV, 527-530.

KARAMAHMUTOĞLU, Rufat, *Muhammed Gümülcinevî ve "el-Meslekü's-Sedâd fi'l-İrâdeti'l-Cüz'iyye ve Ef'âli'l-İbâd" Adlı Eseri*, yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2002.

KARAMAN, Hayrettin – ÖZEK, Ali – DÖNMEZ, İbrahim Kafi – ÇAĞRICI, Mustafa – GÜMÜŞ, Sadrettin – TURGUT, Ali, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Ankara: TDV Yay., 1999.

Kastallânî, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr, e*l-Mevâhibü'l-ledüniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye* (thk. Sâlih Ahmed Şâmî*)*, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1991, I-IV.

KILIÇ, Hulusi, "Fîrûzâbâdî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1996, XIII, 142-145.

KÖSE, Saffet, "İbnü'l-Hâc el-Abderî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2000, XXI, 52.

KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, "Mudar (Benî Mudar)", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2005, XXX, 358.

_____, "Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2010, XXXVIII, 30.

Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed, *el-Âsârü'l-merfûʿa fi'l-ahbâri'l-mevzûʿa*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi, *Sahîh-i Müslim*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, I-IX.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003, I-XVIII.

ÖĞÜT, Salim, "İmâmeyn", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2000, XXII, 207.

ÖZ, Mustafa, "el-Vefâ", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2012, XLII, 599-600.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1999, XX, 132-134.

ÖZCAN, Nûrî, "Mevlid" (Mûsikî), *DİA*, Ankara: TDV Yay., 2004, XXIX, 484-485.

ÖZEL, Ahmet, "Ali el-Kârî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1989, II, 403-405.

_____, "Mevlid" (Sözlükte), *DİA*, Ankara: TDV Yay., 2004, XXIX, 475-479.

ÖZKAN, Halit, "Tîbî", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2012, XLI, 125-127.

ÖZTÜRK, Mustafa, "Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2011, XL, 295-297.

SARAÇ, M. A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, İstanbul: R Yay., 2000.

SİNANOĞLU, Mustafa, "el-Makâsıd", *DİA*, Ankara: TDV Yay., 2003, XXVII, 420-421.

SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1971, I-IV.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-Hasâ'ısü'l-kübrâ ev kifâyetü't-tâlibi'l-lebîb fî hasâ'isi'l-habîb* (thk. Muhammed Halîl Herrâs), Kâhire: Dârü'l-Kütübi'l-Hâdise, 1967, I-III.

_____, *el-Le'âli'l-masnû'a fi'l-ehâdisi'l-mevzû'a* (thr. Ebû Abdurrahmân Salâh b. Muhammed b. Uveyza), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996, I-II.

ŞEKER, Mehmet, "Mevlid" (Osmanlılar'da Mevlid Törenleri), *DİA*, Ankara: TDV Yay., 2004, XXIX, 479-480.

ŞENEL, Abdülkadir, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2001, XXIV, 583-584.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (thk. Hamdî Abdülmecid es-Selefî), Beyrut: Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabi, 1984, I-XXV.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi, *el-Câmiü'l-kebîr: Sünenü't-Tirmizî*, Amman: Ervika li'd-Dirasat ve'n-Neşr, 2017, I-VIII.

TURAN, Şerafettin, "Kemalpaşazâde", *DİA*, Ankara: TDV Yay., 2002, XXV, 245-247.

TÜRER, Osman, "Hilyetü'l-Evliyâ", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1998, XVIII, 51-52.

ULUDAĞ, Süleyman, "Avârifü'l-Maârif", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1991, IV, 109-110.

UZUN, Mustafa, "Hâkânî Mehmed Bey", *DİA*, İstanbul: TDV Yay. 1997, XV, 166-168.

_____, “Siyer ve Megâzî” (Türkçe Siyer Kitapları), *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 2009, XXXVII, 324-326.

YAVUZ, Yusuf Şevki – AVCI, Casim, “İbnü’l-Cevzî, Ebü’l-Ferec”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1999, XX, 543-549.

_____, “Akâidü’s-Senûsî”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1989, II, 219-221.

_____, “el-Hasâisü’l-kübrâ”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1997, XVI, 276-277.

YAZICIOĞLU, Mustafa Said, “el-Kasîdetü’n-Nûniyye”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay. 2001, XXIV, 571-572.